TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

TOPLUMCU BELEDİYECİLİKTE MODERN ŞEHİRCİLİĞİN ROLÜ: ANKARA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Umut AYANOĞLU

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

TOPLUMCU BELEDİYECİLİKTE MODERN ŞEHİRCİLİĞİN ROLÜ: ANKARA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Umut AYANOĞLU

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tayfun ÇINAR

Ankara-2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
(KENT VE ÇEVRE BİLİMLERİ)
ANABİLİM DALI

Umut AYANOĞLU

TOPLUMCU BELEDİYECİLİKTE MODERN ŞEHİRCİLİĞİN ROLÜ: ANKARA ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Tayfun ÇINAR

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	**İmzası**
……..	……
……..	……
……..	……
……..	……
……..	……

Tez Sınavı Tarihi ……

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(……/……/2…..…)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

……

İmzası

……

TEŞEKKÜR

Tez sürecimin başından sonuna kadar beni destekleyen, tezimin gelişip olgunlaşmasını sağlayan değerli hocam, tez danışmanım Prof Dr. Tayfun Çınar'a; başta Prof. Dr. Can Hamamcı olmak üzere Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki öğrenim sürecimde bana katkı sağlayan tüm değerli hocalarıma; yardımları için çalışma arkadaşım Burcu Suzan'a; ayrıca çalışma arkadaşlarım Adem Tunçer, Kayhan Köken, Emre Yılmazer ve Kadriye Cansu Berber'e; her zaman yanımda olan eşime, kızıma, anneme, babama ve kardeşime çok teşekkür ederim.

Umut Ayanoğlu

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **ii**
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ ..... **v**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **vi**
GİRİŞ **1**
Çalışmanın Araştırma Problemi 1
Çalışmanın Önemi 3
Çalışmanın Amacı 3
Çalışmanın Araştırma Soruları 3
Çalışmanın Varsayımları 4
Çalışmanın Yöntemi 5
Çalışmanın Sınırlılıkları 5
Çalışmanın Kapsamı 7

1. BÖLÜM **9**
MODERN ŞEHİRCİLİK VE TOPLUMCU BELEDİYECİLİK **9**
1.1. Modernizm (Modernite) Kavramı **9**
1.2. Modern Şehircilik Anlayışı **13**
1.2.1. Modern Şehirciliğin Ortaya Çıkışı ve Temel Özellikleri 13
1.2.2. Haussmann Uygulamaları ve 19. Yüzyıldaki Diğer Gelişmeler 17
1.2.3. Howard, Le Corbusier ve Wright'ın Çalışmaları 20
1.2.3.1. Ebenezer Howard: Bahçe Kent Modeli 22
1.2.3.2. Le Corbusier'nin Yaklaşımı ve İdeal Kentleri 29
1.2.3.3. Frank Lloyd Wright'ın İdeal Kenti ve Organik Mimarlık 40
1.2.4. Sovyet Şehirciliği 43
1.2.5. Modern Şehirciliğin Anayasası: Atina Anlaşması 48
1.2.6. Modern Mimarlık ve Diğer Gelişmeler 56
1.3. Toplumcu Belediyecilik **58**
1.3.1. Tarihsel Kökler 59
1.3.1.1. Paris Komünü 60
1.3.1.2. Belediye Sosyalizmi 62
1.3.1.3. Kentsel Toplumsal Hareketler ve Diğer Girişimler 65
1.3.2. Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Dönemi 66
1.3.2.1. Dönemin Genel Özellikleri 67
1.3.2.2. Belediyelerin Durumu 74

1.3.2.3. Toplumcu Belediyeciliğin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi 76
1.3.3. Toplumcu Belediyeciliğin İlkeleri 79
1.3.3.1. Demokratik Belediye 81
1.3.3.2. Üretici Belediye 83
1.3.3.3. (Tüketimi) Düzenleyici Belediye 84
1.3.3.4. Birlikçi-Bütünlükçü Belediye 86
1.3.3.5. Kaynak Yaratıcı Belediye 87
1.4. Toplumcu Belediyecilik ile Modern Şehirciliğin Kuramsal İlişkisi 88
1.5. Genel Değerlendirme 93

2. BÖLÜM 99
ANKARA'DA TOPLUMCU BELEDİYE DÖNEMİ VE MODERN ŞEHİRCİLİK ETKİLERİ 99
2.1. Modern Ankara'nın Gelişimi 99
2.2. 1973'e Kadar Ankara'da Belediyecilik 110
2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem 110
2.2.2. Cumhuriyet Dönemi 111
2.3. Toplumcu Belediye Dönemi (1973-1980) 114
2.3.1. Modernist Mimar Başkan: Vedat Dalokay Dönemi (1973-1977) 114
2.3.1.1. Vedat Dalokay'ın Kariyeri ve Özellikleri 114
2.3.1.2. Dalokay ve Ekibinin Anlayışı - Politikası 118
2.3.2. Örgütçü-Kadrocu Başkan: Ali Dinçer Dönemi (1977-1980) 128
2.3.2.1. Ali Dinçer'in Kariyeri ve Özellikleri 128
2.3.2.2. Dinçer ve Ekibinin Anlayışı-Politikası 129
2.4. Modern Şehircilik Bağlamında Toplumcu Belediyenin Ankara'daki Çalışma ve Uygulamaları 137
2.4.1. Planlama 137
2.4.2. Konut 147
2.4.2.1. Genel Olarak Konut Politikası 147
2.4.2.2. Batıkent (Akkondu) Projesi 153
2.4.3. Açık-Yeşil Alanlar ve Yaya Alanları 159
2.4.3.1. Altınpark 165
2.4.3.2. Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı 168
2.4.3.3. Yaya Alanları 172
2.4.4. Kent Merkezine ve Tarihi Dokuya Yaklaşım 176
2.4.4.1. Ulus ve Kızılay'ın Ele Alınışı 176
2.4.4.2. Hitit Güneş Kursu Heykeli 178

2.4.4.3. Kızılay Binası 181
2.4.4.4. Diğer Kentsel Koruma Çalışmaları 183
2.4.5. Çevre ve Altyapı 185
2.4.6. Ulaşım 187
2.4.6.1. Yollar, Kavşaklar ve Otoparklar 188
2.4.6.2. Toplu Taşıma 192
2.5. Genel Değerlendirme 204

SONUÇ 208
KAYNAKÇA 214
ÖZET. 225
ABSTRACT 226

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: 1970'li yıllarda Ankara'da bir gecekondu bölgesi 70
Fotoğraf 2: Toplumcu Belediye (1977) kitabının kapağı 80
Fotoğraf 3: Dalokay'ın seçim öncesi basın toplantısına dair gazete küpürü..... 149
Fotoğraf 4: Batıkent'in Planı 156
Fotoğraf 5: Dalokay döneminde yapılan bir çocuk parkı 165
Fotoğraf 6: Altınpark'ın kent içindeki konumunu gösteren hava fotoğrafı 168
Fotoğraf 7: Abdi İpekçi Parkı inşa edilirken 171
Fotoğraf 8: Ali Dinçer döneminde düzenlenen Sakarya Yaya Bölgesi 175
Fotoğraf 9: Hitit Güneşinin yapımına dair gazete haberi..... 178
Fotoğraf 10: Hitit Güneşinin açılmasına dair gazete haberi 181
Fotoğraf 11: Kızılay binası 182
Fotoğraf 12: Ali Dinçer döneminde halkın da katıldığı altyapı çalışmaları 187
Fotoğraf 13: a) Kızılay (Döner kavşak öncesi) **b)** Kızılay (Döner kavşak yapıldıktan sonra) 189
Fotoğraf 14: Dalokay döneminde gecekondu bölgesinde yapılan bir yol 190
Fotoğraf 15. Özel Otobüs yolu uygulamasının ilk günlerinden bir görünüm 197

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Altınpark'ın 1985 yılında yarışmayla belirlenen projesi……166

Şekil 2: "Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı"nın kapsadığı alanların günümüzdeki uydu görüntüsü üzerinden gösterimi 170

Şekil 3: Ali Dinçer döneminde Kızılay yaya alanları planlaması 174

Şekil 4: Ali Dinçer döneminde yapımı planlanan metro ağı..... 203

GİRİŞ

Çalışmanın Araştırma Problemi

Türkiye siyaset tarihinde ilgi çekici bir dönem olan 1970'li yıllarda yerel yönetim ve kentsel politika alanında ortaya çıkan en önemli akım, "yeni belediyecilik" ya da günümüzde daha çok tercih edilen adıyla "toplumcu belediyecilik" olmuştur. 1973 yerel seçimleri ile göreve gelen bazı CHP'li belediye başkanları ve bu başkanların danışmanları olarak görev yapan uzmanlar, bu hareketin öncülüğünü yapmıştır. Kaynak ve yetki yetersizliği ile merkezi yönetimin engellemeleri gibi önemli sorunlarla mücadele etmek durumunda kalan belediyeler, bunlara rağmen halkçı bir programı uygulamaya çalıştıklarında, Türkiye'de o zamana dek görülmemiş bu yeni belediyecilik yöntemi ve yaklaşımını ortaya koymak durumunda kalmışlardır. Bu yaklaşım, başlangıçta pratik uygulamalarla şekillenmiş, daha sonra ilkeleri ortaya konularak teorik bir çerçeveye de oturtulmuştur. 1977 yerel seçimlerine yaklaşılırken, toplumcu belediyeciliğin beş ana ilkesi; "Demokratik Belediye, Üretici Belediye, Tüketimi Düzenleyici Belediye, Birlikçi ve Bütünlükçü Belediye ve Kaynak Yaratıcı Belediye" olarak belirlenmiştir. Toplumcu Belediyecilik hareketinin en önemli kişilikleri ve uygulamalarından bazıları Ankara'da var olmuştur.

Şimdiye kadar farklı araştırmacılar tarafından çeşitli yönleriyle incelenmiş olan toplumcu belediyeciliğin, 20. Yüzyılın genelinde hakim olan şehircilik ve mimarlık anlayışlarıyla ilişkisi çalışmalara fazla konu edilmemiş, konu bu açıdan ele alınmamıştır. Toplumcu belediyeciliğin sosyal ve siyasal nitelikleri üzerinde fazlaca durulurken, kentin fiziksel mekânına nasıl yaklaştığı yeterince incelenmemiş gibi görünmektedir. Bu tezde 1973-1980 döneminde Toplumcu Belediyeciliğin sergilediği yaklaşım, ortaya koyduğu politika ve uygulamalar Ankara örneği üzerinden incelenirken, bu incelemenin bağlamı ise 20. Yüzyılda Dünya genelinde şehircilik alanını etkisi altına alan modern şehircilik anlayışı/hareketi olarak belirlenmiştir.

Modern Şehircilik anlayışı, modernizmin şehircilik boyutunu oluşturur. 17. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşan; çeşitli boyutları olan bir aydınlanma projesi olarak modernizm; özellikle 19. ve 20. Yüzyılda tüm dünyayı etkilemiş ve dönüştürmüştür. Modern şehircilik ise, sanayi devrimiyle birlikte kırdan kente yoğun göçün yarattığı kentsel sorunlara çözüm getirmek amacıyla 19. Yüzyılda Haussmannnn'ın Paris uygulamalarıyla etkisini göstermeye başlamış, bu anlayış daha sonra 20. Yüzyılda özellikle Ebenezer Howard'ın Bahçe Kent modeli ve Le Corbusier'nin başını çektiği mimar ve şehircilerin çalışmalarıyla geliştirilmiş ve olgunlaştırılmıştır. 1930'larda hazırlanan Atina Anlaşması, modern şehirciliğin ilkelerini derli toplu biçimde ortaya koyan önemli bir metindir. Modern şehirciliğin en dikkat çeken özellikleri; akılcı ve kapsamlı bir planlama anlayışını merkeze koyması ve yeni bir kent inşa ederek yeni bir kentli yaratılabileceğini varsaymasıdır. Sanayi devriminin kentlerde yarattığı aşırı yoğun nüfus, yoksulluk, kirlilik, kötü konut ve yaşam koşulları gibi büyük sorunların ancak bu şekilde çözülebileceği, modern şehirciliğin iddiaları arasındadır. Toplumsal adaletin sağlanması da modern şehirciliğin en çok üzerinde durduğu konulardan biridir.

Modern şehircilik anlayışının, postmodernizmin henüz hakim olmadığı 1970'li yılların dünyasında hâlâ şehircilik konusundaki en geçerli paradigma olduğu söylenebilir. 1950'lerden itibaren yaşanan yoğun göçün Türkiye kentlerinde ortaya çıkardığı sorunlar ise, Sanayi Devriminin 19. Yüzyılda Avrupa kentlerinde yarattığı sorunlarla benzerlik göstermektedir. Toplumcu Belediyecilik de Türkiye kentlerinde bu sorunları çözmeye çalışmıştır. Ortaya çıkış koşulları, amaç benzerlikleri ve dönemin özellikleri göz önüne alındığında, toplumcu belediyecilik ile modern şehircilik arasında bir ilişkinin olması beklenir. Bu ilişkinin olup olmadığı, eğer varsa derecesi ve niteliği, incelenmeye muhtaç konulardır. 70'li yıllarda Toplumcu Belediyecilik anlayışının en önemli örneklerinden biri olarak gösterilen Ankara Belediyesi'nin çalışma ve

politikalarını incelemenin bu konunun aydınlanmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Toplumcu Belediyeciliğin modern şehircilik anlayışıyla ilişkisini, kuramsal düzeyde olduğu kadar bu belediyecilik anlayışının pratiğinde de, özellikle Ankara'daki uygulamalarında ve çeşitli nedenlerle uygulanamayan projelerinde gözlemlemek mümkün olabilecektir.

Çalışmanın Önemi

Bu tezin, toplumcu belediyeciliğe farklı bir açıdan yaklaşarak, bu anlayışın fazla incelenmemiş bir boyutunu ve farklı bir ilişkisini inceleyerek bu alandaki bir boşluğu dolduracağı, ayrıca yine yeterince incelenmediği düşünülen Ankara'daki 1973-80 dönemi belediyeciliği ve belediyenin bu dönemdeki çalışmalarına ışık tutacağı düşünülmektedir. Ayrıca; gerek toplumcu belediyecilik, gerekse modern şehircilik anlayışlarının etkileri günümüzde de devam ettiği gibi, her ikisinde de günümüzde ve gelecekte yararlanılabilecek fikirler mevcuttur.

Çalışmanın Amacı

Tezin ana amacı, toplumcu belediyecilik anlayışının kente yaklaşımını, politika ve uygulamalarını Ankara örneği üzerinden modern şehircilik anlayışı bağlamında incelemek, bu anlayışın ve politikaların modern şehircilik kapsamındaki ilke ve fikirlerle ne derece uyumlu olduğunu belirlemektir.

Çalışmanın Araştırma Soruları

Toplumcu Belediyecilik nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıkmıştır? Gelişiminde ve uygulanışında rol oynayan faktörler nelerdir? Bu faktörler arasında modernist öğeler de var mıdır? O dönemde Ankara Belediyesinde başkan, danışman ve yönetici olarak çalışmış isimlerin profilleri nasıldır? Modernist anlayış ve modern şehircilikle ilişkileri

nedir? Bu bağlamda, Vedat Dalokay dönemi (1973-1977) ile Ali Dinçer döneminin (1977-1980) hangi benzerliklerinden ve farklılıklarından söz edilebilir? Toplumcu belediyecilik ve modern şehircilik kuramsal açıdan ne kadar uyuşmaktadır? İkisi arasında hangi çelişkiler vardır? Ankara'da toplumcu belediye döneminde hangi proje ve çalışmalar yapılmıştır? İzlenen politikalarda modern şehirciliğin rolü nedir? Hem toplumcu belediyeciliğin hem de modern şehirciliğin amacına uygun olarak, toplumsal eşitliğe katkı sağlayacak uygulamalar, mekansal düzenlemeler ve müdahaleler yapılabilmiş midir? Kent nasıl planlanmış ve tasarlanmıştır? Bu plan ve projeler nasıl uygulanmıştır? (ya da uygulanabilmiş midir?) Genel olarak modern şehircilik anlayışından ne kadar ve nasıl etkilenilmiştir? Toplumcu belediyecilik ile modern şehircilik arasındaki çelişkiler hangisinin lehine çözümlenmiştir? Bu soruların yanıtları aranacaktır.

Çalışmanın Varsayımları

Toplumcu Belediyecilik, kökeni Avrupa'da çok daha önce ortaya çıkmış olan Belediye Sosyalizmine dayanan ve sosyal politikalara ağırlık veren halkçı-sol bir yerel yönetim hareketi olarak görülse de;

- Modernist öğelerin de toplumcu belediyecilikte önemli yer tuttuğu,
- Toplumcu belediyecilik ile modern şehircilik anlayışları arasında önemli ortak yönler ve belirgin bir ilişki bulunduğu,
- Toplumcu belediyeciliğin modern şehircilik anlayışından geniş ölçüde etkilendiği ve özellikle karar alma süreçleri ile kentin fiziksel mekânına yaklaşımında bu etkinin belirleyici olduğu,
- 1973-1980 döneminde Ankara Belediyesi'nin politikalarının belirlenmesinde modern şehircilik anlayışının önemli bir rolü olduğu, belediye yönetiminin

kenti büyük ölçüde modern şehirciliğin yaklaşımları ve yöntemleriyle ele aldığı

bu çalışmanın temel iddialarıdır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Toplumcu belediyecilik anlayışını ve Ankara'daki 1973-1980 dönemi belediyeciliğini ele alan ve içeren tüm yazın taranmış; kitaplardan, makalelerden, konferans-sempozyum metinlerinden ve daha önce bu konuda yazılmış sınırlı sayıdaki tezden yararlanılmıştır. Birinci el kaynaklara ulaşmak için çaba sarf edilmiştir. Dönem içinde yayınlanmış olan belediye yayınları ve makaleler incelenmiştir. O dönemdeki belediye uygulamaları ve üretilen kuramsal altyapı detaylı biçimde araştırılmıştır. İnternet üzerinden 70'li yıllardaki sayılarına ulaşılabilen Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde 1973-1980 tarih aralığında "Vedat Dalokay", "Ali Dinçer" ve "Ankara Belediyesi" anahtar sözcükleriyle aramalar yapılarak konuyla ilgili yayınlanmış haber, köşe yazısı, makale ve röportajlara ulaşılmıştır. Ayrıca modern şehircilik ve 19.-20. Yüzyıl şehirciliğini genel olarak ele alan ya da modern şehirciliğe katkı yapmış olan ana kaynaklar incelenmiştir.

Çalışmanın Sınırlılıkları

1973-1980 döneminde başta Ankara, İstanbul ve İzmit olmak üzere bazı CHP'li belediyelerce ortaya konulan toplumcu belediyecilik anlayışı, 12 Eylül 1980'deki askeri darbe ve hemen arkasından belediye başkanlarının görevden alınmasıyla kesintiye uğratılmış, bir daha da Türkiye'de aynı şekilde var olamamıştır. Güler'in (2004) de belirttiği gibi, 1980 sonrası Türkiye'de ortaya konan yeni sağ politikalar sonucu toplumcu belediyecilik Türkiye'de anlam ve içeriğinden uzaklaşmıştır. 1989-94 döneminde büyük kentlerde tekrar sosyal demokrat belediye başkanları göreve gelmiş

ve toplumcu belediyeciliğe yönelik bazı girişimler olmuşsa da, değişen şartlarda 70'li yıllardaki toplumcu belediyeciliğin sürdürüldüğünü söylemek güçtür. Sonuç olarak, hem zamansal bütünlüğü sağlamak, hem de bu dönemdeki belediyeciliğin toplumcu belediyecilik olarak nitelendirilmesinin zor olması nedeniyle 1989-94 dönemi tez kapsamına dahil edilmemiş, yalnızca 1973-1980 dönemi ele alınmıştır.

Bunun yanında belirtilmesi gereken bir başka husus, 1973-80 döneminin de kendi içinde bir homojenlik göstermediği, en azından 1973-77 ve 1977-80 olarak iki alt döneme ayrıldığıdır. İlk dönemde toplumcu belediyeciliğin esas nitelikleri daha belirgindir. Toplumcu Belediyecilik bu dönemde sahneye çıkmış ve tüm ayırt edici özellikleriyle kendini göstermiştir. Toplumcu Belediyecilik teorisi ve ilkeleri de bu dönemin sonlarında ortaya konulmuştur. İkinci dönem ise bu dönemde oluşan temel üzerinde şekillenmiş ancak ilk döneme göre bazı açılardan farklılıklar barındırmıştır. Belediye başkanlarının 1977 yerel seçimleri ile genellikle değişmiş olması da bu farklılaşmada etkili olmuştur. Bununla birlikte, ikinci dönemde de toplumcu belediyeciliğin ana ilkelerinden uzaklaşılmamış, yöntemlerde bazı değişikliklere gidilmiş ve daha fazla somut uygulama yapılabilmiştir. Yeni kurumsallaşma ve uygulamalarla toplumcu belediyecilik bu dönemde daha geniş boyutlar kazanmıştır (Atabaş, 1994:135). Bu nedenle 1973-80 döneminin bir bütün olarak "Toplumcu Belediyecilik dönemi" kabul edilmesinin önünde bir engel yoktur.

Bu çalışmada "belediye sosyalizmi" ile "toplumcu belediyecilik" ifadeleri aynı anlamda kullanılmamıştır. "Belediye sosyalizmi" ile Avrupa'da 19. Yüzyıl sonlarında ortaya çıkan akım kastedilmiş, "toplumcu belediyecilik" ise Türkiye'ye özgü bir kavram olarak, sadece 1970'li yıllarda Türkiye'de ortaya konulan belediyecilik anlayışını ifade etmek için kullanılmıştır. Tezin esas hedefi de, Avrupa'daki belediye sosyalizmini değil, Türkiye'deki toplumcu belediyeciliği Ankara örneği üzerinden modern şehircilik anlayışı bağlamında incelemektir.

Çalışmada ayrıca, modern şehircilik anlayışı kapsamına girebilecek olan ya da bu akımın egemen olduğu dönemde yapılan tüm çalışmalara değinilmemiş, bir seçme yapılarak, modern şehircilik denildiğinde ilk akla gelen, bu akıma en çok katkı yaptığı düşünülen ve akım içindeki farklılaşmaları yansıtan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Toplumcu belediyeciliğin modern şehircilikle olan ilişkileri de bu çerçevede incelenmiştir.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada öncelikle modernizm ve modern şehircilik kavramları ele alınacaktır. Modernizmle ilgili kuramsal açıklamalar ortaya konulacak ve modern şehircilik anlayışı detaylı biçimde incelenecektir. Modern şehirciliğin ortaya çıkışı, gelişimi, kaynakları ve bu anlayışa katkı sağlayan başlıca kişi ve çalışmalar ele alınacaktır. Haussmannn ve 19. Yüzyıldaki gelişmeler bir başlık olarak ele alınırken, 20. Yüzyılda Howard, Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright'ın çalışmalarının yanısıra, Sovyet Şehirciliği ve Atina Anlaşması incelenmiştir. Daha sonra toplumcu belediyeciliğin tarihsel kökleri, Türkiye'de ortaya çıkışı ve gelişmesi ile temel nitelikleri ve ana ilkeleri anlatılacaktır. Toplumcu belediyecilik ile modern şehirciliğin kuramsal düzeydeki ilişkisi ele alınarak kavramsal çerçeve tamamlanacaktır. Üçüncü bölümde de Ankara ve genel hatlarıyla Ankara'daki toplumcu belediyecilik dönemi konu edilecektir. Burada, ilk önce Ankara hakkında kısaca genel bilgi verilecek ve Ankara'nın cumhuriyet dönemindeki kısa mekânsal tarihi, tez konusunun gerektirdiği biçimde verilmeye çalışılacaktır. Ankara'nın 70'li yılların başındaki durumu da ayrıca ele alınacaktır. Ankara'nın kısa belediyecilik tarihi ve Ankara'daki 1973-1980 toplumcu belediye döneminin ayırt edici nitelikleri ve gelişmeleri aktarıldıktan sonra, 1973-1980 döneminde Ankara Belediyesi'nin yaklaşımları ve uygulamaları, alt başlıklara ayrılarak ve modern şehircilik bağlamından kopmadan incelenmeye çalışılacaktır. Sonuç bölümüne

gelindiğinde; toplumcu belediye anlayışının kökenleri ve temel ilkeleri açısından modern şehircilikle olan ilişkisi de göz önüne alınarak, Ankara'daki politika ve çalışmalarının modern şehircilik açısından değerlendirilmesi yapılacak, bu politika ve çalışmaların modern şehircilik anlayışıyla bağdaşan ve bağdaşmayan yönleri, Ankara'yı ve Ankara'nın fiziksel mekânını ne yönde etkilemeye çalıştığı ve tezin diğer hipotezlerinin doğrulanıp doğrulanmadığı ortaya konulacaktır.

1. BÖLÜM

MODERN ŞEHİRCİLİK VE TOPLUMCU BELEDİYECİLİK

1.1. Modernizm (Modernite) Kavramı

Modern Şehirciliği iyi anlayabilmek için öncelikle, bu anlayışın nasıl bir düşünsel ve toplumsal iklimde, hangi üst sistemin bir parçası olarak geliştiğini bilmek ve anlamak gereklidir. Bu üst sistem, Modernizm olarak adlandırılmaktadır. Modernizm, Tekeli'ye (2001:10) göre kısaca "17. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da oluşmuş bulunan toplumsal yaşam ya da organizasyon biçimidir." Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerinin zeminini hazırladığı bu yeni düşünüş ve organizasyon biçimi, bir dizi toplumsal, siyasal ve kültürel değişimi beraberinde getirmiştir. Barış'a (2016) göre, "Modern olmak düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir. Modernleşme süreci içinde, tarihin bütün tortuları atılır ve akıl ile bilimin süzgecinde sürekli bir aydınlanmaya doğru gidilir." Kaypak'a (2013) göre, "Modernizm, geleneksel olanı, yeni olana tabi kılma tavrı, yerleşik ve alışılmış olanı yeni ortaya çıkana uydurma eylemi veya düşünce tarzı olarak tanımlanabilir. Modernizmin temelde dayandığı fikir, geleneksel sanatlar, edebiyat, toplumsal kuruluşlar ve günlük yaşamın artık zamanını doldurduğu için bunların bir kenara bırakılıp yeni bir kültür icat edilmesi gerektiğidir." Berman (1994:11) da, modern olmayı ve modernliği şöyle tanımlamaktadır:

> "Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimiz her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi. Modern ortamlar ve deneyimler coğrafi ve etnik, sınıfsal ve ulusal, dinsel ve ideolojik sınırların ötesine geçer; modernliğin, bu anlamda insanlığı birleştirdiği söylenebilir."

Berman (1994:13-14) ayrıca, modernizmin tarihini üç döneme ayırarak; 16. yüzyılın başlarından 18. yüzyılın başına kadar olan ilk dönemde, adı konmamış olan modernitenin henüz bireyler tarafından algılanamamış olduğunu; Fransız Devrimi'nin

etkileriyle modern bir dünyanın oluşmaya başladığı ikinci dönemde, bireysel ve toplumsal düzeyde büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığını; üçüncü ve son dönem olan 20. yüzyılda ise, modernleşmenin tüm dünyaya nüfuz ettiğini belirtmektedir. Modernizmi savunan düşünürlerden Habermas (1997) ise, modernliği tamamlanmamış bir proje olarak görmektedir. Habermas'a (1997) göre, "Modernlik geleneğin normalleştirici fonksiyonlarına karşı baş kaldırır; normatif olan her şeye karşı isyan deneyimiyle yaşar. Bu başkaldırı, ahlâkilik ve yararlık standartlarını etkisiz hale getirmenin bir yoludur."

Wagner (2005:14, 27), modernizmin kurumsallaşmasında en önemli kavramlar olarak "demokratik hükümet, piyasa ekonomisi ve bilim denilen özerk hakikat arayışı"nı sayarken, modernizmin en temelde özgürlük ve özerklik düşüncesine dayandığını, ancak bununla birlikte modernizmde devlet aracılığıyla bir "disiplin altına alma"nın da söz konusu olduğunu savunmuştur. Gay (2017:23) ise, modernizmi örneklemenin tanımlamaktan çok daha kolay olduğunu belirtir. Gerçekten de modernizmin çeşitli somut ürünleri, sanatsal odaklı yaklaşılacak olunursa farklı alanlarda (resim, heykel, şiir, müzik, mimari, tasarım, şehircilik, tiyatro, sinema vs.) bolca bulunmaktadır. Ancak, modernizm bunları kapsamakla birlikte, bunlardan daha fazlasıdır; yeni bir algılayış biçimi ve bunun yol açtığı, olanak sağladığı ürünler, değişimler, gelişmelerdir. Modernizmin temel kavramları rasyonellik, aklın egemenliği, mantık, bilimsel ve evrensel doğrular, sistematik düşünme ve pozitivizm olmuştur (Yüksel, 2013). Ayrıca Gay (2017:25), modernizmin "toplumu ve sanatçıların toplum içindeki rolünü yeni bir bakış açısından görmenin, kültür eserlerine ve yaratıcılarına değer biçmenin yeni yollarını ürettiğini belirtmiştir. Modernizmin gelenekselden kopuş ve otoriteye başkaldırı yönlerine de dikkat çeken Gay'e (2017:26) göre:

> "Geleneksel vezni müstehcen içerikle dolduran modernist şair; tasarımından tüm süslemeyi çıkartan modernist mimar; geleneksel armoni ve kontrpuan kurallarını kasten ihlal eden modernist besteci; bir seri eskizi bitmiş bir eser olarak sergileyen modernist ressam –onlar ve müttefikleri sadece yeni, denenmemiş (kendilerine ait) devrimci bir yolda ilerlemekten değil, aynı

> zamanda safi eylem olarak egemen otoriteye karşı bir başkaldırı gerçekleştirmekten de zevk alıyorlardı.”

Modernizmin temelinde yatan gelişme aydınlanmadır. Aydınlanmada akıl ve bilim ilerlemenin aracı olarak görülür; nesnel ve evrensel bilgiye akıl ve deney yoluyla ulaşılabileceği temel savına dayanılır (Yüksel, 2013). Aydınlanma; insan aklının, doğanın ve toplumun düzenli süreçlerini kavrayarak, bunlara anlaşılabilir ve iletilebilir bir biçim verebileceği varsayımını temel alır (Tekeli, 2001:9). Buna göre dış gerçekliğin tek bir doğru temsil biçimi vardır; böylece her soruya tek bir doğru yanıt bulunacağı da kabul edilmiş olmaktadır (Tekeli, 2009:15). Aydınlanmanın, "tanrının” merkezi olduğu kutsal bir düzenden "insanın" merkez olduğu bir düzene geçişi temsil ettiği söylenebilir (Sallan, Boybeyi, 1994). Tekeli’ye (2009:14) göre, “Aydınlanmacılık, 18. yüzyılda, akılcı bilim anlayışıyla insan düşüncesini dinin baskısından kurtararak özgürleştirme işlevini görmüştür.” Dolayısıyla modernizmin yeni bir algılayış biçimi olarak ortaya çıkabilmesi için de, aydınlanmayla birlikte dinin etkisinin azaltılması önemli bir rol oynamıştır. Yüksel’e (2013) göre, “Modernizmle birlikte akıl ve aklın egemenliğinde ortaya çıkan felsefi ve bilimsel söylemler her türlü yaklaşımı yeniden şekillendirmiştir. Bu süreçte dinin kutsal, soyut ve tanrı temelli açıklamalarının yerini bilimsel, somut ve akıl odaklı değerlendirmeler almıştır.” Karakurt’a (2006) göre, “Aydınlanma Projesi’yle birlikte modernizmin temel ilkeleri olan; evrenin birliği ilkesi, ilerleme, rasyonalizasyon ve sekülerizm belirginleşmiştir.” Pozitivizm de akıl ve bilime öncelik veren, doğru bilginin kaynağını bilimsel çalışma ve deneyler olarak gören, batıl inançlara karşı çıkan bir felsefe akımı olarak bu süreci desteklemiştir. 19. Yüzyıl düşünürlerinden Auguste Comte pozitivizmi bir sistem olarak düzenleyen ve felsefi akım haline getiren kişi olmuştur. Comte’a (2001:32) göre, pozitivizmin amacı, toplum olaylarını incelemek ve topluma yön vermektir. Aydınlanmanın, pozitivizmin ve dolayısıyla Modernizmin merkezinde akıl ve bilim vardır. Sanat da Modernizmin önemli bir aracı olmuştur.

Modernizmin öngördüğü yeni düzen ve yeni yaşam biçimi gelenekten kopmayı, geleceği kurmak için geçmişi yıkmayı gerektirmektedir. Böylece insanlar zincirlerinden kurtarılmış olacaktır. Bu yıkım, gerekli ve faydalı bir yıkım olarak görülür; "yaratıcı yıkım" olarak adlandırılır (Karakurt, 2006).

Tekeli'ye (2001:11) göre, Modernizmin dört boyutu vardır. Bunlar, kısaca şöyle açıklanabilir:

1- Ekonomik Boyut: Kapitalist ilişkilerin hakim olduğu, sanayileşmiş bir toplum söz konusudur. Ürünler metalaşmış, emek ücretli hale gelmiş, liberalist bir mülkiyet anlayışı yerleşmiştir.

2- Bilgiye Yaklaşım: Modernizmde toplumsal olguların doğru bir temsilinin yapılabileceği ve böylece nesnel bir toplumbilimin kurulabileceği inancı vardır. Evrensel geçerliliği olan bir ahlak ve hukuk alanının da kurulabileceğine inanılır.

3- Aklıyla Kendini Yönetebilen Birey: Modernizm, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, bir yöreye bağlılığı azalmış, yer değiştirebilen ve uzaktaki gelişmelerden haberdar olan, iyi eğitilmiş, tam anlamıyla bireye dönüşmüş, modern toplumun yurttaşı olmuş insanlardan oluşan bir toplumu öngörür.

4- Kurumsal Yapı: Modernizmde toplum, yeni bir örgütlenme biçimi geliştirmiştir. Bunun başlıca özellikleri ulus-devlet ve demokrasidir. Kendisi için neyin iyi olduğunu kavrayabilen eşit bireylerin oluşturduğu toplumun yönetimi de demokrasi ilkelerine uygun olmalıdır. (Tekeli, 2001:11-12)

Tekeli, bu dört temel boyutu açıkladıktan sonra, bunlar arasında bazı gerilimlerin olduğunu da belirtmektedir. Tekeli'ye (2001:12) göre:

> "Bu gerilimlerden birincisi, kapitalizmin eşitsizliği sürekli yeniden üreten gelişme dinamiği ile demokratik ulus-devletin bireyler arası eşitliği öngören niteliği arasındaki uyumsuzluktan doğmaktadır. Modernitenin ikinci önemli

> sorunu kapitalizmin ulus-devlet sınırlarına sığmayışı ve tüm dünyaya yayılma eğilimini taşımasıdır. Yalnız kapitalizm değil, modernitenin düşün alanındaki evrensellik iddiası da ulus-devletin dışına taşmasını kolaylaştırmaktadır."

Çok boyutlu bir kavram olan ve yaşamı tüm yönleriyle dönüştürüp değiştiren Modernizmin kentleri de ciddi biçimde etkilemiş olması kaçınılmazdır.

1.2. Modern Şehircilik Anlayışı

1.2.1. Modern Şehirciliğin Ortaya Çıkışı ve Temel Özellikleri

İyi yaşamı ve iyi toplumu kent (mekân) üzerinden yaratmaya çalışmak; bir başka ifade ile iyi yaşamı mekânı değiştirerek ortaya çıkarma çabası eski yunan polislerinden bu yana var olan bir düşünce olmuştur (Serter, 2013). Modern Şehircilik de yine bu anlayışı esas alarak, Modernizmin gelişmesiyle birlikte ve dönemin koşullarının da zorlamasıyla 19. Yüzyılda ortaya çıkan ve 20. Yüzyılda daha da gelişerek yaygınlık kazanan bir anlayıştır. Karakurt'a (2006) göre, "Modernizmin felsefesinin yansımaları özellikle kentlerde kendini göstermiştir. Modernizmin pozivitist-teknosantrik, bilginin ve üretimin standardirilizasyonu, doğrusal ilerleme ve rasyonel planlama anlayışı sanayi devrimiyle birlikte hızla büyüyen kentlerde varlığını ortaya koymuş ve gelişmiştir." "Modernizm, kente ve kent yaşamına övgüdür; bir anlamda kutsanmasıdır kent yaşantısının. Modernizm için kent insanın, çevresini ve toplumsal ilişkilerini biçimleyebilme, örgütleyebilme gücünün ifadesidir. Bunun için kent, modernizm projesinin, aydınlanma rüyasının temel nesnesidir. Modernistlerin kente bakışları hep işlevsel olmuş ve modernist reformcular her zaman kenti kendi idealleri doğrultusunda, ihtiyaçlarına göre biçimleyebilecekleri bir mekan olarak görmüşlerdir" (Işık, 1993:30). Le Corbusier'nin (2014:X) şu ifadeleri, bu yeni şehircilik anlayışının aydınlanma ve modernizmle olan güçlü ilişkisini, dolayısıyla modern şehircilik olarak anılmasının yerinde olduğunu göstermektedir: "Modern Şehirciliğin hayalini kurmak için karamsar olmamak gerek, çünkü bu önceki birçok inanışın allak bullak olacağını kabul

etmektir.(…) Aklın uyanışı şimdiden toplumsal çerçeveyi yeniden biçimlendirmektedir."

Bu bakımdan, Modern Şehircilik anlayışı da modernizmin her alanda yarattığı büyük değişimlerin ve kentle olan yoğun ilişkisinin kaçınılmaz bir yansıması olarak kabul edilebilirse de; anlayışın ortaya konulmasını gerekli kılan en önemli etmen olarak sanayileşmenin etkileri, özellikle de olumsuz etkileri ön plana çıkmaktadır. 19. Yüzyılın başlarından itibaren sanayi kentleri, ortaçağ kentlerinden farklı bir ekonomik ve toplumsal örgütlenmeyle ortaya çıkmış, değişen üretim ilişkileri ve toplumsal yapı kentlerdeki mekânsal örgütlenmeyi de kökten değiştirmiştir (Çınar, 2000). Sanayi devriminin kentsel yapıda yarattığı büyük değişimlerin en önemli boyutlarından biri, kırdan kente yoğun bir göçün yaşanması, bununla birlikte önemli kentsel ve toplumsal sorunların ortaya çıkmasıdır. Ragon'a (2010:10) göre de, "sanayi devrimi kırsal bölgedeki nüfusu azaltıp yaşadıkları yerden kopup gelen bir yığın insanı fabrikaların yanına yerleştirerek, yerleşik uygarlığın başlangıcından bu yana süregiden şehir ve kırsal kesim ilişkilerini bir anda altüst etmiştir." Altüst olan bu ilişkilerin ilk sonucu, sanayi kapitalizminin emek ihtiyacını karşılayabilmek için kırsal alanlardan kent merkezlerine çektiği büyük kitlelerin kentlerde büyük bir yoksulluk içinde çok zor koşullarda yaşamaya başlamalarıdır (Olgun, 2010).

19. yüzyılda ve 20. Yüzyıl başlarında bu sanayi kentleri "eşi görülmemiş bir büyüklükle, köklerinden kopmuş nüfusun akınıyla, denetimsiz bir genişlemeyle, elverişsiz yaşam koşullarıyla ve karmaşayla tanımlanmaktadır" (Duru ve Alkan, 2002:15). Bu kentlerde demiryolu, fabrika ve yoksul konutu üç temel özellik olarak kendini göstermektedir. Özellikle fabrikalar, "bırakınız yapsınlar" anlayışının etkisiyle kentlerde serbestçe yer seçebilmekte, kent dokusuna ve çevreye zarar vermektedir. Demiryolları da, kentlere girerken geçtikleri yerlerde kentin tarihi dokusunu ve sanat eserlerini tahrip etmektedir (Ragon, 2010:23). Ayrıca, Çınar'a (2000) göre, dönemin

"endüstri kentlerinde en temel belediye hizmetlerinin bile bulunmadığı görülmektedir." Ama bunlardan daha da kaygı verici olan işçi konutlarının durumu ve bu mahallelerdeki yaşam koşullarıdır. İşçiler, genellikle fabrikalarla demiryolları arasındaki yaşamaya uygun olmayan alanlara kalitesiz malzemelerle ve oldukça yoğun biçimde inşa edilmiş evlerde, her odaya bir aile düşecek biçimde yaşıyorlar, daha doğrusu hayatta kalmaya çalışıyorlardı (Ragon; 2010:23-24). Kolera, tifüs, tifo, çiçek ve diğer salgın hastalıklar da bu dönemin işçi mahallelerinde kol gezmekteydi (Engels, 1992:42).

Friedrich Engels, "İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu" ve "Konut Sorunu" adlı eserlerinde bu sorunlara ayrıntılı olarak değinmiştir. Engels'in, 19. Yüzyıl İngiltere'sindeki büyük kentlerde bizzat gözlemlediği, dönemin işçilerinin yaşam alanları ve koşullarıyla ilgili bazı saptamaları şöyledir:

> "Kentlerin en kötü mahallelerindeki en kötü evler; genelde uzun bir sıra üzerine dizilmiş, tek ya da iki katlı, kiminin konut olarak kullanılan bodrumu da bulunan, çoğunca kural-dışı yapılmış kulübelerdir. Üç-dört oda bir mutfak olan bu evler, Londra'nın bazı kesimleri hariç, tüm İngiltere'de bir baştan öteki uca işçi sınıfı evidir. Sokaklarda genelde kaldırım yoktur, inişli-yokuşlu, pis, çöp ve hayvan pisliği doludur; kanalizasyon ya da atık su kanalı yoktur; tam tersine yollar durgun, pis su birikintileriyle kaplıdır. Ayrıca kötü, karmakarışık yapılanma nedeniyle semtin hava akımı engellenmiştir; ve buralarda küçük bir alanda birçok insan bir arada yaşadığı için, bu emekçi mahallelerin nasıl bir havası olduğu kolaylıkla tahmin edilebilir. (Engels, 1997:73)

Modern şehirciliğin ortaya çıkışında, sanayi devrimiyle birlikte hızlı sanayileşmenin kentlere ve yaşam koşullarına yaptığı tüm bu olumsuz etkiler çok önemli bir role sahiptir. İşçilerin derin bir yoksulluk içinde bu şartlarda yaşamaya zorlanması, çevre sorunları ve diğer kentsel sorunlar zaman içinde görmezden gelinemeyecek olgular olarak çözüm arayışlarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu sorunların ulaştığı boyutlar, yeni gelişen "sanayi uygarlığı"nı tehdit eder duruma gelmiştir. Bu bağlamda, Ragon (2010:11), modern şehirciliğin neden ortaya çıktığını kısaca şöyle ifade etmiştir: "Terk edilen kırsal alanlar, darmadağınık banliyöler, araçlardan ve insanlardan bunalmış şehirler… Sanayi uygarlığı bir büyüme kriziyle karşı karşıyaydı ve buna bir çözüm üretmek gerekiyordu. Bu çözüm, modern

şehircilikti." Yalnızca emekçi kesimlerin değil, tüm toplumsal kesimlerin kentsel sorunlardan rahatsızlık duyduğu bu dönemde modern kent planlaması düşüncesi, bu sorunları ortadan kaldırmak amacıyla ortaya çıkmıştır (Çınar, 2000).

"Planlama", Modern şehirciliğin nasıl hayata geçirileceği sorusunu yanıtlamak için anahtar kavramdır ve bu anlayışın en önemli aracı ya da silahı olmuştur. Planlama düşüncesi, aydınlanma ile çok yakından ilişkilidir. Aydınlanma ile aklın birçok alana hakim olarak nesnel bir sosyal bilimin kurulmasını sağlayabileceği, bu sosyal bilimin üreteceği bilginin de toplumun yönlendirilmesinde ve dönüşümünde teknik olarak kullanılabileceği temel kabulü, modern planlama düşüncesinin doğmasını sağlamıştır (Tekeli, 2001:9-10). Modern Şehircilikte kentin planlanması ve bu plan doğrultusunda gelişiminin sağlanması, planlama yoluyla kentlerde yaşanan sorunların ortadan kaldırılması temel amaçtır. Bunun için de düz ve geniş caddeler, yeterli hava ve güneş ışığı alan konutlar, daha ferah ve sağlıklı bir kent ortamı, kentiçi ulaşıma ve "yeşil"e önem verilmesi gibi konular ön plana çıkmaktadır. Toplumsal adalet konusu da modern şehirciliğin her zaman gündeminde olmuştur. Kentte yaşayan herkese belirli bir asgari standardın üzerinde yaşam koşulları sunmak, toplumdaki farklılıkları mümkün olduğunca azaltarak kenti homojenleştirmek toplumsal adalet için gerekli görülmektedir.

Olgun'a (2010) göre, Modern Şehirciliğin topluma yaklaşımı şöyle özetlenebilir:

> "(…) modern kent planlaması, kent kültüründeki içine kapalılık ve parçalanmışlığı yok etme amacı taşır ve bir eritme potası içinde kent sakinlerini bir araya getirmeyi amaçlar. Bir arada bulunması istenen kentlilerden, o kenti temsil edebilecek nitelikleri taşımaları beklenir. Bu kentliler ızgara biçiminde planlanmış kent sokaklarına özenle serpiştirilirler. Hemşehrilik bağlantıları, akrabalık, muhaliflik potansiyeli ve bunları güçlendiren mahallelilik kimliği istenmeyen unsurlardır. Farklılıklar mümkün olduğunca geri plana itilirken, kent bu farklılıkların karşılaşma ve çatışma mekânı olmaktan çıkarılmaya çalışılır. Akılcı ve verimli bir kent planlamasının gerektirdiği biçimde, kentsel mekânın doğal düzensizliğine zorla da olsa bir düzen getirilmeye gayret edilir"

Bu düşüncelerle 19. Yüzyılda filizlenmeye başlayan Modern Şehircilik Anlayışı, 20. Yüzyılın büyük bölümünde etkili olmuş; kentlerin değişimi ve gelişimi bu kavram ekseninde gerçekleşmiştir.

1.2.2. Haussmann Uygulamaları ve 19. Yüzyıldaki Diğer Gelişmeler

Modern Şehircilik adına ilk ciddi çalışmalar, ancak 19. Yüzyılın ortalarına doğru hekimlerin, hijyen uzmanlarının ve ekonomistlerin sağlıklı bir işçinin hastalıklı bir işçiden daha verimli olduğu ve sermaye sahiplerinin çocuklarının da aynı salgın hastalıklara yakalanabileceği konusunda burjuvaziyi ikna etmesiyle başlatılabilmiştir (Ragon, 2010:27). Bu çalışmalar, başlangıçta son derece yavaş ilerlemesine rağmen, zaman içinde işçilerin genel yaşam koşullarını ve konutların niteliklerini önemli ölçüde iyileştirmiştir (Ragon, 2010, 82).

19. Yüzyılda, ilk olarak, mimar değil siyaset adamı ve düşünür olan Fransız ve İngiliz sosyalistler Fourier, Considerant, Cabet ve Robert Owen yeni topluma bambaşka bir kent gerektiğini görerek bu yeni kenti betimlemeye ve yeni bir kent toplumu oluşturmaya çalışmışlardır (Ragon, 2010:11). Bu çalışmalarda, mevcut sanayi kentlerinin panzehiri olabilecek, mevcut sorunların hiçbirinin yaşanmadığı ideal kentler betimlenmeye çalışılmıştır. Bu açıdan, bunlar birer ütopyadır. Modern şehirciliğin düşünsel ve ütopik temellerini oluşturan ve çoğu 19. Yüzyılın ilk yarısında ya da ortalarında ortaya konulan bu ilk çalışmaların, -Marksist olmasalar da[1]-, sosyalist düşünürlerden gelmiş olması dikkate değerdir. Bu çalışmalar, daha sonraki yıllarda bu konuda çalışacak olan mimarları da etkilemiştir. Bu "ütopist" sosyalistlerden daha farklı bir yaklaşımı benimseyen Marx ve Engels ise, kır-kent karşıtlığının yanısıra, kent sorunları ve konut sorunlarını da ele almış olsa da, önceden belirlenmiş sıkı bir modeli izleyen bir şehircilik anlayışını reddetmişlerdir. Marx ve Engels, sermayeye karşı girişilecek etkin mücadelenin koşullarının, büyük kentlerde –kentsel yoksulluk ve konut sorunları gibi olguların da etkisiyle- olgunlaşabileceğini düşünmüşler; böylece kentin,

[1] İlk sosyalistler ile Marksist sosyalistler arasında bazı farklılıklar vardır. İlk sosyalistler İncil'e dayalı Mesihçi bir hamleyle, belirli bir kesimi değil, tüm insanlığı özgürlüğe kavuşturmayı amaçlamışlardı. Marx ise, kapitalizmin burjuvaziyi ifade etmesi gibi, sosyalizmin de işçi sınıfının ifadesi olması gerektiğini savunuyordu. Fakat ilk sosyalistler burjuvaziye kötü gözle bakarken Marx bu kesime önem veriyor, burjuvazinin tarihi bir misyonu bulunduğunu ve ortaçağın sonunda devrimci olmuş olduğunu düşünüyodu (Ragon, 2010:74)

yarattığı sorunlarla kapitalizmin içinde var olan potansiyel devrim koşullarını ortaya çıkarabileceğini savunmuşlardır (Bıçkı, 2006). Engels; kapitalist üretim biçiminin getirdiği baskı ve sömürünün ortadan kaldırılması, mevcut bina stoğunun adaletli kullanılması, şehirle kırsal bölge arasındaki tutarsızlığın kaldırılması gibi değişikliklerin mevcut kentsel sorunlara da son vereceğini savunmuştur (Ragon, 2010:74-76).

Modern şehirciliğin ya da modern planlamanın ilk belirgin uygulama örneği ise, III. Napolyon tarafından yetkilendirilen vali Baron Haussmannn'ın 1852 yılında Paris'te başlattığı kapsamlı "modernizasyon" çalışmalarıdır. Olgun'a (2010) göre, bu çalışmalar; "bir yandan sağlıklı, temiz, bayındırlık hizmetleriyle donanmış konutlar ve bu özellikleri haiz bir kent yaratmayı arzularken, diğer yandan da Paris'i muhtemel halk ayaklanmalarını ve devrimleri bertaraf etmeyi kolaylaştıracak bir fiziksel yapıya kavuşturmayı amaçlıyordu." Trafiği yeniden yapılandırmaya ve Paris'in hijyenik şartlarını iyileştirmeye odaklanan Haussmannn, doğu-batı ve kuzey-güney anayollarını genişleterek büyük caddeler yaratmış, ortaçağa ait tüm bölgeleri yıkmış ve geniş manzaralar elde etmek için düz, uzun hatlarda bulvarlar inşa etmiştir (Borden ve diğ., 2009:352). Paris'te artık "düz çizginin egemenliği" söz konusudur (Ragon, 2010:95). Kentte ulaşım ve araç trafiği öncelikli hale gelmiştir. Bu açıdan Haussmannn'ın uygulamaları insan odaklı bir şehirden araç odaklı bir şehre geçişin simgesi olarak da görülebilir. Bunların yanısıra, yapıların boyutları ve cepheleri için katı kurallar getirilmiş; başta kanalizasyon sisteminin yenilenmesi, kente getirilen su miktarının artırılması, sokak aydınlatma sisteminin iyileştirilmesi, toplu taşımacılık hizmetlerinin birleştirilmesi, halka açık parklar inşa edilmesi olmak üzere, Avrupa'nın bütün kentlerinde örnek alınacak bayındırlık çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Olgun, 2010). Bu çalışmalarla birlikte, III. Napolyon'un arazi pahalılığına önlem olarak, arazi satın alıp bunları ücretsiz olarak işçi sınıfının kullanımına sunduğunu da belirtmek gerekir (Ragon, 2010:86). Ragon'a (2010:89) göre, "III. Napolyon işçi kentleri, işçilerin büyük

yapıların içine tıkılması, düz yollar, şehrin trafiğe feda edilmesi, yeşil alanların savunulması, düzen ve hijyen adına yıkımlar yapılması gibi tüm bu fikirleri Saint-Simon, Considerant ve Cabet'nin yazılarından almıştır."

Bu uygulamalar, Paris'in merkezindeki tarihi dokunun tahrip edilmesiyle ve işçilerin banliyölere taşınmasıyla sonuçlanmıştır (Borden ve diğ., 2009:352). Artık kent merkezi, geniş bulvarları, aynı tarz ve boyuttaki binalarıyla çok daha "düzenli" bir görünüme kavuşmuştur. Sonraları ağır eleştirilere uğramış olsa da, Haussmannn'ın uygulamaları modern şehirciliğin erken dönem bir uygulaması olarak bu anlayışın gelişiminde önemli bir yere sahiptir (Olgun, 2010).

Modern şehirciliğin erken döneminde mimarların payının ve katılımının olmadığını görmek şaşırtıcıdır. Ancak, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren mimarlar konuyu sahiplenmeye ve şehircilik alanında ciddi çalışmalar yapmaya başlamıştır. Camillo Sitte, Otto Wagner (Viyana) ve Berlage (Amsterdam) bu konuda çalışma yapan ilk mimarlardandır. Sitte'nin eğrisel yolların daha iyi olduğu yönündeki görüşü, modern şehirciliğin giderek netleşen temel ilkeleriyle çeliştiği için fazla etkili olamamıştır. Wagner'in hazırladığı projeler de uygulanmamıştır. Hollanda'da ise Berlage'nin çalışmaları sırasında 1901'de çıkarılan bir yasa ile nüfusu 10.000'den fazla olan her şehrin bir plan hazırlaması ve bu planın on yılda bir gözden geçirilmesi ile araziler üzerinde spekülasyonu önlemek amacıyla gelecekteki genişlemeler için öngörülen arazilerin şehirler(belediyeler) tarafından satın alınarak daha sonra inşaatlar için kiralanmasının öngörülmesi önemlidir (Ragon, 2010: 108-110).

20. Yüzyıla girildiğinde artık modern şehirciliğin altyapısı kurulmuş durumdadır. Konuyu iyice sahiplenen mimarların hem kuramsal hem de uygulamaya yönelik ciddi çalışmaları 20. yüzyılın ilk yarısında giderek çoğalmış, modern şehircilik anlayışı daha da belirginleşmiş, gelişmiş ve olgunlaşmıştır. Pierre Lavedan'ın belirttiği gibi, 19. Yüzyıl şehirlerin hastalık devri ise, 20. Yüzyılın da can çekişen şehirleri

kurtarmak için muhtelif ilaçların denendiği bir devir olduğu söylenebilir (Ragon, 2010:10). 20. Yüzyılda modern şehirciliğin gelişiminde birçok kişi, kurum ve devletlerin yaptığı çalışmalar etkili olduysa da, modern şehirciliği en çok etkileyen ve bu anlayışın yönünü belirleyen başlıca çalışmalar ve katkılar olarak Ebenezer Howard, Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright'ın kent modelleri, Sovyet şehirciliği ve Atina Anlaşması sayılabilir.

1.2.3. Howard, Le Corbusier ve Wright'ın Çalışmaları

19. yüzyılın sonundan itibaren modernist mimarlar ve kent plancıları, "modern teknolojinin gücü ve güzelliğinin yanısıra, toplumsal adaletin en aydınlatıcı fikirlerini de yansıtan kent, bir başka deyişle yirminci yüzyılın ideal kenti nasıl olabilir?" sorusuna cevap vermeye çalışan çalışmalara imza atmışlardır (Fishman, 2016:107). Bunlardan (asıl mesleği mimarlık olmayan) Ebenezer Howard ile 20. Yüzyılın önde gelen mimarları Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier'nın çalışmaları öne çıkmaktadır. Bu ideal kent modelleri, modern şehirciliğe önemli katkılarda bulunmuştur.

Aslında sanayi kentlerine ve yarattığı sorunlara karşı, bu üç plancıdan daha önce, 19. Yüzyılda bazı kent modelleri geliştirilmiştir. Frenchman, Le Doux, Buckingam, Pemberton ve Owen gibi toplumsal reformcular endüstrileşme ve makineleşmeyi yadsımadan, endüstri kentinin sorunlarını ortadan kaldırmayı öngören ideal kent modellerini ortaya koymuşlardır (Çınar, 2000). Howard, Wright ve Le Corbusier'nin modelleri, daha önceki bu ütopyalardan da etkilenerek, daha teknik, daha fazla çizimle somutlaştırılmış ve detaylandırılmış modeller olarak topluma sunulmuştur. Bu modellerde, kentin mimari/fiziksel kurgusu üzerinden gidilerek, kenti yeni baştan planlayıp tasarlayarak sorunların çözümü, daha doğrusu bu sorunların hiç oluşmayacağı kentlerin yaratılması amaçlanmıştır. Ancak bu modeller yalnızca fiziksel planlardan oluşmamaktadır. Kentin ekonomik, toplumsal vb. boyutlarına ilişkin tespit ve fikirler de

fiziksel planları bütünleyecek şekilde bu modellerde yer alır. Bu ideal kentlerde ayrıca, teknolojinin getirdiği yeni olanakların kullanımına birinci derecede önem verilmiştir. Fishman (2016:15), bu üç plancının neden bu kapsamlı çalışmalara giriştiklerini şöyle ifade etmiştir:

> "Birçok insan daha iyi bir dünyanın hayalini kurar; Howard, Wright ve Le Corbusier ise bir adım daha öteye giderek bunu planlamaya koyuldular. Toplumsal bilinçleri bu nadir görüen büyük adımı attı çünkü içinde bulundukları toplumların her şeyden önce yeni kentlere ihtiyacı olduğuna inanmışlardı. Toplumsal çatışma ve sefalet içinde yüzen eski kentler kendi hallerine bırakıldığı takdirde medeniyet açısından doğuracakları sonuçlardan büyük bir korku duyuyorlardı. Aynı zamanda, kentlerin radikal bir şekilde yeniden inşa edilmesiyle, yalnızca içinde bulundukları dönemin kentsel krizine değil toplumsal krize de çözüm getirileceği fikrinden ilham almışlardı. İdeal kentlerinin bütünlüklü tasarımı, kapsamlı programlar yapma ve kent planlamanın ilkeleri üzerinde etraflıca düşünme zamanının geldiğine dair inançlarını yansıtıyordu…"

Bu üç ideal kent modelinde bazı önemli ortak fikirler bulunduğu görülmektedir. Öncelikle fiziksel çevredeki kapsamlı değişimin toplumsal yaşamı da "devrimci bir dönüşüme" uğratacağı düşüncesi, makine çağının faydalarının da topluma bu şekilde adil olarak dağıtılabileceği ve toplumu ırka ya da sınıfa göre ayrıştırmak yerine insanları bir araya getirerek toplumsal dayanışmanın geliştirilebileceği düşüncesi bu üç modelde bulunan en önemli ortak fikirlerdendir. Dolayısıyla, her üç modelde de, sosyal adaletin sağlanması amacı belirgindir. Howard, Wright ve Le Corbusier, "Yaşadıkları dönemde insanlık dışı bir sosyal düzenin kentlere dayatmış olduğu çarpıklıkların ötesine bakmaya, sosyal adalet ve eşitliğe dayalı bir kent hayal etmeye çalışmışlardır.(…) Genel olarak, ideal kentler bu üç plancının modern tasarımı, gerçek bağlamı olduğuna inandıkları bağlamda -yoksulluğun ve sömürünün ortadan kalktığı bir kültürün ayrılmaz bir parçası olarak- göstermelerini sağlamıştır." (Fishman, 2016:16).

Üç plancının da büyük kentlerdeki sorunları insanlarda görülen hastalıklara benzetmesi dikkat çekicidir: "Üçü de büyük kentleri kansere, modern dünyayı zehirleyen kontrolsüz ve habis bir büyümeye benzetmiştir. Wright büyük bir kentin planını "bir tümörün kesiti" olarak tanımlarken, Howard büyümüş bir ülsere

benzetiyordu. Le Corbusier Paris'i ölümcül bir hastalığın son evrelerini yaşayan, damarları tıkalı, kendi zehirli atıkları yüzünden dokuları çürüyen bir bedene benzetmekten hoşlanırdı" (Fishman, 2016:21)

Kenti belirli işlevlere göre bölmek ve bunlara ayrı alanlar ayırmak da bu modellerin ortak yönlerinden biridir. Türk(2015), bu ideal kentlerdeki işlev ayrımını şöyle açıklamıştır:

> "Bu kentler, kentin dört temel işlevini yerine getirmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu temel işlevler, oturma, dinlenme, çalışma ve ulaşımdır. Bu düşüncenin temelinde, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması için kentin bazı temel işlevlere sahip olması düşüncesi vardır. Bu temel işlevler aynı zamanda modern kent planlamasının da temel işlevlerini oluşturmaktadır. Modern kent planlaması, bu temel işlevler doğrultusunda şekillenmiş ve kent planları bu temel işlevleri karşılayacak biçimde planlanmıştır."

Bu üç çalışma, Robert Fishman'in yaptığı ve "Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyaları" adıyla yayınlanan kapsamlı araştırmanın etkisiyle birer ütopya olarak nitelendirilse de, özellikle örnek uygulamaları yapılan ve birçok kentin planına esin kaynağı olan Howard'ın Bahçe Kent modeli ile modern şehirciliği etkileyen ve barındırdığı bazı fikirlerin kentlere yansıdığı görülen Le Corbusier'nin ideal kentinden birer ütopya olarak söz edilmesinin çok doğru olmadığı söylenebilir.

1.2.3.1. Ebenezer Howard: Bahçe Kent Modeli

Ebenezer Howard'ın ilk olarak 1898'de yayınlanan, 1902'de ise yeni bir baskısı yapılan "Yarının Bahçe Kentleri" kitabıyla ortaya attığı "Bahçe Kent" modeli, kalıcı etkileri olan önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta Mumford'a (1961) göre, "Modern şehir planlaması cereyanını bu kitap kadar etkisi altında bırakmış ve amaçlarını değiştirmiş bir başka kitap yoktur." Howard, sanayi kentinde hem kentin fiziksel özellikleri ve mekânın kullanım biçimine, hem de insanların yaşam koşulları ve toplumsal yapıya tepkilidir (Türk, 2015). Çınar'a (2000) göre, "yaşadığı endüstri toplumunun bunalımına tanıklık eden düşünür, ortaya koyduğu modelle endüstri

kentlerinde yaşayan emekçilerle kırdaki köylülerin yaşadığı toplumsal-fiziksel çevreyi değiştirmek istemiştir." Bu nedenle Howard, Marx'ın düşüncesini de göz önüne alarak, kır ve kentin olumlu özelliklerini kendisinde toplayan Bahçe Kent modelini geliştirmiştir (Türk, 2015). Ragon'a (2010:274) göre Bahçe Kent, "zenginlere veya fakirlere hoş bir yaşantı sunmakla yetinmeyen, şehir ile kırsal bölgenin bir sentezini gerçekleştirmeyi amaçlayan bir kentsel organizmadır." Keleş'e (2019) göre, "Bahçe Kent düşüncesinin ardında yatan varsayım, hem kentsel, hem de kırsal yaşam ortamlarının sakıncalarını gideren, aynı zamanda erdemlerini bir araya getiren bir yaşam biçiminin, ancak köylerle kentlerin, bir anlamda 'evlendirilmesiyle' sağlanabileceği düşüncesiydi." "Kent ve kır evlenmek zorundadır" diyen Howard'a (2019:34) göre; "bu keyifli birliktelikten yeni bir umut, yeni bir yaşam, yeni bir medeniyet doğacaktır"

"Kenar mahallelerin istila ettiği kalabalık şehirlerde ikamet etmekte olan insanlar için, herbiri bahçelerle kuşatılmış, kümeler halinde güzel yerleşim bölgeleri inşa etme görevine bir an önce kendimizi hazırlamalıyız" diyen Howard, böylece "insanları toprağa geri kavuşturmak" istemektedir (Howard, 2019: 30, 102). Howard (2019:31), "toprağa dönüş"ün yolunu şöyle açıklar:

> "Gerçekte, sıkça varsayıldığı üzere sadece iki değil (şehir hayatı ve kır hayatı), bir üçüncü seçenek, en canlı ve faal şehir yaşamına ait tüm avantajların kırın güzelliği ve zevkiyle kusursuzca harmanlanarak temin edilebileceği bir seçenek daha var; böyle bir hayat sürebilmek, hepimizin arzu ettiği üzere insanların kalabalık şehirlerden şefkatli toprak anamızın kucağına, aynı anda hem yaşam, hem mutluluk, hem zenginlik, hem güç bahşeden o kaynağa kendiliğinden göçünü sağlayacak mıknatısla ancak mümkün olacaktır."

Howard, "mıknatıs" sözcüğüyle kentin ya da kırın insanlar için çekiciliğini kast etmektedir. Yeni (üçüncü) bir "mıknatıs" yaratılması gerektiğini belirten Howard, bunu bir diyagramla ifade etmiştir (Howard, 2019:31). Bahçe Kent, böylece kentlerin ve kırsal alanların güçlü yanlarını birleştiren, olumsuz yanlarını eleyen ve ikisinin sorunlarına aynı anda çözüm getiren bir model olarak ortaya çıkmaktadır.

Howard'a göre (2019:36) "Bu hedeflere kent ve kır hayatının sağlıklı, doğal ve ekonomik bir birleşimiyle ulaşılacak, bu bileşim de belediyenin mülkiyetindeki toprak

üzerinde kurulacaktır.” Burada belediye sözcüğünü topluluk ya da topluluğun yönetimi olarak da anlamak mümkündür. Mülkiyetin baştan itibaren “belediye”de olması, Howard’ın modelinin en önemli özelliklerinden biridir. Bunun sağlayacağı avantajlarla Bahçe Kentin inşasının çok daha kolay olacağı öngörülmektedir.

Bu modelde, ticaret ve sanayi alanlarının yanısıra, “insanların doğa ile içiçe ve sağlıklı bir fiziksel çevrede yaşayabilmesi için yeşil alanlar, boş zamanların değerlendirilmesi ve sağlıklı bir toplumsal çevrenin oluşturulması için de sosyal ve kültürel faaliyet alanları bulunacaktır” (Türk, 2015). Yüksel’e (2012) göre de, “Howard, Bahçe Kent’te kırın, doğanın güzelliği, temiz hava, güneş, su, düşük kira gibi avantajları ile kentin toplumsal fırsat, yüksek ücret gibi avantajlarını birleştiren yeni bir kent tasarlamıştır.”

Ragon (2010:274), Bahçe Kentin kır ve kenti nasıl bir araya getireceğini ve temel özelliklerini şöyle özetlemektedir:

> “Bunu nasıl gerçekleştirecektir? Nüfusları 30.000’i geçmeyecek küçük kentler inşa ederek. Ekili alandan oluşan geniş bir kuşak yeni şehrin yayılmasını önleyecektir. Her şehir yalnızca birbirine hızlı iletişim olanaklarıyla bağlı olan benzer kentlerin oluşumuyla genişleyecektir. Yani Howard tipi Bahçe Kent geniş bir bütünün yalnızca ilk birimidir. Şehir arazisi ortak mülk haline geleceğinden, toprak (…) bir federe topluluklar bütünü tarafından yeniden düzenlenecektir.”

Howard’ın Bahçe Kenti, dairesel bir şema içinde, yerleşme kurgusu merkezden dışarıya doğru, birbirinden ayrışmış mekanlar ile tanımlanan bir kentttir. Buna göre, merkezde bir park ve sosyal alan (belediye, tiyatro konser salonu, kütüphane vb.), bunun dışında konut alanları ve daha dışta da endüstri alanları (imalathaneler, fabrikalar, depolar) yer alacaktır (Aktuğlu Aktan, 2012). Tarımsal faaliyetlerin ise en dışta bulunmasını planlanmıştır. Böylece, modern planlama anlayışının en önemli kavramlarından biri olan “bölgeleme”, Howard’ın Bahçe Kentinde de yer almış ancak Howard tüm yolların dik açı yaptığı ızgara plan yerine dairesel bir şemayı tercih etmiştir. Yine bu modelde bulunan kent içinde yeşil kuşak oluşturma fikri de modern planlamada yer edinecek önemli fikirlerdendir.

Kentin kontrolsüz yayılmasının önlenmesi, büyüklüğünün ve nüfusunun sınırlı tutulması da, bu modelin önceliklerindendir. Bir kent maksimum büyüklüğe ve nüfusa ulaştığında yapılacak şey, çevredeki tarım kuşağını atlayarak, belli bir uzaklıkta yeni bir Bahçe Kent kurmaktır. Böylece zaman içinde çok sayıda Bahçe Kent, kümeler halinde oluşmuş olacak ve bunlar birbirlerine demiryolu ve karayoluyla bağlanarak hızlı ve kolay ulaşım sağlanacaktır. Küme içerisinde herbir kentin tasarımı farklı olsa da bu kentler tek bir büyük planın parçaları olarak bir bütünlük oluşturur (Howard, 2019:111). Howard, bu büyüme modelini de bir diyagramla göstermiştir.

Howard'ın çalışmasının bir özelliği de, farklı düşünürlerin ve ütopyacıların konuyla ilgili daha önce ortaya atılmış görüşlerinden yararlanarak bunları bir araya getirmesi ve uygulanabilir bir kent modelini olarak ortaya koymasıdır. Örneğin, Howard'ın etkilendiği en önemli toplumcu düşünürlerden biri olan Claude-Nicolas Le Doux'un "Cahaux" adını verdiği ideal kent tasarımında ve yine toplumsal reformcu James Silk Buckingham'ın daha önce geliştirmiş olduğu kent ütopyasında da, Howard'ı etkileyen, halk için oluşturulmuş ortak mekânlar, bölgeleme, yeşil kuşak, "iç içe özekli plan ve özekten çevreye doğru ışınsal düzenlenmiş bulvarlar" gibi birçok fikir mevcuttur (Çınar, 2000). Howard, Alfred Marshall'ın kent dışındaki alanlarda oluşturulacak yeni yerleşimlerle artacak olan toprak rantından yararlanılması ile Herbert Spencer'ın özel mülkiyetin kaldırılarak toprağın kamulaştırılması yönündeki görüşlerinden de etkilenmiştir (Çınar, 2000).[2]

Howard'ın, bu modeli oluştururken etkilendiği bir başka akım da 1870'li yıllardan itibaren Avrupa'da ortaya çıkan belediye sosyalizmi olmuştur. Çınar (2000), bu etkilenmeyi ve ilişkiyi şöyle ifade etmektedir:

> "Burjuvazinin kent planlaması ve elde ettiği sonuçlar, 1870'li yıllar sonrasında İngiltere'de "belediye sosyalizmi" olarak adlandırılan reformcu

[2] Bahçekent modelinin düşünsel kökleri ve kentbilim içindeki yeri hakkında ayrıntılı bir analiz için bkz. Çınar, T., (2000), "Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilime Katkıları", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı:55-1, s. 27-51.

> toplumsal akımın gelişmesine temel sağlamıştır. (…) Endüstri kentlerinde yerel yönetimleri etkileyen belediye sosyalizmi akımının amacı, kentte yaşam koşullarını iyileştirmektir. (…) Bahçe Kent modelinde kentsel toprakların belediye mülkiyetinde olması ve kentsel hizmetlerin sağlanmasında yerel yönetimlere büyük önem verilmesi, Howard'ın belediye sosyalizmi deneyiminden etkilendiğini göstermektedir."

Fishman'e (2016:50) göre de, "Howard, "gaz ve su sosyalizmi"ne (belediye sosyalizmine) gerçekten inanıyordu ve kentin yönetim kurulunun kar amacı gütmeden bütün hizmetleri sağlaması gerektiğini savunuyordu. Bu hizmetlere belediye fırınları ve çamaşırhanelerin de eklenebileceğini düşünüyordu."

Mumford'a (1961) göre, "Howard'ın getirdiği başlıca yenilik, dengeli bir yerleşmenin mahiyetini özetlemesi; iyi teşkilatlanmamış ve yanlış istikamete yönelmiş bir toplumda dengeli bir yerleşme bünyesi yaratmak için atılması gereken adımların neler olduğunu göstermesidir." Dolayısıyla, Howard'ın ortaya koyduğu model, salt çizimlerden oluşan ve fiziki yapılanmaya odaklanan bir çalışma değildir. Tam tersine Howard, finansman ve uygulama süreci ile bu modelle hedeflenen yeni toplumsal yapıyı fiziksel planlardan daha detaylı bir biçimde ele almıştır. Modelin ekonomik boyutuna özel bir önem verilmiştir. Gelir elde etmek ve finansman sağlamak için Howard'ın vergi-rant dediği toprak vergisinden yararlanılacaktır. Bu vergilerle, kenti inşa etmek için gerekli sermayenin faizi ödenecek, sermayeyi iade etmek için bir ödeme fonu oluşturulacak, kamusal işler yapılacak ve sürdürülecek, son olarak da huzurevi, hastalık ve kaza sigortası gibi işler yerine getirilecektir (Ragon, 2010:276). Burada, Bahçe Kentin kurulacağı topraklarda oluşacak rantın, topraklar kamunun elinde olacağı için kolayca topluma kazandırılması ve bu gelirle pek çok ihtiyacın karşılanması, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Daha sonra yapıların kiraya verilmesiyle elde edilecek gelirle de faizler ödenecek, kalanı da kamuya ait ortak bir fona aktarılarak yine kamusal hizmetler için kullanılacaktır (Howard, 2019:42-51). Kenti inşa etmek ve kamusal hizmetleri sağlamak için en baştan itibaren bir örgütlenme ve dayanışma söz konusudur. Çınar'a (2000) göre, "Bahçe Kent modelinde

dayanışmacı, eşitlikçi ve gönüllü girişimlere dayalı bir toplumsal siyasal yapılanma önerilmiştir".

Bu toplumsal yapılanmada aynı zamanda "özgürlük" olgusu da ihmal edilmeden bir özgürlük-eşitlik dengesi kurulmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Howard (2019:104), bu yeni toplumun hem "üyelerine istediklerini yapma, üretme ve her türlü şekilde serbest ortaklık kurma konusunda daha eksiksiz ve daha özgür imkanlar tanıyan bir toplum" olduğunu, hem de "topluluğun refahının güvence altına alındığı ve dayanışma ruhunun belediyenin yetki alanının daha da genişletilmesiyle dışavurulduğu bir yaşam koşulu"nu sağladığını belirtmektedir. Howard, sosyalizm ve bireyciliğin sentezini yaparken, "sosyalizmden ortak çabaya dair geniş kavrayışını ve kentsel yaşama dair coşkulu tasavvurunu, bireycilikten de haysiyet ve özgüvenin korunmasını ödünç aldığını" ifade etmiştir (Howard, 2019:104). Merkezileşmeye de karşı olan Howard ayrıca, il meclislerine daha fazla yetki verilerek yerel özerkliğin arttırılması gerektiğini, böylece modelin daha kolay hayata geçirilebileceğini de belirtmiştir (Howard, 2019:116-117). Fiziksel planlamanın çok ötesine geçen bu kapsamlı yaklaşımı, çalışmasının gücünü ve etkisini arttırmıştır.

Fishman'in (2016:52), Howard'ın yaklaşımıyla ilgili bir tespiti şu şekildedir:

> "Howard hem planlamanın yararlarını hem de bireylerin kendi hayatları üzerinde mümkün olduğunca çok söz sahibi olmasını sağlayan asgari örgütlenme şeklini bulmaya çalıştı. Bürokratik himayecilikten nefret eden bir kolektivist ve planlamanın kendi kendine dayattığı sınırlar içerisinde kalması gerektiğini düşünen bir örgütlenme öncüsüydü."

Howard'ın Bahçe Kent modelinin hikayesi, "Yarının Bahçe Kentleri" kitabı ve bu kitapta yer alan ilkelerden ibaret değildir. Kitabını "Yakında Bahçe Kent'te buluşacağız eminim" cümlesiyle bitiren Howard, kitabın yayınlanmasından ölümüne (1928) kadarki süre içinde bu modelin benimsenmesi ve uygulanması için uğraş vermiştir. Haziran 1899'da modeli hayata geçirmek üzere "Bahçe Kent Birliği" kurulmuş, bunu kısa bir süre sonra kurulan Bahçe Kent Öncü Limited Şirketi izlemiştir (Howard, 2019:130-132). Çabalar sonuç vermiş ve kitaptaki ilkeler birebir hayata

geçirilemese de bu ilkeleri esas alan iki Bahçe Kent örneği -Letchworth ve Welvyn-, Howard henüz hayattayken İngiltere'de kurulabilmiştir. Howard'ın ölümünden sonraki yıllarda konuyu sahiplenen F.J. Osborn ise, yeni Bahçe Kentlerin hükümet eliyle kurulabileceği inancıyla, bu yöndeki girişimlerini arttırmış; 1940'lı yıllarda İngiltere hükümeti, 34 yeni Bahçe Kentin inşasını kararlaştırmış ve çalışmalara hemen başlanmıştır. Ancak, bu Bahçe Kentler Howard'ın öngördüğü gibi çokmerkezli bir toplumun yerleşim modeli olarak değil, büyük kentlerin çevresindeki uydu kentler olarak ele alınmış ve planlanmıştır (Fishman, 2016:72-91). 20. Yüzyıl boyunca İngiltere sınırlarını da aşarak tüm Dünyayı etkileyen Bahçe Kent modeli, -Ankara'da cumhuriyet döneminin başında uygulamaya konulan Jansen Planı da dahil- başka birçok kentin planlanmasında esin kaynağı olmuş, planlama disiplini üzerinde kalıcı izler bırakmıştır. Çınar'a (2000) göre, Howard'ın kendinden önceki yaklaşımlardaki geleneksel mimari düşüncesini benimsemeyerek, "endüstri düşüncesini ve olgusunu yadsımamış oluşu, onu hem modern yapmakta hem de modelini uygulanabilir kılmaktadır." Bu noktada, Howard'ın Bahçe Kent modelinin bir ütopya olup olmadığı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Keleş (2019)'e göre, Howard'ın Bahçe Kent modeline genellikle "kent ütopyaları arasında yer verilirse de, kamuoyuna mal edilişinin ardından çok zaman geçmeden, Başta Büyük Britanya olmak üzere, birçok ülkelerde, kısmen ya da tümüyle yaşama geçirilmiş olması, ondan bir ütopya olarak değil de, gerçek bir planlama aracı olarak söz edilmesinin daha yerinde olacağını düşündürmektedir." Üstelik, Howard'ın kendisi de, kitabı hakkında Times gazetesinin "Yönetim, vergilendirme detayları vs. kusursuz işliyor. Tek sorun var şehri inşa etmek ama Ütopyacılar için bu önemsiz bir mesele." şeklindeki yorumuna, "Times şunu bilsin ki ben ütopyacı değilim, zira benim için şehrin inşası uzun süredir üzerine kafa yorduğum bir konudur ve asla "önemsiz bir mesele" değildir" cevabını vermiştir (Howard, 2019:129). Dolayısıyla, Howard'ın Bahçe Kent modelinin "ütopya" olarak nitelendirilmesinin doğru olmadığı söylenebilir.

1.2.3.2. Le Corbusier'nin Yaklaşımı ve İdeal Kentleri

Modern mimarlığın ve şehirciliğin en önemli öncülerinden olan mimar Le Corbusier (1887-1965), öncelikle modernleşme ve rasyonalizm taraftarıdır (Alkan ve Duru, 2002). Baba (2018)'ya göre, "Le Corbusier, kent yaşamında romantizmin entropisinden, modernizmin standartlar koyan rasyonel kuralcılığına geçişi savunur." O da çağdaşları gibi mevcut kentlerin durumundan şikayetçidir ve yeni bir kent arayışındadır: "Bir buyruk haline gelen modern anlayışla yüzyıllardan beri süregelen boğucu bir döküntü yığını arasında büyük bir uyuşmazlık hüküm sürmektedir" (Le Corbusier, 2003:303). Fishman'e (2016:219) göre de, "Le Corbusier, sanayi toplumunun sorunları yeni bir kentsel çevre yaratılmasıyla çözülebileceğini, bunun da kaynakların bir noktada toplanmasını ve koordinasyonun büyük ölçekte yapılmasını gerektirdiğini savunmuştur."

Le Corbusier de diğer modernistler gibi planlamaya büyük bir önem vermiş ve onu (modern) şehircilik ve mimarlık anlayışının merkezine koymuştur: "Plan işin temelindedir. Planın olmadığı yerde ne amaç ve anlatım yüceliği, ne dizem ve kütle, ne de tutarlılıktan söz edilebilir. Planın olmadığı yerde, insana dayanılmaz gelen biçimsizlik, eksiklik, karışıklık ve keyfilik duyguları vardır" ve "modern yaşam, konut ve kent için yeni bir plan istemekte ve beklemektedir" (Le Corbusier, 2003:75-78).

Le Corbusier, mimari çalışmalarının yanısıra, "Çağdaş Kent" (Contemporary City -1922) ve onun biraz geliştirilmiş versiyonu olan "Işıyan Kent" (1930) adını verdiği kent modelleri ve ayrıca "lineer endüstri kenti" modelini ortaya atmıştır.

Le Corbusier, üç milyon nüfuslu ideal bir kent olarak düşündüğü "Çağdaş Kent"te "sanayi toplumunun geleceği noktayı ve teknolojik gelişmeyi" de yansıtarak; "kent çeperindeki saçaklanma, taşıt bağımlılığı, sanayinin fiziksel çevreye zarar vermesi ve güvenlik konularına çözüm getiren bir tasarım yapmıştır" (Yüksel, 2012).

Le Corbusier, kentteki nüfusu üç gruba ayırmıştır. Bunlar, "Kentliler (kente ait olan, işleri burada olan ve şehirde oturanlar), Varoşlardakiler (çeperde, fabrika bölgelerinde çalışan ve şehre gelmeyenler; bahçekentte otururlar) ve Karma olanlar (çalışmalarını kentin iş alanlarında sürdüren ama aileleriyle bahçekentlerde yaşayanlar)"dır. Bu gruplamaya uygun olarak, Le Corbusier en temelde kenti iyi örgütlenmiş bir merkez ve "esnek, yayılmış bir bahçekent (kuşak)" olarak ikiye ayırmış ve bu iki bölgenin arasında da nefes almayı sağlayan "asırlık ormanların ve çayırların" bulunduğu "bir koruma ve genişleme bölgesinin" bulunmasını öngörmüştür (Le Corbusier, 2014:159).

Kentin zemini yeşilden oluşacaktır. Merkezin dışındaki konutların 5 ya da 6 çift katlı, büyük parkların (yeşil alanların) içinde olması öngörülmüştür. Ayrıca spor alanları çok yaygın ve erişilebilir olmalıdır (konut yapılarının hemen altında) (Le Corbusier, 2014:166, 191). Kentin dış çeperindeki bahçekentte ise "villa-binalar", bahçeler ve tarım alanlarının arasında bol güneş ve hava alacak şekilde konumlandırılacaktır (Le Corbusier, 2014:166, 195-196).

Le Corbusier, büyük şehirlerin merkezlerinin çok sıkışık ve tıkalı olduğunu, buralara kapsamlı müdahalelerin gerektiğini savunmaktadır. Bu da geniş çaplı yıkım ve sıfırdan inşa ile olacaktır. Yaklaşımı bu açıdan Haussmannn'ı anımsatır. Le Corbusier'nin (2014:149) Haussmannn'dan "cesur ve atak adam" diye söz ettiğini ve "Yapabildiği gerçekten hayranlık uyandırıcı. Kaosu yıkarak, imparatoru zenginleştirdi" ifadelerini kullandığını da belirtmek gerekir. Le Corbusier, kent merkezlerini mümkün olduğu kadar yoğunlaştırmayı düşünmüştür (Ragon, 2010:435). Dolayısıyla, sıkışıklık ve tıkanıklık ile yoğunluğu özdeşleştirmemiştir. Hem yoğun hem de ferah ve işlevsel bir merkez oluşturulabileceğini savunmuştur. Böylece görünürde zıt olan yoğunluk ve açık alan unsurları, ikisinden de taviz vermeden kullanılabilecektir (Fishman, 2016:184). Ayrıca, kentin merkezini düşeyde yükselerek inşa etmenin hem mesafeleri

kısaltacağını, hem de yeşil alanlarını arttıracağını belirtmiştir (Le Corbusier, 2014:160). Bu doğrultuda, Çağdaş Kentin merkezi, anıt ya da katedral gibi sembolik değerlerden yoksun, yalnızca çevresinde cam gökdelenler bulunan, otoyolların ve diğer ulaşım hatlarının kesiştiği dev bir ulaşım aktarma alanı görünümündedir. Gökdelenlerle çevrili merkez fikrinde, aynı zamanda arkadaşı olan mimar Auguste Perret'nin daha önceden ortaya attığı kule-kent modeli etkili olmuştur (Ragon, 2010:433). Le Corbusier'nin kentin "fikirlerin, bilginin, yeteneklerin, sevinçlerin en hızlı şekilde değiş tokuşu" için var olduğuna inanması da, bu tasarımda etkili olmuştur (Fishman, 2016:183-184). Ayrıca, Le Corbusier, cam gökdelenleri yönetim, iletişim, ticaret gibi kent için çok önemli işlevlerin bulunduğu dikey sokaklar olarak düşünmüş, yönetim ve bürokrasinin simgesi olarak gördüğü için önemsemiştir. Bu konuda Max Weber'in "Batı dünyasında aklın egemen olmasının bürokrasinin egemenliği anlamına geldiği" tespitini benimsemiştir (Fishman, 2016:184).

Aktuğlu Aktan (2012), Le Corbusier'nin ideal kentindeki yapı düzenini şöyle açıklamaktadır:

> "Eski yapıların yerine, parkların, bahçelerin ve anayolların üzerinden cam ve çelikten yapılmış gökdelenler geometrik olarak yükselecektir. Bu kuleler kendi bölgeleri için yönetim noktaları olacaktır. Bu yapılar, bütün topluma gönenç ve güzellik getirecek olan plancılar, mühendisler ile entelektüellerden oluşan teknokrat seçkinleri barındıracaktır. İdeal kentinin ilk biçiminde, Le Corbusier, bu seçkinleri özeğe yakın çok katlı lüks bloklara yerleştirmiş, bunların astları için çevredeki uydukentleri önermiştir; daha sonraki bir tasarımda herkesin çok katlı yapılarda yaşaması öngörülmüştür."

Fishman (2016:159, 183) de Le Corbusier'nin yaklaşımını şöyle özetlemiştir:

> "Le Corbusier şehri merkezileşmiş gücün doğal kaynağı olarak gördü. Bu nedenle onu yüceltmek istedi. Mevcut şehirlerin yeterince yoğun olmadıklarından şikayetçiydi. Bu şehirler "anarşist bireyciliğe" çok fazla imkan, planlamaya çok az alan tanıyordu. Geleceğin şehri, parkların ortasında yükselen cam ve çelik gökdelenlerden oluşacaktı. (…) Çağdaş Kent'in korkutucu simetrisi, mantığın şansı, planlamanın anarşik bireyciliği ve toplumsal düzenin karmaşayı alt etmesini sembolize ediyordu."

Le Corbusier Çağdaş Kent modelini oluştururken hedefin "daha önceden var olan durumları alt etmek değil, sağlam kuramsal bir yapı inşa ederek modern şehirciliğin temel ilkelerini oluşturabilmek" olduğunu belirtmiş ve "Bir tavır gerek.

Modern Şehirciliğin temel ilkeleri gerek" ifadesini kullanmıştır (Le Corbusier, 2014:158). Gay'e (2017:342) göre, Le Corbusier için, "modern şehre gerekli olan şey, daha büyük birimler lehine özel evlere veda etmek ve yürüyüş, araba kullanımı, uçuş ve evsel yaşam gibi fonksiyonların ayrımını geliştirmekti." Le Corbusier'nin, daha önceden Tony Garnier'ın yaptığı sanayi kenti çalışmasından da etkilendiğini ve esinlendiğini belirtmek gerekir (Ragon, 2010:385).

Le Corbusier için "kesinlik ve düzen", olmazsa olmazdır (Le Corbusier, 2014:36). Le Corbusier, kesinlik ve düzeni sağlama aracı olan ve modern şehirciliğin simgelerinden biri haline gelen, planlarda geometrik biçimler ve dik açı kullanımını şöyle açıklamaktadır:

> "Dik açı, mekanı kusursuz bir kesinlikle sabitlemeye yaradığı için, harekete geçmekte, gerek ve yeter araçtır" (Le Corbusier, 2014:13)."
>
> "Eksenler, daireler, dik açılar geometrik gerçeklerdir, gözümüzün ölçüp tanıyabileceği sonuçlar verirler; bunların dışında her sonuç rastlantısal, mantıksız ve keyfi olacaktır. Geometri insanın anlatım dilidir." (Le Corbusier, 2003:99)

Le Corbusier'nin, modern şehirciliğin uygulamaya konmasında belediyelerin rolüne de önem verdiği görülmektedir: "Kendi bütünü içinde, şehrin tek bir idareye bağlı (belediye başkanlık meclisi) gelişmesi, bir birlik, bir tutarlık duygusu sağlayacak, güvence veren şey olacaktır. (…) Şunu bilmeliyiz ki, şehircilik geleceğini belediye encümeninin kararlarından bekler; bir belediye encümeni şehirciliğin yargılarına karar verir" (Le Corbusier, 2014:64,68). Ayrıca, Howard'ınkine benzer bir yaklaşımla, değer kazanacağı öngörülen kentsel toprakların belediye tarafından satın alınarak kamunun elinde kalması gerektiği görüşünü savunmaktadır:

> "Büyük şehirlerin merkezini yıkmak ve yeniden inşa etmek, pislik yuvası banliyöler kuşağını ortadan kaldırmak, bunları daha uzağa taşımak ve onların yerine, günü geldiğinde tam hareket serbestliği verecek ve kısa sürede, düşük bir fiyata, değeri on hatta yüz katına çıkacak bir anapara oluşturmayı sağlayacak, bir serbest koruma alanını kurmak gerekliliğini düşünüyorum. Eğer şehirlerin merkezi, özel spekülasyonun dizginlenemeyen borsasının üzerinde oynandığı çok etkin anaparaysa koruma alanı belediyenin dosyalarında çok büyük bir mali rezervi oluşturur (…) İlk banliyönün küçük mülklerinin satın alınmasıyla bir denetim bölgesinin oluşturulması, belediyelerin en ivedi işlerinden biridir. Bu, on katına çıkabilecek değerde bir anaparayı garantiye almaktır" (Le Corbusier, 2014:88,165).

Konut sorununa da özel bir önem veren Le Corbusier'ye (2003:239) göre:

> "Konut sorunu çağın sorunudur. Günümüzde toplumların dengesi bu sorunun çözümüne bağlıdır. Yenilenme çağında, mimarlığın üzerine düşen ilk görev, değer yargılarının ve konutu oluşturan öğelerin değiştirilmesini gerçekleştirmektir.(…) Konut öğelerinin seri üretimi sağlanmalıdır"

Le Corbusier için tüm konutların güneş alması çok önemlidir. Bir başka önem verdiği konu da, kentteki yeşil alanlardır: "Kentsel peyzajı yeniden yeşillendirerek ve çabamıza doğayı katarak, en ilkel insan işlevlerini yerine getirmek, yeni mimarlık ruhuna, pek yakındaki şehirciliğe ait olabilir" (Le Corbusier, 2014:71).

Le Corbusier, "Çağdaş Kent"tten bir süre sonra ortaya attığı "Işıyan Kent" modelinde ise "düzen ve yönetimin kolektif alanıyla aile yaşantısı ve katılımın bireyci alanının bir arada olması" temel ilkesini korumuş ancak "kolektif yaşam alanında otoriteyi mutlak hale" getirmiş ve serbest piyasa ekonomisi yerine "üretimin her yönünün, tek bir plana göre tepeden yönetilmesi"ni öngörmüştür (Fishman, 2016:227). Ama aynı zamanda Çağdaş Kentten farklı olarak konutlarda toplumsal sınıflara göre hiyerarşik bir düzenleme yerine aile büyüklüklerini esas alarak buna göre bir planlama yapmıştır (Poyraz ve Tonoz, 2018).

Le Corbusier, üçüncü bir model olarak da "Lineer Kent"i ortaya atmıştır. Lineer Kentte, büyük ulaşım koridorlarının iki tarafında önce fabrikalar, hemen arkasında da konut alanları sıralanmaktadır. Konutların hem fabrikalara yakın, hem de dış taraftaki kırsal alanla yakın ilişkide olması amaçlanmıştır (Fishman, 2016:250).

Le Corbusier, "modern şehirciliğin temellerini yazmaya yönelirken," dört kaba ve özlü kabul"le yola çıktığını belirtmektedir:

1- Trafiğin gerekliliklerini karşılamak için şehir merkezlerinin tıkanıklığını gidermek,
2- İş çevrelerine gereken teması sağlamak için şehir merkezlerinin yoğunluğunu arttırmak
3- Trafik araçlarını arttırmak, yani modern ulaşım araçlarının en son olgusu karşısında etkisi kalmayan güncel sokak kavramını tümüyle değiştirmek: metrolar ya da otomobiller, tramvaylar, uçaklar.
4- Yeşil alanları arttırmak, iş çevrelerinin yeni ritmine gereken yeterli hijyeni ve gerekli huzuru sağlamanın tek yolu. (Le Corbusier, 2014:92)

Le Corbusier, bu dört konunun uzlaşmaz göründüğünü ancak dönemin teknik ve örgütlenme olanaklarının buna uyumlu bir çözüm sunulabileceğini belirtmektedir (Le Corbusier, 2014:93). Ayrıca burada Le Corbusier'nin, toplu taşıma ile özel araç ulaşımı arasında bir ayrım yapmayıp her ikisini de "modern ulaşım araçları" olarak nitelediği görülmektedir.

Le Corbusier, ideal kent tasarımını ayrıntılı olarak ortaya koymadan önce yaptığı tespit ve açıklamaların "modern şehirciliğin ana çizgilerini saptadığını, kentin(merkez), konut mahallelerinin oranını belirlediğini, iletişim ve ulaşım sorununu ortaya koyduğunu, kentsel hijyenin temellerini saptadığını, parselleme şeklini, sokakların planını ve görünümünü, yoğunlukları ve bunun sonucunda merkezin, konut mahallelerinin ve Bahçe Kentlerin inşa sistemini belirlediğini" belirtmiştir (Le Corbusier, 2014:94). Böylece Le Corbusier'nin ideal kentinin ana çerçevesi çizilmiş olmaktadır. Bunlar, Le Corbusier'nin kentte hangi konulara odaklandığını ve kentin ana kurgusunu hangi kavramlar üzerine yaptığını göstermektedir.

Ayrıca, trafiğin sınıflandırılması gerektiğini belirten Le Corbusier, "ağır vasıtalar, gezinti araçları ve hızlı araçlar" olarak araçları üçe ayırmış ve bu üç sınıf için üç katlı yollar önermiştir. Toplu taşıma duraklarının da yayaların zorlanmadan yürüyebileceği mesafeye uygun olarak konumlandırılması ve her gökdelenin altında bir metro istasyonu olması gerektiğini belirtmiştir. (Taşıma kapasitesi yetersiz olduğu için) "tramvayın artık modern şehrin merkezinde bulunma hakkı yoktur"; metro tercih edilmelidir (Le Corbusier, 2014: 161-162, 172).

Le Corbusier, kente yapılan müdahaleleri "hekimlik" ve "cerrahlık" olarak ikiye ayırmış, tavrını Haussmannn'ın yaptığı gibi kapsamlı müdahaleden yani "cerrahlık"tan yana koymuştur (Le Corbusier, 2014:248-249). Le Corbusier'ye göre, "Kentsel düzeni yalnızca "kentsel cerrahi" oluşturabilir. Bir cerrahın hastasına müdahale etmesine

benzer şekilde plancı, kentsel yaşantının dokuları üzerinde saldırgan bir şekilde çalışır. Kente acı vererek onu yeniden sağlığına kavuşturur." (Fishman, 2016:199)

Le Corbusier, ideal kentinde "seri üretim, büyük kuruluşlar ve hiyerarşik kontrole" büyük önem vermesine karşın, "modern toplumun kendi zanaatkarlık, işbirliği ve öz-disiplin kapasitesine dayanması gerektiğini" savunarak, "bir zanaatkar topluluğu kadar düzenli ve uyumlu bir sanayi toplumu arayışı"nda olmuştur (Fishman, 2016:161).

Le Corbusier, şehir planlamasının vatandaşlara bırakılamayacak kadar önemli, uzmanlık gerektiren bir iş olduğunu ve sadece özel eğitimli şehirciler (plancılar) tarafından yapılması gerektiğini savunmuştur. Böylece halk katılımına karşı olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre, bu şehircilerin, salt fiziksel planlamayla yetinmeyip kent için daha kapsamlı sorumluluk almaları gerekmektedir (Fishman, 2016:181-182). Fishman (2016:237), Le Corbusier'nin bu yaklaşımını şöyle açıklamaktadır:

> "Makine Çağı'na uygun bir şehir asla tartışma ve uzlaşma sonucu ortaya çıkamazdı; bu kaosa giden yol olurdu. Uyum içerisindeki bir kent ilk olarak şehircilik bilimini kavrayabilen uzmanlar tarafından planlanmalıydı. Onlar partizan baskılar ve özel çıkarlardan tamamen özgür bir şekilde planlarını hazırlamalı; planlar tamamlandığında muhalefet olmadan uygulanmalıdır"

Le Corbusier, plancılara çok özel ve büyük bir rol yüklemiştir. Fishman'e (2016:199) göre,

> "Le Corbusier'nin plancı kavramı iki ayrı imgeyi birleştirir. Bunlardan ilki, plancıyı bir bilimadamı, cerrah, "teknisyen" olarak görür: Kentin sorunlarını inceleyen, belli çözümler formüle eden ve bu çözümleri şaşmaz bir iradeyle hayata geçiren, çıkar gözetmeyen bir insanlık aşığı, bir mantık insanı. İkincisi, plancıyı bir sanatçı olarak görür: fikirleri ulusun manevi hayatının en derin kayıtları olan soyutlanmış bir vizyon insanı.
>
> Sanatçı ve bilim adamlarında görülen tarafsızlık plancıda da vardır. Bir bütün olarak topluma ve düzen idealine sadakat duyar. Plancılar elit tabaka içinde özel bir grup oluşturur…"

Le Corbusier, bahçekent terimini de sık sık kullanmaktadır:

> "Aile büyük şehirde kötü barınır. Bahçekentler işlevine daha iyi cevap verir. Son olarak fabrikalarıyla sanayi, birçok sebepten, büyük merkezlerin etrafında büyük sayılarda toplanacak; fabrikalarla birlikte, toplumsal denge bahçekent kalbinde kurulacak" (Le Corbusier, 2014:93).

Ancak bahçekenti Howard gibi bağımsız bir kent ve yeni bir yapılanma modeli olarak değil, yalnızca büyük bir kentin çeperinde işçiler ve diğer çalışanlar için

oluşturulacak yerleşim alanları olarak düşünmüştür. Howard'ın desantralizasyon ve toplumsal yapıyla ilgili fikirleri ile ilgilenmeden, bunu yalnızca bir fiziksel planlama yaklaşımı olarak almış ve bazı "bahçe-banliyö" tasarımları yapmıştır (Fishman, 2016:173). Gay'e (2017:341) göre ise, Le Corbusier, yaptığı şehir planlarının hepsinde, Bahçe Kent modelini "çok ürkek, çok dağınık olduğu gerekçesiyle gölgede bırakmaya" çalışmıştır. Fishman (2016:59) de, Le Corbusier'nin kent teorilerinin Howard'ın fikirlerinin bir reddi niteliğinde olduğunu ileri sürmüştür. Yine de hem Howard'ın hem de Le Corbusier'nin yaklaşımlarında toplumsal adaleti sağlamak –ya da en azından buna katkı yapmak- ortak bir amaç olarak görünmektedir. Alkan ve Duru'ya (2002) göre , "Howard ile Corbusier'nin ortaklaştığı bir tema, kent ile teknoloji arasındaki etkileşim ise, bir diğeri de kent ile toplumsal adalet arasındaki ilişkidir." Yüksel'e (2012) göre de, "Howard'ın planında olduğu gibi, Le Corbusier'nin tasarımı da ailenin mahremiyetini ve özerkliğini korurken, toplumsal hizmetleri ve ekonomik unsurları yaymıştır." Le Corbusier, özellikle konut ve yakın çevresinde standardizasyonu sağlayarak ve herkese belli seviyede mekansal koşullar sunarak toplumsal adaleti geliştirmeye çalışmıştır ancak yine de Çağdaş Kentte konutların ve konut alanlarının da bir hiyerarşiye tabi olduğu görülür. Buna göre, elit yöneticiler kentin içindeki lüks ve yüksek yapılarda, onların altında çalışanlar ise çeperdeki uydu kentlerde bulunan "daha mütevazi bahçeli apartmanlar"da yaşayacaktır (Fishman, 2016:188). Bu modelde, "Uydu şehirlerdeki proletarya, elitin sahip olduğu ayrıcalıkların hiçbirine sahip değildi, ancak Le Corbusier'nin herkese "temel sevinçler" sunduğunu söylediği kolektif düzenin bir parçasıydı." Böylece Le Corbusier'nin tüm kent sakinlerini belli bir asgari standartta yaşatmayı hedeflediği görülmektedir. "İşçiler ve aileleri şehrin çeperlerinde küçük bir arsaya yerleştiklerinde "tekrar toprağa bağlanacaklar" ve burjuva kanun koyucuların şehir proleteryasıyla özdeşleştirdiği isyankâr özelliklerden kurtulacaklardı" (Fishman, 2016:190-191). Işıyan Kentte ise, konut alanlarındaki hiyerarşiden vazgeçilerek aile

büyüklüğü esas alınmıştır. Böylece toplumsal adalet daha ön plana çıkarılmıştır. Le Corbusier, uydu kentlerde spor, sanat, hobiler, sosyal mekânlar gibi işlevlerin yer almasını ve böylece işçilerin yorucu çalışma saatlerinden sonra işçilerin keyifli zaman geçirerek dinlenmesini ve yenilenmesini öngörmüştür. Burada gereken tüm sosyal ve kültürel hizmetler sağlanacaktır. Kolektif düzen ve bireysel özgürlüğün aynı anda yaşatılması amaçlanmaktadır (Fishman, 2016:192-193).

Le Corbusier'nin kent merkezlerinde kapsamlı dönüşümü savunmasına karşın, tarihi dokunun yok edilmesinden yana olduğu söylenemez. Korumanın gerekliliğini hem Atina Anlaşması'ndaki ilkelere yansıtmış hem de Vichy gibi planlama çalışmalarında tarihi dokuyu korumaya özen göstermiştir (Fishman, 2016:247).

Le Corbusier'nin uygulanmış en önemli projeleri arasında, Paris yakınlarındaki Villa Savoye, Marsilya'daki Unite adı verilen toplu konut yapısı, Chandigarh planlaması ve hükümet binaları ile Ronchamp'taki şapel ve La Tourette manastırı sayılabilir. Bunlardan Unite ve Chandigarh projeleri kentsel ölçektedir ve Le Corbusier'nin şehircilik anlayışını yansıtmaktadır. Unite, 350 aile ve 1600 kişinin yaşayabileceği ve içinde oyun alanları, alışveriş birimleri ve okullar da bulunan dev bir apartman bloğudur (Gay, 2017:342). Bir anlamda Le Corbusier'nin ideal kent anlayışında bulunan dikey bir sokak ya da mahalle gibidir. Ancak topluluk halinde yaşamın öngörüldüğü bu binadaki birimlerin özel mülkler halinde satılması, projenin amacından sapmasına neden olmuştur. Buna rağmen benzer konut birimleri Fransa'nın ve Avrupa'nın farklı yerlerinde de inşa edilmiştir (Ragon, 2010:597). Chandigarh'da uygulanan planda ise görkemli bir merkez ve otoyollar mevcuttur ancak asıl kent izbe yerleşmeler olarak planın köşelerinde kalmıştır. Aslında, hem Unite, hem de Candigarh "henüz var olmayan ve belki de asla var olmayacak bir sanayi toplumunun anıtları gibi"dir (Fishman, 2016:250). Le Corbusier'ye ait birçok mimari proje ve kent planı da

reddedilmiş ve uygulanmamıştır. Bunlardan biri de, Paris'in merkezinde kapsamlı bir yıkımı ve dönüşümü öngören "Voisin Planı"dır.

Le Corbusier, siyasetten uzak durmaya çalışmış ve kendini yalnızca teknik bir insan olarak görmüştür. Bunu şöyle açıklamaktadır: "Teknik alanı terk etmemeye çok önem verdim. Ben mimarım, bana politika yaptırılmayacak. Herkes farklı alanlarda, en ince uzmanlıklarda, çözümünü sonuca vardırsın" (Le Corbusier, 2014:290). Ragon'a (2010:395) göre, "Le Corbusier siyaset konusunda son derece yüzeysel bir fikre sahipti. Aradığı şey ışıyan kenti inşa etmesine izin verecek bir iktidardı." Fishman'e (2016:220) göre de, "Le Corbusier, gücünü büyük, etkin organizasyonların lehine kullanacak güçlü bir devleti savunuyordu. (…) Bir süre sonra siyasete yaklaşımı, planlarına "evet" diyecek mutlak bir otorite arayışına dönüşmüştü." Le Corbusier planların da siyasi olmadığını savunmuştur. Ona göre planların "üretim, dağıtım ve inşaat gibi planın her yönünü kapsayan karmaşık hükümleri, toplumdaki gerekli ve nesnel düzeni temsil eder." (Fishman, 2016:228-235)

Le Corbusier'nin modern şehrin "toplumun merkezileşmesine olan katkısı"nı benimsediği ve idealleştirdiği görülmektedir. Elit grupların toplumu etkin koordinasyonla tepeden yönetmeleri gerektiğine inanmıştır. Bu da Le Corbusier'nin, teknik eğitim almış elitlerden oluşan bir ekibin toplumu yönetmesine öngören "teknokrasi"yi benimsediğini göstermektedir (Fishman, 2016:185-187).

Le Corbusier, kente yaklaşımı nedeniyle ağır eleştirilere de uğramıştır. İnsanlara belli bir yaşam biçimini dayatan katı planlama anlayışı, bu eleştirilerin odağında yer almaktadır. Baba (2018), Le Corbusier'nin ideal kent anlayışını şöyle yorumlamıştır:

> "Le Corbusier'nin mimari felsefesinde, ideal kent kavramı mükemmellik, netlik, kesinlik ve çelişkisizlik arayışıdır. Tasarımı adalet ve eşitliği sağlayabilmek, toplumsal düzeni gerçekleştirmek adına, estetikten uzak, bütünüyle işlevsel olmak iddiasındadır. Yaşanabilir kentler yerine, işlevlerine göre belirlenmiş bölgeler inşa etmeye eğilimlidir. Bir mimarın yaratıcılık düzeyini ve yapının estetik değerini, insana ve topluma sağladığı faydaya göre değerlendirmiştir. Le Corbusier'nin tasarımı, özgürleştirici bir paradigma olarak olarak ortaya çıkan modernizmin, zaman içerisinde - ironik şekilde – siyasi otoriterleşmesinin, şehircilik boyutundaki izdüşümüdür."

Mumford'a göre de, "Le Corbusier elitist bir teknokrat, otoriter bir klasisizm hayranı, (…) sosyolojik açıdan naif bir biçimciydi. (…) Yirminci Yüzyıl için ideal bir kent önerisinde bulunarak aslında ondokuzuncu yüzyılın en tehlikeli uygulamalarını tekrar canlandırdı ve yüceltti." (Fishman, 2016:253)

Ragon (2010:387) da, Le Corbusier'nin anlayışını şöyle ifade etmiştir:

> "Le Corbusier, XIV. Yüzyılın makineci, rasyonalist ve militarist ideolojilerinin hepsini şahsında bir araya toplamıştır. "Le Corbusier'nin hayal ettiği dünyada" diye yazıyordu Francastel, "neşe ve temizlik zorunlu olacaktır." "Le Corbusier'nin evreni" diye ekliyordu Francastel, "toplama kampı evrenidir. Daha doğrusu bir gettodur." Fakat başkalarına mutluluk vermek isteyenlerin özgürlüklere el koymakla işe başladıkları dram hep aynı değil midir?"

Le Corbusier, modern şehircilik için önemli bir isim olsa da, modern şehircilik Le Corbusier'nin anlayışından ibaret sayılamaz. Le Corbusier'nin modelinde bulunan gökdelenler, büyük yeşil alanlar, dik açı yapan yollar ve bölgeleme gibi kavramlar modern şehirciliğin simgeleri arasında yer almıştır ancak bunların hiçbiri kendisi tarafından keşfedilmiş değildir. O, bu öğeleri bir araya getirip daha önceki ütopyalardan da esinlenerek tutarlı bir model olarak sunmaya çalışmıştır (Ragon, 2010:385-386). İçinde barındırdığı öğeler, kentlerde çokça kullanılsa da Le Corbusier'nin ideal kent modelleri bir bütün olarak hayata geçirilememiştir. Yine de Le Corbusier, modern toplumun şekillenmesinde etkili olan ve geleceği değiştirebilen bir mimar olarak tarihe geçmiştir (Poyraz ve Tonoz, 2018).

Le Corbusier'nin ideal kentlerinin izlerini bir süre sonra yine kendisinin başını çektiği mimarlar tarafından hazırlanan Atina Anlaşması'nda da görmek mümkündür.

1.2.3.3. Frank Lloyd Wright'ın İdeal Kenti ve Organik Mimarlık

Wright'ın kent tasarımı ise 1934 yılında, özellikle Le Corbusier'in düşüncesine karşı bir model olarak ortaya çıkmıştır. Le Corbusier'in kent modelindeki yoğunlaşma ve daha küçük bir alanda daha çok işlev ve insan barındırma düşüncesine karşıt olarak, Wright, kenti mümkün olduğunca yayarak seyreltmiş ve doğayla bütünleştirmeye çalışmıştır. Bu aslında doğanın içine yayılan, bir anlamda doğanın içinde kaybolan bir yerleşim biçimidir. Wright, Broadacre City adını verdiği bu ideal kentte ulaşımı da daha radikal biçimde ele alarak otomobil, helikopter gibi motorlu taşıtlar önemsemiş; bunların kullanılmasını savunmuştur. Bu tasarımda özeksizleştirme söz konusudur. Wright, özeksiz bir yerleşimle, çok önem verdiği bireyciliğin korunacağını varsayarak, özel otomobili ve dikkatlice planlanmış bir yol ağını daha belirgin bir özeksizleşme için kullanmıştır (Aktuğlu Aktan, 2012). Nüfusu dağıtarak, kır ve kenti kaynaştırarak giderek sanayileşen, kalabalıklaşan ve sorunları artan kentin sosyal hayatındaki boğuculuğu yok etmeyi hedeflemiştir (Kılıç ve Şenel, 2012).

Wright, hem "planlı bir fiziksel yapının diğer tüm reformların temeli olması gerektiğini", hem de insanların mümkün olduğunca doğal ortamda yaşamasını savunmuştur (Fishman, 2016:128). Wright, bireyselcilik ve düzen arasında "organik" bir uzlaşmayı hedeflemiştir. Wright, ayrıca makineleşmeyi çok önemsemiş fakat insanlığın makineleşmeden gereği gibi yararlanamadığını ifade etmiştir (Ragon, 2010:466-467).

Wright, Broadacre City planında yine yolların dik açı yaptığı ızgara planı tercih etmiştir. Wright'ın önerdiği düzende, kişi başına dört dönüm arazi düşmektedir ve herkes sahip olduğu bu arazi üzerinde mutlak bir hakka sahiptir (Fishman, 2016:123). Aileler, doğayla iç içe müstakil evlerde yaşayacaktır. İş yerleri genel olarak evlerin hemen yakınında bulunmakla birlikte, yeşilliklerin içine seyrek olarak yerleştirilen yüksek büro binaları da bulunacaktır (Ragon, 2010:465).

Wright'ın konutun yapımı ve gelişimi hakkındaki görüşleri de ilgi çekicidir. Fishman (2016: 123), bunu şöyle açıklamaktadır:

> "Wright, Broadacre City'nin evle başlayacağını ummuştu. Büyük toprak reformları herkese mülkiyet hakkı sunduktan sonra kentteki fabrika işçisi kırsal alana taşınabilecek ve eskiden ödediği kirayla evin topluca üretilen temel bileşenlerini satın alabilecek ve inşa edebilecekti. Bu bileşenler herkesin onları istediği şekilde bir araya getirmesine imkan tanıyacak kadar esnek olacaktı. Yarı zamanlı çiftçilikten ve yerel fabrikalarda yarı zamanlı işçilikten elde edilen gelirle işçiler evlerini büyütebilecekti. Wright'a göre ev, "insanın etrafındaki ağaçların büyüdüğü gibi büyümeli", formu bireyin kaynakları, ailenin ihtiyaçları ve kendi arazisini kavrayış biçimiyle belirlenmelidir. Wright'ın öngörüsü, her vatandaşın, evini "kendine ve cebine, yerine ve Tanrı'sına uygun şekliyle ahenkli bir bütün haline getirebileceğiydi."

Burada Wright'ın konut anlayışının ve önerisinin, bir gecekondu yapılanmasıyla önemli ortak yönlerinin olduğu dikkati çekmektedir. Wright, konutların birer gecekondu gibi ailelerin kendileri tarafından inşa edilmesi ve zaman içinde kaynaklara, ihtiyaca ve "araziyi kavrayış biçimine" göre genişletilebilmesini savunmaktadır.

Wright, ayrıca, alışveriş, sosyalleşme ve sanat gibi etkinlikler için "büyük yol kenarı pazarı" adını verdiği bir yapılanma önermiştir. Bu pazarda, "küçük çiftçi taze ürünlerini, zanaatkar kendi el işlerini; üretici de makine üretimi mallarını satacaktır. Pazarın yakınında kabareler, kafeler ve iyi restoranlar vardır. (…) Yol kenarı pazarında alım-satım bir eğlence şekli, karşılıklı keyif alınan bir oyun ve bir sosyal dayanışma ritüelidir. Yol kenarı pazarı topluluk ekonomisini bir kamu etkinliği haline getirecektir. Mal ve hizmet alışverişi günlük bir festivale, topluluğun emeğinin kutlanmasına dönüşecektir" (Fishman, 2016:128).

Wright, tam bir eşitliği savunmamıştır ancak katı bir hiyerarşiye de karşıdır ve Le Corbusier gibi o da herkesin belli bir standardın üzerinde yaşamasını öngörmektedir. Wright ayrıca, yerel yönetimin güçlü ve özerk olmasına önem vermiştir. Bu nedenle Broadacre City'de yerel yönetimin tek fiili yönetim olarak temel hizmetleri yerine getirmesini, merkezi yönetimin ise sadece doğal kaynaklar ve diğer idari konuları

üstlenmesini öngörmüştür (Fishman, 2016:136-137). Ancak yerel yönetime verdiği öneme rağmen Wright'ın katılımcı bir demokrasi öngörmediği görülmektedir.

Wright, ideal kentinde yaşayacak olanların bu kentin "temelinde yatan ahlaki ve ekonomik ilkelere bağlı kalması"nı çok önemsemiştir. Bunun için de "kent sakinlerinin teknoloji becerilerini geliştirmesi ve geçmişten gelen bilgeliği kavraması" gerekli görmektedir. Wright bu düşüncelerle eğitime büyük bir önem vermiş, ilköğretim ve lisede daha çok pratik hayat becerilerini öğreten (yemek pişirme, bahçe işleri, çizim vb.) bir müfredat öngörürken, yükseköğrenimi ise salt araştırma yapılan ve toplumun vizyonuna katkıda bulunulan enstitüler şeklinde ve ayrıca yaratıcı sanatçıların en ileri sanayi teknikleriyle çalışıp özgün bir stil yaratacakları "Tasarım Merkezleri" şeklinde örgütlemeyi öngörmüştür (Fishman, 2016:137-138).

Wright'ın, Broadacre City'sinde bulunacak az sayıda yetkiliden biri de "county mimarı"dır. Bu kişi, kentin en güçlü kişisidir, kenti planlama ve planlarını uygulatma yetkisine sahiptir. "Kentin fiziksel yapısı, toplumun yaşam tarzının temeli, bu mimarın sorumluluğundadır" (Fishman, 2016:142). Wright'ın da Le Corbusier gibi planlamaya büyük önem verdiği, plancıya özel bir değer atfedip onu toplumun üzerinde konumlandırarak katı bir teknokrat anlayışı benimsediği görülmektedir.

Wright'a göre sanatçı, liderlik vasfı taşımalı ve topluma liderlik etmelidir. Plan da "ulusun en derin duygularını sanatçının anladığı şekliyle temsil edecektir. Sanatçı-liderin planı bir toplumun ortak adalet hayalini somutlaştırır. İnsanların sesi olur ve bu şekilde bağlılıklarını sağlar." (Fishman, 2016:144)

Wright, Howard'ın yaptığının aksine, modelinin hayata geçirilmesi için gerekli yol ve yöntem üzerinde fazla düşünmemiş, biçime öncelik vermiş ve biçimi vurgulamıştır. Fishman'e (2016:145) göre, "kendi vizyonuyla gerçekliğin arasını bulan" bir çalışma modeli sunmamıştır. Zaten dönemin kent yapısına oldukça aykırı olan ve bambaşka bir toplumsal yapıyı gerektiren bu model, Wright'ın uygulanması için yeterli

bir yöntem gösterme ve örgütlenme çabasına da girmemesi nedeniyle bir ütopya olarak kalmıştır. Ütopya sözcüğü bu üç ideal kent arasında en çok Wright'ın modeline uyuyor gibi görünmektedir. Buna rağmen, uygarlığın olanaklarından vazgeçmeden kentten kıra dönüş fikri, oldukça dikkat çekicidir ve güncelliğini kolay kolay kaybetmeyecek niteliktedir.

Frank Lloyd Wright'ın mimarlık anlayışı ise, organik mimarlık adını verdiği, doğayla bütünleşmeye yönelik bir arayıştır. Wright modern mimarlık ilkelerini benimsememiş ve mimarlıkta özgün bir tarz yaratmaya çalışmıştır. 1936-1939 yılları arasında Mill Run, Pennsylvania'da inşa ettiği Şelale Evi, Wright'ın organik mimarlık anlayışının en tipik ve güçlü ifadesidir. Bu ev, bir şelalenin üzerinde, kayalıklara asılı duran ve hem kayalığın hem de ırmağın parçası gibi görünen bir yapıdır (Volner, 2017:63). Doğayla iç içe, kendiliğinden oluşmuş izlenimi veren ve elverişsiz zemin üzerinde konumlanmış bu yapı, bir gecekondunun tasarımcı eliyle estetize edilmiş hali olarak da değerlendirilebilir.

Wright, kendi anlayışını modern mimarlığın dışında görse de, aynı dönemde mimarlığa yaptığı katkılar, onu da aynı sürecin bir parçası haline getirmiştir. Ayrıca önerdiği kent modelinin ve kentle ilgili görüşlerinin modern şehirciliğe katkı yaptığı söylenebilir ve bu çalışmaları da rahatlıkla modern şehircilik kapsamında değerlendirilebilir.

1.2.4. Sovyet Şehirciliği

1917'deki Sovyet Devrimi sonrası Sovyet kentleri planlanırken Marx ve Engels'in görüşleri dikkate alınmıştır. Bu planlamada temel amaç köy-kent karşıtlığını ortadan kaldırmak, ülkenin bütününü kalkınmadan eşit olarak yararlandırmak, köylerin toplumsal ve ekonomik yönden yeni bir düzene kavuşturulması, sanayinin hammadde kaynaklarına yakın yerlere yerleştirilmesi, sanayi ve tarım kesimleri arasında denge

sağlanması olmuştur (Keleş, 2016:100-101). Sovyet kentlerindeki temel ilkeler, toprağın tüm topluma mal edilmesi yani kamu yararı, konut konusunda standartlaşmaya gidilmesi, kent büyüklüğünün sınırlandırılması, kent merkezlerinin kapitalist kentlerde olduğu gibi ticaret veya sanayi merkezi değil de siyasal, yönetsel ve kültürel bir kimliğinin olması, halkın planlama süreci dışında tutulması ve kitlesel konut üretimidir (Keleş, 2016: 105-108). Ayrıca fiziksel planlamanın yanında sosyal planlamaya da önem verilmiş ve kent planlaması ile özellikle konut alanlarının planlaması sosyal ilişkileri güçlendirecek biçimde yapılmıştır (Sowers, 1977:3). Baytekin'e (2014) göre, "sosyalist planlama toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmayı gerekli kılar ve toplumun ihtiyaçlarını doğrudan insanların ya da toplumun beklentisi üzerinden tahlil etmez. Yalnızca üretim sürecini değil, tüketimi de göz önünde bulundurur."

Sovyetler'de Batı'daki metropoliten bölge kavramına çok benzer bir anlayış kullanılarak; "bir yandan birikim ekonomisi gerçekleşirken, bir yandan da büyük kentlerin üretim kapasitesini yakın alanlara yayarak, nüfusun yeniden dağıtımı yoluyla yerleşim yoğunluğunu azaltarak ve oldukça gelişmiş olan ulaştırma ağıyla kentsel alanın değişik bölümlerini birbirine bağlayarak" ve uydukentler ya da yörekentlerle özeksizleştirim (desantralizasyon) sağlayarak kentsel sorunlar giderilmeye çalışılmıştır (Reiner ve Wilson, 2002:185-186). Yörekent bölgeleri, İngiliz kentlerinin çevresindeki yeşil kuşaklara benzer özellikte, eğlenme, dinlenme, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin yapıldığı geniş yeşil alanlardır. Howard'ın Bahçe Kentinde ve diğer ideal kent modellerinde olduğu gibi Sovyet şehirciliğinde de bu tarz yeşil alanlara önem verildiği görülmektedir. Bu aynı zamanda Marx ve Engels'in "kent ve köyün sentezini savunarak kapitalizmin sanayi işçilerinin yoksulluk yuvalarına kapatılması ve doğaya erişimlerinin engellenmesi gibi sonuçlarına tepki gösterdikleri" şeklindeki yoruma da uygun bir yaklaşımdı (Reiner ve Wilson, 2002:186-187). Sovyetler Birliği'nde uydu kentler de

Batı'daki örneklere benzer biçimde gelişmiştir. Böylece, referansı farklı olsa da, modern şehircilikteki görüşlerin Sovyet şehirciliğine yansıdığı görülmektedir.

1930 yılında, Guinzbourg Moskova'nın yeşil kent şeklinde tekrar inşa edilmesini öngören bir proje yayımlayarak kentin merkezini büyük bir park haline getirmeyi amaçlamıştır. Bu projeyle sanayi tesisleri ve resmi binaların da başkentten yavaş yavaş uzaklaştırılması öngörülmüştür. Büyük şehirlerin bu şekilde dağıtılması görüşü öne çıkmış ve ekonomist Sabsovitch de yirmi seneye kalmadan hem bütün büyük şehirlerin hem de modern ve toplumcu hayata uymayan köylerin ortadan kalkacağını savunmuştur. Ancak hızlı sanayileşmeye öncelik verilmesi sonucu köyden kente göçün artarak sürmesi nedeniyle kentler büyümeye devam etmiş ve bu görüşler hayata geçirilememiştir (Ragon, 2010:471-472).

Sovyetler Birliği'nde ayrıca, doğrusal (lineer) kentin çok benzeri olan "kolonileşme bantları" adında bir yapılaşma gerçekleştirilmiştir. Bu yerleşmede endüstriyel alan ile tarım alanları yollara paralel uzanan bantlarla ayrılmaktadır. Kırsal alanlar boyunca uzanan bu dar bantlarla büyük yerleşimlerin engellenmesi amaçlanmıştır (Ragon, 2010:470).

Sovyetler Birliği, 1920'lerde ve 30'ların başında modernist mimarlar ve dönemin tüm ilerici mimarları için de önemli bir uygulama sahasına dönüşmüştür. Ragon (2010:471), bu durumu şöyle anlatmaktadır:

> "Sovyetler Birliği'nde mimarların planlarını uygulamakta karşılaştıkları bütün güçlüklere, arapsaçına dönmüş ideolojik tartışmalara rağmen SSCB cidden tüm şehirci formların ve deneylerin canlandığı, konaklama ve yerleşim probleminin çok farklı bakış açılarıyla çözüme kavuşturulduğu ayrıcalıklı bir arazi olmuştur. O dönemin tüm ilerici mimarları, Sovyetler Birliği'nde olup bitenleri büyülenmiş bir şekilde izliyorlardı. Le Corbusier, 1930 yılında Moskova'ya yaptığı gezide şehri "teknisyenlerin vaat edilmiş toprakları" olarak selamlar. F. L. Wright özyaşamöyküsünde (1964) gördüklerini büyük bir zevkle teker teker okuyucusuna aktarır. Zaten Broadacre City'nin ilham kaynağı da büyük olasılıkla uygulanmış "kolonileşme bantları" sistemidir."

Sovyetler Birliği'nde planlamaya büyük önem verildiği görülmektedir. Planlama faaliyeti ise planivoraniya (toplumsal-ekonomik planlama) ve planirovka (fiziksel

planlama) olarak ikiye ayrılmakta, toplumsal-ekonomik planlama, fiziksel planlamadan daha öncelikli olarak değerlendirilmektedir (Reiner ve Wilson, 2002: 187-188). Merkezi planlamanın yapılabilmesi ve toprağın mülkiyetinin kamusal olması bu konuda önemli avantajlar sağlamıştır. Aynı zamanda, kentsel topraklarda rantın, yapıların yapılmasında kullanılan sermaye yatırımlarının geri alınması için kullanılması söz konusudur (Reiner ve Wilson, 2002:183).

Sovyetler Birliği'nde sosyal konutlar da Marksist kurama uygun şekilde toplumcu (sosyalist) bir anlayışla tasarlanmışlardır. Bu konutlarda kişisel alan en aza indirilmiş, toplu yemek, ortak mutfak gibi uygulamalar yapılmıştır (Ragon, 2010:471).

Sovyetler Birliği'ndeki kent merkezlerinin ise, ticari veya endüstriyel ağırlıklı olan Batı'daki kent merkezlerinden farklı olarak; öncelikle yönetsel işlevler için; bunun yanında da, "kültürel ya da eğlenme ve dinlenmeye yönelik hizmetler gibi bedel ödenmeden yararlanılabilen kamusal etkinlikler için" kullanıldığı görülmektedir (Reiner ve Wilson, 2002: 204). Sowers'a (1977) göre de, Sovyet kentlerinde, çok-katlı binalarıyla yönetsel işlevlerin olduğu bir merkez ve merkezden uzaklaştıkça arazi kullanım yoğunluğunun azalması söz konusudur. Bu kent yapısı, Le Corbusier'nin ideal kent modelleri ile benzerlik göstermektedir.

Sovyetler Birliği'nde 1930'lardan itibaren konutlar mikro-kesimler(mikrorayony) adı verilen, yerel-günlük hizmetlerin etrafında toplanmış komşuluk birimleri biçiminde planlanlanmaya çalışılıştır (Sowers, 1977). Bu birimlerde günlük ihtiyaçlar için dükkanlar, lokantalar, anaokulları, klinik, park vb. bulunurken, müze gibi tesisler ancak 800.000-1.000.000 gibi bir nüfusa hitap edecek şekilde merkezde bulunur. Böylece işlevler, insanların kullanım sıklığına göre basamaklı biçimde düzenlenmiştir (Reiner ve Wilson, 2002: 193-194). Sovyet kentlerinin bir başka özelliği, Amerikan kentleri ile kıyaslandığında özel araç üretimi ve kullanımının düşük olması, toplu taşımaya önem verilmesi ve bu nedenle araç yollarına çok fazla alan

ayrılmayıp, parklara ve açık alanlara daha fazla yer ayrılmasıdır (Reiner ve Wilson, 2002: 201). Bu da Sovyet şehirciliğinin, genel olarak otomobil kullanımına ve araç yollarına önem veren modern şehircilik kapsamındaki diğer yaklaşımlardan ayrışan bir yönünü oluşturur. Yine Sovyet şehirciliğinde ortaklaşa yaşamın gerekleri de düşünülerek kent merkezleri dışında çok katlı yapılaşmadan kaçınıldığını da belirtmek gerekir. Yıldırım'a (2013:122) göre, Sovyet kentlerinin "konut açığı, kronik temel tüketim malları darlığı, merkeziyetçi ve bürokratik yönetim ve planlama" gibi bazı sorunları bulunsa da, "oldukça etkin bir toplu taşım sistemi, tam istihdama dayalı bir kentsel yaşam, kentsel topraklar üzerinde spekülasyon bulunmaması, yerel yönetimlerin ekonomide, özellikle üretim ve denetim alanlarında sahip oldukları etkinlik" gibi önemli üstünlükleri de vardır.

Sosyalizmin aynı zamanda bir "modernleşme, kentleşme ve sanayileşme projesi" olduğu söylenebilir (Eryıldız, 2017). Bu açıdan bakıldığında, aynı modernizm iklimi içinde gelişen sosyalist kentlerin kapitalist kentlerle en azından bazı açılardan benzerlik göstermesinin kaçınılmaz olduğunu kabul etmek gerekir. Sowers'a (1977) göre, "Sovyetler Birliği'nde devrimi izleyen ilk birkaç on yıl içinde kent planlamasını niteleyen şeyler, cesur yeni öneriler, mevcut planların yaratıcı yeniden değerlendirmeleri ve ateşli tartışmalar" olmuş ancak sonraki yıllarda "kent tasarımındaki eski denemeler giderek terkedilmiş ve Sovyet kent planlaması birçok önemli yönden kapitalist ülkelerdekine benzeme durumuna gelmiştir." Reiner ve Wilson da kapitalist ve sosyalist düzenlerin kentleşme anlayışından önemli benzerlikler olduğu görüşündedir. Her iki düzen de kentteki etkinliklerin düzenlenmesini ön planda tutarken, her ikisinde de kentler "dışarıdan kaynaklanan coğrafi, ekonomik, siyasal ve güvenlikle ilgili etkilere bir yanıt olarak gelişmiştir" (Reiner ve Wilson, 2002:174). Ragon'a göre de, Sovyetler Birliği'nde şehircilik ideolojileri ile siyasal ideolojilerin uygulamadaki aciliyetle yüz yüze kalması sonucu çatışmaya dönüşen çelişkiler ortaya

çıkmış; bu çatışma ise, "II. Dünya Savaşı'ndan sonra Atina Anlaşması'nın sentezini yaptığı uluslararası işlevselci kentleşme ideolojileri yararına devlet sosyalizmine özgü yöntemlerin terk edilmesiyle" çözülmüştür (Ragon, 2010:469). Başka bir deyişle, Sovyet şehirciliğinin modern şehircilik anlayışının etkisi altına girdiği söylenebilir. 1969 yılında, Sovyet Bilimler Akademisi Uluslararası İşçi Hareketi Enstitüsü'nün bir toplantısında, "Kent ve köy arasındaki farklılıkların giderilmesi, işgücünün üretkenliğinin ve toplumsal üretimin verimliliğinin arttırılması, nüfusun kültürel ve eğitsel düzeyini yükseltmek ve bireyin bütün yönleriyle gelişimini sağlamanın" kentleşmeyle yakından ilgili konular olduğu görüşü benimsenmiştir (Reiner ve Wilson, 2002). Sovyet araştırmacı Ruzavina da, "büyük kentlerde nüfus yığılmasının, genel sağlık koşullarında bozulmanın, zaman kaybının artmasının, gerilimli bir çevrenin ortaya çıkmasının ve aşırı kalabalığın, topluma maliyetler çıkardığını belirtmiştir." (Reiner ve Wilson, 2002:185). Bu tespitler de, Batı'da modern şehirciliğin çözmeyi amaçladığı sorunlara işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Sovyet şehirciliğinin büyük ölçüde 20. Yüzyıl dünyasında hakim paradigma olan modern şehircilik kapsamında geliştiği ve bazı özgün yönleriyle birlikte onun bir parçası olduğu söylenebilir.

1.2.5. Modern Şehirciliğin Anayasası: Atina Anlaşması

1933 yılında Le Corbusier öncülüğünde yazılarak, ilk kez 1941'de yayınlanmış olan "Atina Anlaşması" metni, Modern Şehircilik anlayışının en olgun ve kapsamlı ifadesidir. Atina Anlaşması aslında, CIAM (Uluslararası Modern Mimarlık Kongreleri) adlı mimarlar grubu tarafından hazırlanmış, daha sonra Le Corbusier imzasıyla yayınlanmıştır. İlk kez 1928 yılında toplanan CIAM'ın ilk katılımcıları arasında, Almanya'daki Bauhaus'dan, Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden ve Rusya'dan katılımcılar vardır (Ragon, 2010:437).

Atina Anlaşması'nda, modern şehirciliğin genelinde olduğu gibi rasyonalist bir anlayış söz konusudur. Kentsel sorunların çözümü için yasaların ve kuralların, ama özellikle de planlama ve mimarlığın kullanılması gerektiği savunulmakta, kentler için tespitlere ve ilkelere yer verilmektedir. Kentsel sorunların iyi mimarlık ve iyi planlamayla çözülebileceği savunulmuş, başrol bu disiplinlere verilmiştir. Ayrıca, Alkan ve Duru'ya (2002) göre, Atina Anlaşması -Howard'ın Bahçe Kent modelinde de olduğu gibi- mekânda eşitsizlik ile yaşam koşullarındaki eşitsizlik arasındaki ilişki ve bunun toplumsal huzur ve barışı tehdit eden yönü üzerinde de durmaktadır. Önsözünde kullanılan şu ifadeler, Atina Anlaşması'nın toplumsal eşitliğe verdiği önemi ortaya koymaktadır:

> "Yurttaşlara, şehirli olarak sahip oldukları hakları ve bunlardan faydalanma imkanlarını verme konusundaki her sınırlama, ülkenin bütünlüğünü parçalayan ve genel işlevlerini tahrip eden bir eşitsizlik durumu yaratmaktadır. Modern mücadele için birtakım imkanlarla donatılmış olanlarla bunlardan yoksun olanların aynı şehirde, aynı hayatı yaşaması, mizaç, alışkanlık ve zevk farklarına, yani önünde sonunda yaşam şartları ve insanlık şerefiyle ilgili birtakım farklara yol açacaktır. Ayrıca, bu farkların çeşitli sınıflar içinde var olması da, sorunu daha da çözülmez bir duruma getirecektir." (Le Corbusier, 2015:29)

Anlaşma'da ayrıca, "her bireyin rahat bir konutta, güzel bir şehirde yaşama gibi temel bir mutluluktan payını alması gerekir." ifadesiyle, mutlak eşitlik olmasa bile, kentteki herkesin asgari bir standardın üzerinde yaşayabilmesi gerektiği belirtilmiştir (Le Corbusier, 2015:99).

Atina Anlaşması'nda "Şehir ve Bölgesi", "Konut", "Boş Zamanların Değerlendirilmesi", "Çalışma", "Gidiş-Geliş İmkanları" ve "Şehrin Tarihsel Mirası" alt başlıkları bulunmaktadır. Herbir başlıkla ilgili tespitler, düşünceler, çözüm önerileri ve ilkeleri barındıran toplam 95 madde yer almaktadır. Böylece planlama, konut, rekreasyon-spor-sanat-kültür vb. aktiviteler, ulaşım ve tarihi miras gibi konular ele alınmakta; herbiriyle ilgili ilkeler ortaya konulmaktadır. Anlaşma'da Le Corbusier'nin ideal kent modellerinin izleri de görülmektedir.

Atina Anlaşması'nda şehirciliğin anahtarları olarak dört işlev belirlenmiştir. Bunlar, barınma, çalışma, dinlenme ve ulaşımdır (Le Corbusier, 2015:88). Burada yine planlama baş roldedir. Özellikle 84 nolu ilkede planlamaya verilen önem vurgulanmıştır:

> "Şehir, önceden incelenmiş bir girişim niteliğine bürünecek ve bir genel planın katılığına boyun eğecektir. Akıllıca öngörüler, şehrin geleceğinin bir taslağını çizecek, kişiliğini belirleyecek, gelişmelerinin çapını tahmin edecek ve aşırı gelişmemesi için önceden birtakım sınırlar koyacaktır. Bölgenin ihtiyaçlarına bağlı, dört anahtar-işlevini gerçekleştirmekle yükümlü olan şehir, artık gelişigüzel girişimlerin düzensiz bir sonucu olmayacaktır" (Le Corbusier, 2015:92).

Planlama yoluyla bu dört işlevin "herbirine kendi etkinliğinin gerçekleşmesi konusunda en elverişli koşulları sağlayacak özel bir düzenin" oluşturulması öngörülmektedir (Le Corbusier, 2015:89). Bu dört işlevin bütünleşmesinden çok, aralarında belirgin ayrımların olması gerektiği belirtilmiştir. Çalışma ile barınma yerleri arasındaki uzaklığın en aza indirilmesi esastır (Ragon, 2010:440).

Atina Anlaşması'nda da modern şehirciliğin karakteristik özelliği olan, kusursuz kent planlarının yapılmasının, bunların birebir uygulanmasının ve böylece mükemmel sonuçların elde edilmesinin mümkün olduğu varsayımı bulunmaktadır. Planlamayla, yapı yasaklarıyla, yasalarla neredeyse kusursuz ve ideal bir kent yaratılabileceği varsayılır. Yine de "şehirciliğin gelişiminin siyasal, toplumsal ve ekonomik etkenlerden bağımsız olmadığı" belirtilmiştir. Bunun açıklaması şöyle yapılmaktadır:

> "Kuramdan eyleme geçebilmek için, aşağıdaki etkenlerin de işe karışmış olması gerekir: Beklendiği gibi, ileriyi gören, sorunları kavramış olan, önceden düşünülmüş ve planları hazırlanmış yaşam koşullarını gerçekleştirmeye kararlı bir siyasi güç; Uzmanların kendileri için düşünmüş olduğu şeyleri anlama, arzu etme ve isteme gücüne sahip aydın bir halk; Bazıları çok büyük çapta olacak işleri başlatabilme ve yürütebilme imkanı verecek bir ekonomik durum. (Le Corbusier, 2015:96-97)

Böylece, yine fiziksel planlama odaklı bir yaklaşım olsa da en azından fiziksel planların uygulanabilmesi için başka bazı şartların da gerekli olduğu kabul edilmiş olur.

Anlaşma'da ayrıca, şehrin hem bireyin özgürlüğünü sağlaması hem de ortak faaliyetlerin yararına olması gerektiği; ancak "kişisel çıkarların, kamusal yararlardan

sonra gelmesi" gerektiği belirtilmiştir. (Le Corbusier, 2015: 96, 99) Böylece kişisel çıkarlarla kamusal çıkarların bağdaştırılması gerektiği ancak kamusal çıkarın daha öncelikli olduğu ifade edilmektedir.

Gökgür'e (2005) göre, Atina Anlaşması'nda "kent "işlevsel bir birim" olarak tanımlanmış, "bölgeleme" ilkesinin de, kentte belirlenen temel işlevlerin (barınma, dinlenme, çalışma, ulaşım) uyumuna katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Daha çok materyalist bir yaklaşımla ele alınan kent ve insan ilişkilerinde, işlevsel yapı ön plana çıkarılmıştır." Anlaşma'da kentsel sorunların çözümü için önerilen imar planı, yapı yasakları, bölgeleme, imar yasaları gibi uygulamalar dünya genelinde benimsenmiştir ve hala kullanılmaktadır.

Açık yeşil alanlar ve hijyen, Atina Anlaşması'nın çok önem verdiği konulardandır. Ragon'a (2010:440) göre, Atina Anlaşması'nda "güneşin, yeşil alanların, hijyenin coşkusu" vardır. Anlaşma, "sokağın, banliyönün, ulaşım hatları boyunca sıralanan evlerin ve yerini parklara bırakması gereken sağlıksız adacıkların mahkum edildiği bir metindir." Yeşil alanlar ve parklar, konutların çevresinde (günlük), bölgede (haftalık) ve ülkede (yıllık) hizmet verecek şekilde farklı büyüklük ve donanımda olmalıdır. Çocuk, genç ve yetişkinlere yönelik oyun ve spor alanları her konut mahallesinde bulunmalı, bahçekentlerin aksine, yeşil alanlar özel mülkiyete ait küçük parseller yerine konutun uzantıları şeklinde ortak faaliyetlere ayrılmalıdır (Le Corbusier, 2015:61).

Konut sorunu, Atina Anlaşması'nda en çok üzerinde durulan konulardan biridir: "Konut, şehircilik kaygılarının merkezi ve bütün önlemlerin birleşim noktası olacaktır" (Le Corbusier, 2015:89). Zenginlerle yoksulların konutlarının ayrılabileceği fakat her ikisi için de gereken sağlık koşulları ve düzenin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Şehrin en iyi yerlerinin konutlar için ayrılması gerektiği belirtilmiştir. Konut

alanlarındaki ortak kullanım alanları önemlidir. Güneş ışığına ve konutların fazlasıyla güneş ışığı alması gerektiğine yönelik vurgular sıkça yapılmıştır.

Atina Anlaşması'nda gecekondu konusunda sert bir tutum alındığı görülür. Banliyö ve gecekondu bölgelerinin olumsuzlukları vurgulanmakta ve buraların yaşanabilir hale getirilmesinin verimsiz olacağı savunulmaktadır. Gecekondu bölgelerinin daha oluşmaya başlamadan önlenmesi, mevcut durumda, gecekonduların belirlenmesi ve sağlığa aykırı adacıkların ortadan kaldırılması, yerlerine parkların yapılması önerilmektedir (Le Corbusier, 2015:51-52, 61-62).

Anlaşmaya göre, "haftanın yorucu çalışmasını giderebilecek imkanlar yaratmak, dinlenme gününün beden ve ruh sağlığı için gerçekten canlandırıcı etkisi olmasını sağlamak, insanları sokağın türlü sıkıntılarından uzaklaştırmak, sorumluluğu belediyeye ait olan çok önemli sorunlardır" (Le Corbusier, 2015:64). "Gençlerin toplu faaliyetlerine imkan tanımak, boş zamanlarda oynanan oyunlara, gezintilere ve eğlencelere elverişli bir alan sağlamak" için serbest alanlar ayrılmalıdır (Le Corbusier, 2015:58-59).

Anlaşma'da ayrıca, "toprağın ne şekilde kullanılacağına karar vermek, konut bölgeleriyle yeşil alanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek, özel konutlar için olduğu kadar onların çeşitli uzantıları için de gereken alanı ayırmak, şehre belli bir süre içinde aşılmaması gereken bir alan vermek" için bir Arazi Kanunu çıkarılmasının gerekliliği vurgulanmıştır (Le Corbusier, 2015:57). Ayrıca, "her şehrin kendi programını hazırlaması ve bu programın gerçekleşmesine imkan tanıyacak yasaları belirlemesi en acil zorunluluktur", "büyük bir inceleme ve kapsamlı bir plan doğrultusunda öngörüldükleri biçimde, şehrin ve bölgenin içine yerleştirilmedikleri takdirde hiçbir tekil projeye başlanmamalıdır" ve "toprak (araziler) her an kullanıma hazır olmalı ve gerçek değeri, projelerin hazırlanmasından önce belirlenmelidir. Kamu yararı söz konusu olduğunda toprak istimlak edilebilmelidir" ifadeleri de dikkat çekici tavsiyelerdir (Le Corbusier, 2015:56-59).

Le Corbusier'nin ideal kentinde olduğu gibi, yüksek ve birbirinden uzak yapıların yapılması, böylece zeminde yeterli boşluğun elde edilmesi ve yeşil alanların geniş tutulması savunulmaktadır. Bir başka ilkede bulunan, "şehir düzeneği içinde bulunan tüm öğelerin boyutları insan ölçeğine göre ayarlanmalıdır" ifadesi ise, yüksek yapılar önerisiyle çelişmektedir. Ayrıca, serbest alanların yeterli olması, yerlerinin iyi seçilmesi (merkezde ve konutlara yakın olmalı, sadece zenginlere hitap etmemeli) gerektiği ifade edilmiştir (Le Corbusier, 2015:56,59).

Atina Anlaşması'nda trafik de çok önem verilen konulardan biridir. Hatta trafiğin "şehrin en başta gelen ilkesi" olduğu savunularak, "evler için, gezinti için, geçiş için, ana trafik için değişik tipte yollar öngörmek gerektiği" belirtilmiştir (Ragon, 2010:440). "Yollar herkese ve her şeye hizmet etmek yerine kategorilerine göre farklı amaçlara hizmet etmelidir. (…) Trafik araçlarını birbirlerinden ayırt etmek ve sınıflandırmak zorunlu olacak ve herbiri için araçların niteliğine göre ayarlanmış bir yol ayırmak gerekecektir." Yaya yollarının araç yollarından ayrılması gerektiği de ayrıca vurgulanmıştır (Le Corbusier, 2015:77, 91). Böylece yolların farklı işlevlere göre ayrılması söz konusudur. Trafik akışının düzenlenmesi ve tıkanıklıkların giderilmesi önemlidir. Yolların kesiştiği yerlerde ise, "seviye değişiklikleri ile kesintisiz bir akımın sağlanması" tavsiye edilmektedir. Toplu ulaşıma önem ve öncelik verilmesi gerekliliği görüşü ise, Atina Anlaşması'nda yer almaz. Bunun nedeni, yine daha ideal bir çözüme ulaşma çabasıdır. Anlaşmada, "işçi sınıfının hareketliliğinin büyük bir sorun olduğu, evler ile işyerleri arasında ölçüsüz mesafeler bulunduğu ve oturmak ve çalışmak işlevleri arasındaki normal ilişkilerin bozulduğu" belirtilmektedir. Ayrıca, toplu taşıma araçlarının işletilmesinin çok masraflı olduğu ve kamuya ağır bir yük yüklediği belirtilmektedir. Atina Anlaşması, toplu ulaşıma dahi gerek bırakmayacak bir planlamanın yapılabileceğini, böylece pek çok işlevin (barınma ve çalışma gibi) yürüme mesafesi içinde düzenlenebileceğini öngörür. Oysa, büyük kentler için, böylesine

kusursuz bir planı hazırlayıp uygulamak çok zor olacağı gibi, mevcut büyük kentlerdeki ulaşım sorununun çözümünde de bu önerinin işlevsel olamayacağı açıktır. Bu yaklaşımın olası sonucu, özel araç kullanımına dayalı bir trafik düzenidir.

Atina Anlaşması'nın dikkate değer bir başka yönü, tarihi mirasa değer vermesi ve "mimari değerlerin (tek tek anıtlar ya da kentsel bütünlükler)" korunmasını savunmasıdır (Le Corbusier, 2015:79). Bu tavır, modern şehircilik anlayışının tarihin yıkımına yol açtığı eleştirilerine bir cevap niteliğindedir ve Haussmannn anlayışından farklılaşmayı gösterir. Ancak, "bu gibi eserlerin korunması, ancak halkın sağlığa aykırı şartlar içinde bırakılması gibi bir fedakarlık yapmayı gerektirmediği zaman söz konusu olmalıdır" denilerek, halk sağlığı ve hijyen daha öncelikli kılınmıştır (Le Corbusier, 2015:80).

Atina Anlaşması'nda özel mülkiyetin kenti birçok küçük parçaya bölmesi eleştirilmekte ve bu durumu ortadan kaldırmak için gerektiğinde büyük çaplı kamulaştırmaların yapılabileceği belirtilmektedir (Le Corbusier, 2015:97-98).

Yörükan (2015), Atina Anlaşması'nın sunuş yazısında, kitabın Türkiye'de ilk kez çevirisinin yapıldığı 1969 yılı koşulları ile ilgili yaptığı tespitler, söz konusu eserin 70'li yıllarda Türkiye için önemini ifade etmesi bakımından dikkate değerdir:

> "İmar İskan Bakanlığı'nda, Atina Anlaşması'nın Dr. Ayda Yörükan tarafından çevirisinin yapıldığı 1969 yılında, şehircilik açısından dünyada olup bitenleri bilmemiz, görmemiz, sarf edilen gayretlere vakıf olmamız büyük önem taşımaktaydı. Şehirlerimiz bir göç akımına uğramış, çok kötü bir yapılanmaya maruz kalmaya başlamıştı. Her türlü tedbire başvurarak, belediye yetkililerimizi de eğitmemiz, aydınlatmamız gerekiyordu. Bir karşı güç olarak, halkımızı da bilinçlendirmemize ihtiyaç vardı."

Atina Anlaşması'nın 1969'da İmar İskan Bakanlığı'nca çevirisinin yaptırılıp kısmen de olsa Türkiye'de dağıtılması zamanlama açısından toplumcu belediyecilik döneminin hemen öncesine denk gelmektedir. Atina Anlaşması, kentleri yaşanmaz hale getiren başlıca sorunları tespit ederek, somut ve rasyonel çözüm önerilerini ortaya koyan, bunu yaparken mimarlık ve planlamaya dayanarak fiziksel mekânın sorunları çözecek biçimde düzenlenebileceğini ve düzenlenmesi gerektiğini savunan önemli bir

eserdir. Nedenlerden çok sonuçlarla ve sorunların çözümüyle ilgilenmektedir. Atina Anlaşması'nda fiziksel/mimari mekân ön plandadır. Ayrıca, genellikle açıkça belirtmese de, Anlaşma'da kentler için yerel yönetimlerin sorumluluğunun önemsendiği anlaşılmaktadır.

Atina Anlaşması, bir ütopya olmadığı gibi, bir ideal kent modeli de değildir. Kuşkusuz bu metindeki ilkelerle uyumlu örnek kent modelleri tasarlanabilir. Ancak Atina Anlaşması'nın ilkesel düzeyde kalması ve modern kentler için bir anayasa niteliğinde hazırlanmış olması önemlidir. Böylece bir ölçütler listesi olarak da oldukça kullanışlı hale gelmektedir. Bu aynı zamanda Atina Anlaşması'na ideal kent modellerinde olmayan bir esneklik sağlamaktadır. Bir kentin planlama ve tasarımında kullanılabileceği gibi, belli bir yer ve dönemdeki kentsel politikayı Atina Anlaşması'ndaki ölçütlere göre değerlendirmek ve böylece modern şehircilik ilkeleriyle uyumunu ortaya koymak da mümkündür.

Atina Anlaşması, yeni geliştirilen ve ilk kez sunulan ilkelerden çok, modern şehirciliğin o zamana kadarki birikimini derli toplu ve süzülmüş bir biçimde ifade eden bir belgedir (Ragon, 2010:441). Haussmannnn'ın 19. Yüzyıl ortasındaki uygulamalarının üzerinden uzunca bir zaman geçmiş ve Atina Anlaşması'nda daha olgun, daha insancıl bir düzeye ulaşılmıştır. Anlaşma, modern şehirciliğin ulaştığı noktayı, ne olup ne olmadığını en net biçimde ortaya koymuş ve Ragon'a (2010:440) göre, "bir mimarlar kuşağının İncil'i haline gelmiştir." Atina Anlaşması, modern şehircilik anlayışı ile özdeşleşmiş bir metin olduğu için, modern şehirciliğe yapılan eleştiriler, çoğu zaman Atina Anlaşması'na yönelik eleştirilerle çakışmaktadır. Atina Anlaşması'ndaki ilkelerin kentsel sorunları çözmediği savunulmaktadır. Sevinç'e (1999) göre ise, "Atina Anlaşması'nda savunulan planlama düşüncesinin, tam anlamıyla başarıya ulaşamamasının ve benzer sorunların bugünün kentlerinin de gündeminde

olmasının nedeninin planlama mantığının yanlışlığından çok, bir türlü gerçekleşmemesi ya da gerçekleştirilmemesi olduğu savunulabilir."

1.2.6. Modern Mimarlık ve Diğer Gelişmeler

20. Yüzyılda modern şehirciliğin tamamlayıcısı olarak nitelendirilebilecek olan modern mimarlık akımı da ortaya çıkmıştır. Modern şehirciliğin öncülerinden olan Le Corbusier, modern mimarlığın da en önemli isimlerinden biridir. Le Corbusier'nin hocası olan Auguste Perret de özellikle betonarmeyi estetik amaçla kullanan ilk mimarlardan biri olarak modern mimarlığa katkıda bulunmuştur (Ragon, 2010:187). Tony Garnier da, sanayi çağına özgü rasyonel bir kent tasavvuru yaparak hem Le Corbusier'yi hem de Sovyetler Birliği'ndeki sanayi şehri planlamacılarını etkilemesinin yanısıra, modern mimarlığa da tasarladığı binalarla katkıda bulunmuştur. Ayrıca, Almanya'da Walter Gropius'un başını çektiği bir grup mimar tarafından 1919'da açılan sanat ve tasarım okulu Bauhaus, 1920'lerde modern mimarlığın en önemli merkezi durumuna gelmiştir. Mies Van Der Rohe, Hannes Meyer ve Bruno Taut da bu okulun önemli isimlerindendir. Bir süre sonra modern mimarlık yerine daha çok, "uluslararası stil (üslup)" adı kullanılmaya başlanmıştır. "Organik mimari" adını verdiği bir tarz geliştiren ve özgün bir Amerikan mimarisi yaratmaya çalışan Frank Lloyd Wright ise bu akımın dışında kalmıştır (Ragon, 2010:500).

Modern mimarlıkta işlevselci bir yaklaşım söz konusudur. Binalarda işlev ön planda tutulmuş; düzgün geometrik kütleli, yalın cepheli, düz çatılı, endüstriyel ve gizlenmemiş malzemelerin kullanıldığı yapılar inşa edilmiştir (Olgun, 2010). İşleve verilen büyük önem, Le Corbusier'nin "ev, içinde yaşanılacak bir makinedir" sözünde ifadesini bulmaktadır (Gay, 2017, 323).

Sosyal konut ya da toplu konut, modern mimarlığın modern şehirciliğe en önemli katkılarından biri olmuştur (Ragon, 2010:442). Sınırlı büyüklükteki dairelere

bölünmüş, çok sayıda insanı barındıran çok katlı büyük konut yapıları 20. Yüzyıl boyunca birçok ülkede inşa edilmiştir. Ancak özellikle alt gelir grupları için yapılan bu konutlar yüzyılın sonlarına doğru insanları mutsuz ettiği gerekçesiyle gözden düşmeye başlamıştır (Olgun, 2010).

1970'lere kadar modern mimarlık ve şehircilik dünyanın çeşitli yerlerinde etkisini yoğun olarak göstermiştir. Brezilya'da Lucia Costa ve Oscar Nimeyer'in çalışmaları dikkat çekicidir. Bu iki mimar 1950'lerde sıfırdan kurulan, -ağır eleştirilere de uğrayan- yeni başkent Brasilia'nın planlama ve tasarımını gerçekleştirmiştir. Güney Amerika'nın diğer ülkelerinde de uluslararası üslup ve modern şehirciliğin çeşitli uygulamaları yapılmıştır. Öte yandan, Almanya'da Hitler'in baskısı nedeniyle Bauhaus'un kapanmasından sonra bu okulun Mies Van Der Rohe ve Walter Gropius gibi önde gelen isimleri ABD'ye yerleşmiş ve orada modern mimarlığa önemli katkılar yapmışlardır. Avrupa'da İskandinav ülkeleri şehircilik ve mimarlıkta önemli aşamalar kat ederken, İngiltere'de Howard'ın yarattığı Bahçe Kent geleneği etkisini artırmış ve uygulamalar bu doğrultuda yapılmıştır. Fransa'da ise Le Corbusier ve Auguste Perret'nin etkileri uzun süre devam etmiştir. Sovyetler Birliği de farklı bir yönetim ve toplum düzenine sahip olmasına rağmen büyük ölçüde uluslararası üslup etkisinde kalmıştır (Ragon, 2010: 517-633).

1960'lara gelindiğinde modern şehirciliğe ve uluslararası üsluba yönelik eleştiriler artmıştır. 1961'de Jane Jacobs modern şehirciliği şiddetle eleştirerek geleneksel kente itibarını iade etme girişimini başlatmıştır (Ragon, 2010:669). Jacobs, modern planlamanın sokak ve kaldırım gibi sosyal temasın olduğu mekanları ortadan kaldırarak kentin canlılığını yok ettiğini savunmuştur. Modern şehirciliğin pek çok faktörü göz ardı ederek toplumu belli bir yaşam biçimine zorladığı, tepeden inmeci bir yaklaşımla halk katılımını engellediği, toplumdaki farklılıkları yok ederek homojenlik sağlamaya çalıştığı, kentlerin tarihi dokularını yok ettiği gibi pek çok eleştiri yapılmıştır

(Olgun, 2010). Kentlerin tek bir kişinin ya da küçük bir grubun subjektif düşüncelerine göre biçimlenmesi uygun görülmemektedir. Gökgür'e (2005) göre, "mimari biçimlerle sınırlı kalan ve yaratıcılıktan uzak olan modern şehircilik anlayışı; "yalıtım, kopukluk, katılık ve tekdüzeliğin" simgesini oluştururken, belirlediği ilke ve hedeflerini, ekonomik, sosyal ve idari sistemle bütünleştirememiştir."

1970'lerden itibaren kenti ve mekanı farklı bir açıdan inceleyen Lefebvre, Harvey ve Castells gibi düşünürlerin Marksist yaklaşımları etkili olmaya başlamıştır. Bu yaklaşımlar da modern şehirciliğin karşısında konumlanmaktadır. Örneğin Lefebvre, "Kentsel Devrim" adlı kitabında, genel olarak şehircilik düşüncesini ağır bir biçimde eleştirmektedir. Lefebvre'e göre,

> "Şehircilik bir ufku, kent bilgisi ve pratiğinin yolunu tıkamaktadır. Kendi kendine gelişmiş tarihsel şehri sonlandırmaktadır. Bilginin gücünden daha büyük bir gücün müdahalesini içermektedir. Ulaştığı bir tutarlılık, hakim olmasını sağladığı bir mantık varsa, bunlar devletin tutarlılığı ve devletin mantığıdır. Dolayısıyla da boşluğun tutarlılığı ve mantığıdır. Devletin yapabildiği tek şey bölmek, dağıtmak, devasa boşluklar açmaktır; meydanlar ve bulvarlar onun için güç ve baskıyla özdeştir. Şehircilik, düşüncenin mümkün olana yönelmesini ve geleceği yansıtmasını yasaklar." (Lefebvre, 2017:151-152)

Burada Lefebvre'in -modern sözcüğünü kullanmasa da- modern şehircilik anlayışını hedef aldığı açıktır.

1.3. Toplumcu Belediyecilik

Toplumcu Belediyecilik, adından da anlaşılabileceği gibi, toplumun çıkarını her zaman en önde tutmaya çalışan, toplumsal adaleti sağlamayı hedefleyen ve dayanışmaya önem veren bir belediyecilik anlayışıdır. Bayramoğlu(2015:11), toplumcu belediyeciliği, "hiçbir türden ayrımcılık yapmayan, eşitlikçi, akılcı, yoksulluk ve yoksunluğa yol açmayan sosyal adaletçi, bütünleştirici bir şehirciliktir" biçiminde tanımlamıştır. 1970'li yıllarda toplumcu belediyecilik, Türkiye'de yerel yönetim alanında çığır açan, yerel yönetimleri ilk kez ülkenin gündemine taşıyan, yenilikçi ve halkçı uygulamalarıyla toplumdan da destek alan bir belediyecilik hareketi olmuştur.

Toplumcu belediyecilik ile Avrupa'da daha önce ortaya çıkan belediye sosyalizmini eş anlamlı kullanan Bayramoğlu'na (2015:11) göre,

> "Toplumcu (sosyalist) belediye, kuramsal bir yaklaşımın doğrudan bir belediyede uygulanması değildir. Zamana ve mekana bağlı olarak değişebilen olanakların değerlendirilerek hedefe ulaşılmasıdır. Bu yönüyle reformcudur, ancak bu basit bir reformculuktan farklıdır. Sınıfsal bir tercihten doğmuştur ve ideolojisine bağlıdır. Bu bağlılığı zedelemeyecek ölçüde esnektir. Yerel siyasette etkin diğer aktörlerle işbirliğine gidebilir, pragmatiktir."

Diğer yazarlar ise, -bu çalışmada da yapılacağı gibi- toplumcu belediyecilik ifadesi ile yalnızca Türkiye'de 70'li yıllarda ortaya konulan anlayışı kast etme eğilimindedir. Toplumcu Belediyecilik akımı Türkiye'de 70'li yıllarda ortaya çıkmış ve ilkeleri ortaya konulmuş olsa da, bu anlayışın düşünsel köklerini ve öncü uygulamalarını, yaklaşık 100 yıl öncesinden itibaren Avrupa'da bulmak mümkündür. Paris Komünü ve Belediye Sosyalizminden başlayarak, 1968 öğrenci hareketleri, 1960'lı ve 70'li yıllarda gerçekleşen kentsel toplumsal hareketler ve bu kapsamda gelişen belediye hareketleri de Türkiye'deki toplumcu belediyecilik anlayışının düşünsel kaynağı ve esin kaynağı olmuştur (Güler, 2004).

1.3.1. Tarihsel Kökler

19. Yüzyılın sonlarına doğru, sanayinin kentleri ele geçirmiş olması ve özellikle emekçi kitleleri etkileyen ağır kentsel sorunlar, modern şehirciliğin olduğu gibi, belediye sosyalizminin başlamasının da temel nedeni olmuştur. Bayramoğlu (2015:11)'na göre, "Emekçilerin içinde bulundukları barınma, beslenme, sağlık koşulları, elektrik, su, gaz, ulaşım hizmetlerinden yararlanma olanaklarının yetersizliği, yoksul kitlelerin refahını arttırıcı politikaları zorunlu kılmıştır." İşte acilen çözülmesi zorunlu hale gelen tüm bu sorunların üstesinden gelebilmek için yeni bir belediyecilik yaklaşımına gereksinim duyulmuştur. Bu yaklaşım, sosyalist bir yaklaşım olacaktır. Bu yaklaşım kapsamında değerlendirilebilecek çarpıcı bir örnek 1871'de Paris'te yaşanan

Paris komünü hareketi olmuş, bunu İngiltere'de doğan belediye sosyalizmi akımı izlemiştir.

1.3.1.1. Paris Komünü

Bu konuda öncelikle Paris Komünü'ne değinmek gereklidir. 19. Yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler, sanayileşmenin getirdiği kırda çözülme süreci, nüfus artışı ve işsizliğin de artması sonucu işçi sınıfının çatışmaları giderek artmıştır (Güler, 2004). Bu ortamda sosyalist düşünceler de hızla gelişmiş; Fransa-Prusya savaşında Fransa'nın yenilmesi sonrasında halk Paris Ulusal Muhafızı'nın silahlarını ele geçirmiş ve Paris Komünü 18 Mart 1871'de başlamıştır (Mısır, 2003).

Komüncüler 26 Mart'ta olabildiğince demokratik yöntemlerle yöneticilerini seçmiş ve komün, dokuz komisyon halinde çalışmaya başlamıştır: savaş, finans, adalet, iaşe, dış ilişkiler, kamu hizmetleri, gizli polis, eğitim ve çalışma komisyonları (Hür, 2016). Seçimlerden önce Merkez Komitesinin yayınladığı bildiride, "Emeği yeni baştan örgütleyerek, özgürlük, eşitlik ve dayanışmaya dayanan yeni temeller üstünde yeni bir düzen kurmalıyız" ve "Kredinin, ticaretin, derneklerin emekçiye emeğinin tam karşılığını verecek biçimde örgütlenmesini istedik. Herkes için, parasız, laik ve tam eğitim istedik. Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve basının özgürlüğünü istedik. Polisin, güvenlik güçlerinin, silahlı kuvvetlerin, sağlık hizmetlerinin belediyecilik açısından düzenlenmesini istedik." ifadeleri yer almaktadır (Alkan, 1996). Hamamcı'ya (1981) göre, "hareketin başından beri, vesayet altında olmayan, hemen hemen tam özerk bir kent yönetimi istenmiştir" ve "hareket işçi devrimine kayan, toplumcu yönü ağır basan bir niteliğe bürünmüştür."

Paris Komünü, 18 Mart – 28 Mayıs 1871 tarihleri arasında 72 gün sürmüş ve sonunda Fransız hükümet güçleri tarafından kanlı bir biçimde dağıtılmıştır. (Güler,

2004; Şakacı, 2009). Hür (2016), bu kısa süre içinde Paris Komünü'nün gerçekleştirdiği bazı önemli işleri şöyle sıralamıştır:

> "Komün idaresi ilk olarak sıkıyönetimi, askeri mahkemeleri ve sansürü kaldırdı. Tüm siyasi tutukluları salıverdi, ardından genel af ilan etti. Giyotinle ölüm cezası kaldırıldı. Mecburi askerliğin yerine Parislilerden oluşan Ulusal Muhafızlar geçti. Kuşatma sırasında aşırı yükselen kiralar düşürüldü, boş evlere evsizler yerleştirildi. Savaş dolayısıyla ordu ihtiyaçları için el konan alet-edavat iade edildi, para karşılığı eşyaların bırakıldığı rehin dükkanları kapatıldı ve buralardaki eşyalar yoksullara dağıtıldı. Fırınlarda ve demiryollarında gece mesaisi kaldırıldı. Okullardan din dersleri kaldırıldı, kiliseye ait değerli eşyalara halk adına el kondu, dini vakıfları kaldırıldı yerine dayanışma sandıkları oluşturuldu."

Ayrıca, yapılmasına karar verilen ancak uygulama fırsatı bulamayan şeyler arasında; borçların ertelenmesi ve faizin kaldırılması, yöneticilerin işçilerle aynı ücreti alması, sahipleri tarafından terkedilmiş fabrika ve atölyelerin işçilere devredilmesi ve eylemler sırasında öldürülen Ulusal Muhafızların eşleriyle çocuklarına aylık bağlanması da vardı (Hür, 2016).

Lefebvre ise, Paris komününü yorumlarken, komünün ortaya çıkışını doğrudan modern şehirciliğin ilk önemli uygulaması olan Haussmannn'ın şehircilik hareketiyle ilişkilendirmiştir. Bu yoruma göre, Komün, Haussmannn'ın 1850'lerde Paris'te yaptığı kapsamlı müdahaleler ve dönüşümler sonucu "kent merkezinden çevreye kovulan işçilerin, merkezi yeniden ele geçirmeleri hareketidir" (Hamamcı, 1981).

Paris Komünü'nde kamu hizmetlerinin halk tarafından hiçbir yardım görmeden yerine getirilmesi söz konusudur (Güler, 2004). Bunun da ötesinde devrimci bir hareket olan Paris Komünü, Bayramoğlu'na (2015:26) göre, "işçi sınıfının ilk siyasal yönetim deneyimi olduğu gibi, modern belediyecilik anlayışının da kurucu deneyimidir." Şakacı (2009)'ya göre ise, "Komün'ün en önemli özelliği, siyasalı, toplumun üzerinde, onu boğan sıkıcı özerk bir alan olmaktan çıkartıp, toplumsal yaşam içine emip eritmeye yönelmiş olmasıdır." Komünün sosyalist hareket içinde de önemli bir yeri vardır ve 20. Yüzyılda kentsel toplumsal hareketlere, yeni belediyecilik hareketlerine esin

kaynağı olmuştur. Türkiye'deki toplumcu belediyecilik anlayışının ilkelerinin de Paris Komünü'nün izlerini taşıdığı söylenebilir.

1.3.1.2. Belediye Sosyalizmi

19. yüzyılın ikinci yarısında kentlerin sanayileşmenin etkisiyle yoğun göç alması ve yaşanan nüfus patlaması sonucu kentsel sorunlar içinden çıkılamaz duruma gelmiştir. Bayramoğlu'na (2015) göre, bu dönemde "kent yönetiminin gelişimi üzerinde gündelik yaşamı ortaklaşa sürdürebilmenin gerekleri hususu, son derece belirleyici bir yere sahip olmuştur. Bulaşıcı hastalıklar, kanalizasyon, su, çöp, barınma gibi sorun ve ihtiyaçların kent yönetimi üzerindeki etkileri, büyük fikirlerin etkisinden az olmamıştır."

Belediye Sosyalizmi, kentsel sorunların böyle yakıcı olduğu bir dönemde, İngiltere'de sosyal ve siyasal çekişmelerin de yaşandığı 1870'li yıllarda, yerel düzeyde halkın refahının arttırılabilmesi için yerel hizmetlerin ancak etkin bir belediye girişimciliği ile mümkün olacağı savıyla Birmingham kentinde Joseph Chamberlain öncülüğünde ortaya çıkmıştır (Güler, 2013:128). Birmingham Belediyesi bu dönemde su, gaz, elektrik, tramvay gibi hizmetlerin belediye tarafından yerine getirilmesini kararlaştırmış ve halkın konut sorununu çözmeyi de vaat etmiştir (Bayramoğlu, 2015).

Bayramoğlu'na (2015:17) göre, "belli başlı kentsel hizmetlerin kamu eliyle sunulması yönündeki kamucu yaklaşım, neredeyse modern demokrasilerle koşut bir tarihe sahiptir." Hizmetleri özel şirketlere gördüren ve kentsel sorunları çözemeyen liberal belediyeciliğe bir tepki olarak da ortaya çıkan Belediye Sosyalizminin en temel uygulamalarından biri, hizmetlerin özel sektörün elinden alınarak beledîleştirilmesidir. Monopol durumuna gelen şirketlerin sadece karlarını düşünerek kamu yararı kavramını geri plana atmaları, bunun da yoksul kesimlerin hizmetlerden yararlanamamasına yol açarak eşitsizliği arttırması beledileştirmenin temel gerekçelerinden biri olmuştur (Özgül, 2017). 19. Yüzyılda Glasgow kenti, beledîleştirme uygulamalarında öncü

kentlerden biridir. Glasgow'da 1855'te su ile başlayan beledîleştirme uygulamaları, 1869'da gaz, 1872'de ulaşım ve 1890'da elektrikle sürmüştür (Bayramoğlu, 2015).

Fabian sosyalistleri de belediye sosyalizminin bireysel kazançların yerine kamu hizmeti anlayışını temel alan görüşünü ortaya koymuşlardır ve bu durumun merkezi hükümetin yükünü azaltacağını, hizmetlerin daha rasyonel olacağını belirtmişlerdir (Güler, 2004). Belediye sosyalizmi, 1890'lı yılların başında İngiliz Fabian akımının etkisine girerek siyasal ağırlığını daha da arttırmıştır ve beledi girişimciliğin sağlayacağı ekonomik ve mali yararların yanısıra, istihdam sağlayıcı önlemleri, ücret ödeme güvencesi, çalışma zaman ve koşullarının iyileştirilmesi , adil bir sözleşme düzenine katkıda bulunulması gibi amaçları da gündemine almıştır (Yıldırım, 2013:13).

Bayramoğlu'na (2015:20-22) göre, belediye sosyalizmi, "19. Yüzyılın ortalarından itibaren gelişen ve esasında kapitalist demokratik ülkelerde belediyecilik anlayışının gelişmesini sağlayan bir anlayıştır" ve "modern belediyeciliğin doğuşuna esin kaynağı olmuştur." Keleş'e (2011:40) göre, belediye sosyalizmi düşüncesi, şu temel ilkelere dayandırılmıştır:

- "Toprak sahiplerinin değil, çoğunluğun istencine dayanan bir yerinden yönetim kurulmalıdır.
- Birçok yerel hizmetler, belediyelerce görülmelidir.
- Bu hizmetlerin görülmesinde, temsili hükümet dizgesinden yararlanılmalıdır."

Birmingham ve Glasgow belediyeleri, belediye sosyalizminin öncüleri olarak önemli uygulamalara imza atmışlardır. Glasgow'da tramvayın beledîleştirilmesi ve geniş halk kesimlerine hizmet vermeye başlaması, bu uygulamalardan biridir. Böylece kolaylaşan kent içi ulaşım, sadece bedenlerin değil fikir ve eylemlerin de daha kolay taşınmasını sağlamış, işçi hareketine de önemli bir ivme kazandırmıştır (Bayramoğlu, 2015:37). Sokakların aydınlatılması, vatandaşlara hizmetin ucuz sunulması, temiz su temini, emziren annelere bedava su dağıtımı gibi hedef ve uygulamalar, sosyalist belediyelerin ayırt edici özelliklerinden olmuştur (Bayramoğlu, 2015:36-37).

Birmingham Belediye Başkanı Chamberlain, halkın toplumsal koşullarındaki aşırı eşitsizliği gidermek için özel mülkiyetin pahasına kamu mülkiyetinin alanının genişletilmesini ve kentin nimetlerinin halkın yoksul olan çoğunluğuna paylaştırılmasını savunmuştur (Bayramoğlu, 2015). Yoksulların barınma sorununun çözümü, çok kötü koşullarda yaşamalarının önlenmesi de Chamberlain'in öncelikleri arasında olmuştur.

Bayramoğlu'na(2015) göre, "Glasgow deneyimi, en dayanılmaz yaşam koşullarının varlığına rağmen, belediye sosyalizmine ancak kentteki toplumsal mücadelelerle varılabildiğini gösteren önemli bir deneyimdir. Birmingham deneyimi ise, bir belediye başkanının, kentin ihtiyaçları doğrultusunda hareket ettiği zaman, neler yapabileceğini göstermesi bakımından öğreticidir."

Belediye sosyalizmi akımı, 1890-1940 arasında İngiltere'de Birmingham'ın yanısıra Londra'da da gaz, su, ulaşım, sağlık ve aydınlatma sorunlarının çözümünde etkili olmuştur (Güler, 2013:129). Fransa'da da 19. Yüzyıl sonlarından 1930'lara kadar belediye sosyalizminin güçlü olduğu görülür (Bayramoğlu, 2015:60-64). Bayramoğlu (2015:64), Fransa'daki sosyalist belediyelerin yaklaşımını şöyle açıklamaktadır:

> "Kısıtlamalara karşın, sosyalist belediye başkanları ekonomik, sosyal ve kentsel planlama politikaları geliştirmeyi başarmışlardır. Geliştirdikleri bu politikalar, onları diğer belediyelerden farklı kılıyordu. Toplumsal sorunları başlangıç noktası olarak alıyorlardı. (…) Ekonomik açıdan ise, belediyeler, mali açıdan külfetli ama insanların hayatlarını kolaylaştıran yatırımlara yöneliyorlardı. Bu politikalar ulusal düzeyde belediye sosyalizminin imajı haline gelmişti. Kentte yaşlılara yardım, engellilere ve işsizlere yardım gibi sosyal hukuku gözeten hizmetler, ulusal düzeydeki politikaları da etkilemeye başlamıştı."

Diğer Batı Avrupa kentleri de bu akımdan etkilenmiştir. Avrupa'dan örnek gösterilebilecek belediye sosyalizmi uygulamaları arasında, Verona'da belediye konutları, belediye ekmek fabrikası ve balık pazarı; Budapeşte'de belediye ekmek fabrikası; Münih'te belediye emlak girişimleri, genel mağazalar, sağlık birimleri, ticari ve mali girişimleri, ekmek fabrikaları; Lille'deki sosyal yardım birimleri, çocuk ve yaşlılara sübvansiyon, kreşler, burslar ve halk sağlığı birimleri sayılabilir (Yıldırım,

2013:114). Koruyucu hekimlik, kamu kütüphaneciliği ve yaygın kent ve semt parkları da belediye sosyalizminin öncü kazanımlarından olmuştur (Bayramoğlu, 2015:42).

20. yüzyılda iki dünya savaşının yol açtığı ağır yıkımla karşılaşan Avrupa kentleri, yine acil çözüm bekleyen derin sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Belediye sosyalizmi, Bayramoğlu'na (2015:17) göre, "19. Yüzyılın ortalarında kentlerdeki trajediye bir yanıt olarak ortaya çıktıktan sonra, 20. Yüzyıl belediyeciliğine de yön vermiştir." İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise 1980'lere kadar belediye sosyalizmi Avrupa'da çeşitli biçimlerde etkili olmaya devam etmiştir. 70'li yıllarda Türkiye'de toplumcu belediye yönetimleri görevdeyken, örneğin Fransa'da da Lille, Toulouse, Bordeaux gibi birçok şehirde belediye sosyalizmi uygulanmaya devam etmektedir. (Bayramoğlu, 2015:68). Ancak 80'lerden itibaren neoliberal politikaların ağırlık kazanması, belediye sosyalizminin önemli ölçüde gerilemesine yol açmıştır.

Güler'e (2004) göre, "Belediye Sosyalizminin ilkeleri, günümüzde hala çağdaş yerel yönetim ilkeleri olarak sıralanmakta ve bu hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır." Türkiye'de 70'li yıllarda uygulanan toplumcu belediyeciliğin de tarihsel ve düşünsel temellerinin belediye sosyalizmine dayandığı açıktır.

1.3.1.3. Kentsel Toplumsal Hareketler ve Diğer Girişimler

1960'lı yıllarda, kapitalizmin getirdiği gelir dengesizliği ve Marksizm'in hızla yayılması sonucu 1968'de yaşanan öğrenci olayları, dünyada solun yükselişini çarpıcı bir biçimde göstermiştir. 70'li yıllarda devam eden bu yükseliş ve sendikaların öncülüğünde, kent halkının ve yerel yönetimlerin işbirliği ile verilen mücadeleler, yeni kazanımların yolunu açmıştır (Güler, 2013:130). Dünya'da solun yükselişinin Türkiye'ye yansımalarından biri de Cumhuriyet Halk Partisi'nin önce "ortanın solu", sonra da sosyal demokrat – demokratik sol ideolojiyi benimsemesi, 1973'te önce genel

sonra da yerel seçimleri kazanarak hem yerelde hem merkezde iktidara gelmesi biçiminde olmuştur.

Türkiye'de o yıllarda pek örneği görülmese de yine 1960'lardan itibaren Batıda yükselen kentsel toplumsal hareketler de solun yükselişiyle ilişkilidir. Batı dünyasındaki birçok kentte gerçekleşen bu hareketlerde emekçi kesimlerin talepleri temel kentsel hizmetlerin sağlanması yönünde olmuştur (Güler, 2013:131). Kentlerin artan önemi ve üstlendikleri belirleyici rollerin etkisiyle, kentsel sorunların çözümü ve kentlerin daha yaşanabilir mekânlara dönüşümü için Kentsel Haklar, Kentsel Sosyal Mücadeleler, Gecekondu Hareketleri, Yerel Demokrasi Girişimleri gibi birçok yeni girişim ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2013:18).

Tüm bu hareket ve olayların da Türkiye'deki toplumcu belediyecilikle düşünsel anlamda ilişkili olduğu söylenebilir ve Türkiye'de sosyal demokrat - toplumcu belediyelerin iş başına gelmesinde Dünyada yükselişte olan solun etkisini göz ardı etmemek gerekir.

1.3.2. Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Dönemi

Türkiye'de 1970'li yıllarda ortaya çıkan toplumcu belediyecilik anlayışının ilk izlerini Bayramoğlu'na (2015:146) göre, cumhuriyetin kuruluşundan itibaren yerel yönetimlere yön veren yasal düzenlemelerde bulmak mümkündür. Örneğin daha Belediye Kanunu çıkmadan, 1926 yılında kabul edilen "Sular Hakkında Kanun", belediye sınırları içinde yaşayan topluluğun içme suyu teminini ve suları temiz tutma görevini belediyelere vermiştir. 1930'da kabul edilen ve 2005 yılına kadar yürürlükte kalan Belediye Kanunu da kamu hizmetinin kamu eliyle görülmesi gerektiği anlayışının benimsendiği bir kanundur (Bayramoğlu, 2015: 146-147). İlerleyen yıllarda da büyük kentlerde su, havagazı, elektrik gibi önemli kentsel hizmetlerle ilgili beledîleştirme uygulamalarının yaygınlaştığı görülür (Özgül, 2017).

Türkiye'de toplumcu belediyecilik anlayışı, esas olarak 1973 yerel seçimleriyle iş başına gelen bazı CHP'li belediye yönetimleri tarafından ortaya konulmuştur. Bu anlayışın ilk akla gelen öncüleri Vedat Dalokay başkanlığındaki Ankara Belediyesi, Erol Köse başkanlığındaki İzmit Belediyesi ve Ahmet İsvan başkanlığındaki İstanbul Belediyesi'dir. 1973'ü izleyen yıllarda, dönemin koşulları ve birden fazla faktörün bir araya gelmesiyle, önce bu belediyelerin 'toplumcu' uygulamaları ve girişimleri dikkat çekmiş; hemen ardından da toplumcu belediyeciliğin ilkesel çerçevesi ortaya konulmuştur. Güler'e (2013) göre, "toplumcu belediyecilik anlayışı, yoksulluk, gelir eşitsizliği, kentsel rantların tekrar topluma kazandırılması, kentsel hizmetlerden herkesin yararlanabilmesi ve yerel demokrasinin geliştirilmesi üzerinden kurgulanmıştır." 1979-1980 yıllarında Fatsa'da Fikri Sönmez'in başkanlığında yaşanan deneyim ise toplumcu belediyeciliğin de ötesine geçen devrimci bir belediyecilik örneğidir.

1.3.2.1. Dönemin Genel Özellikleri

Türkiye'nin bunalımlı yılları olan 70'li yıllarda ekonomik sorunlar, anarşi ve giderek artan siyasi istikrarsızlık, ülkeyi geri çevrilemeyen ve sonu askeri darbe ile biten bir sarmalın içine sokmuş, bu olumsuzlukların yansımaları, zaten 1950'lerden beri süren köyden kente göçün getirdiği ağır yüklerin altında ezilen kentleri daha da yaşanmaz hale getirmiştir. Kentsel nüfusun ve plansız yapılaşmanın oldukça arttığı bu dönemde; büyük kentlere eklemlenmiş olan kır kökenli kesimlerin çok büyük bir bölümü imarsız yapılarda barınmaktadır. Kentlerde çevre, sağlık ve ulaşım başta olmak üzere birçok alanda sorunlar giderek büyümüştür.

1960'lı ve 70'li yıllarda Dünya genelindeki gelişmeler, Türkiye'deki gelişmeleri de etkilemiş ve yönlendirmiştir. Yıldırım (2013:13), o dönemin dünyasını şöyle tasvir etmektedir:

> "1960'lı ve 70'li yılların dünyası, mevcut düzenin duvarlarının bir hayli titremeye başladığı, neredeyse "püskürme anındaki bir volkana", "ajite olmuş bir kalbe" döndüğü bir zaman dilimine denk gelmektedir. Varolan birçok sorun

> karşısında hiçbir yılgınlık ve moral bozukluğu göstermeyen, cesur, yepyeni, radikal değişimci ve dönüşümcü düşünce ve eylemlerin sergilendiği bu dünyada, bir tür bütünsel bir kalkışma, tarihsel bir kopuş, devrimci bir iksir anı söz konusudur. Gezegenimizin tüm coğrafyalarını kapsayan ve politik, ekonomik, ekolojik, entelektüel, kültürel, sosyal, mekânsal ve bireysel düzeylerde etkilerini gösteren bu oluşum; hem kendi döneminde hem de izleyen dönemlerde derin izler bırakmıştır."

Türkiye de dünyanın genel atmosferinden nasibini almış ve 1960'lı yıllarda hızlanan toplumsal, iktisadi ve siyasi değişimler, 1970'lerde daha da keskinleşmiştir (Güler, 2013). 1960'lı ve 70'li yılların Türkiye'si, Yıldırım'a (2013:27) göre,

> "Görece bir sanayileşme; kapitalistleşme; hızlı kentleşme; radikal farklılıklar taşıyan siyasal kümelenme; merkez-çevre dinamikleri arasında çatışma; aydınların dünyasında yoğun hareketlenme ve yeni arayışlar içine girme; emek-sermaye arasındaki çelişki ve emekçi kesimlerde ve belirli kırsal alanlarda yeni bir dinamizm; asker ve sivil bürokraside "kalkışma" ve rejime müdahale hali; etnik ve dini kesimlerin söylemlerini siyasal arenaya açıkça yansıtması; yoğun iç ve dış siyasal, sosyal ve ekonomik çalkantıların gözlenmesi gibi öğeleri içeren yapısal bir değişim içindedir."

Kırdan kaynaklanan bir değişimin etkilerinin giderek artan biçimde kentlere yansıması ve bu yansımanın yarattığı ağır kentsel sorunlar, 1970'ler Türkiye'sinde çok belirgin hale gelmiştir. Kırdaki değişimin nedeni ise Marshall Yardımı yoluyla başlayan tarımda modernleşme politikası sonucu kırsal alanlarda ihtiyaç fazlası emeğin ortaya çıkması ve bunun kentlere yönelmesidir (Şengül, 2009:122). Böylece, 1950'lerin başında başlayıp 60'lı ve 70'li yıllarda da devam eden köyden kente göç olgusu, 19. Yüzyıl Avrupası'ndakine benzer biçimde, Türkiye kentlerinde nüfus patlamasına ve ağır sorunlara neden olmuştur. Bu yoğun göçün sonucunda, Türkiye'de 1950'de %25 olan kentsel nüfus oranı, 1975'te %41.8'e çıkmıştır (D.İ.E., 1993:8-9). Kongar'a (2007:553) göre, kenti çekici yapan ve dolayısıyla göçü teşvik eden başlıca öğeler şunlar olmuştur:

- Kentlerdeki iş olanakları ve yüksek ücretler
- Toplumun kültürel değerleri ("İstanbul'un taşı toprağı altındır" gibi deyişler)
- Büyük kentlerdeki eğitim ve sağlık olanakları

Kentlerdeki hızlı nüfus artışıyla birlikte, Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sonrasından beri sürmekte olan kentleşmenin yarattığı sorunlar nitelik değiştirmeye

başlamış; örneğin Ankara'da daha önce olmayan bir hava kirliliği sorunu ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2009:122). Büyük nüfus baskısından dolayı, kentlerdeki yaşam koşullarının gün geçtikçe kötüleştiği ve devletin bir anlamda kentleri kendi haline bıraktığı bu dönemde, kente yeni gelen bu kesimler, konut sorununa işgal ettikleri alanlarda kurdukları gecekondularla, işsizlik sorununa da kentin formel ekonomisinin dışında bir enformel ekonomi yaratarak (dolmuş, işportacılık gibi) çözüm getirmeye çalışmışlardır (Şengül, 2009:123; Güler, 2004). Başlangıçta köylülüğün çözülmesiyle kentlerde biriken ve zaman içinde kentli değerleri benimseyerek kentlileşecekleri varsayılan bu kitlelerin geçen süre içinde ikinci nesillerinin bile böyle bir dönüşümü gerçekleştiremedikleri görülmüş; yeni kentliler kentin fırsatlarından yararlanmalarına, siyasal mekanizmayı etkileyebilmelerine karşın, kentin diğer kesimleriyle bütünleşememiş ve bir anlamda arada kalmışlardır (Tekeli, 2009:122). Kentin çeperlerinde hızla çoğalan gecekondular, kısa sürede mevcut planlı yapılaşma ile tezat oluşturmaya başlamış, bu ikili görünüm, kentteki mekânsal bölünme ve ayrışmayı çok belirgin hale getirmiştir. Gecekondu mahalleleri, yoksulluğun yoğun izlerini taşıyan, kentsel hizmetlerden yararlanamayan, altyapı eksikliği ve çevre sorunlarının sağlıksız koşullara yol açtığı alanlar olarak ortaya çıkmıştır. Yani 19. Yüzyıl'da Avrupa'daki sanayi kentlerinde görülen manzaraların benzerleri bu dönemde Türkiye'nin büyük kentlerinde görülmeye başlanmıştır. Devlet de hazırlıksız yakalandığı bu olgu karşısında nasıl bir tavır takınacağını belirlemekte güçlük çekmiştir. Şengül'e (2009:128) göre, "devletin gecekondulara karşı olumsuzlukla kayıtsızlık arasında bocalayan tavrı, 1960'lı yıllarda dereceli bir biçimde değişmeye başlamış, zaman zaman yıkım ve yasaklama türü uygulamalar sürmekle birlikte, kentin yeni nüfusuna karşı daha olumlu bir yaklaşıma yönelmiştir." Yaşadıkları sorunları aşmak isteyen gecekondulular da, kentin yerleşik nüfusuna benzemeye yönelik taleplerini giderek arttırmışlar, bunu yaparken de sadece yaşam kalitelerini yükseltecek iyileştirmeleri

değil, yasallaştırma, tapu ve planlama hakları ile kentsel ranttan pay almayı da talep etmeye başlamışlardır (Şengül, 2009:132). Artan gecekondulu nüfusu sonucu siyasal partiler için bu taleplere cevap vermek kaçınılmaz hale gelmiş ve bu talepler de yavaş yavaş karşılanmaya başlamıştır. Gecekondu olgusu, zaman içinde ülkenin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi süreçleri ile tam bir etkileşime girmiş, bir yandan bu süreçleri etkilerken, öte yandan kendisi de onlardan etkilenmiştir (Kongar, 2007:562). Ancak yine de, öteden beri kentte yaşayan orta sınıflar da 1960'lı yıllarda çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunun da etkisiyle, kentsel ranttan pay almaya devam etmişlerdir (Şengül, 2009:125). Bu dönemde, Türkiye'deki kentleşme olayının toplumsal ve ekonomik dengeleri önemli ölçüde etkilediği açıktır (Kongar, 2007:559). Tekeli'ye (2009:122) göre, "Bu dönemde kent yapılarında değişme yaratan bir başka önemli etken, 1970'li yıllarda Türkiye'de otomobil üretiminin başlaması ve özel araba sahipliğinin hızla yaygınlaşması olmuş ve bu da yüksek gelirli grupların kent dışında alt kentlerde yaşama eğilimini başlatmıştır." Bu durumun ulaşım ve trafik konusunda kentlere yeni yükler getireceği, ulaşım planlaması ile yeni yol ve kavşak yapımı gibi ulaşım yatırımlarını gerektireceği açıktır. Modern şehirciliğin çok önem verdiği bu konunun, bu dönemde Türkiye kentleri için de önemi artmıştır.

Fotoğraf 1: 1970'li yıllarda Ankara'da bir gecekondu bölgesi

(Kaynak: Ankara Belediyesi, (1975), **730 Gün 730 Gece Halkçı Başkent Belediyesi**, Ankara.)

Bu dönemde kent formunu belirleyen ve değiştiren diğer önemli faktör ise sanayileşme olmuştur. Türkiye'de sanayileşmenin artmasıyla; yapımına başlanan organize sanayi bölgeleriyle "merkezi iş alanı" çevresinde bulunan ve trafik sorunları, çevre kirliliği, yangın tehlikesi gibi çeşitli sorunlar yaratan üretim faaliyetlerinin merkezden uzaklaşması ve kent merkezlerindeki baskıları kısmen azaltması söz konusudur (Tekeli, 2009:122). Böylece sanayileşmenin de kentlerin fiziki yapılarını etkileyen faktörlerden biri olduğu görülür ancak bu etki olumsuz değil olumlu yönde olmuştur.

Kentlerin hızla büyüdüğü ve kentsel sorunların arttığı 1960'lı ve 70'li yıllar, aynı zamanda 1961 Anayasasının getirdiği planlı kalkınma ilkesinin de etkisiyle planlama anlayışının Türkiye'de gelişip yerleştiği bir dönem olmuştur. Planlamanın saygınlığının artması ve ülke düzeyinde ekonomik ve sosyal planlamanın kurumsallaşmasıyla birlikte kent planlaması da ön plana çıkmış, ekonomik ve sosyal boyutları da ihmal etmeyen "kapsamlı-rasyonalist" bir kent planlama anlayışına yönelik çalışmalar yoğunlaşmıştır. (Tekeli, 2009:124-125). Metropoliten Alan Nazım Plan Bürolarının kurulması, kentlerdeki büyümeyi ve sorunları planlama yoluyla kontrol altına alabilmek ve planlı kentleşmeyi sağlamak için devlet tarafından bu dönemde yapılan hamlelerden biridir. İlk kez 1965 yılında metropoliten alanların özel planlama teknikleri ile düzenlenmesi ilkesi benimsenmiş ve ardından bu amaçla İstanbul, Ankara ve İzmir'de Metropoliten Alan Nazım Plan Büroları kurulmuştur (Tekel, 2000).

Bu dönemde konut üretimi konusunda ise, 60'ların planlama ortamının da etkisiyle yap-satçılığa alternatif olarak kooperatifler eliyle konut sunumu ön plana çıkmıştır (Tekeli, 2009:123). Kooperatifler aracılığıyla konut üretimi, özellikle alt ve orta gelir grubunun konut finansmanına yönelik uygun bir çözüm olarak 60'lı ve 70'li

yıllarda uygun bir ortam bulmuş; 80'lerden itibaren ise yeni sağ politikaların egemen olmasıyla hızlı bir düşüş göstermiştir (Cihangir Çamur, 2009)[3].

Kentlerde bu gelişmeler yaşanırken, 1961 Anayasasıyla siyasal yaşamın ilk kez sol düşünceye açıldığı Türkiye'de; 1968 öğrenci hareketlerinin de yoğun biçimde yaşanması bu gelişmelere ek katkılar yapmıştır (Tekeli, 2009:121). Seçim sisteminin de 60'lı yıllardan itibaren değiştirilerek "Nispi Temsil Sisteminin" uygulanmaya başlanması, temsilde adaleti arttırarak daha demokratik bir seçim ortamını getirmiş ve yerel siyasetin de yükselmesini sağlamıştır. 1960'ların sonlarından itibaren, 12 Mart 1971 muhtırasıyla kesintiye uğratılmış olsa da, Türkiye'de giderek artan bir siyasallaşma ve bunun yarattığı bir gerilim söz konusudur. Bu süreç içinde ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlık da ülkeyi ciddi biçimde etkilemiş ve büyük kentler bu krizlerin merkezinde yer almıştır. Şengül(2009:136), dönemin kriz ortamını şöyle özetlemektedir:

> "Yaşanan ekonomik kriz, kendisini uzayan temel ihtiyaç maddesi kuyrukları, karaborsa ve yüksek enflasyonla gösterirken, muhafazakar iktidarların desteğinde sağ örgütler terör eylemlerini büyük kentlerde yoğunlaştırmışlardır. İkinci kuşak gecekondu gençliğinin tabanını oluşturduğu sol gençlik örgütleriyse, kendi içlerinde çok sayıda fraksiyona bölünmüş, bir yandan kendi içlerinde çatışmalar yaşarken, diğer yandan sağcı örgütlere karşı mücadeleye girişmişlerdir. Kısacası, 1970'lerin sonlarında büyük kentlerde yoğunlaşan ciddi bir siyasal kriz söz konusudur."

Bu kriz ve gerilim ortamı, 70'lerin sonlarına doğru kentlerde iyice artan çatışmalara ve bir anarşi ortamının doğmasına yol açarak 12 Eylül 1980 darbesine giden sürecin en önemli belirleyicilerinden biri olmuştur.

İşte Türkiye böyle bir kaos ortamına doğru sürüklenmeye başlarken, toplumcu belediyecilik anlayışının oluşmasında gerek dünyada yaşanan gelişmeler gerekse Türkiye'nin kendine özgü iç siyasal gelişmeleri belirleyici olmuştur (Güler, 2013). 70'li yıllarda Avrupa'da iktidarda bulunan sol parti ve belediyelerin etkileri de dış faktörler

[3] Bilgi için bkz. Cihangir Çamur, K. (2009), "Yeni Liberal Politikalar, Kent ve Mekan Çankaya'da (Ankara) Yapılaşmanın Çözümlemesi, 1985-2000", Memleket Siyaset Yönetim, Cilt: 4, Sayı: 9, 2009/9, s.87-121.

arasındadır (Güler, 2004). Ancak iç faktörlerin daha belirgin olduğu söylenebilir. Kentlerin yoğun göç almasının da etkisiyle, Türkiye'de kentsel alanlardaki kamu hizmetlerinin yetersiz kalması, ana kent planlarının yapılmamış ya da yapılanların uygulanamamış olması kentleşmeyi temel toplumsal sorunlardan biri durumuna getirmiştir (Kongar, 2007:559). CHP'nin sosyal demokrat kimliği benimsemesi ve Ecevit'in genel başkan olmasıyla yaptığı sıçramanın, kentlerin -gecekondu alanları da dahil olmak üzere- siyasallaşması ve siyasal katılım taleplerinin artmasının, özellikle ikinci kuşak gecekondulların sola yönelmesi ile son olarak 1973'ü izleyen yıllarda merkezi hükümetin kısa aralıklar dışında sağ partilerin elinde olmasının yarattığı çelişkinin, toplumcu belediyecilik için gereken zemini hazırladığı söylenebilir.

O dönemde, toplumun değişen yapısı ile birlikte güçlü bir işçi sınıfı ve siyasal bakımdan bilinçlenmiş bir gecekondu halkı ortaya çıkmış ve CHP'nin kullandığı kavramlar bu gruplar için anlamlı öneriler olmuştur (Kongar, 2007:181). Şengül'e (2009:133) göre, "CHP içinde kentsel solculuk olarak adlandırılabilecek ve öncülüğünü orta sınıf radikallerin gerçekleştirdiği bu hareketlenme, 1970'li yılların başlarında CHP içinde ağırlık kazandıktan sonra, partinin kentsel stratejisi, gecekondular ve kent yoksulları üzerinde yoğunlaşmıştır." Bu strateji sonuç vermiş ve gecekondu halkının desteği gerçekten de Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1973'te yerel seçimlerde büyük kentlerin belediyelerini kazanmasında önemli bir etken olmuştur. Gecekondu halkının yaşadığı kentsel sorunların etkileri, siyasal bilinçlenmeleri ile paralel olarak tercihlerini etkilemiştir. Dolayısıyla, bu durumun CHP'nin sadece yerel seçimleri değil, 1973 genel seçimlerini kazanmasında da etkili olduğu söylenebilir. Sonraki süreçte ise CHP'li belediyeler, doğrudan kentsel sorunlar üzerinden politika geliştirmeye başlamıştır. Batuman (2010), bu süreci şöyle değerlendirmektedir:

> "…CHP'li belediyeler 1973–77 dönemindeki politikalarıyla kentsel sorunların ve belediye hizmetlerinin toplumsal mücadele konusu olduğunu ortaya çıkaracaktır. 1973 yerel seçimlerine gidilirken ne siyasi partilerin ne de meslek odalarının kentsel sorunlar konusunda dikkat çekici bir önerisinin bulunmadığı ve radikal solun henüz toparlanma süreci içinde olduğu ortamda

> gecekondu halkı ise henüz belirli talepleri olmayan bir siyasallaşma süreci içinde oyunu sola kullanmıştır. İşte bu koşullarda ortaya çıkacak olan 1973–77 belediyecilik deneyiminin kentsel siyaseti ön plana çıkarabilmesi, bir yanda gecekonduluların yerel taleplerinin –ki bunların en önemlisi konuttur– yavaş yavaş politikleşmesi, diğer yanda da 60'ların plancı teknisyenlerinin bu sürece müdahil olmalarıyla mümkün olacaktır. "

Batuman'ın sözünü ettiği "60'ların plancı teknisyenlerinin müdahilliği"nin toplumcu belediyeciliğin içine modern şehircilik anlayışını getirip yerleştireceğini tahmin etmek güç değildir.

1.3.2.2. Belediyelerin Durumu

Toplumcu belediyecilik döneminin başladığı 1973 yılına gelindiğinde Türkiye'deki belediyelerin ne durumda olduğunu anlayabilmek için, belediyeler açısından, 1961 Anayasasının kabulü ve sonrasındaki gelişmelere bakmak gerekmektedir.

1961 Anayasası, yerel yönetimlerin özerk ve güçlü yapılar olmasına olanak sağlayacak bir çerçeve ortaya koymuştur ancak bu çerçevenin işlerlik kazanabilmesi bu yönde çıkarılacak yasalara bağlı kalmıştır. Özellikle belediye gelirleri ile ilgili yasaların çıkarılmaması, bu işlerliğin sağlanamamasına neden olmuştur. Bunun da etkisiyle, 1960-1973 dönemi Türkiye'de belediyelerin güç kaybettiği bir dönem olarak nitelenebilir (Tekeli, 2010:177-218). Tekeli'ye (2010:231-232) göre, Türkiye'deki belediyeler açısından 1961-1973 döneminde,

> "…belediyelerin göreli olarak mali güç kaybettikleri ve belirli bir dünya görüşünün yansıması niteliğinde bir program uygulamadıkları görülür. Böyle bölük pörçük uygulamaların yapılmasını sadece belediyelerin mali güçlerinin azalmasına bağlamamak gerekir. Böyle bir uygulama, Türkiye'nin 1960'lar sonrasında yeni siyasal düşüncelere açılmasına, sol partilerin kurulmasına ve geleneksel partilerin sol programlar benimsemesine rağmen açık ve seçik bir yeni belediyecilik programı oluşturamamalarından da doğmuştur. Bu tür bir programın oluşturulması için 1973 seçimleri sonucunda büyük kent belediyelerinin sosyal demokrat belediye başkanlarının yönetimine geçmesi ve belli bir deney birikiminin sağlanması gerekecektir."

70'li yıllar Türkiye'de köyden kente göç dalgasının kentlerdeki olumsuz etkilerinin en üst düzeyde hissedildiği bir dönemdir; belediyelerinse bu büyük kentsel sorunlar karşısında eli kolu bağlı gibidir: Yetkileri ve özellikle kaynakları yetersizdir.

1960'lı ve 1970'li yıllarda Türkiye'deki belediyeler, 1930'da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile görev yapmaya devam etmektedirler. 1973 yerel seçimine kadar da büyük kent belediyelerinin merkezi yönetimi de elinde bulunduran partinin elinde olması nedeniyle, belediyelerin merkezi hükümetin bir uzantısı gibi görülmesi söz konusudur. Ancak, nispi temsil siteminin de etkisiyle yerel siyasetin ve genel olarak muhalefetin güç kazandığı bir ortamda 1973'te belediyeler de ilk kez muhalefetteki bir partinin eline geçince ve bundan kaynaklanan merkez-yerel çatışması ortaya çıkınca, belediyelerin merkezi yönetimden farklı bir rolünün ve konumunun olduğu anlaşılmıştır. Bu dönemde Belediyelerin genel anlamda en büyük sorununun kaynak yetersizliği olduğu söylenebilir. Belediyelerin büyük borçları vardır ve çoğu kendi personelinin maaşlarını ödeyemez durumdadır. Kentlerin hızla büyümesine ve belediyelerin yükünün çok ağırlaşmış olmasına rağmen, belediye gelirlerinde bu duruma uygun bir düzenlemenin yapılmamış olması, bunun en önemli nedenidir (Dalokay, 1977:15). Bir diğer sorun da merkezi yönetimin sıkı vesayeti ve 1973'ten sonra bunun daha da arttırılmasıdır.

Merkezi iktidarın bu dönemin büyük bölümünde karşıt siyasi görüşteki partilerin elinde olması, büyük kentlerin CHP'li belediye yönetimleri için büyük bir zorluk oluşturmuştur. Bunun anlamı merkezi hükümetten destek alamamak ve bunun da ötesinde çoğu kez engellemelerle karşılaşmaktır. Üstelik engellemeler bununla sınırlı değildir. Büyük sermaye grupları, Belediye Meclisleri ile siyasi partilerin il ve ilçe örgütlerinin yapısı da istenenlerin yapılmasını zorlaştırmaktadır. Bunca olumsuzluk ve zorlukların içinde bir çıkış yolu bulabilmek, ancak farklı ve yeni bir yaklaşımı ortaya koymakla mümkündür. İşte başlangıçta adı konulmadan ve teorisi üzerinde fazla

durulmadan, doğrudan pratik uygulamalarla şekillenen toplumcu belediyecilik anlayışı, o dönemdeki tüm bu zorluklara ve engellemelere verilen bir cevap olarak ortaya çıkmıştır.

Büyükşehir Belediyesi yapısının henüz bulunmadığı, belediye yetkilerinin ve özellikle kaynaklarının çok sınırlı olduğu, merkezi yönetimin daha sıkı bir vesayetinin bulunduğu ve neoliberal politikaların henüz egemen olmadığı bir dönem olan 70'lerde belediyelerin kentsel mekân üzerinde bugün olduğu kadar söz ve karar sahibi olmaları çok zor olduğu, dolayısıyla belediyenin kent mekânını etkileme ve dönüştürme gücünün bugünküne kıyasla oldukça az olduğu söylenebilir.

1580 sayılı Belediye Kanunu belediyelere önemli görevler vermiş ancak kentsel mekânın ve kentin gelişiminin kontrolünü tümüyle belediyeye bırakmamıştır. Planlama (imar planı yapma) görevi de bu kanunla belediyelere verilmiş olmasına karşın, merkezi yönetimin de bu konuda yetkilerinin olması planlama ile ilgili sorunlara yol açmaktadır. 1960'ların ikinci yarısından itibaren İmar ve İskan Bakanlığı, İstanbul, Ankara ve İzmir'de Metropoliten Planlama büroları açmıştır (Tekeli, 2009:125). Ayrıca, İller Bankası'nın ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın da planlama çalışmaları olmuştur (Tekeli, 2010:225).

70'li yıllarda, kentsel sorunlar ve ülkenin siyasal atmosferi gibi, belediyelerin yaşadığı sorunlar da toplumcu belediyecilik anlayışının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

1.3.2.3. Toplumcu Belediyeciliğin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Türkiye'de 1973 yerel seçimleri ile göreve gelen bazı CHP'li belediye başkanlarının öncülüğünde ortaya çıkan ve gelişen toplumcu belediyecilik, Erim'e (1990: 385-386) göre, "doğru insanların, doğru zamanda, doğru bir noktada birleşmesi ile" başlamıştır. Bayraktar ve Penpecioğlu'na (2008) göre, "1950'li yıllarda başlayan ve 1960'lı yıllarda hızlanan göç olgusu, bir yandan kentleşme sürecinin temel dinamiğini

oluştururken, diğer yandan gecekondu ve enformel sektör tarafından temsil edilen ve kent yaşamına formel yollarla eklemlenemeyen bir göçmen nüfusun oluşmasına neden olmuştur. Bu durum 1960'lı yılların ortalarından itibaren, orta sınıfların öncülük ettiği ve kendisini solda tanımlayan (toplumcu) bir hareketlenmenin temellerini hazırlamıştır." Batuman (2010), toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkışını sağlayan somut olguları şöyle ifade etmektedir:

> "… bu hareketin ortaya çıkışı iki tarihsel olgunun varlığıyla mümkün olmuştur. Bunlardan ilki, gecekonduların o güne kadarki muhafazakâr eğilimlerini sekteye uğratıp sola yönlenmelerini sağlayan 12 Mart rejiminin şiddetidir. (…) bu şiddet gecekondu sakinleri için yaşam çevrelerinin yıkımı biçiminde tezahür etmiş; aynı dönemde güzelleştirme derneklerinin kapatılması, özellikle ikinci kuşak gecekondu gençliğinin radikalleşmesinin koşullarını hazırlamıştır. Yine de sola oy veren gecekonduların 1973 seçimleri sırasında henüz somut kentsel taleplerini örgütleyebilmiş olmadıklarını akılda tutmak gerekir. Sol belediyecilik politikalarını tetikleyecek böylesi taleplerin yokluğunda, bu politikalar, 60'ların genç teknokratları olan toplumcu kentleşme uzmanlarının aracılığıyla ortaya çıkar. Bu iki sebep; 12 Mart'ın, gecekonduları kuşatan patronaj ilişkilerini dolaylı biçimde de olsa zayıflatması ve kentleşme uzmanlarının, belediyeleri toplumcu fikirlerini hayata geçirebilecekleri araçlar olarak görmeleri, yeni belediyecilik hareketinin ortaya çıkabilmesini olanaklı kılmıştır."

1973 yerel seçimlerinde henüz adı konulmamış ve ilkeleri netleşmemiş olan, ama zeminini mevcut koşulların hazırlamış olduğu bu hareket, CHP çatısı altında başta Ankara, İstanbul ve İzmit olmak üzere önemli merkezlerin belediye yönetimlerini ele geçirmiştir. Bu yeni yaklaşım, yerel seçimlerden önce belediye başkan adaylarınca ya da Cumhuriyet Halk Partisi tarafından bir program olarak ortaya konulmuş da değildir. Daha çok 1973-77 dönemindeki pratik uygulamalarla vücut bulmuş ve bu dönemin sonunda isimlendirilerek ilkeleri tespit edilmiştir. İsvan (1991)'a göre, "o dönemin belediyecileri, belediye tarihimizde ilk kez, halkın gücünü arkalarına alarak ve hükümetlerle çatışarak, daha çok yetki ve daha çok para sağlayarak, geçmiş yılların ihmallerini ve biriken sorunlarını ortadan kaldırma mücadelesine girmek zorundaydılar." Atabaş'a (1994:170) göre de, merkezi iktidarla yerel yönetimlerin farklı partilerin eline geçmesi ve "bu kopuşun getirdiği iktidarın hırçınlığı, yerel yönetimleri yeni yollar aramaya, kendini ispata zorlamıştır". Türkiye'de Toplumcu

Belediyeciliğin, biraz da bu mücadeleye girme ve kendini ispat etme zorunluluğundan doğduğu söylenebilir. Bu yeni belediyecilik anlayışı, Şengül'e (2009:134) göre, "iktidarın siyasal merkezden yerel birimlere aktarılması, temsiliyet kanalının kitlelere, öncelikle de gecekondularda yaşayanlara açılması, birlikte tüketim araçlarının kollektifleştirilmesi, diğer bir deyişle, kullanım değerinin değişim değeri karşısında öncelik kazanmasını içeriyordu."

Toplumcu belediyeciliğin ortaya çıkışında, planlama odaklı çalışan uzman teknokratların önemli rolü olmuştur. Özellikle Ankara ve İzmit belediyelerinde belediye başkanlarının danışmanları olarak görev alan bu uzmanlar, bu hareketin kuramsal altyapısını oluşturmuşlar ve uygulamalara yön vermişlerdir (Tekeli, 2013: 148-151). Böylece belediye başkanlarıyla birlikte, toplumcu belediyeciliğin kurucuları olmuşlardır.

Batuman'a (2010) göre, "CHP'nin elinde bulunan belediyelerin MC hükümetleriyle yaşadıkları çatışma Türkiye siyasi tarihinde ilk kez yerel yönetimlerin özerkliğine dair talepleri gündeme getirirken, toplumcu kentleşme uzmanlarının belediyelerde başkanlık uzmanları olarak görev almaları, siyasal karar süreçlerinde emekçilerin katılımını öngören, kentsel emek gücünün yeniden üretim maliyetini ucuzlatmayı amaçlayan, sol tandanslı bir belediyecilik programının oluşumunun koşullarını sağlamıştır." Toplumcu Belediyeciliğin ortaya çıkışında ve gelişmesinde birbiriyle ilişkili birçok olgunun rol oynadığı görülmektedir. Batuman(2010), bu hareketin üç önemli boyutuyla toplumcu bir yerel yönetim modelinin içermesi gereken politika yaklaşımlarını örneklediğini belirtmektedir. Bunlar:

- "Kentin toplumsal iktidar yapısının bilgisinin üretilmesi;
- Kent yoksullarının henüz ortaya çıkmamış taleplerine cevap veren uygulamaları hayata geçirilmesi ve sonucunda, taleplerle politikalar arasındaki nedensellik ilişkisini tersine çevirerek uygulamaların talepleri ortaya çıkarması, beslemesi ve meşrulaştırması;
- Bu politikaların ve filizlendirdikleri taleplerin toplumsal aktörlerde yarattığı dönüşüm, ürettiği ideolojik çağrı ve bu çağrı ile

> gecekonduların "kent emekçileri" tanımı içinde bir özne durumuna getirilmeleridir."

Toplumcu belediyeciliğin etki alanının birkaç büyük kentle sınırlı kalmış olduğu görülmektedir. CHP'nin bu hareketi tam anlamıyla sahiplenmemesi ve 1977 yerel seçimlerinde toplumcu belediyeciliğin kurucu belediye başkanlarını tekrar aday göstermemesi de olumsuz faktörlerdir. Yine de yerlerine gösterilen ve seçimi kazanan adayların aynı çizgiyi sürdürme eğiliminde olduklarını belirtmek gerekir. Tekeli'ye (2012:24) göre de, "yeni gelen belediye başkanları bu öykünün izini sürmüşlerdir".

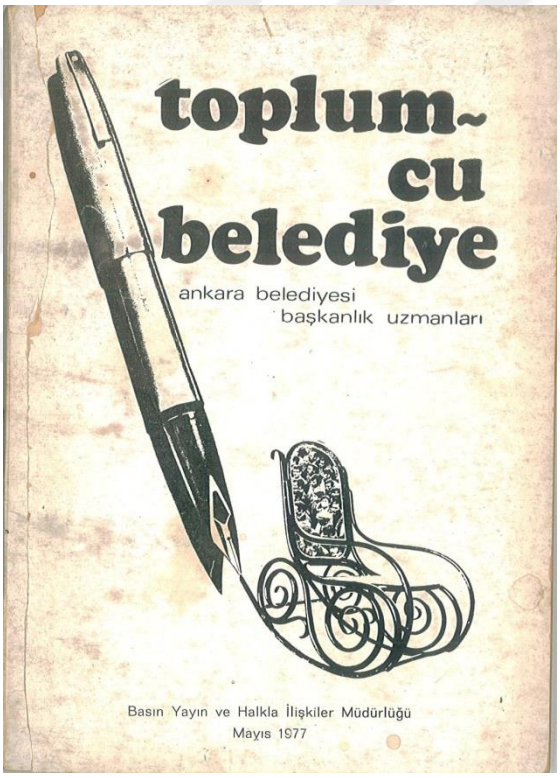
Toplumcu belediyecilik, en büyük darbeyi ise 12 Eylül 1980'deki askeri müdahaleden almıştır. Darbe ile görevden alınan dönemin toplumcu belediye başkanları, bir daha göreve gelemedikleri gibi, 1980'lerden itibaren gelişen yeni sağ/neoliberal politikalar da toplumcu belediyeciliğin yeniden vücut bulup güçlenmesini zorlaştırmıştır. Buna rağmen 1989 yerel seçimleriyle göreve gelen SHP'li belediye başkanlarının bu yönde girişimlerde bulundukları söylenebilir.[4] 2000'li yıllardaki Dikili örneği ve Çankaya Belediyesi'nin 2009-2014 döneminde geliştirdiği "yeni toplumcu belediyecilik" söylemi de bu yöndeki çabalara örnektir.

1.3.3. Toplumcu Belediyeciliğin İlkeleri

Vedat Dalokay döneminde Ankara Belediyesi başkanlık uzmanı olarak çalışan İlhan Tekeli, Türkiye'de Toplumcu Belediyeciliğin ilkelerini açıklamalarıyla birlikte yazıya döken kişi olmuştur. Tekeli, 1977 yılında Mimarlık Dergisi'nde yayınlanan "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı" adlı makalesinde, toplumcu belediyecilik ifadesini kullanmadan, "önümüzdeki yıllarda siyasal gündemde ön plana çıkacak olan bir sol belediyecilik programının öğeleri" olarak tanımladığı söz konusu ilkelerin İzmit ve Ankara Belediyeleri'ndeki bir danışmanlar grubu tarafından

[4] 70'lerin Toplumcu Belediyeciliği ile 1989-94 dönemi SHP belediyeciliğini birlikte inceleyen ve farklılıklarını ortaya koyan bir çalışma için bkz. Güler, M., (2004), **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Evrimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

geliştirildiğini belirtmektedir. [5] Ayrıca bu ilkeler, Ocak 1977'de İzmit Belediye Başkanı Erol Köse imzasıyla Mimarlık Haberler dergisinde yayınlanan bir makalede yer almış[6], yine 1977 yılı başlarında aynı zamanda Marmara ve Boğazları Belediyeleri Birliği Başkanı olan Erol Köse tarafından "belediyecilik anlayışımızın temel ilkeleri" başlığıyla Birlik Genel Kurulunda Birlik Meclisine sunularak oy birliği ile kabul edilmiştir (Erim, 1990). Bunların yanısıra, aynı yıl (1977'de) yayınlanan ve Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanlarının yazdığı "toplumcu belediye" adlı bir kitap mevcuttur (Fotoğraf 2). Bu kitapta söz konusu anlayış daha da detaylandırılarak açıklanmıştır.

Fotoğraf 2: Toplumcu Belediye (1977) kitabının kapağı

Türkiye'de toplumcu belediyecilik ilkelerinin ancak 1977 yılında somutlaştırılarak yazıya dökülmüş ve kabul edilmiş olması, bu anlayışın baştan

[5] Tekeli, daha öncesinde 1976 yılında yazdığı bir yazıda toplumcu belediye ifadesini kullanmış, bu belediyenin özelliklerini açıklamış ancak ilkeleri henüz 5 temel başlık altında net bir biçimde ortaya koymamıştır. (bkz. Tekeli, İ., 2009, Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, S. 251-262)

[6] Bkz. Erol Köse: "Çağdaş Bir Belediyecilik Anlayışına Doğru", Mimarlık Haberler, 12 Ocak 1977, Sayı 25 s.5

programı ve ilkeleri ortaya konularak değil, büyük ölçüde zaman içindeki pratik uygulamalarla şekillenerek bu pratik üzerinden teorisi oluşturulan bir anlayış olduğunu bir kez daha göstermektedir. Erim (1990) de bu ilkelerin ortaya konuluşunu, "çeşitli noktalardan başlayan bir kıpırdanma, yol boyu kazanılan deneyim, netleşmeye başlayan düşünceler aynı potaya döküldü ve Yeni Belediyeciliğin Manifestosu diyebileceğimiz ilkeler bu potada son şeklini aldı" biçiminde ifade etmiştir. Ancak bu durum, böyle bir belediyecilik anlayışının daha önce eşi benzeri görülmemiş bir anlayış olduğu ve ilk kez Türkiye'de keşfedildiği anlamına gelmez. Çünkü zaten belediye sosyalizmi Avrupa'da uzun yıllar önce ortaya çıkmış durumdadır ve 70'li yıllarda Avrupa'da iktidarda bulunan sol parti ve belediyelerin ilkeleri ile Türkiye'deki toplumcu belediyeciliğin ilkeleri örtüşmektedir (Güler, 2004). Dolayısıyla, Türkiye'deki toplumcu belediyeciliğin geçmişteki belediye sosyalizmi ve aynı dönemde Avrupa'da iktidarda olan solcu belediyelerin anlayışı ile düşünsel ve ilkesel anlamda bağı olmaması düşünülemez.

Tekeli'ye (1977) göre, toplumcu belediyecilik anlayışının 5 temel ilkesi şunlardır:

1. Demokratik (merkezin sıkı vesayetinde olmayan) belediye,
2. Üretici Belediye,
3. (Tüketimi) Düzenleyici Belediye,
4. Birlikçi-bütünlükçü belediye,
5. Kaynak yaratıcı belediye

Bu 5 temel ilkenin açıklamaları şu şekilde yapılabilir:

1.3.3.1. Demokratik Belediye

Bu ilkenin iki boyutu vardır: Birincisi, belediyenin belli konularda merkezin vesayeti altında kalmaması, bağımlı ve uydu kuruluşlar olmaktan kurtarılmasıdır. Buna göre "belediyeler, yerel yaşantının gerektirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda

kural koyucu birer kuruluş niteliği kazanmalıdır" (Tekeli, 2010:17). Belediyenin artık bir yerel yönetim değil, yerel hükümet niteliği kazanması gerektiği de belirtilmiştir (Tekeli, 2010:253). İlkenin bu boyutunun pratikte uygulanabildiği söylenemez çünkü belediyeler o dönemde merkezin sıkı vesayeti ve baskısı altında kalmış, çok ihtiyaç duymalarına karşın bağımsızlıklarını arttıracak ve kural koyucu nitelik kazandıracak yetki ve kaynaklara sahip olamamışlardır.

İkinci ve pratikle daha yakından ilişkili boyut ise katılım boyutudur. Demokrasi ile neredeyse özdeşleştirilen anahtar bir kavram olan katılımın toplumcu belediyeciliğin ilkelerinden olan demokratik belediye anlayışının içinde yer alması doğal görünmektedir. Demokratik belediye, halkın kendi kendini yönettiği, her düzeyde karar alınmasına, yürütülmesine ve denetlenmesine katıldığı bir kurum olacaktır (Erim, 1990). Tekeli'ye (2010:253) göre, geniş halk kitlelerinin karar sürecine katılımı, "bir yandan karar sürecine halkın taleplerinin yansımasına olanak sağlayacak, öte yandan uygulamanın geniş halk kitleleri tarafından denetlenmesini gerçekleştirecektir." Toplumcu belediye başkanları, halkın denetimi ve yargı denetiminin önemine vurgu yapsalar da, toplumcu belediyeciliğin katılım modeli kuramsal olarak Paris Komünü ve batıda 1970'li yıllarda sosyalist ve komünist belediyelerin uyguladığı doğrudan katılım modelidir (Güler, 2004). Toplumcu belediyecilikte uygulamada çıkar ve baskı gruplarının, ekonomik gücü fazla grupların, etnik ya da dini grupların, örgütlü etkin küçük grupların vb. yerel karar süreçlerinde orantısız bir biçimde temsil edilmesini engelleyecek, yaygın ve etkin katılımı sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi ön plandadır (Kamalak, Gül, Beyazıt, 2013). Tekeli (2010:17) de bunu, "belediyeler ayrıcalıklı kesimlere hizmet götüren kurumlar olmaktan çıkarılarak emekçi kitlelerin ve geniş halk yığınlarının yönetimde ağırlıkla temsil edildiği ve onların çıkarlarına öncelik tanıyan kuruluşlar olmalıdır" biçiminde ifade etmiştir. Böylece katılımın en önemli sonucu, kararlarda toplumun güçsüz kesimlerinin çıkarlarını koruyucu mekanizmaların

etkinlik kazanması olacaktır (Tekeli, 1977). "Toplumcu Belediye" (Başkanlık Uzmanları, 1977) kitabında da katılım konusuna ayrı bir bölüm ayrılarak katılım, "toplum yaşantısını yönlendirecek siyaset ve önerilerin biçimlenmesini halkın paylaşması eylemi" biçiminde tanımlanmıştır. Burada katılım konusu açıklanmaya çalışılmış ve bu kavrama verilen önem gösterilmek istenmişse de, kararlara halk katılımının nasıl ve hangi yöntemlerle sağlanacağı konusunda somut öneriler yapılmadığı gibi, katılım konusunda "gereksiz umutlanmalara" kapılınmaması ve "katılımdan beklenen yararın abartılmaması" gerektiğine yönelik ifadeler de kullanılmıştır (Başkanlık Uzmanları, 1977:69-76). Toplumcu belediyeciliğin katılım anlayışında, günümüzde katılımdan anladığımız anlamda karar alma mekanizmalarının yaygınlaşmasından çok, güçsüz kesimlerin çıkarlarının korunması amacının ön planda olduğu anlaşılmaktadır (Bayramoğlu, 2015:158). Bu anlayışın halkın kararlara doğrudan katılımından çok toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Aslında toplumsal eşitliğin nasıl sağlanacağına karar veren de yine belediye, özellikle de belediyenin teknokratları olacaktır. Dolayısıyla burada "katılım" sözcüğünün anlamının karşılığı bulunamamaktadır. Kentle ilgili kararlara halkın katılımı anlamında, toplumcu belediyecilik döneminden örnekler vermek de oldukça güçtür.

1.3.3.2. Üretici Belediye

Bu ilke, belediyenin temel kentsel altyapı ve hizmetleri doğrudan üretmenin yanısıra, kamunun ihtiyacı olan tüketim mallarını da üretmesi ve ayrıca kentsel alanlarda oluşan rantın topluma kazandırılması için görev üstlenmesini içerir. Böylece belediye, üç tür üretim yapmış olacaktır: Temel kentsel hizmetlerin üretimi, piyasa malları üretimi ve arsa üretimi (Tekeli, 1977). Burada arsa üretiminin yanına, yine rantın topluma kazandırılması amacına hizmet edecek biçimde, toplumcu belediyelerin o dönemde başlattıkları bazı uygulamaları da göz önüne alarak, konut üretimini eklemek

gerekir. Ayrıca aktif bir kent planlaması yaklaşımını benimsemek ve toplu ulaşıma ağırlık vermek de kentlerin gelişmesinden doğan rantların topluma aktarılmasını sağlayacak araçlardandır (Erim, 1990).

Ankara ve İstanbul'da kurulan Halk ekmek fabrikaları, piyasa malları anlamında üretici belediyecilik uygulamasına iyi bir örnektir. Ayrıca, yükselen gıda fiyatlarına çözüm bulmak amacıyla Ankara'da Tanzim Satış Projesi (TANSA) başlatılmıştır (Keleş ve Duru, 2008).

Toplumcu belediyecilik anlayışında, kentteki arsa ve konutlardaki değer artışlarının topluma kazandırılması için belediyenin bu alana da üretici olarak girmesi gerekmektedir (Tekeli, 1977). Çünkü değer artışı, arsa ve konut sahibinin emeğinden kaynaklanan bir artış değil, kentlerin büyümesi ve belediyenin bu alanlara hizmet götürmesi sonucu ortaya çıkan bir artıştır (Güler, 2004). Yani bu değer artışını arsa sahibi değil, toplum yaratmıştır (Tekeli, 1977). Dolayısıyla belediyenin artışında katkısı olan bu ranttan da toplum adına pay alması hem gerekli hem de zorunludur (Güler, 2004). Le Corbusier'nin ve özellikle Howard'ın anlayışına da uygun olarak, toprak rantının bazı kişilere değil, topluma mal edilmesi amaçlanmıştır. Bu konudaki uygulama örneklerine bakıldığında Batıkent projesi öne çıkmaktadır. İzmit'te ise, İzmit Yeni Yerleşmeler projesi, üretici belediyenin yanısıra demokratik ve kaynak yaratıcı belediye ilkelerinin de hayata geçirildiği dikkat çekici bir örnektir (Güler, 2013).

Tüm bunların yanında sosyal ve kültürel hizmetlerin üretimi de toplumcu belediyeler tarafından görev kabul edilmiş, halkın sosyal ve kültürel alanda eğitilmesi için çaba gösterilmiştir (Güler, 2004).

1.3.3.3. (Tüketimi) Düzenleyici Belediye

Bu ilkenin amacı, belediyelerin tüketiciyi korumak için kullandıkları sağlık koşulları, fiyat vb. konulardaki yetkilerinin ötesinde, toplumda sosyalleşmiş yeni

tüketim biçimleri yaratmaktır. Tekeli, 1977 yılında Mimarlık dergisinde yayınlanan makalesinde Tüketimi Düzenleyici Belediye ilkesini kısaca açıklamış ve bu ilkenin uygulanmasını toplumun tüm gelir gruplarının bir arada etkinlikte bulunarak eğlenmesi, bu yolla bir toplumun parçası olmanın ve beraberce yaratıcı olmanın zevkine varma olanağına kavuşturulması örneğiyle açıklamıştır (Tekeli, 1977). Yani Tekeli, toplumcu belediyeciliğin ilkelerini ilk kez açıkladığında, bu ilkenin topumsal ve mekansal boyutunu ön plana çıkarırken, ilkenin adının ilk çağrıştırdığı halka ucuz, kaliteli ve sağlıklı ürünler sağlamak, tanzim satış mağazaları kurmak gibi uygulamalara hiç değinmemiştir. Fiyat ve sağlık koşullarını denetleme görevinin ise zaten var olduğunu, ilkenin asıl getirisinin bu olmadığını ifade etmiştir. Daha sonra toplumcu belediyecilik ilkelerini ele alan yazarlar ise genellikle Tekeli'nin vurguladığı sosyal boyutu geri plana atarak, ilkenin ilk çağrıştırdığı anlamına vurgu yapmışlardır. Erim (1990), bu ilkeyi açıklarken, "tüketimin belediyeler tarafından etkin bir düzenlemeye ve denetime bağlanması bir yandan kentlerde yaşayan geniş halk yığınlarına yaşamı kolaylaştırıcı, alım güçlerini arttırıcı katkılar getirirken, öte yandan kırsal alanlardaki üreticilerin ürünlerini değerlendirmesini de sağlayacaktır" derken, Güler (2004) ise, toplumcu belediyelerin tüketimi düzenleyici işlemlerini denetim işlemleri yapmak ve tanzim satış mağazaları kurmak biçiminde iki türlü gerçekleştirdiklerini belirtmektedir. Bayramoğlu'nun ve Göymen'in yorumları ise, Tekeli'nin yaklaşımını esas alıyor gibi görünmektedir: Bayramoğlu (2015:160), bu ilkeyi "Bir toplumun parçası olmanın keyfini yaşamak için, ortak mekanlar, alanlar ve olanaklar gerekmektedir ki, bu gerekliliği belediyeler bir görev olarak üstlenmelidir" biçiminde açıklarken, bu yorum Atina Anlaşması'ndaki "Boş Zamanların Değerlendirilmesi" başlığında yer alan "Gençlerin toplu faaliyetlerine imkan tanımak, boş zamanlarda oynanan oyunlara, gezintilere ve eğlencelere elverişli bir alan sağlamak" için serbest alanlar ayrılması gerekliliği ve genel olarak açık-yeşil alanların tüm kentlilerin kullanabileceği konum ve

nitelikte olması gerektiği ile ilgili ifadeleri çağrıştırmaktadır. Göymen (1983:22) ise, ilkenin kapsamını daha da geniş tutarak, "elindeki tüm olanaklarla, kentlerde yeni bir yaşam türü kurma yolunda en etkin güç yerel yönetimlerce harekete geçirilebilir" ifadesiyle bu ilkenin işlevini açıklamıştır. Göymen, bu ilkenin adını da tüketim sözcüğünü kullanmadan "düzenleyici belediye" olarak ifade etmektedir.

İlkenin esas amaç ve anlamı ile Tekeli, Göymen ve Bayramoğlu'nun açıklamaları esas alındığında, "düzenleyici belediye" ifadesi bu ilkeyi isimlendirmek için yeterli olabilir.

1.3.3.4. Birlikçi-Bütünlükçü Belediye

Belediyelerin özellikle merkezi yönetim karşısındaki güçsüzlüklerini azaltmak için, belediyeler arası dayanışmayı öngören bir ilkedir. Belediyelerin kendi aralarında işbirliği yapmaları, ortak çözümler aramaları ve dayanışmaları dönemin koşullarında zorunlu görülmektedir (Erim, 1990). Bunun ötesinde, bu ilke, belediyelere kent üstü üretim işlevlerine yönelme olanağını vererek, belediyelerin güçlenmesini sağlayacak, üretici belediye ilkesine de hizmet etmiş olacaktır (Tekeli, 1977).

Bu ilkenin uygulaması özellikle yerel yönetim birliklerinin kurulmasına dayanır. Birliklerin başlıca amacı, özellikle küçük belediyelere tek başlarına üretemedikleri hizmetler için destek sağlamaktır. Bu birlikler mekânsal açıdan birbirine yakın belediyelerin örgütlenmesi biçiminde olmuş ve siyasi ayrım gözetilmeden sağ parti belediyeleri de birliklere alınmıştır (Güler, 2004). Belediye araçlarının atıl durmaması ve ortaklaşa kullanılabilmesi, birliklerin önemli uygulamalarından biri olmuştur.

1978 yılında Ecevit Hükümeti tarafından kurulan Yerel Yönetimler Bakanlığı'nın da bu ilkenin amacına hizmet ettiği söylenebilir. Bakanlık, ekmek, arsa ve konut üretimi gibi alanlarda belediyeleri üretici niteliklerini de geliştirecek biçimde desteklemiştir (Bayramoğlu, 2015).

1.3.3.5. Kaynak Yaratıcı Belediye

Merkezi yönetimin farklı partilerin elinde olması sonucu merkezden kaynak transferinin azalması ve belediye gelirlerini arttıracak yasa taslağı çalışmalarından sonuç alınamaması üzerine, belediyelerin o dönemdeki en önemli sorunlarından biri olan kaynak sıkıntısına kısmen de olsa çözüm bulabilmek için uygulanmaya çalışılmış önemli ve işlevsel bir ilkedir. Tekeli'ye (1977) göre, "güçlü ve bağımsız belediyenin doğabilmesi için, önce merkezi yönetimin denetiminde olmayan finansman kaynaklarına sahip olması gerekir." Bunun için de belediyenin kendisine kaynak yaratabilmesi şarttır. Bunu sağlamak için beş ayrı mekanizma önerilmektedir:

- Belediyelerin ürettiği mal ve hizmetlerde fiyat mekanizmasının kaynak yaratacak biçimde kullanılması ve düşük gelirli kesimlerin korunabilmesi için çapraz finansmana başvurulması,
- Halk katılımı yoluyla hizmetlerin görülmesinde tasarruf yapılması[7]
- Kentte oluşan rantların kamuya döndürülmesi
- Belediyelere kredi konusunda öncelik ve kolaylık sağlanması
- Belediyelere bazı vergilere belli oranlarda ekleme yapma yetkisi verilmesi (Tekeli, 2010:19-20)

Toplumcu Belediyeler bu ilkeyi de çeşitli uygulamalarla hayata geçirmeye çalışmışlardır. Büyük işletmeler kurarak gelir sağlama yoluna gitmişler; örneğin asfalt fabrikası kurup hem kent içi asfalt işlerinde bundan faydalanmış hem de karayollarının ihalelerine girerek kazanç sağlamışlardır (Güler, 2013). Bunun yanında, kendi taşınmazlarının kira bedellerini arttırmak, otoparklar açmak, halk plajları açmak, belediyeye ait yapılarda toplantı salonları, düğün salonları, kreşler ve tanzim satış mağazaları açarak bunlarla halka ucuz hizmet sağlamak ve ayrıca halk ekmek de belediyelerin kaynak yaratma çalışmaları arasında yer alır (Güler, 2004).

[7] Buradaki halk katılımı, halkın karar süreçlerine katılımı değil, doğrudan belediye işlerinde gönüllü çalışarak belediyeye yardımcı olması anlamındadır.

1.4. Toplumcu Belediyecilik ile Modern Şehirciliğin Kuramsal İlişkisi

Modern şehircilik anlayışı kentin fiziksel yapısına öncelik verdiği ve fiziksel yapıyı değiştirerek toplumu değiştirmeyi, kentsel sorunları çözerek toplumsal sorunları da çözmeyi hedeflediği için, toplumcu belediyeciliğin kentin fiziksel mekânına yaklaşımına ayrıca değinmekte yarar vardır. Bu bölümde toplumcu belediyeciliğin kentin fiziksel mekânı ile kuramsal olarak nasıl bir ilişkisinin olduğu ya da olabileceği ve bu ilişkinin modern şehircilikle bağlantıları ele alınacaktır. Bunun için de Türkiye'deki toplumcu belediyeciliğin kuramsal çerçevesine fiziksel mekân açısından bakmak gereklidir.

Öncelikle Vedat Dalokay döneminin başkanlık uzmanları tarafından yazılan ve toplumcu belediyecilik anlayışının başlıca yazılı kaynağı olan 1977 tarihli "Toplumcu Belediye" kitabının 3. Bölümünün 2 no'lu başlığı "Fiziksel Mekan ve Düzenlemesi"dir. Burada, kentin fiziki yapısının günbegün verilen sayısız karar ile bunların eyleme dönüşmesinin bir sonucu olduğu, ancak bu kararların birbirinden bağımsız çok sayıda şahıs, kurum ve belediye tarafından üretilmesi nedeniyle kentin tümünün ya da büyük kesimlerinin ihtiyaçlarını karşılayamadığı tespiti yapılmıştır (Başkanlık Uzmanları, 1977:76). Belediye tüm bu karar ve eylemleri belli çerçeveler içine sokmaya çalışarak ve bu eylemler içindeki payını arttırmaya çalışarak kentin fiziki yapısı ile ilgili görevlerini yerine getirmeye çalışmalıdır. Bu konuda kullanılacak araçlar imar planları, yönetmelikler, diğer ilgili mevzuat ve çeşitli ayrıntılı fiziki planlardır. Burada toplumcu belediye görüşünü ortaya koyan uzmanların fiziksel mekan yaklaşımının Atina Antlaşması'ndaki ve genel olarak modern şehircilikteki yaklaşımla örtüştüğü görülür. Atina Anlaşması'nda da "Toplumcu Belediye" kitabında olduğu kentin fiziki yapısının alınan kararlarla ve yapılan planlarla biçimlendirilebileceği; imar planlarının, mevzuatın ve diğer plan türlerinin etkili birer araç olarak kullanılabileceği varsayımı hakimdir. Bu varsayımlardan hareketle, Başkanlık Uzmanları, sorunu tüm bu araçların mekanı uygun

şekilde biçimlendirmek için nasıl en etkin şekilde kullanılabileceği, bu araçların çok sayıda aktör tarafından kullanılıyor olmasının yarattığı sorunların nasıl çözülebileceği, eşgüdüm ve tutarlılığın nasıl sağlanacağı üzerinden tanımlamışlardır. Bu sorulara kesin bir cevap verememekle birlikte, bu sorunların çözümü için de imar planları, alan düzenlemeleri, ruhsat, yapı kontrolü gibi "denetim araçları" yanında bazı "yapıcı araçlar" önermişlerdir. Bunları da, "kenti ya da belli parçalarını yeniden örgütleme, belediyeye güvenilir önemli gelir kaynakları yaratma, meskun alanları (özellikle kent merkezini) "yenileme-düzeltme-geliştirme" gibi amaçlara yönelmiş eylem programları" olarak ifade etmişlerdir (Başkanlık Uzmanları, 1977:79). Bunun ayrıntıları şu şekildedir:

> "Bunlar tesislerin yapımı, hatta işletmesini de içeren programlardır. Bu programlarda öngörülenleri belediye yaparak, yapmaya öncülük ederek, katılarak ya da başkalarını yapmak için örgütleyerek ve yapım işini denetleyerek yürütür. Bu yöndeki başlıca programlar şunlar olabilir: Kent parçalarını gereğine göre yenilemek ya da korumak, düzene sokmak, daha iyi işler hale getirmek, öbür altyapıyı tamamlamak, düzeltmek; eksik kalan tesislerini tamamlamak, mevcutların niteliklerini yükseltmek ve belirtilen bütün amaçlarla etkili kamulaştırma programları uygulamak, istenen düzeyde yeni gelişme alanları hazırlama amacıyla çevresindeki gelişmeye uygun alanların kamulaştırma programları; bu alanlarda altyapı ve iç ulaşım ağları için programlar; konut üretme-arsa sağlama ve yapı finanse etme programları (gerekli sanayiyi ve kooperatifleri kurma vb.); kamu tesisleri sağlama programları (Başkanlık Uzmanları, 1977:79-80)

Bu ifadeler, kentte büyük bir yıkım öngörmese de, mümkün olduğunca kapsamlı müdahaleler önermektedir. Yeni gelişme alanlarının kamulaştırma yoluyla sağlanmasına ve konut üretimine vurgu yapılması, modern şehircilikte de önem verilen konuların ön plana çıkarıldığını göstermektedir.

Belediyenin üzerinde özellikle durması gereken konulardan birinin de konut politikası olduğu, böylece belediyenin sosyal adalet ilkesine uygun olarak ilk önce tüm kent halkı için temel yaşam koşullarını sağlamayı amaçlaması gerektiği de belirtilmiştir (Başkanlık Uzmanları, 1977:80). Tüm kent halkı için temel yaşam koşullarının sağlanması, özellikle Le Corbusier'nin ve Atina Anlaşması'nın üzerinde durduğu konulardandır.

Kentteki gelişmeyi yönlendirme ve bu konudaki zamanlama için de belediyeye düşen görevler şöyle sıralanmaktadır:

- İhtiyacın üstünde gelişme alanları saptamak;
- Bu alanlarda, alanların konum ve öteki nitelikleri ile grupların yerleşebilmesi için onların ulaşabileceği fiyatta arsa arzını sağlamak;
- Bu yerlerde alt yapıyı ve kamu tesislerini yapmak, araziyi yerleşmeye hazır hale getirmek.
- Gene bu yerlerde başlatıcı (ya da tam gerçekleştirmeye yönelmiş) girişimlerde bulunmak, programlar uygulamak;
- Bu alanlarda yapımı özendirici finansman programları uygulamak.
- Bu alanların kentin diğer parçaları ile bütünleştirici –ulaşım sistemi gibi programlar uygulamak. (Başkanlık Uzmanları, 1977:80-81)

Burada da özellikle Howard'ın Bahçe Kent modelinde bulunan uygulamaya yönelik fikirlerle benzerlikler söz konusudur.

Toplumcu belediyeciliğin ilkelerini de fiziksel mekân ve modern şehircilik açısından ele almak gerekir. İlk olarak demokratik belediye ilkesi bu açıdan değerlendirilecek olunursa, ilkenin katılım boyutu üzerinde durulmalıdır. Halkın yaşayacağı ve kullanacağı kentsel mekânın biçimlenişinde söz sahibi olabilmesi için, bu konuda katılım mekanizmalarının çalıştırılması çok önemlidir. Toplumcu belediye anlayışında mekânsal kararlar alınırken ve uygulamalar yapılırken halkın katılımının sağlanması düşüncesi, her ne kadar sadece düşüncede kalmış gibi görünse de, bu anlayışın kuramsal düzeyde modern şehircilik anlayışından ayrışan bir yönüdür. Çünkü modern şehircilik, kararlara halkın katılımını değil, bir grup uzmanın halk için en iyisini düşünerek karar alabilmesini öngörür. Yine de bu ilke kapsamındaki belediyenin belli konularda merkezin vesayeti altında kalmaması, bağımlı ve uydu kuruluşlar olmaktan kurtarılması, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda kural koyucu birer kuruluş niteliği kazanması gibi görüşler modern şehircilerin düşünceleriyle bağdaşmaktadır. Hem Le Corbusier'nin kentteki kararları alıp uygulama konusunda belediye encümeninin tam yetkili olması görüşü, hem Frank Lloyd Wright'ın yerel yönetimlerin güçlü ve özerk olması konusundaki vurgusu, hem de Howard'ın Bahçe Kentin yönetimiyle ilgili görüşleri bu ilkeye uygundur.

İkinci ilke "üretici belediye" ilkesidir. Buradaki kentteki temel hizmetleri belediyenin üretmesi gerekliliği Howard ve özellikle Wright tarafından da savunulmuştur. Bu ilkenin fiziksel mekân ile ilişkisi daha dolaysız olarak kurulabilir. Çünkü bu "üretici"liğin içinde mekânsal üretim de vardır. Temel kentsel hizmetlerin ve gerekli piyasa mallarının yanısıra, arsa ve konut üretimi de bu kapsamdadır. Buradaki en önemli amaç, kentsel rantların topluma kazandırılmasıdır. Aktif bir kent planlaması yaklaşımını benimsemek ve toplu ulaşıma ağırlık vermek de bu amaca hizmet edecek yaklaşımlardır. Kentsel rantlarla ilgili yaklaşım ve aktif planlama yaklaşımı modern şehirciliğin önem verdiği konular arasında bulunurken, toplu ulaşım için –Sovyet şehirciliği dışında- aynı şey söylenemez.

Başkanlık Uzmanları (1977:81)'na göre, "Toprağın değeri üzerindeki emekle oluşur. Üretilmesindeki, kullanışa açılmasındaki güçlüklerle, ulaşılabilirlik ve kentsel altyapısal olanakların var ya da yok olmaları ve maliyetlerinin yüksekliği gibi nedenlerle kentsel topraktaki tüm değer artışları toplumca sağlandığı, diğer bir deyişle toprak sahibinin bunda hiçbir katkısı olmadığı için değer artışlarının topluma dönmesi zorunludur."

Bunun yapılabilmesi için yerel yönetimlerin kullanabileceği araçlar şöyle sıralanmaktadır:

- Yerel yönetim örgütlerinin ellerindeki toprak miktarını olabildiğince arttırmak,
- Planların üretilmesini ve gelişmelerin denetimini ellerinde tutmak,
- Toprakta, değer artışına neden olan evrelerde artan değeri geri almak (yeni vergiler koymak, ruhsatlar verilirken pazarlık yapmak, istimlakler için ücret ödemek yerine alandaki ve çevredeki değer artışıyla ücreti dengelemek gibi yöntemlerle) (Başkanlık Uzmanları, 1977:85-87)

Toplumcu belediyenin aktif planlama yaklaşımını Tekeli (2010:254), "yeni belediye yalnız imar planları hazırlatmakla yetinmez; kent parçalarında toprağı kamulaştırarak, altyapısını getirerek ve sanayileşmiş konut üretimini örgütleyerek, kentin imarını aktif olarak gerçekleştirir" biçiminde açıklamaktadır. Ayrıca belediye kentsel toprak üzerindeki spekülasyonu da engellemelidir. Spekülasyonun önlenmesi, yalnızca sosyal adalet ilkesi nedeniyle değil, aynı zamanda belediyenin kentteki aktif imar anlayışını gerçekleştirmesini engelleyeceği için de gereklidir (Tekeli, 2010:255).

Üçüncü ilke olan "tüketimi düzenleyici belediyecilik" ilkesinin ilk bakışta fiziksel mekânla ilişkisini kurmak zor gibi görünmektedir. Ancak bu ilkeyi Tekeli (1977) ve Bayramoğlu (2015:160) gibi yorumladığımızda, bu ilkenin fiziksel mekânla doğrudan bir ilişkisi ortaya çıkmaktadır. Bu yoruma göre, belediye, tüketimi yeni bir sosyalleşme biçimine dönüştürme görevi görmeli ve toplumun bir parçası olmanın beraberce yaratıcı olmanın keyfini yaşamak için ortak mekânlar, alanlar ve olanaklar sağlamalıdır (Bayramoğlu, 2015:160). Kentte yaratılmaya çalışılan ortak açık alanlar, yaya alanları, meydanlar, doğrudan bu ilkenin sosyal yorumuna hizmet edecek; yani insanların, bir arada bulunmanın, toplumun bir parçası olmanın ve yaratıcı olmanın keyfine ortak mekânları paylaşarak, buralarda zaman geçirerek, sosyalleşerek varmalarını sağlayacaktır. Ancak Tüketimi Düzenleyici Belediye ilkesinin bununla da sınırlı olmadığı ve asıl amacının, modern şehirciliğin amaçlarına da uygun olarak, kentlileri mümkün olduğunca bir araya getirmek, aralarındaki farklılıkları azaltmak, kentliler için ortak bir yaşam tarzını inşa etmek ve her açıdan kentte bir bütünleşmeyi sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Bu düşünceler, modern şehirciliğin toplumdaki farklılıkları azaltma, toplumu bir arada tutma, ve belirli bir kentli profilini yaratma yaklaşımına çok uygundur. Böylece modern şehirciliğin ana amaçlarından birinin, aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin bir ilkesi olduğu görülmektedir.

Dördüncü ilke "birlikçi-bütünlükçü belediye" ilkesidir. Bu ilkenin fiziksel mekânla ilişkisi daha soyut ve dolaylıdır. Bu ilke, mekânsal açıdan birbirine yakın olan belediyelerin, hizmetleri yerine getirmek için, üretici olmak ve kentsel alanları düzenlemek için dayanışma içine girmesi, yardımlaşması, gerektiğinde mekânlarını paylaşmasını gerektirir. Belediye araçlarını atıl kalmaması için araç parkı oluşturulması, bu amaca yönelik bir uygulamadır (Bayramoğlu, 2015:161).

Beşinci ve son ilke olan "kaynak yaratıcı belediye" ilkesinin mekanla ilişkisi, kentteki bazı mekanların belediyeye gelir sağlama amacıyla kullanılmasına dayanır. Belediye taşınmazlarının kira bedellerini arttırmak, otoparklar açmak, halk plajları açmak, belediyeye ait yapılarda toplantı salonları, düğün salonları, kreşler açarak bunları işletmek mekan üzerinden kaynak yaratma uygulamalarına örnek olarak gösterilebilir. Howard'ın Bahçe Kentindeki dayanışma ve kamusal hizmet düşüncesinin benzeri, burada da vardır.

1.5. Genel Değerlendirme

Modernizm, dünyada aklı ve bilimi ön plana çıkaran, dinden bağımsızlaşmayı simgeleyen yeni bir iklim yaratmış; modern şehircilik anlayışı ise sanayi devriminin yarattığı büyük kentsel sorunları çözmek için fiziksel planlamaya öncelik vererek kentleri daha işlevsel, yaşanabilir ve adil kılmaya çalışmıştır. Bunu yaparken, toplumsal sorunların çözümünü de kentlerin sorunlarının çözümünde aramıştır. Modern şehirciliğin toplumsal adalete verdiği önemin yanısıra, yerel yönetimlerin rolüne verdiği önem de dikkat çekmektedir. Hem ideal kent modelleri, hem de Atina Anlaşması, yerel yönetimlerin güçlü ve özerk olmasına, birçok hizmeti üstlenmesine, kentlerin geleceğine karar vermesine yönelik düşünceleri barındırmaktadır.

19. Yüzyılda kentlerin ağırlaşan sorunlarına çözüm bulmak üzere ortaya çıkan modern şehirciliğin asıl gelişimi ve yaygınlaşması 20. Yüzyılda olmuştur. Planlamanın

yaygınlaşması ve modern şehircilik ilkelerinin benimsenmesiyle dünyanın çeşitli yerlerinde sayısız uygulama yapılmıştır. Modern şehirciliğin, planlanmış kentlerde insanları daha iyi koşullarda yaşatma çabası, etkilerini göstermiş ve kentlerde önemli iyileşmeler sağlanmıştır.

Modern şehircilik anlayışı zaman içinde gelişip değiştiği gibi, farklı kişi ve kurumların çalışmalarıyla da beslenmiştir. Bu çalışmalarda birbiriyle çelişen ve birbirine karşı çıkan anlayışlar da mevcuttur. Ama buna rağmen birçok ortak yön de vardır. Tüm bu katkıları ve farklılaşan yaklaşımları modern şehirciliğin çelişkileri değil, zenginliği olarak görmek daha doğru olacaktır. Bunların tümü bir araya geldiğinde modern şehircilik bir bütün olarak algılanabilmektedir.

Halkın kararlara katılımına olanak verilmemesi, modern şehirciliğin özellikle Le Corbusier ve Atina Anlaşması ile Sovyet Şehirciliği'nde görülen belirgin bir özelliğidir. Bunun nedeni, uzman bir plancı grubunun yeterli yetkinliğe sahip olacağı ve halk için neyin iyi olacağını halkın genelinden daha iyi bilebileceği, yapılan planların da kusursuz biçimde uygulanabileceği düşüncesidir. Bu durum, modern şehirciliğe yönelik eleştirilerin odak noktalarından biri olmuştur.

1970'lerden itibaren yavaş yavaş post-modern bir şehircilik ve mimarlıktan söz edilmeye başlanırken, post modernizmi savunanların temel savları modern kentlerin sıkıcılığı ve çeşitliliği engelleyen yapısına karşı; farklılıkların ifade edildiği, sıkı planlara bağlı kalınmayan, modernizm öncesine göndermelerde bulunan bir mimarlık ve şehirciliğin gerekli olduğu yönündedir (Sevinç, 1999). Cihangir Çamur'a (2009) göre, "planlamayı coğrafya, sosyoloji, ekonomi ve mekan kanalından çekerek, parçaların ölçekli düzenlemesine ve ranta indirgeyen 1980 sonrasının ekonomik ve siyasi politikaları, kentsel mekanı rant potansiyeline göre düzenleyen yaklaşımların benimsendiği bir dönem olmuştur." Oysa böyle bir yaklaşımın egemen olması sonrasında günümüz kentlerinin geldiği nokta, hiç de iç açıcı görünmemektedir.

Günümüzde post-modernizmin ve neoliberalizmin egemenliğinden söz ediliyor olsa da modern şehirciliğin tamamen terk edildiği söylenemez. Yaşadığımız

kentlerde modern şehirciliğin izleri varlığını korumaktadır. Modern şehircilik anlayışının yaptığı kalıcı etkiler ve katkılar geçerliliğini sürdürmekte ve post-modern anlayışın zararları görüldükçe daha fazla gündeme gelmektedir.

Modern Şehircilik ile Toplumcu Belediyecilik arasındaki amaç ve köken ilişkisi, bu iki konuyu birlikte ele almayı olanaklı hale getirmektedir. Ancak ikisi arasındaki ilişkinin amaçları ve kökenlerinden ibaret olmadığı, kuramsal açıdan ve karar alma süreçleri konusunda da belirgin ortak yönlerinin bulunduğu görülmektedir.

Toplumcu belediyecilik anlayışının, o zamana kadar Ankara'da ve Türkiye genelinde yapılmış olan belediyecilikten belirgin farklarının olduğu ve Türkiye için yeni bir anlayışı temsil ettiği kesindir. Alpöge (1990), toplumcu belediyeciliğin güçlü yanlarını şöyle ifade etmiştir:

> "Bu hareketin ilginç bir yönü gerek olaya bakış açısında, gerekse önerdiği girişimlerde son derece çağdaş olması. Dünyada olup bitenlerin ve ortaya çıkan akımların tam ortasında, ama "kopyacı" değil "özgün" (yani başka ülkelerdeki girişimlere özenip onları kopya etme kolaycılığına kaçmamış, tersine bütünüyle Türkiye'nin kendi gerçeklerinden doğal olarak kaynaklanmış, kendine özgü olduğu kadar da dünyada gözlenen oluşumlarla kolayca kenetlenebilmiş bir hareket. Hatta Türkiye belediyeciliğine dünya çapında bir konum kazandırma şansı taşımış bir hareket."

Kendisini artık merkezi yönetimin yani devletin uzantısı olarak görmeyen, tam tersine halkın uzantısı olarak kabul eden, mevcut mevzuatın verdiği görevler dışında kendi görev tanımını yapan, kendi ilkelerini ortaya koyarak bunları uygulamaya çalışan ve sol değerleri ön plana çıkaran bir belediyecilik anlayışı, 1980'e kadar Ankara, İstanbul ve İzmit başta olmak üzere bazı büyük şehir ve ilçelerde yerel iktidarın sahibi olmuştur.

Merkezi yönetimin engellemeleri ve belediye gelirlerinin kısıtlılığı ise, hem toplumcu belediyeciliğin doğuşuna zemin hazırlamış, hem de bununla tezat biçimde bu hareketin daha da başarılı olmasını engellemiştir. Ayrıca, toplumcu belediyeciliğin başarısının büyümesini engelleyen başka faktörlerden de söz edilebilir. Toplumcu belediyecilik hareketinin, kent yoksullarından seçim sandığında elde ettiği desteğe

rağmen, kent yoksullarıyla organik bağlar kurabildiğini söylemek mümkün değildir. Hareket, orta sınıfların öncülüğünü yaptığı bir seçkin hareketi olmaktan çıkıp, geniş tabanlı bir toplumsal hareket haline gelememiştir (Şengül, 2009:135). Yine Şengül'e (2009: 135) göre, "Yeni (Toplumcu) Belediyecilik hareketi siyasal parti içinden çıkmakla birlikte, bir toplumsal hareket gibi davranmış, bu durum bir yandan kurumsal-siyasal sistemin tepkisini toplarken, diğer yandan kurumsal-siyasal yapı içindeki konumlanışı, toplumsal hareket olarak kazanabileceği toplumsal tabanın oluşmasını da engellemiştir." Yıldırım (2013:141-142) da toplumcu belediyeciliğin zayıf ve olumsuz yönleri arasında "çok dar/küçük bir öncü kadro dışında, yeterli nitelik ve niceliklere sahip bir kadrodan yoksun olması; kendini tanıtmaya, anlatmaya yeterli önemi vermemesi; toplumsal güç dengelerini, sisteme egemen mekanizmaları yeteri kadar iyi değerlendirip gözetleyememesi; kişilere aşırı bağımlı, onları fazla öne çıkartıcı bir tutum sergilemesi; kentsel kimlik yaratmaya, halkta beldeye aidiyet duygusu, hemşehrilik bilinci geliştirilmesine yeterli ağırlığın verilememesi ve hareket ile siyasal temsili arasında yer yer görülen kopuklukları" saymıştır. Alpöge (1990) ise, Toplumcu Belediyecilik hareketinin belediye başkanları düzeyinde kaldığını, daha aşağı kademelere inemediğini, tabana yayılamadığını, "tabandan kopuk bir belediye başkanları kulübü" olarak kaldığını belirtmiştir. Güler'e(2004) göre de hareketin tekno-politik karakteri ağır basmaktadır.

Bu değerlendirme ve eleştiriler, bu hareketin modernist eğiliminin belirgin olduğunu, modern şehircilikteki -teknokrasiye dayanan- karar alma ve planlama yaklaşımının toplumcu belediyecilikte de var olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla tabana yayılamayan, halkı içine çekemeyen, halkla doğrudan ilişki kuramayan ve iddiasının aksine katılımı sağlayamayan bir hareket söz konusudur.

Batuman'ın (2010) dikkat çektiği, halkın doğrudan bir talebi olmamasına rağmen, "Genç teknokrat kentleşme uzmanları"nın belediyeleri araç olarak görerek

kentlerde fikirlerini hayata geçirmek istemeleri de, başlı başına modernist bir yaklaşım olarak görünmektedir. Tıpkı Le Corbusier'nin ve Atina Anlaşması'nın savunduğu gibi, kentleri bu uzman plancı grubu biçimlendirmek istemişlerdir. Dünyadaki genel şehircilik eğilimi çerçevesinde aldıkları eğitimin doğal sonucu olarak, toplumcu belediyecilik çerçevesinde yaptıkları çalışmalara yön veren itici gücün de modern şehircilik anlayışı olması beklenir.

Toplumcu belediyeciliğin hem ilkesel açıdan hem de köken ve amaç açısından modern şehircilikle ilişkili olduğu açıktır. Yukarıda değinilen eleştiri konuları, bu ilişkinin bir sonucu olarak da düşünülebilir. Toplumcu belediyecilik ilkelerinin genel olarak modern şehircilikle uyuştuğu görülmektedir. Üstelik özellikle "(tüketimi) düzenleyici belediye" ilkesi, belirgin biçimde ve doğrudan modern şehirciliğin amaçlarına hizmet eder niteliktedir. Katılım konusundaki –kuramsal açıdan- farklı yaklaşımları en belirgin fark olarak dikkat çekmektedir. Köken ve amaç açısından bakıldığında ise toplumcu belediyeciliğin düşünsel kökeni olarak ön plana çıkan Avrupa'daki belediye sosyalizminin, modern şehircilik ile neredeyse eş zamanlı olarak ve aynı kentsel sorunlara çözüm bulmak üzere ortaya çıkıp geliştiği anlaşılmaktadır. Bu iki akım, etkileşim halinde olmuşlardır. Özellikle modern şehirciliğin gelişimine belediye sosyalizminin katkıda bulunduğu söylenebilir. Ebenezer Howard örneğinde olduğu gibi, modern şehirciliğe önemli katkı yapan isimler, belediye sosyalizminden de etkilenmiş ve esinlenmiştir. Bu isimlerin genel olarak yerel yönetimlere önem verdikleri, yerel yönetimlerin yetkili ve özerk olmaları gerektiğini savundukları da görülmektedir. Modern Şehircilik ve Belediye Sosyalizmi birbirinin alternatifi olmaktan çok, birbirini destekleyici ve tamamlayıcı niteliktedirler. Modern şehircilik daha çok fiziksel mekanla ve planlamayla ilgilenirken, belediye sosyalizmi kamusal ve sosyal hizmetleri ön planda tutmuştur. Her ikisinde de toplumsal adalet arayışı ve toplumdaki farklılıkları azaltarak toplumu bütünleştirme çabası belirgindir. Ancak, modern

şehircilik bireysel özgürlüğe de vurgu yapıp bunu eşitlikle dengelemeye çalışırken, belediye sosyalizminin önceliği birey değil toplum olmuştur.

2. BÖLÜM

ANKARA'DA TOPLUMCU BELEDİYE DÖNEMİ VE MODERN ŞEHİRCİLİK ETKİLERİ

2.1. Modern Ankara'nın Gelişimi

Yaklaşık beş bin yıllık uzun bir geçmişi olan ve tarih boyunca çok sayıda uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Ankara, günümüzde taşıdığı Türkiye Cumhuriyeti başkenti ünvanı ve bu ünvanla bütünleşmiş kimliğiyle ön plana çıkmaktadır. Oysa Ankara'nın kimliğini sadece cumhuriyet ve başkentlik üzerinden tanımlamak, eksik bir yaklaşım olacaktır. Ankara kimliği, Cumhuriyet tarihinde belirginleşen değerleri de içermekle birlikte, onu aşan bir tarihsel derinlik içinde görülebildiği ölçüde gerçek değerlendirmesine kavuşabilecektir (Aydın, 2009).

Ankara yalnızca cumhuriyet döneminde değil, uzun tarihi boyunca Anadolu'da daima önemli bir merkez olmuştur. Bu özelliğini de büyük ölçüde coğrafi konumuna borçlu olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ankara, "kuzeyde Çubuk, güneyde Mogan, batıda Mürted ve Engürü ovalarının kesiştiği, engebeli, fakat yerleşmeye uygun özellikler de taşıyan bir konumdadır" (Altaban, 1987). Orta Anadolu'nun step bölgesi kenarında, fakat İç Karadeniz Bölgesinin dağlık yörelerinden uzak bir yerde bulunuşu ve korunmaya elverişli bu konumu, tarih boyunca Ankara için önemli bir avantaj oluşturmuştur (Tunçer, 2001). Aynı zamanda bu konum, Ankara'ya önemli ulaşım akslarının kavşak –ya da düğüm- noktası olma özelliğini de sağlamıştır. Aydın'a (2009) göre, "batıdan doğuya, kuzeyden güneye giden bütün yollar bu tarihsel düğüm yerinde, üstelik bütün yollara hakim bir kayalığın tepesinde bir hisarla taçlandırılarak tahkim edilmiş bu noktada buluşmaktaydı ve bu açıdan Ankara, neredeyse alternatifsiz bir coğrafi konumda idi". İşte bu "alternatifsiz" konumunun Ankara'yı yerleşime çok uygun bir yer haline getirdiği, eski dönemlerde kentin ticaretinin gelişmesinde, tarih boyunca en kötü zamanlarında bile stratejik önemini korumasında, önemli tarihi

olayların sahnesi ve en sonunda Kurtuluş Savaşı'nın yönetim merkezi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olmasında büyük bir etken olduğu anlaşılmaktadır (Ayanoğlu, 2016).

Türkiye Cumhuriyeti'nden önce, tarih boyunca Ankara'da var olmuş en önemli uygarlıklar olarak sırasıyla Hititler, Frigler, Galatlar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular, Ahiler ve Osmanlılar sayılabilir. Bilsel(2009), Ankara'nın tarih boyunca üstlendiği farklı rolleri şöyle özetlemiştir:

> "Adı aynı kalmış olsa bile ikibin yılı aşkın tarihinde, çok sayıda uygarlık ve kültüre ev sahipliği yapmış olan Ankara, bu süre içerisinde çok sayıda tarihsel kopuşa sahne olmuştur. Roma dönemi Ancyrası ile geç Bizans döneminde İmparatorluğun sınırındaki kale-kent; onunla, Selçuklular tarafından fethedilmesiyle birlikte nüfusu İslamlaşan kent, 14. yüzyılda Ahiler aracılığıyla kendi kendini yöneten özerk kent ile Osmanlı dönemi Ankarası birbirinin aynı değildir. Osmanlı dönemi içerisinde de 15.-16. yüzyılların sof üreticisi, ticaret merkezi Ankarası ile 19. yüzyılın ortalarında sof üretimi çöken ve ekonomisi gerileyen Ankara arasında da önemli farklar vardır. Aynı mekânda birbirinin ardısıra yaşamış olan bu kentler arasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, ülkenin siyasi tarihindeki devrimin baş mekânı ve hatta aktörü olacaktır."

Ankara tarihte özellikle Roma ve Osmanlı dönemlerinde çok parlak günler yaşamış olmasına karşın, 19. yüzyıl sonlarına doğru çeşitli nedenlerle meydana gelen ekonomik çöküş, fiziksel mekâna da olumsuz biçimde yansımıştır (Tunçer, 2001:66). 1893'te kente demiryolunun gelmesi de bu durumu pek değiştirememiştir. Bu dönemde sadece hükümet konağı, kışla ve lise gibi birkaç büyük resmi yapı inşa edilmiştir. 1915 yılında o zamanki adıyla Taşhan Meydanı'nda siyasi gelişmelere de paralel olarak İttihat Terakki Kulübü (daha sonra ilk meclis) binasının yapılmaya başlanması ise, Ankara'nın mekânsal gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur (Altın, 2003:7). Kurtuluş Savaşı döneminde, özellikle 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gelişi ve 23 Nisan 1920'de ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra, savaş boyunca Ankara çok önemli bir rol üstlenmiş, savaştan hemen sonra başkent olarak ilan edilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla bu rolü pekiştirilmiş ve kalıcı hale gelmiştir. Kentin tarihsel ve coğrafi nitelikleri bu kez

yeni kurulan bir devletin başkenti olmasında etken olmuştur. Atatürk'ün de belirttiği[8] bu gerekçeler, gerçekten Ankara'yı Kurtuluş Savaşı'nın merkezi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olmaya en uygun yer haline getirmiştir.

Ankara'nın, önce Kurtuluş Savaşı'nın merkezi konumuna gelmesi, savaşın kazanılmasından kısa bir süre sonra da yeni devletin başkenti ilan edilmesi, kentin gelişiminin de önünü açan en önemli etmenlerdir (Cengizkan, 2010). Cumhuriyet öncesi dönemde, Ankara için modern anlamda bir plan hazırlanmış ve uygulanmış değildir. Cumhuriyetin kurucu kadroları ise modernist ve aydınlanmacı bir anlayışla Ankara'nın imarına büyük önem vermiştir. Böylece Ankara, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak, "planlama çabalarının en yoğun olduğu bir kent olmuştur" (Tekeli, 1987). Duru'ya (2012) göre, "Mustafa Kemal ve kurucu kadronun düşüncelerindeki ideal Cumhuriyeti ilk somutlaştırma girişiminin "Ankara'nın imarı" olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır". Atatürk bunu şöyle açıklamaktadır: "Hiç kuşku etmemelidir ki, Anadolu ortasında hızla meydana getirilecek çağdaş ve imar görmüş bir Ankara, yüzyıllarca ihmal edilmiş olan Türk Vatanı için başlı başına bir uygarlık merkezi, Türk Devleti için pek önemli bir dayanak olacaktır" (Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, C.I, 1961:317). Ankara, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, modern bir başkent olarak geliştirilmek istenmiştir.

[8] Özaslan (2002), Ankara'nın başkent olma nedenlerini anlattığı bir makalesinde, Mustafa Kemal Atatürk'ün, Ankara'nın önce Kurtuluş Savaşı'nın, sonra da Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak seçilmesini şöyle açıkladığını aktarmaktadır:

…Türkiye'nin ve Türk milletinin menfaatlerinin en emin müdafaası da ancak Ankara'dan olabileceği, hadiselerle sabit olmuştur. Bunun en kuvvetli etkenleri (amilleri) arasında Ankara'nın coğrafi yeri de vardır... Ankara'nın doğal ve coğrafi konumuna (mevk-i tabii ve coğrafisine) kıymet ilave eden bir başka yön (cihet) daha vardır. En acı ve felaketli günlerde millet her taraftan zehirlenirken (tesmim olunurken) Ankaralılar, memleket ve milletin gerçek kurtuluşuna yönelik girişimler (halas-ı hakikisine müteveccih teşebbüsler) hakkındaki iman ve güvenlerini (itimatlarını) bir an dahi sarsmamışlardır... Ben Ankara'yı coğrafya kitabından ziyade tarihten öğrendim ve cumhuriyet merkezi olarak öğrendim. Hakikaten, Selçuki idaresinin bölünmesi (inkisamı) üzerine Anadolu'da teşekkül eden küçük hükümetlerin isimlerini okurken bir "Ankara Cumhuriyeti"ni görmüştüm. Tarih sahifelerinin bana bir cumhuriyet merkezi olarak tanıttığı Ankara'ya ilk defa geldiğim o gün de gördüm ki aradan geçen asırlara rağmen Ankara'da hala o cumhuriyet kabiliyeti devam ediyor. Türkiye'nin hemen bütün bölgelerini (menatıkını) gezdiğim ve gördüğüm için hükmettim ki, o zaman isimleri cumhuriyet olmayan diğer yerlerin bugünkü halkı da aynı kabiliyetten asla uzak değildir... Beni, Türkiye'nin en münasip merkez Ankara olabileceğini düşünmeye sevkeden ilk vesile çok eskidir ve bilimseldir (fennidir).

Tankut (1990:9) ise, Türkiye Cumhuriyeti'nin getirdiği yeni politik modelin gereği, modern dünya görüşünün sahnesi olmak üzere başkent ilan edilen Ankara'nın imarındaki temel yaklaşımı şöyle özetlemektedir:

> "...yeni bir başkentin yaratılmasının ulusal bütünleşme yolunda simgesel bir anlamı vardır. Ayrıca, yeni başkent Ankara'dan, çağdaş yaşam için gerekli, modern dekoru sağlaması da beklenmektedir. Ankara, doğulu bir dünyadan çıkıp, akılcı bir dünyaya yöneltilmek istenen yönetim merkezidir. Bu kentten beklenen sadece bir simge olmak değil de, yeni dünya anlayışlarının tüm işlevlerini yerine getirebilecek ve ona uygun yaşam biçimini yansıtacak bir başkent olmaktır. Bu nedenle de, mevcut tarihsel ve organik gelişmeyi bünyesinde taşıyan eski Ankara'dan bağımsız yeni Ankara'nın kurulması gereklidir."

Bu amaçla, o dönemde dünyada hızla yükselen bir yaklaşım olan modern şehirciliğin de gereği olarak, Ankara için imar planları hazırlatılarak uygulamaya konulmaya başlanmıştır. Ankara'nın cumhuriyet sonrası mekânsal biçimlenmesinde bu planların etkisi büyüktür.

Ankara'nın modern anlamdaki ilk planı, 1924 yılında Berlinli mimar Dr. Carl Christoph Lörcher (1884-1966) tarafından hazırlanmıştır. Lörcher'in, modern şehircilik ilkelerini esas aldığı ve Bahçe Kent modelinden esinlendiği anlaşılan ızgara plan temelinde, bahçeli ve bir-iki katı aşmayan yapıları öngören planının uygulaması, kentin nüfusunun üç-dört yıl gibi çok kısa bir sürede iki katına çıkmış olmasının da etkisiyle çok sınırlı kalmıştır (Duru, 2012). Yine de kent içindeki yolların alacağı doğrultu ve 1924-1929 yılları arasındaki yapılaşma hep bu planın kurallarına göre gelişmiştir (Cengizkan, 2004:107, 124). Bir bakıma Lörcher'in hazırladığı planların bir tür danışma belgesi olarak görüldüğünü ama bu arada da kentin gelişim doğrultusunu belirleyip kesinleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır (Duru, 2012). Böylece, Lörcher Planının, modern başkentin ilk planı olarak kentin gelişiminde önemli bir etkisi olmuştur (Ayanoğlu, 2016).

Lörcher Planının birkaç yıl içinde yetersiz kalması üzerine, açılan bir yarışma sonucunda Herman Jansen'in Ankara için hazırladığı plan 1932 yılında kabul edilmiştir. Kentin gelişim doğrultusu bakımından büyük ölçüde Lörcher planına sadık kalan Jansen

planı, yine Bahçe Kent yaklaşımıyla hazırlanmıştır. Bu planda "kalenin merkez teşkil etmesi ve şehrin tacı olması" önerilmiş ve zamanla iskân alanı olmaktan çıkartılarak müze haline getirilmesinin gereğine değinilmiş, eski şehre fazla el sürülmemesi istenmiştir (Mamıkoğlu, 1977). Ayrıca bu planda Ulus- Çankaya aksı önemli ölçüde belirlenirken, aks üzerinde Gençlik, Kızılay ve Güven parkları ile Bulvar üzerindeki yeşil şeritlerden, Kızılay- Çankaya arasındaki bol ağaçlı parsellerden oluşan yeşil bir doku, Bulvar'ın iki tarafında "oturma mahalleleri", dördüncü ve beşinci kısımlarında T.B.M.M. ve çeşitli bakanlıkların toplu halde yerleşmeleri öngörülmüştür (Yazman, 2009).

Cengizkan (2010), Jansen Planı'nın özelliklerini şöyle özetlemektedir:

> "Jansen Planı, genel bir bölgeleme yapmakta; araç ve yaya dolaşımını ana bir kent omurgası ile belirlemekte; kentin esas gelişme yönünü güneye doğru gösterirken, eski şehir çevresinde üç yönde de yeni yapılaşma önermekte; kaleyi "kentin tacı" kabul ederek, kale çevresinin imarı ve kalenin 'güzel' görünmesi için, yeşil 'bakı koridorları' (vista line) önermekte; Bent Deresi'ni kentsel rekreasyon alanı olarak önermekte; İstasyon bölgesini kent merkezi olarak gelişime açmaktadır" (Cengizkan, 2010).

Jansen Planı'ndaki yeşil alanlar, bölgeleme, araç ve yaya dolaşımının belirlenmesi ve bahçeli evler gibi öğeler, modern şehircilik akımının etkileridir. Jansen Planının, Ankara'yı genel olarak bahçe kent özellikleri gösteren, yaya ağırlıklı ve yoğun olmayan modern bir başkent olarak kurguladığı söylenebilir (Tunçer, 2015:87). Serter'e (2018) göre, "Yeni başkent, Hermann Jansen tarafından çağdaşı olan modern batılı metropollerin kurgusuna benzer şekilde planlanırken; başkent Ankara artık Cumhuriyeti temsil eden yapı ve kurgularla, Cumhuriyet fikrini sürekli diri tutacak heykellerle, modern yaşamın en belirgin şekilde hissettirilebileceği ve batı metropollerine benzer; ancak batı metropollerindeki örneklerini bile kat be kat aşan yeşil alan kurgularıyla, modern yaşamı temsil eden bir başkent haline gelmiştir."

Ancak planın uygulanmasında bazı sıkıntılarla karşılaşılmıştır. Keleş ve Duru'ya (2008) göre, "Kentsel gelişmenin alacağı yön kestirilememiş, gelişmeler geriden izlenmek durumunda kalınmış, rant elde etme beklentisiyle plana sık sık müdahale

edilmiştir. Uygulamada çekilen sıkıntılar, kısa sürede gecekondulaşmaya, arsa vurgunculuğuna ve başta kiralar olmak üzere kent yaşamının pahalılaşmasına yol açmıştır.“

Uygulamadaki bütün aksamalara karşın bu dönemin Ankara’sının Türkiye’deki kentsel gelişime olumlu yönde öncülük ettiği söylenebilir. Keleş ve Duru’ya (2008) göre, “Bu yıllarda başkentte yaşanan kentsel ve mimari gelişme ülkenin diğer kentleri için de örnek alınmış, Ankara’nın caddeleri, parkları, resmi yapıları, okulları Türkiye’nin diğer kentleri için bir esin kaynağı olmuştur’’ (Keleş ve Duru, 2008). Dalokay’a (1977:9) göre de, “Ankara, çağdaş Türkiye’nin yalnızca siyasal yönetim merkezi olma niteliğinin ötesinde özellikler taşır. Ülkemizdeki tüm yerleşim merkezlerine her bakımdan örneklik eder.”

Cengizkan (2010), Ankara için 1920-1950 dönemini şöyle nitelendirmektedir:

> “Bugünden 1920-1950 Ankara’sına baktığımızda, gördüğümüz, ‘modern’, ‘düzenli’, ‘programlı’, ‘planlamaya güvenen’, ‘yönetim olarak özgüvenli’, ‘sağlıklı çevreler yaratan’, ‘özel bir yasa ile yönetilmese bile başkent olmanın farkını gösteren’ bir kent olma disiplinidir. Bu disiplin, bugün bütün ‘aşındırma girişimleri’ne karşın çok zengin bir mimari ve kentsel mirası Ankara’ya kazandırmıştır.” (Cengizkan, 2010).

Mimari açıdan bakıldığında ise, ilk meclis binası (İttihat ve Terakki kulübü) ile başlayıp, cumhuriyetin ilanından sonra Ankara Palas (Vedat Tek, Ahmet Kemaleddin Bey, 1924-28, Ulus), İkinci Büyük Millet Meclisi Binası (Vedat Tek, 1924, Ulus), Maliye Bakanlığı Binası (Yahya Ahmet, Mühendis İrfan, 1925, Ulus), Osmanlı Bankası Ankara Şubesi (Giulio Mongeri, 1926, Ulus) gibi yapılarla kabaca 1930’a kadar süren “Birinci Ulusal Mimarlık” akımı Ankara’da etkili olmuştur. Bu anlayışla yapılan binaların dili, Osmanlı ve Selçuklu klasik mimari elemanlarının seçilerek, o dönemde yeni ortaya çıkmaya başlamış tren garı, yabancı banka binaları gibi yapıların fonksiyonlarını saracak biçimler çerçevesinde yeniden bir araya getirilmesine dayanmaktadır (Yalım, 2009: 175). Dolayısıyla bu üslup, modern mimarlıktan (uluslararası üsluptan) tamamen farklıdır.

Cumhuriyet yönetimi ise kendi anlayışına uygun biçimde, bir süre sonra kendini bu öğelerden koparark, modern bir mimari tarzı Ankara'da hakim kılmak istemiş, bunun sonucunda 1930'dan itibaren modern mimarlığın etkisi Ankara'da ön plana çıkmıştır (Ayanoğlu, 2016). Bu dönemde kamu binaları, ülkeye davet edilen yabancı mimarların da yoğun bir biçimde devreye girmesiyle modern tarzda yapılmaya başlanmıştır. Böylece 30'lu yıllar boyunca yapılan yeni kamu yapılarıyla modern mimarlık Ankara'da hakim kılınmaya çalışılmıştır. Aralarında Bauhaus'un önde gelen isimlerinden Bruno Taut'un da bulunduğu yabancı mimarlar grubu, Ankara'da modern mimarlık örneği olan önemli kamu yapılarına imza atmışlardır. Bunlardan bazıları; İçişleri Bakanlığı (Clemens Holzmeister, 1932-34, Bakanlıklar), İller Bankası Genel Müdürlük Binası (Seyfi Arkan, 1935-37, Opera), Merkez Bankası binası (Clemens Holzmeister, 1931-33, Ulus), Sümerbank binası (Martin Elsaesser, 1937-38, Ulus), Orduevi Binası (Clemens Holzmeister, 1929-33, Sıhhiye), Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (Bruno Taut, 1937-39, Sıhhiye) ve Siyasal Bilgiler Fakültesi (Ernst A. Egli, 1935-36, Cebeci)'dir.

40'lı yıllarda ise bu kez örnekleri arasında Anıtkabir (Emin Onat, Orhan Arda, 1948-53, Anıttepe), Saraçoğlu Mahallesi (Paul Bonatz, 1944-47, Kızılay), Opera Binası (Şevki Balmumcu, Paul Bonatz, 1948, Sıhhiye) gibi yapıların bulunduğu İkinci Ulusal Mimarlık olarak adlandırılan ve anıtsal bir tarihselcilik içeren üslup ön plana çıkmıştır (Altın, 2003:8).

50'li ve 60'lı yıllarda Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle değişen siyasi ortam, mimarlığı da etkilemiş, merkezi yönetim mimarlık alanındaki rolünü azaltmaya başlamıştır. Devlet artık eskisi kadar büyük ve önemli yapılar yaptırmamaya başlamış, yabancı mimarların etkinliği de önemli ölçüde azalmıştır. Kamu yapıları 1970'lere kadar giderek artan bir biçimde yarışma yoluyla yaptırılmaya başlanmıştır (Altın, 2003:9). Yine aynı yıllarda karayolu ağırlıklı bir ulaşım sistemi ülkeye hakim kılınmaya

başlanmış, bunun kentlere etkisi ise çevre yollarının yapımı ve kentlerin dış bağlantı yollarının güçlendirilmesi olmuştur. Bu kapsamda Ankara'da da İstanbul, havaalanı, Samsun, Konya ve Eskişehir yolları yapılmıştır (Günay, 2006).

Jansen Planı hazırlanırken 1980'de ulaşılması öngörülen 300.000'lik nüfusa Ankara'nın henüz 1950'lerin başında ulaşması ve planın bu denli hızlı nüfus artışına uyum sağlayabilecek esnekliğe sahip olmaması nedeniyle, 1955 yılında Ankara Nazım İmar Planı için uluslararası bir yarışma açılmış ve Ankara'nın yeni nazım planı bu yarışmayı kazanan Y.Mimar Nihat Yücel ve Raşit Uybadin tarafından hazırlanmıştır. Yücel-Uybadin Planı'nın uygulanmaya başlanmasıyla, Eskişehir yolu üzerindeki alanda, kamu kurumları yer seçmeye başlamış ve bu aks üzerindeki gelişmenin ilk işaretleri görülmüştür (Tunçer, 2008).Aşırı nüfus artışları ve plan uygulama araçlarındaki yetersizliklere bağlı olarak, kentin sağlıklı gelişimi bu planla da denetlenememiştir (Tunçer, 2000). Günay (2006), Yücel-Uybadin planını şöyle yorumlamaktadır:

> "Plan, bir başkentin büyümesine biçim vermek yerine, dolambaçlı yollara ve içinde ayrık düzende az katlı yapılar bulunan dikdörtgen yapı adalarına dayalı bir tasarım önermiştir. (…) Planın bir kent merkezi siyasası bulunmamakta, Ulus ve Kızılay merkezleri arasındaki ilişki gene yalnızca Atatürk Bulvarına bırakılmakta, kentin bir sonraki aşamada nasıl büyüyeceğine ilişkin bir kurgu geliştirilmemektedir. O dönemde oluşmaya başlayan gecekondulaşmaya dair de bir yaklaşım bulunmamaktadır. Altındağ, Yenidoğan, Mamak ve Kayaş'taki mevcut gecekondu alanları normal imarlı alan olarak tasarlanmış, belki de 1980'li yıllardaki ıslah planı anlayışının temeli atılmıştır."

Bu arada 1961 yılında Bölge Kat Nizam Plan uygulanmaya başlanmış, yoğunluk daha da arttırılmış, parseller birleştirilerek çok katlı yapılaşmaya imkân sağlanmıştır (Yazman, 2009). 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Kanunu ise, başta Ankara olmak üzere bütün kentleri etkilemiş, böylece aynı parselde birden fazla sahipliğe izin verilerek sonraki yıllarda giderek artacak olan apartmanlaşmanın önü açılmıştır (Keleş ve Duru, 2008). Daha önce düşük yoğunluklu inşa edilen Kızılay ve Kavaklıdere'de modern, merkezi iş alanlarının yer seçmesiyle birlikte kısa süre içinde mevcut yapıların

büyük bir bölümü yıkılarak yapı stoku yeniden inşa edilmiştir (Günay, 2006). Aynı zamanda, özellikle 1955'ten sonra Ankara'da belirgin bir sanayi gelişmesi olmaya başlamış; bu gelişme kent saçağının formunda önemli belirleyicilerden biri olmuştur (Tekeli, 1987).

Ankara'nın başkent oluşundan itibaren zaten hızla artmaya başlayan nüfusu, köyden kente göçün hızlanmasıyla daha da artmıştır ve 1969 yılında 1 milyonu geçmiş durumdadır. Yine aynı yıl, yüzölçümü yaklaşık 14.000 hektar, nüfus yoğunluğu ise 71 kişi/hektar'dır (Aydın ve diğerleri, 2005:544). Vedat Dalokay da 1975 yılında yaptığı bir açıklamada Ankara nüfusuna son 5 yıl içinde 500 bin, son iki yıl içinde 250 bin kişi eklendiğini, bu nüfusların sırasıyla Helsinki ve Konya kentlerinin nüfuslarına karşılık geldiğini belirtmiştir (Dalokay, 1977). Bu durum Ankara'da barınma sorununu ortaya çıkarmış, kısa süre içinde yürürlükteki planların dışında tamamen kendi dinamikleriyle oluşan yoğun bir gecekondulaşma kenti sarmış ve planlı kentin yanına plansız bir kent eklenmiştir. Bu dönemde, gecekondulaşmanın en hızlı yaşandığı yerlerin başında Yücel-Uybadin planının hemen dışında kalan Balgat, Dikmen, Etlik ve Keçiören'deki alanlar gelmekte, kentin doğusu ise tümüyle gecekondulardan oluşmaktadır. Böylece kentin kuzey, doğu ve güneyinde gecekondu bölgeleri düzenli konut alanlarını hızla çevrelerken, diğer yandan düzenli konut alanları da jeomorfolojik yapı içinde doğal sınırlara dayanmıştır (Günay, 2006). 1968'de Ankara'daki binaların %64,4'ünün gecekondu olduğu (yaklaşık 90.000 gecekondu) ve Ankara nüfusunun %59,22'sinin gecekondularda yaşadığı bilinmektedir (Aydın ve diğerleri, 2005:543).

Bu arada 60'lı yıllardaki bazı gelişmeler imarlı alanları da etkilemiştir. 1965 yılında çıkan ve konut sahipliğini bireye indirgeyen Kat Mülkiyeti Kanunu'yla birlikte, küçük müteahhitlik ve yap-satçılık daha da meşru bir hale gelmiş ve bu durum niteliksel bir düşüşe yol açmaya başlamıştır (Sargın, 2012:163). 1969'da belediyeden bağımsız olarak Ankara Nazım Plan Bürosu kurulmuş ve 1973 yılında Ankara Metropoliten Alan

Nazım Planı bu büro tarafından hazırlanmaya başlanmıştır (Aydın ve diğerleri, 2005:542). Büronun, "önce bir kapsamlı plan üretip sonra onu uygulamak yerine planlama kararları ile uygulamayı bir arada yürüten bir strateji" benimseyerek yaptığı bu planlama çalışması, aynı zamanda Ankara kent formunda "çeperin oluşturulması sürecinde bir kilometre taşı" olarak değerlendirilebilir (Günay, 2006). Toplumcu Belediye dönemini de kapsayacak biçimde 80'li yılların başına kadar süren bu çalışmayla kentin 1990'lardaki gelişme planı oluşturulmuş, "Ankara 1990 Nazım Planı" 1982 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu planda, 3.600.000 nüfuslu bir metropoliten kent öngörülmüştür. Bu plana göre kentin ağırlıklı olarak "Batı Koridoru"nda gelişmesi önerilmiş, 825-1100 rakımları arasında, kuzeye ve güneye doğru yükselen sekiler ve platoların çevrelediği çanaktan dışarıya "koridorlar" halinde açılması amaçlanmıştır (Tunçer, 2008). Bu planlama çalışmasının daha çok göç ve gecekondulaşmanın etkisi altında büyüyen kent makroformunu kontrol altına almayı ve yönlendirmeyi amaçladığı söylenebilir. Bu nazım plan, 10 yıla yakın bir süreyle kentteki gelişmeler izlenerek zaman içinde olgunlaştırıldığı için Ankara'nın belediye sınırları dışındaki gelişmelerinin yönlendirmesinde başarı sağlanmış, sorunlar doğru teşhis edilmiş ve önerilerde gerçekçi olunmuştur. Sonraki onyıllarda ise, yapılan Nazım Plan değişiklikleri ile ilave nazım planları, ruhsatsız konut alanlarının (gecekondu) düzenlenmesine yönelik "Islah İmar Planlama Çalışmaları", belediye mücavir alan sınırı dışındaki parçacı planlama yaklaşımları ve kaçak yapılaşmaların kontrol edilmemesi sonucu, "Ankara 1990 Nazım Planı" da işlevsiz hale gelmeye başlamıştır" (Ankara Büyükşehir Belediyesi, İnternet).

1970'li yılların Ankara'da mimari açıdan verimli ve zengin bir dönem olduğu söylenemez. Yine de bu dönemde inşa edilen Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü binası (Enver Tokay, Behruz Çinici, Teoman Doruk, 1970, İsmet İnönü Bulvarı), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu binası (Türkiye İş Bankası Genel Müdürlüğü)

(Ayhan Böke, Yılmaz Sargın, 1975, Kavaklıdere), Türkiye İş Bankası Yenişehir Şubesi (Kadri Erkman, 1975, Kızılay), TBMM Halkla İlişkiler Binaları (Altuğ Çinici, Behruz Çinici, 1978, Bakanlıklar) gibi bazı nitelikli yapılar da vardır (Altın, 2003).

Bu dönemde Ankara'da yaşanan mekânsal sorunların önemli bir boyutu da aynı zamanda imarlı alanlarla imarsız alanları büyük ölçüde birbirinden ayıran mekânsal bölünme ve parçalanmadır. Aydın ve diğerleri (2005:546) bu bölünmeyi şöyle açıklamaktadır:

> "Kızılay ve Ulus'un iki merkez olarak ortaya çıkışı ve aralarındaki yoğun ilişki, şehrin mahalle dokusuyla toplumsal katmanlaşması arasındaki ilişkiyi de ortaya koyar. 1970'lere gelindiğinde şehir, Kızılay'ı çevreleyen zengin güney çemberi ve Ulus'u çevreleyen fakir kuzey çemberi olarak bölümlenmiş durumdadır"

Bu mekânsal parçalanma, hem modern şehirciliğin hem de toplumcu belediyeciliğin istemediği durumlardan birisidir.

Böylece cumhuriyetin ilk dönemlerinden sonra başlayan mekânsal sorunların, 70'li yıllarda artık çok gözle görülür bir halde olduğu söylenebilir. 70'li yıllarda Ankara Belediyesi'ni yakından ilgilendiren konuların başında, kontrol edilemeyen bu imarsız yapılaşma ve buna bağlı sorunlar gelmektedir. Trafik, çevre kirliliği ve altyapı eksikliği gibi sorunlar da ciddi boyutlara gelmiştir. Kentteki yoğunlaşma, kentsel hizmetlerin yetersizleşmesini beraberinde getirmiştir. Belediyenin kaynak ve kapasite sorunlarının da etkisiyle, özellikle imarsız yapılaşma alanlarında temel kentsel hizmetlerin sağlanamaması, başta halk sağlığının tehdit altına girmesi olmak üzere önemli sorunlara yol açmıştır. Ayrıca, önemli boyutta sağlıklı, yaşanabilir konut açığı mevcuttur. Bu açığın giderilmesi gerekmektedir. Yine 70'li yılların başında artık gözle görülür hale gelen, sonraki onyıllarda ise daha da büyüyen önemli bir sorun da, Ankara'daki çevresel tahribattır. Aydın'a (2012:87) göre, 70'lerin başından itibaren "hızlı gecekondulaşmaya ek olarak, planlanan kent alanının gerek arsa yaratımında gerekse büyüme potansiyeli bakımından doyuma ulaşması yüzünden kentin eski yazlık ve bağlık bölgelerinin hızla

yapılaşmaya başladığı görülür." Tüm bu sorunlar, 19. Yüzyıl Avrupa sanayi kentlerindeki sorunlara benzer karakterdedir.

Bu dönemde Ankara'yı, barındırdığı nüfusun ihtiyaçlarını karşılayabilen yaşanabilir bir kent haline getirebilmek, kenti yönetenler için artık büyük çabalar ve kaynaklar gerektiren çok zorlu bir görev haline gelmiştir. Toplumcu belediye yönetimi, acaba elindeki kısıtlı olanaklarla kendi iddiasına uygun olarak Ankara'daki kentsel hizmet eksikliklerini, çevresel sorunları ve özellikle de mekânsal eşitsizlikleri giderecek çalışmalar yapabilecek midir?

2.2. 1973'e Kadar Ankara'da Belediyecilik

2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Osmanlı'da yerel yönetim anlayışı Batı Dünyası'na göre daha geç ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Modern anlamda ilk belediye örgütlenmelerinin 19. Yüzyılda kurulmuş; öncesinde ise kentsel hizmetler vakıflar ve esnaf örgütleri tarafından sağlanmıştır.

Ankara'da ise Ahiler döneminde 15. Yüzyılda esnaf loncaları ve tarikatların kent yönetiminde söz sahibi olarak yerel yönetime yönelik bir geleneği oluşturdukları ileri sürülebilir (Ortaylı, 1995). Ahiler'den sonra da Ankara'da Ahiler'in kurduğu gelenek ve lonca sistemi devam etmiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, kentsel hizmet ihtiyacının Kırım Savaşı sırasında iyice artması sonucu öncelikle İstanbul'da modern anlamda bir belediye kurulması gündeme gelmiş, 1854'te Şehremaneti, 1858'de ise Beyoğlu ve Galata bölgesini kapsayan Altıncı Daire-i Belediye kurulmuştur (Ortaylı, 1990; Keleş, 2011:136-137). 1869'da çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile, İstanbul'daki belediye örgütü, Beyoğlu ve Galata dışında tüm İstanbul'a yaygınlaştırılmış; 1870 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi, vilayet, sancak ve kazalarda, 1876 yılında hazırlanan Vilayet Belediye Yasası ise, her kent ve kasabada

belediye kurulmasını öngörmüştür (Keleş, 2011:137-138). Ankara'daki ilk modern belediye de 1870'ten sonra kurulmuş olmalıdır. 1876'da Ankara'daki belediyenin bir belediye reisi ve sekiz belediye meclisi üyesinden oluştuğu bilinmektedir (Aydın ve diğerleri, 2005:249).

Ankara'da 19. Yüzyılın sonlarında vali Abidin Paşa'nın belediye ile birlikte gerçekleştirmek üzere programına aldığı işler arasında; kente demiryolu getirilmesi, yolların eksiklerinin tamamlanması ve yeni yolların yapımı, kentte bir memleket/millet bahçesi oluşturulması, çevredeki sazlıkların temizlenmesi, ağaçlandırma çalışmaları, binaların dış cephelerinin beyaz kireçle sıvanması, gibi fiziksel mekânı ve ulaşımı ilgilendiren projeler de mevcuttur (Aydın ve diğerleri, 2005:249). Ayrıca, 1893 yılında belediyenin Balıkpazarı'nın kuzeyinde otuz kadar hane, bir tiyatro ile dükkân ve mağazalar yaptırarak yaklaşık 40.000 kuruş gelir elde ettiği bilinmektedir (Aydın ve diğerleri, 2005:251).

2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Ankara'nın yeni kurulan Cumhuriyetin başkenti olmasından kısa süre sonra, 1924 yılında 417 sayılı yasa ile Ankara Belediyesi bir taşra belediyesi olmaktan çıkarılarak Osmanlı'nın başkenti İstanbul'dakiyle aynı görev ve yetkilere sahip bir şehremaneti durumuna getirilmiştir (Geray, 2008). Yeni başkent Ankara, belediyecilik uygulamalarında öncü girişimlerin odağı olmuştur (Ankara Büyükşehir Belediyesi, internet). 1930'da çıkarılan 1580 sayılı yasaya kadar geçen süreçte, Türkiye'de belediyecilik görüşünün oluşmasını sağlayan esas deneyimler, en çok Ankara'da yaşanmıştır. Bu dönemde, Ankara Şehremaneti Ankara'nın arsa ve konut sorunlarının yanısıra, elektrik, havagazı, su kanalizayon gibi altyapı sorunlarının da çözümü için çalışmıştır (Tekeli, 2010: 42-45). Şehremaneti'ne 1925'te kamulaştırma yetkisi verilmiş, bu yetkiyle eski Ankaralıların yeni bir alana, yeni şehre taşınması sağlanmıştır

(Aydın ve diğerleri, 2005:384). Ayrıca, yeni başkentin imarı için, 28 Mayıs 1928'de 1351 sayılı Kanunla geniş planlama ve uygulama yetkilerine sahip Ankara Şehri İmar Müdürlüğü kurulmuştur (Tekeli, 2010:47).

Tekeli'ye göre, "Cumhuriyetin 1923-1930 döneminde Ankara deneyi etrafında oluşan belediyecilik anlayışı, 1930-1935 yılları arasında ardı ardına çıkarılan yasalarla somutlaşmış; belirlenmiştir." Bunlardan ilki ve en önemlisi 1930 tarihli 1580 sayılı Belediye Kanunu'dur. Hamamcı'ya (1990:149) göre, "bu yasanın öngördüğü sistem, belediye işlerini devletin denetimi altında düzenli ve belirli bir plan içinde yürütmektir." Bu kanunla birlikte, Ankara Şehremaneti yerini Ankara Belediyesi'ne bırakmış; ayrıca Ankara ve İstanbul'da belediye ve valilik birleşik bir idarenin çatısı altına alınmıştır (ABB, İnternet). Böylece vali ile belediye başkanı artık aynı kişi olacaktır. 1929 ile 1946 yılları arasında bu görevi yapan kişi Nevzat Tandoğan olmuştur. Kocabaşoğlu'na (1990:193) göre, Tandoğan, "Özellikle 1930'dan sonra geliştirilen yasal çerçevece belirlenen yetki genişliği ve derinliğinin sağladığı olanakların yanısıra çalışkanlık, düzenperestlik, sadakat ve işbitiricilik gibi kişisel özellikleriyle Cumhuriyet yönetim tarihinde bir olaydı." Tandoğan döneminde de imar faaliyetleri yoğun bir biçimde devam etmiş, ayrıca abide ve heykellerin yapımı, spor tesislerinin yapımı, ağaçlandırma ve yeşillendirme, yolların yapımı, görkemli bayram kutlamaları, sıkı denetimler, temizliğe verilen önem ve Ankara'yı "güzelleştirme" çalışmaları bu dönemde ön planda olmuştur (Kocabaşoğlu, 1990:202). Ama aynı zamanda, bu dönemde Jansen planının gereği gibi uygulanamamasından ve Ankara'da spekülasyonun önlenememesinden Nevzat Tandoğan'ın sorumlu olduğu görüşü yaygındır (Aydın ve diğerleri, 2005:394). Kocabaşoğlu'na (1990:209) göre, "Tandoğan'ın Ankara'nın gelişmesinde ve imarında, özellikle 1937 yılı ortalarından itibaren birinci derecede yetkili ve sorumlu olduğu halde, olumlu bir katkısının bulunduğu söylenemez."

Bu süreç içerisinde ayrıca, yeni cumhuriyet ideolojisine de uygun olarak kentsel hizmetlerin özel sektör yerine devlet tarafından yerine getirilmesi politikası benimsenmiş ve 1930 yılında Belediye Yasası'nın çıkarılmasıyla başlayıp 1950'ye kadar süren dönemde ülke genelinde kentsel hizmetler aşamalı olarak belediyelere devredilmiştir[9]. Bu kapsamda, Ankara'daki Elektrik ve Havagazı şirketleri de hisseleri devletçe satın alınıp 1940'lı yıllarda kurulan Ankara Elektrik Gaz Otobüs İşletmesi (EGO)'ne devredilmiş; su hizmetleri de yine aynı yıllarda kurulan Ankara Sular İdaresi (ASU)'ne devir yoluyla beledileştirilmiştir (Özgül, 2017).

Gecekondu sorununun kendini göstermeye başlaması üzerine, 1948 yılında 5218 sayılı Ankara'da Belediye ve Devlete ait Arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisi Hakkında Kanun çıkarılmış; ancak uygulamada belediye yeterince rol üstlenemediği gibi, arsa tahsisleri de yeterli hız ve biçimde yapılamamıştır (Aydın ve diğerleri, 2005:536-537).

Demokrat Parti döneminde, Ankara'da konut açığının giderilmesi için çok sayıda kooperatif kurulmuş ancak belediye konut yapımının genellikle dışında kalırken, imar alanları dışında başlayan kooperatif mahalleleri, daha sonra iskân alanları içine alınarak altyapı ve diğer belediye hizmetlerine kavuşmuştur (Aydın ve diğerleri, 2005:534). 1955'te belediye başkanı ile valinin aynı kişi olması uygulamasına son verilirken, 1961 Anayasasının kabulünden sonra da 1963 yılından itibaren belediye başkanlarının doğrudan seçimle iş başına gelmesi benimsenmiş ve bu şekilde seçilen ilk belediye başkanı 1963 yerel seçimlerinde CHP'li Halil Sezai Erkut olmuştur (ABB, internet) (http://www.biyografya.com/biyografi/11636). Onu 1968'de Adalet Partili Ekrem Barlas izlemiştir. CHP'li Vedat Dalokay ise, Ankara'da doğrudan halk tarafından seçilen üçüncü belediye başkanıdır.

[9] 1920-1950 döneminde Türkiye'deki beledileştirme uygulamaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özgül, C. G., (2017), "Türkiye'de Beledileştirme Politikası", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 61, Güz 2017, s. 249-268.

1969'da Ankara Nazım Plan Bürosu'nun kurulmasıyla Ankara'da oluşan üçlü bir yapı söz konusudur. Nazım Plan Bürosu uzun vadeli planlamadan, Ankara İmar Müdürlüğü imar planının uygulanmasından sorumlu iken, Ankara Belediyesi ise ruhsat ve izni veren kuruluş konumundadır (Aydın ve diğerleri, 2005:542).

2.3. Toplumcu Belediye Dönemi (1973-1980)

1973 yerel seçimleriyle birlikte Türkiye'nin bazı büyük kent ve ilçelerinde yeni bir dönem başlarken, bu dönemin en önemli ayaklarından birini Ankara oluşturmuştur. Ankara, toplumcu belediyecilik teorisine ve pratiğine en büyük katkının yapıldığı yerlerin başında gelmektedir. Ankara'daki toplumcu belediye dönemini, belediye başkanlarının ismiyle Vedat Dalokay dönemi ve Ali Dinçer dönemi olarak iki alt döneme ayırmak uygun olacaktır.

2.3.1. Modernist Mimar Başkan: Vedat Dalokay Dönemi (1973-1977)

2.3.1.1. Vedat Dalokay'ın Kariyeri ve Özellikleri

1927'de Elazığ'da doğan Vedat Dalokay, ilk, orta ve lise öğrenimini Elazığ'da tamamladıktan sonra, 1949 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1950-1951'de PTT ve Bayındırlık Bakanlığı'nda mimar olarak görev yapmış; 1951-1952'de Paris'teki Sorbonne Şehircilik Enstitüsü'nde lisansüstü çalışması yaparken Auguste Perret ve Le Corbusier gibi ünlü mimarların bürolarında çalışmıştır. 1954'te Ankara'da Dalokay Mimarlık Atölyesi'ni kuran Dalokay, 1964-1968 yılları arasında Ankara Mimarlar Odası Şube Başkanlığı ve MimarlarOdası Genel Sekreterliği yapmıştır (http://www.kimkimdir.gen.tr/ kimkimdir.php?id=4568). 1973 yerel seçimlerinde CHP'den aday olduğu Ankara Belediye Başkanlığını %62 oy oranıyla kazanarak bu görevi 1977'ye kadar sürdürmüştür (http://www.kimkimdir.gen.tr/ kimkimdir.php?id=4568). 1977 yerel

seçimlerinde tekrar aday olmak istediyse de parti içindeki ön seçimi kaybederek aday olamamış, 1984 yerel seçimlerinde ise bu kez SODEP'den Ankara Büyükşehir Belediye Başkan adayı olmuş fakat seçimi kazanamamıştır (https://www.biyografi.info/kisi/vedat-dalokay).

Mimar olarak birçok ulusal proje yarışmasına katılan Vedat Dalokay, 13'ü birincilik olmak üzere birçok ödül ve mansiyon kazanmıştır. Uluslararası alanda katıldığı İslamabad Kral Faysal Camii (Pakistan, 1970), Cidde İslam Kalkınma Bankası Genel Merkezi (Suudi Arabistan, 1980), Başbakanlık Kompleksi (Pakistan, 1984), İstanbul Taksim Alanı (1987), Pakistan Ulusal Anıtı (1977) proje yarışmalarında birincilik kazanmış; Ankara Kocatepe Camisi yarışmasında da birinciliği kazanmasına karşın projesi uygulanmamıştır (Mimarlık, 91/2, s. 33-41). Dalokay'ın genel olarak modern mimarlık anlayışını benimsediği ve geleneksel kalıpların dışına çıkan yeni biçim arayışlarına girdiği söylenebilir. Kocatepe Camisi projesinin uygulanmamasında da alışılmışın dışında bir cami mimarisini kabullenemeyen tutucu yaklaşımların etkili olduğu kesindir. Dalokay ayrıca, çeşitli meslek dergilerinde kentleşme, gecekondu, belediyecilik ve dinsel mimarlık konularında yazılar yazmış, resim ve karikatür çalışmaları yapmıştır. "Kolo" adlı çocuk öyküsüyle 1980 Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülü'nü, 1995 yılında da American Library Association tarafından verilen Mildred L. Batchelder Ödülü'nü kazanan Dalokay, 21 Mart 1991'de Kırıkkale yakınlarında geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmiştir. (https://www.biyografi.info/kisi/vedat-dalokay) (http://kitap.ykykultur.com.tr/yazarlar/vedat-dalokay).

Dalokay, mimar, siyasetçi, yazar ve sanatçı kimliklerinin yanısıra renkli kişiliği ile de dikkat çeken bir isimdir. O dönemde Toplumcu Belediyeciliğin önde gelen temsilcilerinden biri olmasında bu renkli, mücadeleci ve yaratıcı kişiliğinin de önemli bir payı olduğu söylenebilir. Kendisini "kentin anası" olarak tanıtan Dalokay, kişiliği ile

bütünleştirerek yaptığı uygulamalar ve ilginç eylemlerle dikkat çekmiştir. Hükümeti protesto etmek için açlık grevi yapan, belediye işçilerinin grevine destek veren, Nazım Hikmet'in mezarını ziyaret eden, idamları protesto için İspanya elçiliğinin suyunu kesen Dalokay, o zamana kadar görülmemiş sıradışı bir belediye başkanı profili çizmiştir.

Vedat Dalokay'ın oldukça başarılı bir mimarlık kariyeri de olmuştur. Güzer'e (2019) göre, "kenti anlamaya, kent için bir şeyler yapmaya" ve bunun için de "kentsel mimari"ye önem veren Dalokay, yapı ölçeğinde "inatçı, hatta iflah olmaz bir modernist"tir. Gerçekten de Dalokay'ın yapıları incelendiğinde modern mimarlığın etkileri belirgin biçimde görülür. Dalokay'ın mimari anlayışının ve kente bakışının şekillenmesinde aldığı mimarlık eğitiminin yanısıra, Paris'te Sorbonne Şehircilik Enstitüsü ile Le Corbusier ve Auguste Perret'nin bürolarında yaptığı çalışmaların önemli etkilerinin olduğu açıktır. "Toplumsal bir aktör olarak mimar: Vedat Dalokay" (2008) adlı tezinde Dalokay'ın farklı yönlerini kapsamlı biçimde inceleyen Burcu Suzan da, "modernist mimar" imajına vurgu yapmıştır. Suzan'a (2008) göre, Fransa'da Le Corbusier ve Auguste Perret ile birlikte çalışmasının Dalokay üzerinde büyük bir etkisi olmuştur ve "modernizme kendini adamış bir mimar olarak Dalokay, döneminin modern ilkelerini Le Corbusier, Auguste Perret, Paul Bonatz, Clemens Holzmeister, Alvar Aalto, Frank Lloyd Wright ve Mimar Sinan ve benzerlerinin tasarım felsefesinin etkisiyle benimsemiştir. (…) Bu bileşenlerin etkisi altında Dalokay'ın önerdiği dil, modern teknolojinin kullanılmasıyla elde edilebilecek olan malzemeleri büyük bir beceriyle kullanabilme yeteneği ile desteklenmiştir." Üstelik, yine Suzan'a göre Dalokay, mimari tarz ve anlayışının da ötesinde tam bir modernisttir: "Dalokay'ın toplumda yalnızca mimari açıdan veya mimari tarzla değil aynı zamanda bilimde derin bir inançla, sosyal konulara öncelik veren bir felsefeyle, kendini adamış bir Modernist olarak önemi, toplumsal ideallerin hem öncüsü ve hem de etkisi olma potansiyeline sahip olmasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır" (Suzan, 2008). Kuban'a göre de,

Dalokay'ı bir mimar olarak görmek yeterli değildir; bir cumhuriyet aydını örneği olarak görmek gerekir. Diğer cumhuriyet aydınları gibi o da "kişisel bir aydınlanma" ve "öğrenme seferberliği" içinde yaşamıştır (Kuban, 1991).

Dalokay'ın bir mimar olarak şehirciliğe büyük bir ilgi duyması ve ilgi alanını giderek mimari ölçekten kentsel ölçeğe kaydırmasında da özellikle Le Corbusier'nin etkisinin olduğu söylenebilir. Suzan (2008), bunu da şöyle açıklamıştır:

> "(Dalokay'ın) Mesleki ilgisinde, şehir ölçeğine doğru belirgin bir kayma meydana geldiği görülmüştür. Bununla birlikte, şehir ölçeğine olan bu ilginin köklerini, şehir planlamasını "büyük bir uğraş" olarak tanımlayan ve Sorbonne'da birlikte çalışma şansına sahip olduğu Le Corbusier'e olan hayranlığından aldığını öne sürmek de yanlış olmaz. Dalokay'ın, belediyedeki ilk günlerinden başlayarak, çalışmalarının çoğunda şehir planlamacılarıyla işbirliği yapma isteğinden, mimarlık ve şehir planlamasının birbirinden ayrı düşünülmesine izin vermeme isteğini görmek kolaydı. Dalokay'ın şehir planlamaya ilişkin merakı, rasyonalizm ve düzeni de öğrendiği ve kahramanı olarak adlandırdığı Le Corbusier etkisinin yanı sıra, geleceği, büyük hedefleri ve güzelliği hayal eden, Atatürk'ü ve Sinan'ı da andırmaktaydı."

Dalokay'ın Paris'te aldığı eğitim ve özellikle Le Corbusier ile teması, modern mimarlık ve şehirciliği ana kaynağından alıp Ankara'ya taşımasını sağlayan bir etken olarak düşünülebilir. Dalokay'ın kişisel olarak modern mimarlık ve şehircilikle yakın ilişkide olmasının, bu anlayışların kendi belediyecilik anlayışı içinde de önemli yer tutmasını sağladığı söylenebilir.

Vedat Dalokay 1977 yerel seçimlerinde tekrar aday olmak istediyse de; ön seçimi kazanamamamıştır (Milliyet, 08.11.1977). Dalokay'ın Ankaralıların takdirini kazanmışken parti içindeki ön seçimi kaybetmesinde, kendine özgü kimliği ve yönetim anlayışının toplumcu belediye anlayışıyla birleşerek bazı çıkar gruplarını rahatsız etmesi ve giderek parti içinde alternatif bir güç olabileceği düşüncesinin etkili olduğu söylenebilir (Güneş, 2009:64).

Vedat Dalokay, Ankara'da toplumcu belediyeciliğin baş aktörü ve ilk uygulayıcısıdır.

2.3.1.2. Dalokay ve Ekibinin Anlayışı - Politikası

Türkiye'de toplumcu belediyeciliğin en önde gelen isimlerinden olan Dalokay, belediyecilik anlayışını şu sözlerle özetlemiştir: "Biz belediyeleri bir başka açıdan tanımlamak istiyoruz ve kentte belediyelere yeni misyonlar ekliyoruz. Bu nedenle biz şimdiye kadar yerleşik düzenin egemen güçlerine hizmet götüren belediyeleri şimdi yerleşik düzene karşı konumlandırmak (bu düzen iyi değildir daha güzeli vardır), yoksul sınıfların sözcülüğünü yapmak, bu kenti ve hizmetlerimizi onlara armağan etmek istiyoruz." (Dalokay, 1977b:11)

Suzan (2008), Dalokay'ın üstlenmek istediği rolü ve bunun zeminini şöyle açıklamaktadır:

> "1960'lar, toplumdaki sosyo-politik bilincin artırılması çabasıyla ve DPT ve İmar ve İskan Bakanlığı ile birlikte gelen bölgesel planlama hegemonyasının altında artan gelir eşitsizliğinin bir uzantısı olarak başladı. Mimarların toplumsal rollerini ve misyonlarını sorgulamaya başladıkları bu dönem, Dalokay'ın en üretken zaman dilimi olarak göze çarpmaktadır. 1961 Anayasasının, reformlarla ülkenin demokratikleşmesi için toplumsal bir dönüşüm yolunda mimarların düşünceleri, ifade biçimleri ve araçları bakımından, serbest bırakılmasının bir sonucu olarak bir boşluk ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, siyasi partilere ek olarak, meslek örgütlerinin gelişmesine izin veren, tam da Dalokay'ın içinde olmayı hayal ettiği yasal bir ortama yol açmıştır."

Belediye başkanı iken Abdi İpekçi'ye verdiği bir röportajda Dalokay,

> "Mesleğim mimarlık ve kent plancılığıdır. Bu nedenle belediye, doğal olarak kent plancılığı ile çok ilgili. Planlama sorunlarıyla her zaman yakından ilgiliydim. Ama 1968'den sonra bir gün bu görevin bana verileceği duygusu içimde yerleşmiş ve kente bir başka açıdan, yani bir gün onun sahibi, oradaki o problemlere angaje olacak kişi olarak kendimi görmeye başladığım için, izlemeye de başladım kentteki olayları…" demiştir. (Milliyet, 19.01.1976)

Vedat Dalokay, mimarlık ve kent plancılığından yola çıkmışsa da, kente yalnızca bu pencereden bakmamış, konunun sosyal ve ekonomik yönlerini de ön planda tutmuştur. Dalokay'ın 1977 yılında Mülkiyeliler Birliği'nin düzenlediği "Büyük Kent Belediyeleri ve Sorunları" sempozyumunda yaptığı konuşmada söylediği şu sözler onun yaklaşımını anlamada önemli bir ipucu verir: "Biz, kentte sosyal ve ekonomik bütünleşmeyi ortaya koyacak ve bütün kent halkının ortak ve herkesin ihtiyacı kadar olan hizmeti onun yanına götürmekle yeni bir belediye kavramını ortaya koyacağız. Bu

sosyal içerik bize sağlıklı bir kent fiziği getirecek ve kentimiz bir yağ damlası biçiminde olmayacaktır.” Bu sözleriyle Dalokay, hem toplumsal adalete, hem kentte bir bütünleşmeyi sağlamaya, hem de bunun fiziksel mekana yansımasına vurgu yapmaktadır. Yine görevde olduğu sırada verdiği bir başka demecinde Dalokay, “Kent düzenin aynasıdır. Sosyo-ekonomik yapının mekâna ve kentlere yansımasıdır. Düzen bozuksa, çarpık ve sefil bir kentleşme ortamı içerisinde öfkeli ve her an suç işlemeye hazır insanların yaratacağı kargaşalar doğal bir sonuçtur” (Dalokay, 1977: 5) diyerek bir kez daha kentin fiziksel mekânınının sosyo-ekonomik koşullarla bağlantısını güçlü bir biçimde kurmuştur. Dalokay, 1977 yılında Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları raporlarının toplandığı kitaba yazdığı önsözde de, “Ankara Belediyesi’nin yönetimini devraldığımız zaman, yerel yönetim kuruluşlarının karşı karşıya bulunduğu çok sayıda sorunun, ekonomik yapıdaki çarpık gelişmenin fiziksel yapıya yansımasından doğduğunu biliyorduk. Çarpıklıklar giderilmeden, gerekli bağlantılar kurulmadan, kentlerin nitelikli yerleşimler kimliğine kavuşturulması olasılığının zayıf olduğunun bilincindeydik.” diyerek bu konuya bir kez daha vurgu yapmıştır.

Dalokay’ın Ankara ile ilgili yaklaşımına da değinmek gerekir. “Seni seviyorum Ankara” sözüyle Ankara’ya olan sevgisini ifade eden Dalokay’a göre, “Ankara, yakın tarihimizin tüm canlılığı ile yaşadığı, Cumhuriyetin tüm kurumlarını ve öteki getirdiklerini barındıran Türkiye’nin tek kentidir” ve Türkiye’nin diğer kentlerinde şehircilik uygulamalarında önderlik etmiştir. Ankara’da belediye hizmetlerini en iyi şekilde sağlamak, “cumhuriyete, onun devrimlerine, kurumlarına duyulan saygının gereğidir. Ankara’mız Türkiye Cumhuriyeti’nin dünyaya açılan penceresidir çünkü…” (Dalokay, 1977:9).

Daha göreve gelmeden Ankara’nın sorunları üzerinde düşünen Dalokay, bu açıdan baktığında Ankara’yı "midesi rahatsız, kalın bağırsakları eksik ve iyi çalışmayan, koleradan muzdarip, evsiz barksız fukaranın biri" şeklinde tanımlamaktaydı (Mimarlık,

91/2). Bu tanımlama, Howard, Le Corbusier ve Frank Lloyd Wright'ın sanayi kentleri için yaptıkları nitelemelere çok benzemektedir.

Dalokay, 1973 yerel seçim kampanya sürecinde düzenlediği bir basın toplantısında, "Ankara'yı bilgi ve kültür üreten bir şehir haline getireceklerini, gecekonduları 'akkondu'ya dönüştüreceklerini, imar affı çıkaracaklarını, kentin temiz su sorununu çözeceklerini ve metro yapacaklarını" belirterek, kendi önceliklerini özetlemiştir Ayrıca, demiryolları boyunca bir yeşil kuşak oluşturacaklarını ve "az kişinin istifade ettiği hipodromun at yarışı alanı olarak değil kültür alanı olarak" değerlendirileceğini belirtmiştir (Milliyet, 01.12.1973). Dalokay'ın Toplumcu Belediyeciliğin Ankara'daki en önemli uygulamalarından olan Akkondu (daha sonra Batıkent) projesinin ismini daha göreve gelmeden telaffuz ettiği görülmektedir. İmar affı çıkarma düşüncesi, modern şehircilikle bağdaşmayan bir yaklaşım olarak dikkat çekerken, yeşil kuşak fikri ve kent merkezindeki bir alanın halka açık kültür alanına dönüştürülmesi modern şehircilikte de görülen fikirlerdendir.

Görev süresi boyunca Ankara'nın sorunlarını çözmek için çalışan Dalokay, önemli sorunlar ve engellemelerle karşılaşmıştır. Bunların başında kaynak sıkıntısı ve merkezi yönetimin bu konudaki duyarsız ve zaman zaman ayrımcı tavrı gelmektedir (Milliyet, 19.01.1976). Dalokay'ın en çok mücadele ettiği sorunun bu olduğu, "06 Dalokay" ismini taşıyan, belediye başkanlığı dönemine ilişkin görüşlerinin ve o dönemde yaptığı konuşmaların yer aldığı kitabında da net bir biçimde görülmektedir. Özellikle belediye işçi ve memurlarının maaşlarının ödenememesi ciddi bir sorun olmuştur (Dalokay, 1977:8, 52, 53). Dalokay, yine bu konuda, uzun zamandır parlamentoda bekletilmekte olan belediye gelirleri yasasının bir an önce çıkarılması gerektiğini ısrarla savunmuştur (Dalokay, 1977:17-20). Dalokay, parasını alamayan temizlik işçileri greve gittiğinde grevin haklılığını savunmuş, kaynak sorununu

gündeme getirmek ve çözüm konusunda hükümet üzerinde baskı oluşturabilmek için 3 günlük bir açlık grevi dahi yapmıştır (Tekeli, 2010:246) (Milliyet, 29.07.1975).

Dalokay, merkezi yönetimin başka engellemeleri ile de karşılaşmıştır. Örneğin, Moskova Belediyesi ile metro yapımı konusunda bir ön anlaşma yapılmış ancak hükümetten destek alınamamıştır (Tekeli,2010:249). Dalokay'ın geliştirdiği süt üretme projesi de, Maliye Bakanlığı'nın onay vermemesi nedeniyle gerçekleştirilememiştir (Milliyet, 08.01.1976; Dalokay, 1977:21-22). Planlama yetkisinin İmar ve İskan Bakanlığı'nda olması da bu dönemde Belediye'nin işini zorlaştırmıştır (Dalokay, 1977b:15). Dalokay, belediyelerin daha özerk ve yetkili olmaları gerektiğini her fırsatta vurgulamıştır.

Merkezi hükümetle sık sık ters düşen Dalokay, 1976'nın Ekim ayında İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından "temizlik işçilerinin direnişini teşvik ve halk sağlığını tehlikeye soktuğu" gerekçesiyle görevinden alınmış; Danıştay'ın yürütmeyi durdurma kararı ile bir hafta sonra görevine dönmüştür (Milliyet, 02.10.1976; Milliyet, 07.10.1976; Mimarlık, 91/2).

Dalokay, belediye meclisi ve partisinin örgütüyle de sorunlar yaşamıştır. Özellikle belediye meclisinde etkili olan çeşitli çıkar grupları, kendi aleyhlerine olabilecek uygulamalara karşı çıkmışlardır.

Tüm bu sorunlar, baskılar ve engellemeler, belediye hizmetlerinde aksamalara ve uygulamalarda zorluklara yol açarken, aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin doğuşu ve Ankara'daki uygulamaları için tetikleyici olmuştur. Toplumcu Belediyecilik anlayışı; o zamanki siyasi ortam, Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikaları, Ankara'nın yaşadığı ciddi kentsel sorunlar ve belediyenin içinde bulunduğu koşullar nedeniyle Ankara'da çok elverişli bir zemin bulmuştur. Tüm bunlara Dalokay'ın kişiliği de eklenince ortaya özgün bir belediyecilik tarzı çıkmıştır. Vurgulanması gereken diğer boyut halk desteğidir. İsvan'a (1991) göre, belediyelerin o dönemde "gerçek hizmetleri

yapabilmek için ellerinde olmayan yetkilere ve paraya ihtiyaçları vardır ve onlara kavuşmanın tek yolu, hükümetlerle çatışmayı göze almaktı. Bu ise çok güçlü bir halk desteğini gerektirirdi." İşte 1973 yerel seçimlerinde görülen bu halk desteği, Dalokay için görev süresi boyunca da artarak sürmüştür.

Dalokay, görev süresi boyunca, tüm zorluklara karşın, bazı uygulamaları mevcut olanakları zorlayarak yapma konusunda kararlı davranmıştır. İşe önceki belediye başkanı döneminde Kızılay'a alt geçit yapmak amacıyla açılan çukurun kapatılmasıyla başlanmış, (Milliyet, 02.03.1974) bunu meydan ve kavşak düzenlemeleri izlemiştir. Kızılay'dan başlayarak Ankara'daki kavşakların hemen hepsi döner kavşak olarak düzenlenmiştir (Tekeli:2010:247). Fazla kaynak sarf edilmeden yapılan bu basit uygulamalar Ankara trafiğinde bir rahatlama sağlamıştır. Bu uygulamalar, Dalokay'ın araç trafiğine verdiği önemi göstermektedir. Özellikle gecekondu alanlarında yeni yolların yapımı sağlanmış ve altyapı sorunlarının giderilmesine çalışılmıştır. Kent merkezindeki Sebze Hali kent dışına nakledilmiştir (Tekeli, 2010: 249). Sıhhiye'deki Güneş Kursu Anıtı'nın yapımına başlanmış ve engellemelere karşın anıt büyük ölçüde tamamlanmıştır (Mimarlık 91/2:37). Kaynak yaratma faaliyetleri kapsamında otopark fonu oluşturulmuş, belediye emlaklarının kiraları arttırılmış, elektrik faturaları ve işçi sigorta primleri ödenmeyerek bunlar yatırımlarda kullanılmaya çalışılmıştır (Tekeli, 2010:247). Ayrıca, Akkondu (Batıkent) projesi için adımlar atılmıştır. Ekmek fiyatlarının yükselmemesi için fırıncılarla mücadele edilmiş; Halk Ekmek fikri ortaya atılmıştır (Tekeli, 2010:249). Aydınlıkevler'de belediyeye ait olan ve bir golf kulübü tarafından kullanılan arazinin geri alınarak park (Altınpark) yapılması için girişimlerde bulunulmuştur (Dalokay, 1977b: 13-14)

Köyden kente göçen insanları eğiterek kent yaşamına sokmayı hedefleyen "Kent Enstitüleri" de Dalokay'ın ortaya attığı fakat hayata geçirilemeyen ilginç fikirlerden biridir (Milliyet, 20.01.1976). Kır kökenli insanları kent yaşamına entegre etmek için bu

enstitülerde kent yaşamının gerektirdiği bilgi ve beceriler kazandırılacaktır. Bu fikir, Frank Lloyd Wright'ın, kentlilerin "kentin temelinde yatan ahlaki ve ekonomik ilkelere bağlı kalması" için "kent sakinlerinin teknoloji becerilerini geliştirmesi ve geçmişten gelen bilgeliği kavraması" gerektiği, bunun için de eğitim müfredatlarının buna uygun olarak değiştirilmesi ve "tasarım merkezleri"nin açılması şeklindeki önerileriyle örtüşmektedir.

Dalokay, "Uzmanlar Kurulu" ya da "Başkanlık Uzmanları" adı verilen ve kendisiyle birlikte çalışan bir "beyin takımı" oluşturarak belediye ile ilgili çalışmalarını bu grupla birlikte hazırlamış ve yönetmiştir. "Başkanlık Uzmanları Kurulu", bir anlamda Dalokay'ın ve belediyenin "düşünce parlamentosu" olmuştur (Güneş, 2009:55). Suzan'a (2008) göre, "ilk kez organize olan, 1960'ların neslinin bu saygın bilim insanları sol görüşün önde gelen kişileriydi ve dahası siyasi hedeflerinin yanı sıra profesyonel (mesleki) nedenlerle de bir aradalardı." Karar alma süreçlerine katılan bu yeni öğenin de katkısıyla Ankara Belediyesi bu dönemde "hem yerel yönetimle ilgili yeni kavramsal çerçeveye katkıda bulunabilmiş, hem de bu kavramlara dayanan bazı uygulamaları başlatabilmiştir" (Göymen, 1990). Dalokay; birçok kararı İlhan Tekeli (İnşaat Mühendisi, Bölge Bilimcisi), Önder Şenyapılı (Mimar, Bölge Bilimcisi), Yalçın Küçük (İktisatçı), Esat Turak (Mimar, Kent Plancısı), Ahmet N. Yücekök, Adil Özkol (Hukukçu), Erhan Acar (Mimar), İrem Acaroğlu (Mimar, Kent Plancıcı) ve Demirtaş Ceyhun'dan oluşan bu "beyin takımı" ile birlikte almış, projelerini bu ekiple birlikte hazırlamıştır[10] (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1977; Güneş, 2009:55). Bu danışmanlar ekibi aynı zamanda Ankara Belediyesi'nin uygulamalarından yola çıkarak Türkiye'deki toplumcu belediyeciliğin teorik çerçevesini ortaya koymuştur (Tekeli, 2010:250). Dalokay'ın oluşturduğu Kurulun hazırladığı raporlar ve toplumcu belediyecilikle ilgili ortaya koyduğu çerçeve, "Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları

[10] Parantez içinde yazılanlar, Başkanlık Uzmanlarının "Toplumcu Belediye"(1977) kitabında belirtilen meslekleri ya da uzmanlık alanlarıdır.

Çalışma Raporları"(1976) ve "Toplumcu Belediye"(1977) adlı iki ayrı kitapta toplanmıştır. Bu kitapların içeriğinde de görüldüğü gibi, kurul, kentle ilgili önemli fikirler ve proje önerileri ortaya koymuştur. Bunun yanısıra, toplumcu belediyeciliğin ilkelerine ve teorik çerçevesine de, belirli bir anlayışı yansıtmıştır. Bu anlayışta en çok dikkat çeken konulardan biri kentsel rantların topluma kazandırılması ya da başka bir deyişle topluma döndürülmesidir. "Üretici Belediye" ilkesi altında bu konu açıklanmış, rantların topluma kazandırılabilmesi için belediyenin arsa ve konut alanına üretici olarak girmesi gerektiği belirtilmiştir. Dalokay döneminde çalışmalarına başlanan Akkondu (Batıkent) projesi bunun en somut örneğidir. Kentsel alanların toplumun tüm kesimlerinden insanların bir araya gelip zaman geçirmesi için kullanılması, ortak alanlar birlikte kullanılarak bu yolla bir toplumun parçası olmanın bilincine varılması düşüncesi de uzmanlar kurulu tarafından ortaya konulmuştur.

Başkan Dalokay ile kurulun bazı konularda farklı düşündüğü de olmuştur. Örneğin, Dalokay'ın Sıhhiye'den Kızılay'a bir üst yol yapma fikri, kurulda sert bir şekilde eleştirilmiş ve Dalokay bu fikirden vazgeçmek durumunda kalmıştır. Dalokay'ın bu fikrinin bir benzeri, kent merkezinde katlı yollar yapmayı öngören Le Corbusier'nin ideal kent modellerinde de vardır.

Bu uzman ekibin varlığı ve çalışmaları, Le Corbusier'nin kentlerin planlanması ve kararların alınması için öngördüğü uzman plancılar ekibini anımsatmaktadır. Yine de bir farklılık olmalıdır. Suzan'a (2008) göre, kurul üyelerinin "Kamu hizmetinde olmanın" (Le Corbusier'nin öngördüğü) illüzyonal tarafsızlığından uzak durmaları, teknokratik reformizmden kopmalarının ve halk kitlelerinin yanında taraf tutmalarını onaylar niteliktedir." Halk kitlelerinin yanındaki bu duruş, toplumcu anlayışın lehine, modernist tavrın biraz dışına çıkıldığı anlamına gelmektedir.

Başkanlık uzmanları kurulunun fiziksel mekân yaklaşımının kentsel alanları özel sektör ve şahıslara terk etmeyen, toplumcu ve kamucu bir içeriğe sahip olduğu,

toplumcu belediyeciliğin tarihsel kökleri ve geçmişteki Avrupa uygulamaları ile bu anlamda bağdaştığı görülmektedir. Belediyenin aktif rol üstlenerek arsa ve konut üretimini kendisinin gerçekleştirmesi, belediye sosyalizminde önemli yeri olan belediyeleştirme uygulamaları ile de paralellik göstermektedir. Bu yaklaşımda, belediyeye kaynak sağlama ve toplumu bir araya getirerek gelir farklılığından kaynaklanan ayrımları azaltma işlevleri de kentsel mekâna yüklenebilecek işlevler olarak görülmektedir. Bu işlevlerde kentsel mekânın topluma/kamuya en yararlı biçimde kullanılması düşüncesi vardır. Tüm bu düşünceler de aynı zamanda Howard'dan başlayarak modern şehircilik anlayışı içinde var olan düşüncelerdir.

Vedat Dalokay döneminde izlenen politikanın en önemli unsurlarından biri, sınırlı kaynakları verimli kullanma düşüncesidir. Bu düşünce Dalokay'ın başkanlık döneminin en başından itibaren, daha toplumcu belediye anlayışının çerçevesi ortaya konulmadan geçerli olmuştur. Dalokay, böyle bir yol izleyeceğini göreve gelir gelmez açıklamıştır. Görevi teslim aldıktan sonra yaptığı konuşmada Dalokay, "büyük yatırımlara angaje olmadan daha çok halkın günlük yaşantısını etkileyen çalışmalar yapacaklarını, bütçeyi de buna göre düzenlediklerini" belirtmiştir (Cumhuriyet, 15.12.1973). Bu verimlilik anlayışının kapsamına hizmetin görünür olması, kısa zamanda sonuç vermesi ve etkisinin görülmesi gibi Ankara halkının algısını ve belediyenin imajını kısa sürede olumlu yönde etkileyebilecek etkenler de dahil edilmiştir. Böylece sınırlı kaynakları akıllıca kullanma düşüncesi, kısa sürede somut icraatlarla halkın beğenisini kazanma hedefiyle de çelişmemiş, tam tersine bu hedefle bağdaştırılmış ve çalışmalar bu hedefe de hizmet edecek şekilde kurgulanmıştır. Böylece, Vedat Dalokay döneminde, hemen her konuda yüksek maliyetli, büyük ve uzun vadeli projelere girişmek, sadece kaynak ve olanak yetersizliği nedeniyle değil, kısa zamanda sonuç veren görünür hizmetlerle halktan olumlu geri dönüşler almak daha kolay olduğu için de akıllıca görülmemiş ve tercih edilmemiştir. Başkanlık Uzmanları

da, daha büyük projelerle ilgili fikirler geliştirmekle birlikte, "halkın günlük yaşantısını etkileyen" bu düşük maliyetli ve gözle görülür işlerde de kent mekânına yapılan dokunuşlara önem vermişlerdir. Bu anlamda, modern şehirciliğin öngördüğü kapsamlı dönüşümlere Dalokay döneminde fazla girişilmemiş gibi görünse de; bazı daha büyük ve uzun vadeli projeler (Akkondu/Batıkent, Metro, Halk Ekmek, Altınpark vb.) de planlanmış ya da fikir olarak ortaya atılmış, bunların çoğu sonraki dönemlerde gerçekleştirilmiştir.

Dalokay belediyeciliğindeki bir diğer önemli unsur, hizmetlerde kentteki yoksul kesimlere öncelik verilmesi, bu konuda bir pozitif ayrımcılık yapılmasıdır. Sınırlı kaynaklar, öncelikle gecekondu alanlarının ve yoksul mahallelerinin sorunlarının çözülmesi, eksiklerinin giderilmesi için kullanılmaya çalışılmıştır. Dalokay bu yaklaşımı ifade etmek için "çevreden merkeze belediyecilik" sloganını kullanmıştır. Yine Dalokay'ın kullandığı "kentin vitrin çalışmaları" ifadesi ise, kent merkezinde yaptığı canlandırma ve güzelleştirme çalışmalarını ifade eder (Tekeli, 2010:246). Bu uygulamaların özellikle Le Corbusier'nin ve Atina Anlaşması'nın anlayışıyla bağdaştığı söylenemez. Le Corbusier, gecekondu alanlarının iyileştirilmesinin çok zor olacağını ve tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmasını savunmuştur. Kent merkezinde de aynı şekilde toptan bir dönüşüm yanlısıdır. Ancak, Dalokay'ın elindeki yetki ve kaynaklar zaten böyle bir anlayışla hareket etmesine elverişli olmadığı gibi, gecekondular konusunda da Le Corbusier ile farklı düşündüğü görülmektedir.

Tüm çabalara karşın, kaynak sorunları ve diğer engellemelerin de etkisiyle, Dalokay döneminde Ankara Belediyesi'nin hayata geçirebildiği proje ve uygulamaların sınırlı kaldığı, yapılabilen işlerin de genelde yukarıda sözü edilen kaynakları verimli kullanma anlayışı doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Buna karşın Ankara Belediyesi Vedat Dalokay'ın kişiliğinin de etkisiyle bu dönemde Türkiye'deki Toplumcu Belediyeciliğin en önemli ayaklarından biri olmuş; ortaya konulan

belediyecilik yaklaşımı, belediyenin gerçekleştirebildiği uygulamaların çok ötesinde bir etki yaratmıştır. Atabaş'a (1994:170) göre, Dalokay'la birlikte "kent adına tavır koyan, siyaset tartışan belediye başkanı imajı ortaya çıkmıştır. Dalokay, bu anlamda kentliye hak ettiği, etmesi gerekeni hatırlatan, onun kişiliğini biçimlendiren bir simgedir. Yerel yönetim tarihindeki önemi de buradan gelir, yoksa yaptığı göbeklerden değil…"

Uzun vadeli ve maliyetli projelere girişmeme eğilimine karşın, bu dönemde bazı büyük ve daha uzun vadeli projeler (Akkondu/Batıkent, Metro, Halk Ekmek, Altınpark vb.) de planlanmış ya da fikir olarak ortaya atılmış, bunların çoğu sonraki dönemlerde gerçekleştirilmiştir.

Kuban'a (1991) göre, "Dalokay'ın "Belediye Reisliği" dönemi politik açıdan, yönetim açısından, kişisel tavır açısından şöyle ya da böyle değerlendirilebilir. Fakat şehircilik eğitimi görmüş bir mimarın Türkiye'deki kent kargaşasının fiziksel boyutlarını kontrol etmekte, politika kaynaklı belediye reislerinden bin kat daha iyi olabileceğini göstermiştir." Suzan'ın (2008) da, Dalokay belediyeciliği ile ilgili analizinin bir bölümü şu şekildedir:

> "… büyük ölçekte rantın oluşumuna ve dağılımına ilişkin kararların ortaya çıktığı yer olan kentler, Dalokay'ın içinde yer aldığı sosyal demokrat hareketin, eşitlik, adalet, konfor ve istihdam gibi temel kavramlarını oluşturmak için çok önemli bir yere sahiptir. Kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının oluşumunda sorumluluk almayı gerektiren bu hareketin ayrılmaz bir uzantısı olarak, yapısal ve politik bir dönüşümü hedefleyen eylemlerin, belediyede bir kent profesyoneli olan Dalokay'ın liderliği bünyesinde yürütüldüğü görülmektedir. Bu durum, belediyeleri yeni güç ve yetki kaynağı olarak şekillendiren 1973'teki sosyalist hareketin bir uzantısıdır. Kentleşmenin ve vatandaşların şehre yeni bir bakış açısı getirmesinin yolunu açan bu eylemler, Dalokay'ın Türkiye'de demokrasiye ve Ankara'da kentsel yaşamın iyileştirilmesi için yerel yönetimlerin tarihine yaptığı katkılar olarak sayılabilir. Bunlara, fiziksel çevrenin organizasyonu, kamu tesisleri ve altyapı işlerinin geliştirilmesi ve inşası için yaptığı mimari dokunuşlar ve çok sayıda entellektüelin bilgi birikimi ve katkısıyla belediyeyi sosyal demokrat söyleminin önermelerini uygulama fırsatı bulduğu bir odak noktası haline getirmesi eklenebilir."

Suzan'ın belirttiği; "kentin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının oluşumunda sorumluluk alma" amacı, "tüketimi düzenleyici belediye" ilkesinin ifade ettiği amaçtır.

Ayrıca, Vedat Dalokay'ın, tekrar aday gösterilmeyip görevi bırakmak üzere olduğu günlerde Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı bir makaledeki şu ifadeler, onun kendi görev dönemine bakışının özeti gibidir:

> "Bu kır - kent cehenneminin laboratuvarlarından, belediye başkanı olarak ben ve benimle birlikte çalışan arkadaşlarım savaşımlarla dolu bir dört yılı geride bırakmış olarak ayrılıyoruz. (……)
>
> Özdenlikle belirtmek isterim: Daha göreve başladığımız gün bir tuzağa düşmüş olmanın bilinci içerisinde, kanı içinde akan, öfkeden boğulan ve fakat susan yaralı hayvanlar gibiydik. Demokratik toplumcu düzenin belediyesini yaratma düşünü somutlaştırmaya çaba gösterdik. Biliyoruz ki bu düş birtakım ilkelerini belirlediğimiz, önemli adımlar attığımız halde, hala bir düştür." (Dalokay, 1977c)

Bu "düş," toplumdan da destek almış olsa da, esas olarak Dalokay'ın ve çevresindeki dar uzman-plancı kadronun bir düşü olarak ortaya çıkmıştır. Dalokay, modernist tavrından vazgeçmeden, bunu toplumcu-sol öğelerle bir araya getirmeye çalışmış, uzman arkadaşlarıyla birlikte yeni bir belediyecilik anlayışının temellerini böyle atmıştır. Frank Lloyd Wright'ın "Sanatçı-liderin planı bir toplumun ortak adalet hayalini somutlaştırır. İnsanların sesi olur ve bu şekilde bağlılıklarını sağlar" ifadelerinde sözünü ettiği "sanatçı-lider", Dalokay'la Ankara'da vücut bulmuş gibidir.

2.3.2. Örgütçü-Kadrocu Başkan: Ali Dinçer Dönemi (1977-1980)

2.3.2.1. Ali Dinçer'in Kariyeri ve Özellikleri

1945'te Bulgaristan'ın Razgrad şehrinde doğan Ali Dinçer, ODTÜ Endüstri Mühendisliği bölümünden mezun olmuştur. Sosyal Demokrasi Derneği Başkanlığı, CHP Gençlik Kolları Yönetim Kurulu üyeliği, Makine Mühendisleri Odası Genel Başkanlığı ve CHP Ankara İl Başkanlığı görevlerinden sonra 1977 yerel seçimlerinde Ankara Belediye Başkanı seçilmiştir. Bu görevi, askeri darbeden hemen sonra 16 Eylül 1980'de görevden alınana kadar sürdürmüştür. 1980'den sonra bir süre siyasetten uzak kaldıktan sonra CHP'den Ankara ve Bursa milletvekilliği, TBMM başkanvekilliği yapan Dinçer, 2007 yılında hayatını kaybetmiştir (Aydın, Emiroğlu…, 2004:591) (Bayraktar, Penpecioğlu, 2008).

Siyasette hızlı bir yükseliş göstererek henüz 32 yaşında Ankara Belediye Başkanı olan Dinçer'in Bayraktar ve Penpecioğlu'na (2008) göre, "Ankara belediye başkanlığına soyunuşu yıllara dayanan bir siyasi tecrübenin sonucunda bilinçli bir tercih olma niteliğini taşır. Bu amaca yönelik olarak Parti'nin tüm kademelerinde görev almış ve onu daha yukarılara taşıyan siyasal tabanını yıllar boyunca ilmek ilmek örmüş görünmektedir."

Ali Dinçer, 1977 yerel seçimleri öncesi parti örgütünün ve genel başkan Ecevit'in desteğini alarak ön seçimi kazanmış ve CHP'nin adayı olmuştur. Dinçer, en az Vedat Dalokay kadar iyi bir başkan olabileceğini ispat etmek, bu kadar popüler olmuş bir kişiliği aşabilmek için kapsamlı bir belediye programını geliştirme arayışına girmiştir.

Ali Dinçer'in adaylığını bir programa oturtma arayışının kanıtlarından biri Ekim 1977 tarihli "Halk Kendini Yönetecek" broşürüdür. Kitapçığın ilk bölümünde CHP'nin parti olarak yerel yönetimlere nasıl yaklaştığı açıklanmıştır. Bu bölümde yer alan "Kişilere dayanan bir politika izlemeyi düşünen insanlara değil, örgütlü ve bilinçli kadrolara sahip olduğumuza inanarak örgüt olarak istiyoruz." ifadesi, Dinçer'in Dalokay'dan farklı bir Başkanlık tarzını vurgulamaya çalıştığını göstermektedir. (CHP Ankara İl Örgütü, 1977)

2.3.2.2. Dinçer ve Ekibinin Anlayışı-Politikası

Ali Dinçer, seçim kampanyası sırasında belediye başkan adayı olarak düzenlediği bir basın toplantısında, seçilmesi halinde "halkın ve CHP örgütünün çırpınışlarına layık ve onların gönlüne göre bir yönetim kurmayı görev edineceğini" belirterek demokratik halk kooperatifleriyle, yaygın ve etkin düzenleme satışlarıyla pahalılığa karşı mücadele edeceğini, halkın konut sorununa çözüm getirecek önlemler alacağını söylemiş ve "örgüt-belediye-halk bütünleşmesini gerçekleştirmeye, halkın

kendini yöneteceği günlere hazırlanıyoruz" demiştir (Cumhuriyet, 05.11.1977). Bu söylemiyle Dinçer, halk katılımının önemini vurgularken, parti örgütünü de daha fazla önemseyeceği ve örgütle birlikte hareket edeceği mesajını vermiştir. Böylece Dalokay'ın tekrar aday gösterilmeyişinin nedenlerinden biri, bertaraf edilmiş olacaktır.

Dinçer'in doğrudan siyasi parti örgütü içinden gelen bir kişi olmasına karşın, Dalokay'ın mesleki kariyeri ve meslek odasındaki faaliyetleriyle ön plana çıkıp, bunlara dayanarak aktif siyasete girmesi ve belediye başkanı olması, Ali Dinçer ile Vedat Dalokay arasındaki temel farklardan biridir.

Ayrıca, Ali Dinçer, belediye başkanlığı sırasında Vedat Dalokay'dan farklı olarak kendi kişiliğini çok ön plana çıkarmamıştır. Bu dönemde Belediyenin başkanın kişisel karizmasıyla değil, uzman bir ekip tarafından yönetilmesi görüntüsü daha baskındır. Önceki bölümde belirtildiği gibi, Dalokay'ın da uzman bir ekipten destek almış olmasına karşın, bu kez, başkana danışmanlık yapan bir uzmanlar kurulunun ötesinde, doğrudan Belediyedeki yönetici kadrolarına konusunda uzman kişiler atanmıştır. Hemen hepsi ODTÜ'nün farklı bölümlerinden mezun olup, yüksek lisans yapmış, belediyeden önce çeşitli kurumlarda uzman ve yönetici olarak çalışmış olan bu kişiler, "gerek eğitimlerinin, gerekse o güne kadarki bilgi ve deney birikimlerinin sonucu olarak planlama kavramına yabancı değillerdir" (Göymen ve diğerleri, 1983:13). Bu dönem Belediye Başkanlık Danışmanlığı ve Genel Sekreter yardımcılığı görevinin yanısıra Batıkent Projesi Genel Koordinatörlüğü ile Kent-Koop'ta üst düzey yöneticilik yapan mimar Kadri Atabaş bunlardan biridir. Belediye Planlama Biriminde Fiziki Planlama sorumlusu ve Kent-Koop'ta şehir planlama büro şefi olarak çalışan Şehir plancısı Suavi Akansel de bir başka örnektir Dinçer döneminde EGO Genel Müdürlüğü görevini üstlenen teknoloji uzmanı makine mühendisi Ethem Özbakır ile yine belediye başkan yardımcılığı, planlama birimi başkanlığı ve Kent-Koop yöneticiliği yapmış olan uzman-akademisyen Korel Göymen de belediyenin çalışmalarına önemli katkılarda

bulunmuştur. Eğitim psikolojisi uzmanı Ahmet Nuri Öktem de, başkanlık danışmanı olarak görev yapmış ve belediyenin kültürel çalışmalarına katkıda bulunmuştur (Göymen ve diğerleri, 1983:257-258). Bayraktar ve Penpecioğlu'na (2008) göre, "Bu yeni öğenin yönetim süreçlerindeki varlığı Dalokay dönemiyle başlamış olsa da, bu ekip yönetiminin bir önceki dönemden farklı bir doğası vardır. Dinçer'in başkanlığında, bu kolektif yönetim tarzı siyasi patron ile onun adamları şeklinde olmaktan ziyade eşitlerin kendi aralarından birini birinci olarak sunmaları esasına dayanır." Dolayısıyla, Dalokay yönetiminden Dinçer yönetimine geçişin karizmatik ve kişiliğini ön plana çıkaran "lider" başkandan, kadrocu ve plancı anlayışa geçişi temsil ettiği söylenebilir (Aydın ve diğerleri, 2005:591). Bu aynı zamanda teknokrasinin belediye yönetiminde daha da belirgin hale gelmesi ve güçlenmesidir. Korel Göymen ve Dinçer döneminin diğer yöneticileri de, 1977-80 dönemindeki Ankara Belediyesi deneyimini anlattıkları "Bir Yerel Yönetim Öyküsü" adlı kitaplarının önsözünde, kendi dönemlerinin ve genel olarak 1977-80 döneminin belediyecilik açısından 1973-77 döneminden temel farkını şöyle ifade etmişlerdir:

> "…1977-80 döneminde ise, Başbakanların evini işgale kalkışıp, para almadan çıkmamak gibi, daha önceki dönemleri andırır yöntemleri arasıra kullansalar da, sürekli parasızlıktan yakınsalar da; daha çok, kentlerin ana sorunlarını çözmeye çalışan, boylarından büyük projelere soyunup, uygulamalara girişen belediye başkanları ve yönetim kadroları ortaya çıkmıştır. Bu dönem, özellikle anakentlerde, sorunların bireysel girişimlerle değil, geniş uzman kadroların katkısıyla kısa dönemli popülist tutumlar yerine, belki de kendi dönemlerinde sonuçlanamayacak uzun soluklu ve riskli çalışmalara yönelmişlerdir. Üstelik, kentlerde hala temizlik, pahalılıkla savaşım gibi klasik konuların, çoğu kentlinin hizmet öncelikleri arasında ilk sırada yer aldığını bilmelerine karşın (Göymen ve diğerleri, 1983:4)."

Bu dönemde Ankara Belediyesi'nde "bütüncül ve uzun dönem yaklaşımla" kentin önemli sorunlarına çözüm getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu yaklaşımın "kentte yaşayanların büyük çoğunluğunca benimsendiğini ve desteklendiğini zannetmek, büyük iyimserlik olur. Çünkü geniş yığınların ilk istemi yol, su, elektrik, esnafın kontrolü, otobüs, kanalizasyon gibi hizmetlerdir" (Göymen ve diğerleri, 1983:7). Ankara

Belediyesi yöneticilerinin başlıca kaygılarının Ankara halkı tarafından paylaşılmadığı anlaşılmaktadır.

Sözü edilen bu anlayış değişikliği, aslında Dalokay döneminde de görülen modern şehirciliğin teknokrat anlayışının daha da güçlenerek sürmesi anlamına gelmektedir. Dalokay döneminde başkanın danışmanları olarak görev alan uzman ekibin bir benzeri, bu kez danışman sıfatıyla değil doğrudan belediyenin yönetici kadroları olarak görev yapmış, planlama ve karar alma süreçlerini yine bu teknokrat uzman ekip yönetmiştir. Tekeli (2012:24) de, Dinçer'in ODTÜ'lülerden bir planlama ekibi kurarak, Dalokay döneminin çizgisini devam ettirdiğini belirtmektedir. Aradaki farklar, planlamanın daha ön plana çıkarılması, belediye örgütlenmesinin daha işlevsel hale getirilmesi ve başkanın biraz geri plana çekilmesidir. Ancak, temel anlayış olarak yine uzman teknokrat yönetimi –üstelik daha da güçlendirilerek- belediyede hakim duruma gelmiştir.

Ali Dinçer'in uzman ekibinin de toplumcu belediyecilik anlayışını sahiplenmeye çalıştığı görülmektedir. Korel Göymen, Dinçer döneminin yerel yönetim anlayışını anlatırken öncelikle Dalokay döneminde ortaya konulan toplumcu belediyecilik ilkelerini sıralamış ve bu ilkelerin "1977-80 döneminde Ankara Belediyesi'nde görev yapan siyasal ve teknik kadroların ürettikleri çoğu kararda, plan ve projede temel esin kaynaklarından biri olduğunu" vurgulamıştır (Göymen, 1983:20-21). Sonuçta 1973-77 dönemi, 1977-80 döneminin zeminini hazırlamış ve Dinçer dönemindeki uygulamalar bir önceki dönemin mirası ve temelleri üzerinde yükselmiştir.

Belediyenin içinde bulunduğu koşullar bakımından, Dinçer döneminde de önemli bir değişiklik olmamıştır. Dalokay döneminde yaşanan başlıca sorunların önemli ölçüde devam ettiği görülür. Bunların başında yine kaynak sıkıntısı ve merkezi yönetimin engellemeleri gelmektedir. Ancak bu sorunlara rağmen, Dinçer döneminde daha farklı bir yaklaşımla belediyenin örgütlenmesinde değişiklikler yapılarak

belediyenin hareket yeteneğinin arttırıldığı görülmektedir. Belediyenin örgütlenmesinde yeni bir anlayış benimsenerek, çöp toplamak, yol, su, kanalizasyon gibi klasik belediye hizmetleri ile uzun dönemli ve bütüncül çalışmaları aynı anda yürütebilecek bir yapı oluşturulmak istenmiştir ve böylece, Ankara Belediyesi'nin klasik hizmetlere göre örgütlenmiş yapıdan, yeni belediyecilik anlayışının gerektirdiği bir yapıya dönüştürülmesi için çaba gösterilmiştir (Göymen, 1983). Ayrıca planlama çalışmaları ve teknik kadro konusunda önemli adımlar atılmıştır. Örneğin, Dalokay döneminde Başkanlık Danışmanı olarak çalışan 4 şehir plancısı dışında belediyede plancı yokken, Dinçer döneminde bir planlama birimi kurulmuş ve çok sayıda şehir plancısı istihdam edilmiş; belediyede çalışan mimar ve mühendis sayıları da arttırılmıştır (Göymen, 1983). Bunun da etkisiyle, Ankara Belediyesi'nin Dinçer döneminde toplumcu belediyecilik anlayışını da sürdürerek önemli uygulamalar gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu dönemde Kent-Koop kurulmuş ve Batıkent projesine ivme kazandırılmıştır. Ulaşımda ilk kez özel otobüs yolu uygulaması yapılmış ve Kızılay'da yeni yaya bölgeleri oluşturulmuştur. Metro projesi hazırlanarak hükümetin engellemelerine rağmen temeli atılmıştır. Ankara tarih- yeşil- kültür- rekreasyon aksı projesi kapsamında Sıhhıye'deki Abdi İpekçi Parkı yapılmıştır. Tanzim satış mağazaları açılmış ve halk ekmek fabrikasının kurulması için belediyenin de ortak olduğu bir şirket kurularak önemli bir adım atılmıştır.

Dinçer döneminde kültürel etkinliklere de özel bir önem verildiği görülür. Bu kapsamda açık oturumlar, tiyatro, halk oyunları, resim sergisi gibi çeşitli uygulamalar yapılmış, bir halk şenliği düzenlenmesi için girişimde bulunulmuş, "1979 Çocuk Yılı" kapsamında etkinlikler düzenlenmiş, ayrıca "1 milyon çocuk kitabı" kampanyası düzenlenerek çocuk kitapları bastırılmış ve dağıtılmıştır. Bu etkinliklerin gecekondu alanlarında da yapılmasına özen gösterilmiştir. Dönemin kültür çalışmalarını anlatan ve "Bir Yerel Yönetim Öyküsü" adlı kitapta Ahmet Nuri Öktem tarafından yazılan bölüm,

"İkili Kültürel Yapıdan Kültür Bütünleşmesine" başlığını taşımaktadır. Öktem (1983:221-248), Ankara'da kır kökenli gecekondulularla, imarlı alanlarda yaşayan kentlilerin oluşturduğu ikili bir yapı olduğunu ve bunların birbiriyle temasının çok sınırlı olduğunu, bu dönemde kültür kavramının belediye tarafından "toplumun tüm yaşam biçimi" olarak ele alındığını ve kültüre "bütünleştirici, toplumsal" yanları ile bakıldığını belirtmektedir. Belediye bu dönemde "ortak kültürel değerleri vurgulayan, farklı kesimlerin "yarattığı güzellikleri diğerine taşıyıp sevdirmeye çalışan, yeni ve kalıcı değerlerle birliktelik yaratmaya yönelik çalışmalara" yönelmiştir (Öktem, 1983:227). Tüm bu çalışmalar, "düzenleyici belediye" ilkesinin gereği olduğu gibi, modern şehircilikteki bütünleştirme amacına da uygundur.

Dinçer döneminde de Dalokay döneminde olduğu gibi yine toplumcu belediyecilik anlayışına uygun olarak, kentsel rantları topluma kazandırma ve kentsel mekânı kamu yararına kullanma düşünceleri ön plandadır. Dinçer döneminde bu düşüncelerin somut uygulamalara daha fazla dönüştüğü görülür. Öncelikle Batıkent projesi sahiplenilerek önemli adımlar atılmış ve proje hayata geçirilmeye başlanmıştır. "Ankara tarih- yeşil- kültür- rekreasyon aksı" projesi ile kent merkezindeki çok geniş bir alanın kamunun kullanımına açılması planlanarak bu konuda girişimlerde bulunulmuştur. Özel otobüs yolu uygulaması yine kentte, bu kez taşıt yolunda kamusal kullanımı önceleyen bir uygulamadır. Ağaçlandırma çalışmaları ile kentsel alanlar kente nefes aldırmak için kullanılmaya çalışılmıştır. Bunlar gibi fikirler ve uygulamalarla Dinçer yönetimi, kısıtlı olanaklara rağmen kentsel mekânda fark yaratmaya çalışmış ve bunu kamu lehine yapmayı düşünmüştür.

Dinçer, kendi projelerini uygulamaya çalışmanın yanısıra, Dalokay döneminde başlatılan ya da fikir olarak ortaya atılan projeleri de sahiplenmiş ve sürdürmüştür (Güneş, 2009:67). Bunların başında Batıkent projesi gelir. Dalokay döneminde yapımına başlanan Sıhhiye'deki güneş kursu anıtı da Dinçer döneminde tamamlanarak

açılmıştır (Aydın ve diğerleri, 2005:593). Ayrıca, Halk Ekmek fabrikasının kurulması için harekete geçilmiştir.

Dinçer döneminin en belirgin özelliklerinden biri, planlamanın baş role yükselmesi olmuştur. Planlama çok boyutlu olarak kullanılmış, hem belediyenin örgütsel planlaması ve çalışmalarının planlanmasına hem de kentin planlanmasına büyük önem verilmiştir. Sorunları çözmek için daha uzun vadeli ve bütüncül bir planlama yaklaşımı öngörülmüştür. Göymen ve arkadaşları (1983), bunu da şöyle açıklamaktadır:

> "Belediye konusundaki bu yeni yaklaşım, kent sorunlarının her patlak verdiğinde yamamaya kalkmakla çözülemeyeceğine inanmaktadır. Bir yandan yine yama yapmaktadır, ama yükleri taşıyabilecek yeni yaklaşımlar, malzemeler, modeller aramaktadır. Çünkü, her yüz konuttan yetmişinin gecekondu sayıldığı yani çağdaş teknik ve sosyal altyapıdan yoksun barınma bölgelerinden oluştuğu; her sene yaklaşık 130.000 kişinin eklendiği bir kentte; ulaşım, barınma, teknik ve sosyal altyapı, kültür gibi ana başlıklarda toplanabilecek sorunların uzun süreli bir planlama yaklaşımı dışlanarak üstesinden gelmek olanaksızdır. Bu aynı zamanda bir yaklaşım biçimidir de."

Sonuçta, Ankara Belediyesi yönetimi, bu bütüncül ve uzun dönemli yaklaşımla, o güne dek kimsenin pek dert etmediği konuları kendisine dert edinmiş, çözüm getirmeye çalışmıştır (Göymen, 1983). Bu amaçla, Dinçer döneminde, hem mevcut yasal-yönetsel yapı içinde verimliliği ve etkenliği arttırabileceğine inanılan; hem de ileride daha esnek bir yapı kurmaya yönelik düzenlemelere uyum sağlayabileceği ümit edilen bir planlama modeli 1978 yılının başlarında uygulamaya konmuştur (Göymen, 1983).

Dalokay dönemine göre bir başka farklılık olarak da Dinçer döneminde uzun vadeli ve büyük çaplı projelere de girişilerek bunları hayata geçirme çabasının söz konusu olduğu söylenebilir. Bu projeler, oluşturulan planlama birimlerinde ve farklı dallardan uzmanların katıldığı disiplinlerarası çalışmalarla geliştirilmiştir (Göymen, 1983:69). Yapılan uygulamalarda büyük ölçüde hem toplumcu belediyecilik, hem de modern şehircilik anlayışının ve ilkelerinin izlerini görmek mümkündür.

Göymen ve diğerlerine (1983:7) göre, 1973-77 döneminde belediyenin gündemindeki temel soru "ne yapmalı?" iken, 1977-80 döneminde bu soru "neyi, nasıl yapmalı?" şeklinde geliştirilmiştir. Gerçekten de Ali Dinçer döneminde Ankara Belediyesi'nin "nasıl" sorusuna da cevaplar üreterek daha kısa sürede daha fazla uygulamayı hayata geçirebildiği görülmektedir. Bunda Dalokay döneminde düşünce düzeyinde olan projelerin artık olgunlaşarak uygulama aşamasına gelmesinin ve Belediyenin somut uygulamaları gerçekleştirecek şekilde daha iyi örgütlenmiş olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Dinçer'in toplumcu belediyeciliğin kuramsal boyutunda da önemli yer tutan halk katılımı konusunu Dalokay'dan daha çok dile getirdiği bilinmektedir. Ancak gerçekten de Dinçer döneminde bu katılımın sağlanıp sağlanamadığı önemli bir sorudur. Bu soruyu Bayraktar ve Penpecioğlu (2008) şöyle yanıtlamıştır:

> "Bu hedeflere 1977-1980 arasında ne kadar ulaşılabildiği, yani halkın yönetime ne kadar katılabildiği sorusuna 'ekipten' birisi tüm samimiyetiyle "işte onu pek beceremedik" şeklinde yanıtlamıştır (Tahir Dinçer, TG). Gerçekten de bu dönemde gerçekleştirilen katılımcı uygulamaları özetleyen Ahmet Nuri Öktem de sınırlı sayıda tecrübeyi aktarabilmiştir. Bunlardan ilki 22-23 Aralık 1979 tarihinde düzenlenen Başkent Birinci Danışma Forumu'dur. Ankara'nın tüm 'örgütlü güçlerini' bir araya getirme fikrinden yola çıkan toplantıda belediye 8 konuda bildiri sunmuş, daha sonra bu konularda 6'şar kişiye konuşma hakkı verilmiştir; geri kalan katılımcıların görüşleri dağıtılan bir anket yardımıyla alınmaya çalışılmıştır. Bu formatın "2.5 milyon Ankara'lının gür ve güçlü sesine" yeteri kadar tercüman olma potansiyeli taşımadığı ortadadır. Sonuçta, Öktem'in de belirttiği gibi oluşum "istenen sonucu tam olarak veremese de önemli bir pratik olmuştur."

"Bir Yerel Yönetim Öyküsü" kitabının ilgili bölümünde "Başkent Danışma Forumu" dışında katılım uygulamalarına dair kaydadeğer bir örnek verilmediği gibi, diğer kaynaklarda da böyle bir örneğe rastlanmamaktadır. Görüldüğü gibi toplumcu belediyeciliğin kuramsal altyapısında önemli yer tutan ve Ali Dinçer tarafından bir iddia olarak daha da ön plana çıkarılan halk katılımı konusunda bir önceki döneme göre daha fazla çaba gösterilmiş olsa da, başarı sağlanabildiği söylenemez. Bunun çeşitli nedenlerinden söz edilebilir ancak belediye yönetiminde modernist anlayışın ağır basmış olması da bu nedenlerden biri olmalıdır.

Sonuçta Ali Dinçer döneminde belediye yönetimindeki modernist öğelerin azalmadığı, tam aksine daha da güçlendirilerek kurumsallaştığı söylenebilir.

2.4. Modern Şehircilik Bağlamında Toplumcu Belediyenin Ankara'daki Çalışma ve Uygulamaları

2.4.1. Planlama

Planlama konusu, toplumcu belediyenin söylem ve uygulamalarında önemli bir yer tutmuştur.

Öncelikle Vedat Dalokay dönemine bakılacak olunursa; Dalokay, göreve gelmeden önce seçim kampanyasında yaptığı açıklamalarda planlama konusuna fazla değinmemiş ancak gecekondu sorunu üzerinde durarak, göreve geldiğinde bir imar affı çıkaracağını belirtmiştir (Milliyet, 21.11.1973). Yine aynı toplantıda Dalokay'ın yaptığı bir başka ilgi çekici açıklama şudur: "Benden mimar olduğum için büyük yapılar bekleyenler yanılabilir. Çünkü ben, öncelikle şehrin temizliği, günlük işlerin aksamaması için uğraşacağım." Bu açıklamalar ve yaklaşım, Dalokay'ın göreve başlarken amacının yeni ve ciddi bir planlama anlayışını kentte hakim kılmaktan çok, kentin acil sorunları ve günlük belediye hizmetlerine odaklanmak olduğunu göstermektedir. Gerçekten de Başkanlık uzmanlarının planlama konusunda bazı çalışmaları olduysa da, kentin planlanması konusu Dalokay'ın görevi sırasındaki önceliklerinden biri olamamış gibi görünmektedir. Bunun nedeni, modern şehircilik anlayışını da iyi bilen Dalokay'ın planlamaya önem vermemesi değil, planlamayı hayata geçirecek şartların bulunmadığını düşünmesi olmalıdır. Yine de Dalokay'ın belediye başkanlığı sırasında verdiği demeçlerde, planlama konusuna sıkça değindiği görülmektedir. Dalokay, 1976 yılında Moskova'ya yaptığı bir ziyaretin ardından Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği röportajda belediyenin planlamaya ilişkin bazı çalışmaları konusunda açıklamalar yapmıştır:

> "Şimdi Başkentte konut sıkıntısı çok büyük bir dert, üstelik en önemli sorun da Başkentin plânı, yani 1980'de ya da 2020 yılında bu Başkentin formu ne olacak diye alınmış bir karar yoktu şimdiye kadar, planlama kararları yok. Şimdi biz buna nazım plan yok deriz. Bir nazım plan çizilmeden de kararlar alınabilir ve kent ona göre gelişebilir. Bizim Ankara'mızın nazım planı yok, alınmış kararları da yok! Şimdi bu nedenle, geziden döner dönmez Belediyemizde yeni bir uzmanlar grubu oluşturduk, çok değerli uzman arkadaşları kazandık, hatta ODTÜ'de son kıyım hareketinde kıyıma uğramış dört beş tane kent planlayıcısı uzman arkadaşı belediyemizin kadrosuna aldık, süratle, bu kararları oluşturmaya çalısıyoruz." (Cumhuriyet, 02.01.1976)

Burada, Dalokay'ın bir uzman danışmanlar grubu oluşturmasının gerekçesini planlamaya dayandırdığı görülmektedir. Bir nazım plan olmadan da yine uzman şehir plancıları ile bazı kararları alarak zaman kazanma düşüncesinde olduğu söylenebilir.

Dalokay, kentsel topraklar üzerindeki haksız rant ve sömürü üzerinde de durmuş, bunu da çeşitli açıklamalarında dile getirmiştir:

> "Kentsel topraklarda özel mülkiyetin varlığı belediyenin elini kolunu bağlayan, her türlü imar eylemlerini sekteye uğratan bir nokta. Çok tartışılmıştır. Sağlıklı bir kentleşmenin temelinde mutlaka kent arazisinin kamulaştırılması gelir. Sosyal hiçbir ilişkinin olmadığı kentte sağlıklı bir kentleşme olamaz derken sosyal ilişkinin altında yatan şey kent topraklarının kamulaştırılması operasyonudur. Yani toprağa özel mülkiyetin girmemesi, toprağın kamu elinde olması kentteki sağlıklı eylemleri sağlar. (…) Kenti bugünkü hale getiren, kentte kamu mülkiyetinin özel sektörde oluşudur. Ayrıca kâr amacıyla kentin nasıl sömürüldüğünü, kentteki toprakların nasıl kullanıldığım tekrarlamak istemiyorum." (Dalokay, 1975)

Dalokay'ın da aynen Atina Anlaşması'nda olduğu gibi özel mülkiyetten ve özel mülkiyetin kenti çok sayıda küçük parçaya bölmesinden yakındığı ve bunu önemli bir sorun olarak gördüğü anlaşılmaktadır. bu derece yakınması, Dalokay, Le Corbusier'nin özel mülkiyet konusundaki görüşünü paylaşmakta, yine Le Corbusier ve Howard gibi, kentsel toprakların kamunun elinde bulunması gerektiğini, bunun için de kamulaştırmanın gerekli ve önemli bir araç olduğunu savunmaktadır.

Dalokay planlama konusunda Belediyenin yetkisizliğinden ve merkezi yönetimin vesayetinden de yakınmıştır. Bu konuda, Dalokay'ın 1977 yılında düzenlenen "Büyük Kent Belediyeleri ve Sorunları Sempozyumu"nda söylediği şu sözler dikkat çekicidir:

> "Ankara'nın planıyla uğraşan ve yapan Nazım Plan Bürosu, bize bağlı bir organ değil İmar İskan Bakanlığı'na bağlı bir organ. Oraya gittiğim vakit verin planı, ne oldu bu plana, üzerinde 7 senedir çalışıyorsunuz… Biz bu planı İmar İskan Bakanlığı'na vereceğiz diyorlar. (…)

> Kentte, kentin planlamasına belediye organları karar verse kentimiz bir başka biçim olur, hizmetler daha yoğun olur. (…)
>
> Eğer kentin planını yapan organ belediye olsa herhalde Ankara bundan böyle bu görmüş olduğunuz Ankara olmayacaktır, bir başka kent olacaktır."

Yine Dalokay, 1976 yılının başında Abdi İpekçi'ye verdiği bir röportajda, belediyenin planlama çalışmalarını da anlatmıştır:

> "… Başkent Ankara'nın 2000 yılı için planı ne olacaktır? Onu hazırlıyoruz ve Başkenti Batıya kaydırma eylemi içerisindeyiz. Çünkü Batıdaki arazi parçaları gelişmeye çok müsait ve sanayi Batı'da, Sanayi de Batı'da olunca emekçileri, daha doğrusu orada çalışacak bütün kişileri kendi çalışacakları alanlara yakın iskan ettirerek ulaşım sorunu da bir ölçüde kolaylık görecektir… Kentte ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı plan tedbirleri alacağız. Bugün başkente baktığınız vakit, bir tarafta gecekondular, bir tarafta gayet varlıklı villalar, evler, apartmanlar… Bunlar ayrı ayrı yaşıyorlar kentte. Bunların ortak bulundukları noktalar, kontak yaptıkları, birbirleriyle görüştükleri hiçbir nokta yok başkentte. (…) Bu ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi mutlaka plan tedbirleri içinde getirmek lazım. Diğer bir şey, planlama kararları içerisinde ulaşım, konut, işyeri, dinlenme ve eğlenme yerlerindeki ulaşım ağlarını ve kararlarını çok iyi gerçekleştirmek. (Milliyet, 20.01.1976)

Burada Dalokay'ın kentte ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi sağlama amacını vurgulaması, bunun da planlama yoluyla ve ortak kullanılan mekânlarla yapılması gerektiğini ifade etmesi önemlidir. Bu yaklaşım, doğrudan modern şehirciliğe referans verdiği gibi, "(tüketimi) düzenleyici belediye" ilkesinin de gereğidir. Ayrıca, Dalokay'ın belirttiği "ulaşım, konut, işyeri ve dinlenme-eğlenme" işlevlerinin, Atina Anlaşması'nda da kentin dört anahtar işlevi olarak belirtilmiş olması dikkat çekicidir.

Öte yandan, Ankara Belediyesi'nin bu dönemde planlama ile ilgili bir yetki alamamış ve dolayısıyla aktif bir rol üstlenememiş olduğu düşünülürse, Dalokay'ın Abdi İpekçi'ye verdiği röportajda söyledikleri, Ankara Nazım Plan Bürosu'nun yapmakta olduğu çalışmaları belediyeye mal ettiği izlenimini uyandırmaktadır.

Yine aynı röportajda Dalokay, Moskova'ya yaptığı ziyaretten söz ederken, "bunlar bize yabancı değildi, yani Moskova'nın nasıl planlandığını, oradaki planlama sözcüğünün ne olduğunu, uygulamada karşılanan güçlükleri ya da kolaylıkların ne olduğunu gayet iyi biliyorduk, ama gözümüzle o fiziği görmek bizi çok etkiledi

doğrusu.” ifadelerini kullanarak Moskova’nın fiziksel yapısından, dolayısıyla Sovyet Şehirciliğinden nasıl etkilendiğini ortaya koymuştur.

Dalokay döneminde planlamaya ilişkin çalışmalar, daha çok Başkanlık Uzmanlarının raporlarında ve “toplumcu belediye” isimli kitaplarında görülmektedir. Bunların da çoğu tespit ve öneri niteliğindedir. Aynı zamanda planlama konusuna nasıl yaklaşıldığını ve özellikle kentsel rantların topluma kazandırılmasında planlamanın bir araç olarak nasıl kullanılabileceğini ortaya koymaktadır.

Başkanlık Uzmanları’na (1976) göre, belediye kentin fiziki yapısı ile ilgili görevinde gerekli olanaklar ve örgütlenmeden yoksun bırakıldığı için başarılı olamamaktadır ve olamaz. Ayrıca farklı kurumların bu konuda birbirinden bağımsız karar ve eylemler içinde olmasının çok olumsuz bir etki yaptığı vurgulanmaktadır (Başkanlık Uzmanları, 1977). Bu tespitler, Dalokay döneminde belediyenin planlama konusunda ciddi çalışmalar yapamamış olmasının gerekçeleri olarak görülebilir. Konut sorununa öncelik verme gerekliliği de Başkanlık Uzmanları tarafından yapılan tespitlerden biridir.

Belediye, kentin düzeltilmesi, yenilenmesi ve yeni gelişmenin yönlendirilmesiyle istenen biçimde olması için bir taraftan denetleyici mekanizmaları geliştirmek, öte yandan yapıcı programlarla kenti oluşturan tesisleri, yapıları vb. üretmek zorundadır (Başkanlık Uzmanları, 1977). Burada başlıca denetim araçlarından biri de ya mevcut düzeltmeyi ya da gelişmeyi yönlendirme ve biçimlendirmeyi amaçlayan fiziksel planlamadır. İstenen düzeyde yeni gelişme alanları hazırlama amacıyla çevresindeki gelişmeye uygun alanların kamulaştırma programları; bu alanlarda altyapı ve iç ulaşım ağları için programlar; konut üretme-arsa sağlama ve yapı finanse etme programları ile kamu tesisleri sağlama programları da imar planlarına yardımcı araçlardandır (Başkanlık Uzmanları, 1977).

Yine Başkanlık Uzmanları tarafından üzerinde durulan ve Toplumcu Belediyeciliğin teorisiyle de çok yakından ilişkili olan konu, "kentsel toprakların toplumsallaştırılması"dır. Başkanlık Uzmanlarına (1977) göre, "Fiziksel mekân toprak üzerinde somutlaşmaktadır. Toprak, yerel yönetimin en önemli sorunlarından biridir. Yeni belediyecilik ancak toprakla ilgili geçerli çözümler getirebildiği ölçüde gerçekleşebilir. Toprakla ilgili geçerli çözümler, yeni belediyecilik anlayışının yerleştirilmesinde hareket noktası sayılmalıdır."

"Toplumcu Belediye" adlı kitapta Başkanlık Uzmanları, üretici belediyecilik ilkesi kapsamında açıklanan kentsel topraklardaki değer artışının topluma dönmesi gerekliliğini daha da açmışlardır. Buna göre, "Toprağın değeri emekle oluşur. Üretilmesindeki, kullanışa açılmasındaki güçlüklerle, ulaşılabilirlik ve kentsel altyapısal (su, kanalizasyon, elektrik, yol vb.) olanakların var ya da yok olmaları ve maliyetlerinin yüksekliği gibi nedenlerle kentsel topraktaki tüm değer artışlarının toplumca sağlandığı, diğer bir deyişle toprak sahibinin bunda hiçbir katkısı olmadığı için, değer artışlarının topluma dönmesi zorunludur" (Başkanlık Uzmanları, 1977). Bunu sağlamak için, planlama faaliyetlerinin kilit bir rol oynayacağı açıktır. Planlamanın niteliği kentsel topraklardaki rantı doğuran, arttıran ya da azaltan çok önemli bir faktördür. Ancak Başkanlık Uzmanları, belediyenin kentin planlı gelişmesini sağlamaktan sorumlu olmasına karşın, toplum yararına yapılmak istenen plan uygulamalarında (örneğin bir çocuk parkı yapılacakken), planlamayla artan toprak değerini istimlak zorunluluğu nedeniyle toprak sahiplerine verilmek durumunda olduğunu, bunun da toplum yararını içeren plan uygulamalarını önleyen bir etmen olduğunu belirtmektedir (Başkanlık Uzmanları, 1977). Onlara göre, bunun çözümü, "yalnızca yerel yönetim örgütlerinin kentsel topraklara sahip olmaları ya da toprak kullanımını kesin denetlemeleriyle sağlanabilir" (Başkanlık Uzmanları, 1977). Değer artışının topluma döndürülmesinde kullanılacak üç araç ise, yerel yönetim örgütlerinin ellerindeki toprak miktarını

olabildiğince arttırmak, planların üretilmesini ve gelişmenin denetimini elinde tutmak ve toprakta değer artışına neden olan evrelerde artan değeri geri almak şeklinde sıralanmıştır (Başkanlık Uzmanları, 1977). Tüm bu önermelerde bir kez daha Howard'ın ve Le Corbusier'nin görüşlerinin izleri görülmektedir.

Başkanlık Uzmanlarının tespitleri önemlidir ve toplumcu belediyeciliğin planlamaya ve kentsel rantlara yaklaşımını ortaya koyar. Ancak, Dalokay döneminde Ankara Belediyesi'nin planlama konusunda bir yetkisinin olmayışı ve böyle bir yetkinin alınamayışı, planlama aracılığıyla değer artışının topluma döndürülmesini engellemiştir. Genel olarak somut ve bütüncül bir planlama yaklaşımından çok, gecekondu ve konut sorununa odaklanma ve bu sorunlara çözüm arayışları söz konusu olmuştur.

Dinçer döneminde ise, planlama konusu daha ciddi ve sistematik bir yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Dinçer yönetiminin planlamadan anladığı, yalnızca kentin fiziksel planının yapılması değildir; belediyenin kent için yapacağı tüm çalışmalarının planlanması, projelendirilmesi ve koordine edilmesidir. Bunun için, Dinçer'in başkanlığında, belediye başkan yardımcılarının ve diğer ilgili uzmanların da üyesi olduğu "Planlama Üst Kurulu" oluşturulmuştur. Bu kurulun görevleri, "amaçları saptamak, politikaları saptamak, fiziki hedefleri saptamak, öncelikleri saptamak ve kaynak bulmak" olarak belirlenmiştir (Göymen, 1983:60). Ayrıca, kıt kaynakların rasyonel kullanımı ve yeni kaynaklar üretilmesi yaklaşımını yerel yönetim ölçeğinde uygulamaya koyabilecek ve ağırlıklı olarak kent plancılarından oluşan "Ankara Belediyesi Planlama Birimi" oluşturulmuştur. Göymen'e (1983:53) göre, belediyedeki planlama modelinin amaçlarından biri de "politikacı-teknokrat plancı çelişkisini hafifletmek" olmuştur. Planlama biriminde, proje sorumlularına özgürlük ve yetki sağlanmış; siyasetin çalışmaları yönlendirmesine izin verilmemiştir (Akansel, 1983:35). Planlama Üst Kurulu adlı bir organın ana kararları alması, siyasetin müdahale edemediği uzman plancılar grubunun da kenti planlaması, Le Corbusier'nin ideal

kentindeki plancı grubunu ve planlama yöntemini anımsatmaktadır. Halk katılımının bulunmadığı, merkezi bir planlama anlayışı söz konusudur.

Ali Dinçer'in planlama ekibinde yer alan Suavi Akansel (1983:43)'e göre, cumhuriyet dönemi boyunca yapılan planlama çalışmalarında öngörüler zamanından çok önce aşıldığından, oluşan sorunlar, sağlıklı kentleşme açısından olumsuzluklar taşıyan şu üç yaklaşımla çözülmeye çalışılmıştır: "İmarlı alanlardaki yoğunlukların arttırılması, mevzi imar planlarının yapılması ve imarsız gecekondu alanlarına göz yumulması." Ancak, bu yaklaşımlar zaman içinde daha büyük sorunlara yol açmıştır. Kentleşme hızının ve sorunlarının çok fazla olduğu Ankara'da, plancıların yepyeni yaklaşımlarla sorunlara eğilmeleri zorunlu görülmektedir. Dinçer döneminde, oluşan sorunların çözümü için hedef, ciddi sakıncaları olan bu üç yaklaşıma başvurmadan, "planı yaşamın önüne geçirmek" biçiminde somutlaştırılabilir (Akansel, 1983:45). Aslında aynı sloganı, Vedat Dalokay da Başkanlık Uzmanları Çalışma Raporları kitabına yazdığı önsözün başında kullanmıştır (Dalokay, 1976). Planı yaşamın önüne geçirmenin anlamı, planları zamanında yaparak uygulamaya koymak ve plan öngörülerini doğru ve gerçekçi yapmak olarak ifade edilebilir. Böylece, plansızlığın belli güçlere rant ve çıkar sağlamasının önüne geçilecek, kurumların ve toplumun plana inanması sağlanacak ve yaptırım gücü olan, uygulanabilirliği yüksek planlar üretilmiş olacaktır. Akansel'e (1983:44) göre, "Plan üretmekle ilgili kurumların kent yönetiminden sorumlu olanların ve plancıların, kentsel kullanıma açılacak alanlara ve işlevlerine bir an önce karar verip, bu alanları yönlendirmeleri gerekmektedir. bu yapılmadığında, doğacak boşluk; imarlı alanların açılmasını istemeyen kesimlerle, kent bütünü planı yerine mevzi imar planı isteyen kesimlerce veya gecekondularla dolmaktadır."

Dalokay ve danışmanlarının planlama konusundaki yetkisizlik yakınmasına, Dinçer döneminde çözüm bulunmuştur. Ankara Nazım Plan Bürosu ve İmar İskan

Bakanlığı ile olumlu bir diyaloğa girilerek, yapılan bir protokolle kentin 1/5000 ölçekli Nazım Planı ile 1/1000 ölçekli İmar Planlarını hazırlama görevi Ankara Belediyesi'ne verilmiştir (Akansel, 1983:). Ayrıca, bu üç kurumun yetkililerinden oluşan bir Denetleme-Danışma Kurulu oluşturulmuş; bu kurulun denetleme ve yönlendirme işlevinin de katkısıyla değişik ölçekteki planlar Ankara Belediyesi Planlama Birimi'nce tamamlanarak kısa sürede Bakanlıkta onaydan geçmiştir. Planlama Birimi'nde; Batıkent, Demetevler ve Yıldızevler fiziki planlama grupları olmak üzere üç ayrı planlama grubu oluşturulmuştur (Akansel, 1983:35).

Dinçer döneminde hakim olan şehircilik ve planlama anlayışının kökenlerini genel olarak modern şehircilik anlayışının yanısıra, Ankara Metropoliten Alan Nazım Planlama Bürosu'nun benimsediği kapsamlı planlama ve yapısal planlama anlayışlarında bulmak mümkündür (Bayraktar ve Penpecioğlu, 2008). Kapsamlı planlama, kentin bölgesi içindeki yerini tanımlayan, sosyal ve ekonomik yapısını anlamaya çalışan araştırma ve analize dayanan bir nazım plan üretme yaklaşımıdır Yapısal planlamada ise iki kademeli bir planlama söz konusudur: Birinci kademedeki yapısal plan, arazi kullanımı ve gelişme politikalarını belirleyen "yazılı rapor" ile "ana şema"dan, ikinci kademe ise yapısal plan ile belirlenen alan ya da konular için üretilen "yerel plan"lardan oluşur (Günay, 2006:92). Yapısal planlama yaklaşımı, kapsamlı planlamaya tepki olarak doğmuş olsa da, her iki yaklaşımın da o dönemde hem Ankara Metropoliten Alan Nazım Planlama Bürosu, hem de Ankara Belediyesi tarafından kullanıldığı görülmektedir.

O yıllarda, Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu tarafından 1982 yılında onaylanarak yürürlüğe girecek olan "Ankara 1990 Nazım Planı" hazırlanmakta idi. 1973 yılında hazırlanmaya başlanan bu planla, kentin 1990'lardaki gelişme planı oluşturulmuştur. Bu planda, 3.600.000 nüfuslu bir metropoliten kent öngörülmüştür. Bu plana göre kentin ağırlıklı olarak "Batı Koridoru"nda gelişmesi

önerilmiş, 825-1100 rakımları arasında, kuzeye ve güneye doğru yükselen sekiler ve platoların çevrelediği çanaktan dışarıya "koridorlar" halinde açılması amaçlanmıştır (Tunçer, 2008). 1970'lerin ilk yarısında hazırlanmaya başlanılan nazım plan ile, 10 yıla yakın bir süreyle kentteki gelişmeler izlenerek zaman içinde olgunlaştırıldığı için Ankara'nın Belediye sınırları dışındaki gelişmelerinin yönlendirmesinde başarı sağlanmış, sorunlar doğru teşhis edilmiş ve önerilerde gerçekçi olunmuştur. (İnternet, Ankara Büyükşehir Belediyesi).

Bu yaklaşımlar doğrultusunda, Dinçer döneminde Ankara için ilk ortaya çıkan planlama çözümü de Ankara Metropoliten Alan Nazım Planlama Bürosu'nun kenti çeperlere açacak mekânsal politikalarını benimsemek ve uygulamak olmuştur (Bayraktar ve Penpecioğlu, 2008).

Bu temel kabulle birlikte, Dinçer döneminde planlama biriminin öncelikle ağırlık vermeyi kararlaştırdığı konular şunlardır:

- "Kentin Batı'ya açılmasında, önündeki sorunlar ve bunların aşılması,
- Kentin altyapı sorunlarının bu yönde kanalize edilmesi,
- Kent merkezi ve alt merkezlerinin yeniden ele alınması ve yerel yönetimin kent merkezlerini kontrolde gücünün arttırılması,
- Ulaşımla ilgili çalışmaların, kentin Batı'ya açılması ile beraber kent merkezleri ile konut-işyeri bağlantılarının geliştirilmesi ve kentin yönlendirilmesinde ulaşımın güçlü bir öğe olarak değerlendirilmesi
- Kentsel arsa-konut sorunlarının Batı'ya açılma ile beraber ele alınması,
- 1/50.000 ölçekli Nazım Plan'ın ilke kararları doğrultusunda Ankara'nın eksik olan tüm imar planlarının tamamlanması ve %65'i geçen imarsız barınma çevresinin imarlı hale getirilmesi" (Akansel, 1983:35)

Bunların yanısıra, Planlama Birimi'nde bir ilke kararı belirlenmiştir. Buna göre, "sağlıklı yeni yerleşim alanlarının oluşumu hızlandırılacak, bu alanlarda olması gerekli en alt düzey kentsel servis standartlarının üstüne çıkılacaktı. Oluşturulacak yeni yerleşim alanları; kente yeni katılan, konut yapma gereksinimi duyan ve sağlıksız kent parçalarından aktarılacak nüfusun yerleşeceği alanlar olacaktı. Böylece kent içinde boşaltılacak alanlar, kentsel servis eksikliğinin giderileceği alanlar olarak düşünüldü." (Akansel, 1983:36)

Planlama biriminin bu dönemde aldığı diğer önemli kararlar ise büyüme eğilimleri olan Demetevler gibi sağlıksız çevrelerle, önlem alınmazsa sağlıksız olmaya aday Yıldızevler gibi alanlara müdahale edilmesi ve mevcut gecekondu alanlarına daha kolay hizmet götürebilmek için planlanan Gecekondu Çevre Yolu'dur. Bu kapsamda, Demetevler planlama grubu tarafından Demetevler ile Batıkent arasındaki alan planlanarak buradaki sağlıksız gelişmelerin önüne geçilmiştir.

Akansel (1983:37), Ankara Belediyesi planlama biriminin bu dönemde yaptığı fiziksel planlama çalışmalarının boyutunu şöyle ifade etmiştir:

> "Ankara Belediyesi Planlama Birimi'nde oluşturulan fiziki planlama grupları Belediye içindeki ilgili birimler ve kentteki konularla ilgili kurum ve kuruluşlarla sıkı işbirliği sonucu, alışılmış kalıpların da dışına çıkarak 1,5 yıl gibi kısa bir sürede 5000 hektarı fiziki planlama gruplarıyla olmak üzere yaklaşık 6500 hektarlık alanın planlaması yapılmış ve onaylanmıştır."

Böylece Ankara'da toplumcu belediyecilik anlayışı, planlamaya da yansıtılmaya çalışılmıştır. Bayraktar ve Penpecioğlu'na(2008) göre, özellikle Ali Dinçer döneminde "Kentsel mekânın yeniden üretilmesi süreçlerinde oluşan rantlar, toplumun geniş kesimlerini oluşturan çalışan sınıflar lehine ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır". Planlama çalışmalarında, konut –ve gecekondu- sorunu öncelikli olarak ele alınmış; bunun yanında ulaşım, sağlıksız yapılaşmanın önlenmesi, imarsız alanların planlanarak imarlı hale getirilmesi de planlama açısından üzerinde durulan öncelikli konulardan olmuştur.

Böylece modern şehirciliğin en güçlü aracı olan planlama, toplumcu belediyeciliğin de Ankara'da kendi anlayışını kente yansıtabilmek için önemle üzerinde durma ihtiyacı hissettiği konulardan biri olmuştur. Dalokay döneminde de planlama konusunda çalışma yapıldıysa da, çalışmalar daha çok teorik düzeyde kalmış ve bu konu öncelikli olarak ele alınmamıştır. Dinçer döneminde ise belli bir planlama anlayışını hayata geçirip somutlaştırmak için daha fazla adım atıldığı görülmektedir.

Toplumcu belediye döneminde planlamaya verilen bu rol ve önem, modern şehircilik anlayışının yansımalarından birisidir. Ancak, özellikle Ali Dinçer döneminde yapılan planlama çalışmalarında, modern şehircilikteki yaklaşımı aşacak şekilde, planın uygulanabilirliğine özel önem verilmiş ve çalışmalar bu doğrultuda yapılmıştır. "Planı yaşamın önüne geçirmek," bu yaklaşımın ifadesidir. Belediye içindeki birimler ve kentteki ilgili kurumlarla işbirliği yapılması, belediyedeki planlama ekibinin tek başına karar almadığını gösterse de, planlamada daha geniş bir katılıma başvurulmadığı, bunun da modern şehircilikle değil ama toplumcu belediyeciliğin iddialarıyla çeliştiği görülmektedir.

2.4.2. Konut

2.4.2.1. Genel Olarak Konut Politikası

Barınma, yani konut konusu 1970'li yıllarda siyasallaşan bir kentsel sorun durumuna gelmiştir. Batuman'a (2006) göre, konut sorununun, siyasal bir mücadele konusuna dönüşümü iki temel aktörün etkinliğiyle şekillenmiştir:

> "Bu toplumsal aktörler, bir yanda konut açığını acil bir toplumsal sorun olarak doğrudan deneyleyen gecekondu nüfusu, diğer yanda ise aynı kentsel sorunu önce tanımlayıp sonra da çözmeye çalışan kentsel uzmanlardır. Söz konusu dönemde konut sorunu, mimar ve plancılar açısından çözülmesi gereken teknik bir problem olmanın ötesine geçmiş, meslek insanları olarak toplumsal konumlarını ve siyasal sorumluluklarını tanımlayan bir araca dönüşmüştür."

Batuman'ın sözünü ettiği kentsel uzmanların toplumcu belediyeciliğin doğuşunda da rol oynadığını tahmin etmek zor değildir. Batuman (2006), şu önemli tespitleri de yapmıştır:

> "Burada dikkat çekici olan nokta, söz konusu dönemde konut ve gecekondu sorununa ilişkin üretilen yaklaşımın, siyasal söylem alanından mesleki söylem alanına yapılan bir izdüşümü olmadığıdır. Aksine, kentleşme alanıyla ilişkili meslek mensupları, kendi meslek alanlarında ürettikleri kavramları gündelik siyasetin sözlüğüne ve pratiğine sokmayı başarmışlardır."

Anlaşılan o ki, bu konuda da modernist anlayışa uygun olarak uzmanlık ve teknokrasi ön plana çıkarak, siyaset ve siyasi anlayıştan daha belirleyici olmuştur.

Toplumcu belediyecilik anlayışının da, bekleneceği gibi, bir kentte en çok önem verdiği konulardan biri barınma ve konut olmuştur. Bu konu, üretici belediyecilik ilkesiyle çok yakından ilişkilidir. Bu ilke hem kentsel rantların topluma kazandırılması açısından konut sorununu ele alır; hem de belediyenin doğrudan doğruya vatandaşa konut üretme görevi olduğunu, bunun da aynı zamanda rantların topluma kazandırılmasında bir araç olacağını savunur. 70'li yıllarda Ankara'nın da başlıca sorunlarından biri konut sorunudur. O yıllarda kent nüfusunun yaklaşık %70'inin gecekondularda yaşadığı belirtilmektedir (Dalokay, 1977b: 17).

Vedat Dalokay'ın da göreve gelmeden önce seçim kampanyasında üzerinde en çok durduğu konulardan biri bu olmuştur. Dalokay, bu dönemde düzenlediği bir basın toplantısında izleyeceği konut politikası ile ilgili şunları söylemiştir:

> "Gecekondu sorununu halledeceğiz, bunları akkondu haline getireceğiz. Büyük silolar halinde yapılan konutları reddediyoruz. Biz kendi ölçüleri içinde vatandaşın kendi evini yapmasını öneriyoruz. Şimdiye kadar yapılan gecekonduların tapuları verilmemiştir. Bütün Türkiye'de yapılan 800bin konuttan ancak 2bininin tapusu olduğunu zannediyorum. Diğerlerinin eline bir kağıt tutuşturulmuştur. Biz her yoksula bir arsa vermeyi vadediyoruz." (Milliyet, 01.12.1973) (Fotoğraf 3)

Bu açıklamalarıyla, Dalokay kendi gecekondu ve konut politikasının ana hatlarını daha göreve gelmeden çizmiştir. Dalokay'ın bu açıklamaları, gecekonduları yıkılması gereken yasadışı yapılarak olarak görmediğini, tam tersine bunları yasal hale getirip kalıcılaşmasını sağlama düşüncesinde olduğunu göstermektedir.

Göreve geldikten 1 ay sonra yaptığı bir açıklamada ise Dalokay, "Ankara'nın en büyük sorununun hava kirliliği değil oda kirliliği olduğunu, Ankara'daki 200bin gecekondunun 140bininin tek odalı olduğunu ve bu tek odada 6-8 kişinin bir arada yaşadığını" belirtmiştir (Milliyet, 16.01.1974). Böylece konut ve barınma sorununa ne kadar önem ve öncelik verdiğini kendi üslubuyla bir kez daha ifade etmiştir.

ANKARA CHP Belediye Başkan Adayı Vedat Dalakay konuşurken ...

Dalokay: «Gecekondular akkondu olacak»

CHP Ankara Belediye Başkan Adayı, «Ankara'yı 10 aralık'ta bir yangın yeri gibi teslim alacağız» dedi...

ANKARA, ÖZEL

Fotoğraf 3: Dalokay'ın seçim öncesi basın toplantısına dair gazete küpürü

(Kaynak: Milliyet, 01.12.1973**)**

Gecekondulara sempatiyle baktığını her fırsatta belli eden Dalokay, gecekondu olgusunu şöyle açıklamaktadır:

> "Gecekondu halkı, evi değişen büyüyen canlı bir organizmadır. Onun bugün için yaptığı bir oda, 10 sene sonrası için 5 oda bir de bahçedir. Yani kendi ailesinin zarfı olan o ev, o aile ile birlikte değişen organik bir yapıdır. Dinamiği olan çok ilginç bir yapı. Öyle bir yapı yeryüzünde henüz görülmemiştir. Bu daha gecekondu halkını yani köy yaşamının izlerini ve alışkanlıklarını bırakmamış olan bu insanları sosyal silolar yaparak oralara depo etmek de mümkün değildir. Herkes akıl verir. 20-30 katlı binalar yapılsa da gecekondu olayı bitse diye. Bu tür düşünceler Türkiye gerçekleri dışında ütopik önerilerdir." (Dalokay, 1977b)

Dalokay'ın gecekondulardan zaman içinde gelişip değişen organik bir yapı olarak söz etmesi ve bunu olumlu bulması, Frank Lloyd Wright'ın konut anlayışıyla bağdaşmaktadır. Bu konuda Dalokay'ın Wright'ın görüşlerinden etkilendiği görülmektedir. Diğer dikkat çekici ve şaşırtıcı nokta da Dalokay'ın yine aynı konuşmanın devamında Le Corbusier'nin konut anlayışına karşıt bir konum almış olmasıdır. Dalokay, -Le Corbusier'nin de önerdiği tarzda- büyük apartman bloklarının yapımını Türkiye için ütopik bir öneri olarak nitelemiştir. Dalokay, Le Corbusier'ye duyduğu hayranlığa rağmen Corbusier'nin tüm görüşlerini benimsememiş, ülke gerçeklerini göz önüne alarak farklı görüşlerden de yararlanmayı bilmiştir.

Dalokay, gecekondu yıkımına karşı olduğunu özellikle vurgulamıştır. Örneğin, yaptığı bir açıklamada "vatandaşın evini yıkan iktidar, o ev gibi yıkılır gider" diyerek,

hükümetin gecekondu politikasını eleştirmiştir (Milliyet, 04.04.1976). Bu konuda Atina Anlaşması'ndaki anlayışla açıkça ters düşmektedir.

Abdi İpekçi'ye verdiği bir röportajda ise Dalokay, konuyu daha ayrıntılı analiz etmiştir:

> "Türkiye'de kentleşme olayı var. Kırsal alandan köylüler kentlere akın ediyorlar. Nedeni, kırsal alanda nüfus artışının çok, toprağın yetersiz oluşu, makinanın tarıma girişi, kan davaları… Bu tür şeyler… (…) Fakat kente ilk geldikleri vakit bunların en önemli şeyi barınak yapmak. Çünkü bir yere girmeleri gerekiyor: Gecekondu… Gecekondu bu hızlı kentleşmenin ortaya koymuş olduğu bir olgu ve halkın kendi kendine bulmuş olduğu bir çözüm… Ben bu gecekondu ordusunun, gecekondulaşmanın içine gitmekteyim ve onun yanında olmaktayım. Halkın bu inşa etmek gücünü, ev sahibi olma gücünü, ona yatırdığı parayı, orada yapmış olduğu çalışmayı ciddi, olumlu bir şekilde yönlendirmeyi savunan bir kişiyim" (Milliyet, 20.01.1976).

Dalokay, bununla ilgili Fransa'dan bir örnek de vermiştir. Bu örnekte, Fransa'da halka arsanın verildiğini, altyapının getirildiğini, tuvalet banyo ve mutfaktan oluşan bir nüve konutun da götürülüp bırakıldığını, evin geri kalanını vatandaşların kendisinin inşa ettiğini ve bu emeği karşılığında bu vatandaşlara ücret de ödendiğini belirtmiştir. Bu model yine, Wright'ın önerdiği konut yapım yönteminin çok benzeridir. Türkiye'de ise gecekonduların devlet tarafından defalarca yıkılmasına rağmen vatandaşın pes etmeyerek gecekonduyu yeniden yaptığını ve en sonunda devletin pes ettiğini belirten Dalokay, "Şimdi bu inşa gücü ve hevesi içinde olan bu topluluk karşısında biz Türkiye'de konut sorununu çözemiyoruz, hazin olan bu…" demiştir (Milliyet, 20.01.1976).

Burada Dalokay'ın konut sorununun çözümü için getirdiği yaklaşım çok dikkat çekicidir ve ezberleri bozacak niteliktedir. Dalokay, vatandaşın kendi konutunu yapmasını engellemek ve bunları yıkmak yerine, vatandaşa yardımcı olarak ve onu yönlendirerek, onun bu inşa etme gücünden faydalanmayı bir çözüm olarak ortaya koymaktadır. Akkondu (Batıkent) projesinin temel dayanağı ve anafikri de işte bu yaklaşımdan doğmaktadır. Dalokay'ın köyden kente gelenleri kente entegre etmeyi hedefleyen kent enstitüleri projesi de barınma sorununa getirilen bu çözümün

tamamlayıcısı niteliğindedir. Dalokay'ın bir kez daha Frank Lloyd Wright'ın hem konut konusundaki hem de kentlilerin eğitimi konusundaki önerilerine uygun bir yaklaşım geliştirdiği görülmektedir.

Dalokay, gecekondularla ilgili hiçbir gecekonduyu yıkmamayı da kapsayan yaklaşımını görevi boyunca kararlı bir biçimde sürdürmüştür. Meclise sunulan bir gecekondu yasa tasarısına tepki gösteren Dalokay, "Bir tek genel konut yasasının bulunmadığı bir ülkede, üst üste gecekondu yasaları çıkartılmasının arkasındaki tek amaç gecekonduluları devamlı olarak gayrimeşruluk ve yıkım tehdidi ile karşı karşıya bırakmak; kazanılmış haklarını yok farz etmektir" demiştir (Dalokay, 1977a). Dalokay döneminde kısıtlı olanaklarla yapılan belediye hizmetlerinde de gecekondu bölgelerine öncelik verilmiş, yol, aydınlatma ve diğer altyapı eksikliklerinin öncelikle gecekondu bölgelerinde giderilmesine çalışılmıştır (Ankara Belediyesi, 1975).

Sonuç olarak, Dalokay'ın konut sorununa yaklaşımının iki ayağı vardır denilebilir. Bunlardan birincisi, gecekondulara son derecede hoşgörülü bir yaklaşımı içerir. Ancak bunun tek başına yeterli olmayacağını bilen Dalokay, konut sorununa gecekondudan daha sağlıklı bir çözüm önerisini içeren "akkondu" projesini geliştirmiştir. Başkanlık uzmanları ise, raporlarında genel olarak konut ve gecekondu sorununa çok fazla değinmemiş, "akkondu" projesine odaklanarak bu projenin temel amaç ve esaslarını ortaya koymuşlardır. Ancak, Dalokay döneminde bu iyi niyetli çabalara rağmen, konut sorunu ve çözümü konusunda fikirler ve yaklaşımlar ortaya konmuş olsa da kaydadeğer bir uygulama yapma imkanı bulunamamıştır.

Böylece Ankara'nın konut sorunu, Ali Dinçer yönetimine de miras olarak kalmıştır. Ancak miras kalan, sadece sorun değil, aynı zamanda bu sorunun çözümü için Vedat Dalokay ve danışman ekibi tarafından geliştirilen projedir. Ali Dinçer de adı Batıkent olarak değiştirilen Akkondu projesini sahiplenmiş ve projenin uygulamasını başlatan belediye başkanı olmuştur.

Ali Dinçer, Milliyet Gazetesi'nin 02.05.1979 tarihli sayısında yayınlanan "Konut Önemlidir, Ama Tek Başına Bir Hedef Değildir" başlıklı makalesinde genel olarak konut sorununa ve çözüm yollarına yaklaşımını net olarak ifade etmiştir: "Barınma sorununda yerel yönetimlerin yerleri ve görevleri artık tartışılmayacak kadar açıktır" diyen Dinçer, konut sorununun kente yeni gelenler için barınma yeri sağlanmasının ötesinde kentle bütünleşmelerini sağlamak için de kilit konumda olduğunu, yerel yönetimlerin barınma konusundan yola çıkarak insanların kentle bütünleşmesini ve toplumsal örgütlenmeye katılmasını da sağlayabileceğini belirtmektedir. Böylece bir kez daha insanları kentle bütünleşme amacını vurgulamakta ve konutun da bunun bir aracı olabileceğini ifade etmektedir. Bunu sağlamak için de öncelikle kooperatifler halinde örgütlenilmesi gerektiğini söyleyen Dinçer, "Kooperatifler Üst Birliği" olarak ifade ettiği bu örgütlenmenin barınma sorununun çözümünden sonra da dağılmaması gerektiğini belirtmektedir. Dinçer'e (1979) göre,

> "Kooperatifler Üst Birliği, daha sonraki aşamasında, içinde Kentsel Araştırma ve Bilgi Merkezi'nin, kendi finans kuruluşlarının, değişik vakıfların, örgütlenmelerin yer aldığı "Kent Yaşamını Geliştirme Örgütü" diye tanımlanabilecek bir geniş örgütün önemli çekirdeklerinden biri olmalıdır.
>
> Görüldüğü gibi, bu tür bir örgütlenme, konut sorununu tek başına bir hedef olarak almamakta, daha çok konut sorunundan yola çıkıp kentsel ortamı yeniden düzenlemeyi amaçlamaktadır."

Ali Dinçer böylece, Vedat Dalokay'ın yaklaşımını daha da geliştirmiş ve bir üst seviyeye taşımıştır. Bunun Modern Şehircilikteki karşılığına bakacak olursak, Dinçer'in Dalokay'ın fikirlerine Howard'ın Bahçe Kent modelindeki yaklaşımı eklediği söylenebilir. İnsanları kentle bütünleştirme, "Kent Yaşamını Geliştirme Örgütü"nün kurulması ve kentsel ortamı yeniden düzenleme amaçlarının da genel olarak modern şehircilikteki yaklaşımlardan esinlenerek ortaya atılmış fikirler oldukları söylenebilir. Bunlar aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin amaçlarına ve özellikle "düzenleyici belediye" ilkesine de uygundur. Dinçer ve ekibi, bu düşüncelerle ve tarif ettiği örgütlenme modeliyle Batıkent projesini ele almışlardır. Ayrıca, Ali Dinçer döneminde

yapılan fiziki planlama çalışmaları ile, planlanan alanlarda yaklaşık 190.000 konutluk kapasite yaratılmıştır (Akansel, 1983).

Genel anlamda bakıldığında, Ankara'da gecekondulara sempatiyle yaklaşan, kooperatifler halinde örgütlenerek yeni bir uydu kent inşasını planlayan toplumcu belediye yönetiminin konut konusunda Le Corbusier ve Atina Anlaşması'na değil, Ebenezer Howard ve Frank Lloyd Wright'ın yaklaşımına yakın durduğu görülmektedir.

2.4.2.2. Batıkent (Akkondu) Projesi

Batıkent projesi, Türkiye'de 60'lı ve 70'li yıllarda yaygınlaşan (toplumcu belediyecilik anlayışının da savunduğu) kamulaştırılan topraklar üzerinde kentsel gelişmenin yönlendirilmesi politikası kapsamında yapılan en büyük ve en önemli kentsel konut / yeni yerleşim alanı girişimidir (Keskinok, 2006:121). Bu bölümde, başlı başına bir tez konusu olabilecek bu projenin Ankara'da toplumcu belediyecilik döneminin sona erdiği 12 Eylül 1980'e kadarki gelişim ve uygulama süreci ana hatlarıyla anlatılacak ve modern şehircilik anlayışıyla ilişkisine değinilecektir.

Batıkent Projesi, ilk başta Akkondu adıyla fikir olarak Vedat Dalokay tarafından ortaya atılmıştır. Dalokay, 1973 yerel seçim kampanyasında, henüz belediye başkanı olmadan projenin ismini telaffuz etmiş ve projeyi kısaca açıklamıştır. 01.12.1973 tarihli Milliyet gazetesinin 6. Sayfasında, "Dalokay: Gecekondular Akkondu olacak" başlığıyla verilen haberde, Ankara Belediye Başkan Adayı Vedat Dalokay'ın düzenlediği basın toplantısında "Akkondu" projesiyle ilgili açıklamalarına yer verilmiştir. Buna göre, Dalokay, "Gecekondu sorununu halledeceğiz, bunları akkondu haline getireceğiz. Büyük silolar halinde yapılan konutları reddediyoruz. Biz kendi ölçüleri içinde vatandaşın kendi evini yapmasını öneriyoruz." ifadelerini kullanmıştır (Milliyet, 01.12.1973). Bu açıklamalar "Akkondu" projesi fikrinin kaynağı ve amacı hakkında fikir vermektedir. Akkondu projesiyle, Dalokay'ın bir önceki bölümde de

değinilen "halkın inşa etme gücünü kullanma ve yönlendirme" fikrine de uygun olarak hem genel olarak konut sorununun çözümünde hem de gecekondu sorununun çözümünde önemli bir adım atılması hedeflenmektedir. Dalokay ayrıca, katıldığı "kent ve insan ilişkileri" konulu bir toplantıda Akkondu projesinin "Ankara için bir kürtaj operasyonu niteliğinde" olduğunu belirterek, bir kez daha Le Corbusier ve Wright gibi insan vücudu ve tıpla bağlantı kurmuştur (Dalokay, 1977:76).

Dalokay, bu fikri sadece bir seçim kampanyası argümanı olarak kullanmamış, belediye başkanı olduktan sonra da ciddiyetle ele alarak uygulamaya yönelik adımlar atmıştır. Dalokay'ın ilk iki yılındaki icraatlarını anlatan "730 gün 730 Gece" adlı kitapta da projeye değinilmiş, Akkondu projesinin amacının "yoksul halkın arsa spekülatörlerince sömürülmesini önlemek, başkente gelenlere ucuz ve meşru arsa sağlamak" olduğu, ancak projenin 9 ayı aşkın süredir İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanmadığı belirtilmiştir (Ankara Belediyesi, 1975). Başkanlık Uzmanları tarafından hazırlanan çalışma raporlarında da Akkondu projesine bir bölüm ayrılarak projenin temel amaç ve ilkeleri açıklanmıştır.

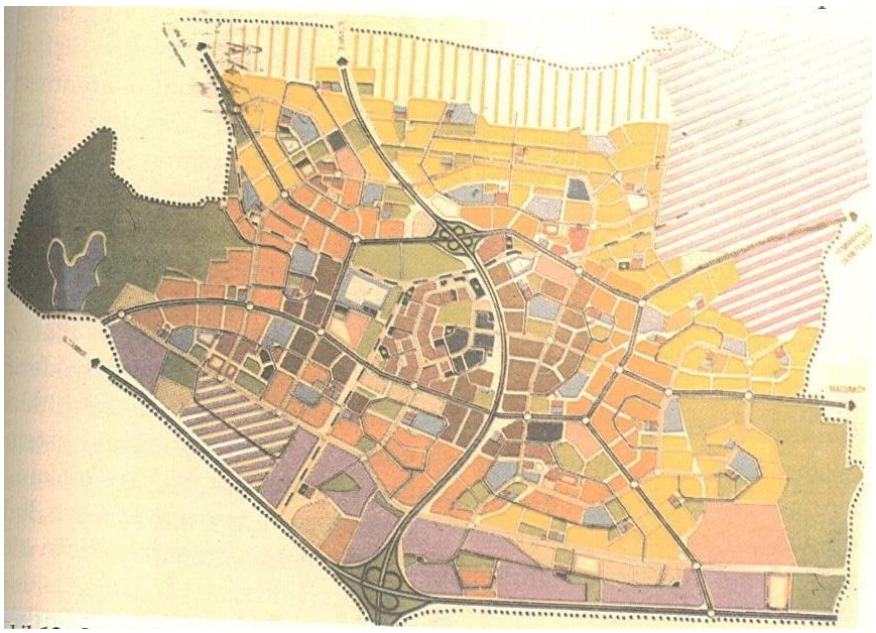
Akkondu projesi için ilk olarak, 1974 yılında Mesken Genel Müdürlüğü, Nazım Plan Bürosu ile yer seçimi konusu görüşülmüş, yer olarak günümüzde de Batıkent'in içinde bulunan Ergazi Köyü'nün olduğu alan seçilmiştir (Aydın ve diğerleri, 2005:591). Bu alanın seçilmesinde, zaten daha önce alınmış olan kenti batı koridorunda geliştirme kararı ve sanayinin giderek batıda yer seçmeye başlaması, bu bölgenin Dalokay'ın deyişiyle "emeğin depo edildiği, emeğin büyüyeceği yer" olması etkili olmuştur (Dalokay, 1977b:7). 1974'te başlayan kamulaştırma çalışmaları sonucu 2 Temmuz 1975'te ilk kamulaştırma yapılmış; 1:25.000 ölçekli nazım plan hazırlanmış, bu plan ise ancak Aralık 1976'da İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanmıştır. Ancak tam bu dönemde Anayasa Mahkemesi kararıyla kamulaştırmanın rayiç bedel üzerinden yapılması esasının getirilmesi belediyeyi mali anlamda zora sokmuş; 1977'de Belediye

Meclisi'nin kamu yararı kararı alması ve kamulaştırma sınırını yeniden çizmesiyle kamulaştırma sürdürülmüştür (Aydın ve diğerleri, 2005:592).

1977'nin sonunda göreve gelen Ali Dinçer de ismi Batıkent olarak değiştirilen projeyi sahiplenmiş ve hızlandırarak sürdürmüştür. Dinçer yönetimi, belediyede oluşturulan planlama birimi ve ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama bölümünün de katkısıyla projeyi ele alarak yeniden biçimlendirmiştir (Aydın ve diğerleri, 2005:592; Sayın, 1983:116). Ali Dinçer'in yönetim ekibinde yer alan Kadri Atabaş'a göre, "Batıkent projesinin temel yaklaşım biçimi, konut açığının nicelikte değil, nitelikte olduğudur." Yani aslında Ankara'da sokakta yaşayan önemli sayıda insan bulunmadığına göre, konut sayısının yeterli olmadığı söylenemez; sorun konutların niteliğinde yani teknik/sosyal altyapı eksikliğinde, malzeme kalitesinde, işçiliğinde, imar planı olmamasındadır (Atabaş, 1994:65). Batıkent projesinin bu "nitelik sorunu"nu ne ölçüde çözebildiği, ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. Projenin ana kararları ve amaçları arasında, kent genelinde arsa spekülasyonu ve gecekondulaşmanın önlenmesine yönelik olarak kurgulanması, kentin büyümesine yön verebilmesi, sosyal dokusunun tek tür sosyal grup için düzenlenmemesi de yer almaktadır (Atabaş, 1994:65-66). Yine Atabaş'a göre, planlama aşamasında parsel büyüklüklerinin yık-yapçılar için cazip olmayacak biçimde ayarlanması gibi yöntemlerle, Batıkent'in bireylere rant getirici özelliğinin olmaması sağlanmıştır (Atabaş, 1994:68). (Fotoğraf 4)

Projeye ait imar planlarının da hazırlanıp onaylandığı 1979-1980 yıllarında, projeyle ilgili gelişmeleri Aydın ve diğerleri (2005:592), şöyle aktarmaktadır:

> "19 Nisan 1979'da Ankara Belediyesi ile ODTÜ Rektörlüğü arasında altyapı projesi protokolü yapıldı ve örgütlenme yöntemi olarak kooperatif seçildi. 26 Temmuz 1979'da sekiz sendika ile belediye arasında kooperatif birliği kuruluşu için protokol imzalandı. 16 Ağustos 1979'da yol açmak üzere sahada ilk çalışmalar başladı. (…) 17 Ekim 1979'da Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği (Kent-Koop) kuruldu. (…) 18 Mart 1980'e gelindiğinde başvuru sayısı 25bine ulaşmıştı."

Fotoğraf 4: Batıkent'in Planı

(**Kaynak:** Keskinok, 2006:137)

Böylece ciddi çalışmalar, planlamalar ve ön hazırlıklardan sonra, bir örgütlenme modeli de oluşturularak yaklaşık 55.000 konutluk Batıkent projesi uygulamaya konulmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra da projenin uygulanmasına devam edilmiştir.

Türkiye'de 1960'lardan itibaren artan kooperatifler yoluyla konut üretimi, Batıkent projesinde de kullanılan yöntem olmuştur. Akansel'e (1983:38) göre, "Batıkent Modeli'nin en belirgin özelliği fiziki planlamasının yanında örgütlenme ve finans planlamalarının da yapılmış olmasıdır. Batıkent'in oluşumunu kooperatif örgütlenmeleriyle sağlanması düşünüldüğünden, fiziki planlamada belirgin öğe kooperatif boyutu olmuştur." Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, "Batıkent modeli"nin Howard'ın Bahçe Kent modeliyle benzerliği çok belirgindir.

Böylece Kent-Koop (Batıkent Konut Üretim Yapı Kooperatifleri Birliği), Batıkent projesinin ana örgütü olarak en önemli rolü üstlenmiştir. Kent-Koop'un konut ihtiyacı olanları örgütlemesi, konutların inşasının ve bunun için gerekli kaynak ve kredilerin sağlanması, konutların yapımı bittikten sonra da işletmecilik/yönetim/çevre

korunması vb. konuları üstlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca, belediye Batıkent'te oluşacak merkez ve alt merkezlerin Kent-Koop'a kiralanmasını ve Kent-Koop'un buralardan elde edeceği rantla Batıkent'in çevre ve işletmecilik konularını finanse etmesini önermiştir (Atabaş, 1983:138). Bu önerinin de Bahçe Kent modelinin bir yansıması olduğu görülmektedir.

Batıkent projesinin ana ilkelerini ve gerçekleştirilme yöntemini açıklayan önemli kaynaklardan biri, 1980'de basılan "Batıkent Ana Rapor Politikalar Demeti" adlı kitapçıktır. Bu metinde Batıkent projesinin ana ilkeleri,

- "planı yaşamın önüne geçirmek,
- sağlıklı bir yaşam çevresi/kent parçası yaratmak, kişilerin çıkarlarını toplumsal çıkarlarla bağdaştırmak,
- dar ve orta gelirlilerin yönlendiriciliğinde bu kesimlerin arsa/konut edinmeleri ve bunun için örgütlenmelerini sağlamak" olarak açıklanmıştır. (Sayın, 1983:117)

Kişisel çıkarların toplumsal çıkarlarla bağdaştırılması, "çözüm bireylerin bir araya gelerek barınma sorunlarına sahip çıkacakları ve bunu toplumun genel çıkarları ile bağdaştırabilecekleri örgütlenmeleri yaratmaları ile sağlanabilir" şeklinde açıklanmıştır. (Kent-Koop, 1980:11). Bireysellikle toplumsallığın bu anlamda bağdaştırılması hem Atina Anlaşması'nda hem de yine Howard'ın Bahçe Kent modelinde yer alan bir görüştür. Arsa/konut edinmek için örgütlenme de Bahçe Kent modelinde öngörülen bir yöntemdir. Ayrıca Batıkent'te sosyal servis, merkez ve altmerkez alanlarının Belediyenin mülkiyetinde olacağı ve böylece Batıkent'te oluşacak olası rantların %80'inin Belediyenin kontrolünde kalacağı belirtilmiştir ki bu da Bahçe Kent modeline uygun bir yaklaşımdır (Kent-Koop, 1980: 9-22). Aynı metinde, Batıkent'in planlama yaklaşımı ve tasarım ilkelerine de yer verilmiştir. Bunların da büyük ölçüde modern şehircilik anlayışına uygun olduğu görülmektedir.

Batıkent projesinin düşünsel arka planına bakıldığında, modern şehircilikteki farklı yaklaşımların bir sentezine ulaşma çabasından söz edilebilir. Öncelikle Howard'ın Bahçe Kent modelinin, Batıkent projesinin geliştirilmesinde önemli bir esin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Keskinok'a (2006:126) göre, "proje; kooperatifleşme, talep-arz örgütlenmesi, üretim örgütlenmesi, kaynak yaratılması açısından önemli bir deneyim oluşturmuştur." Kent dışındaki geniş bir arazinin kamulaştırılması, kent-koop adlı üst örgütün çatısı altında kooperatifler halinde örgütlenilerek inşa faaliyetinin gerçekleştirilmesi, yerleşimde bahçeli konutların ve genel olarak yeşil dokunun önemli yer tutması Bahçe Kent modelinin Batıkent'e en belirgin yansımalarındandır. Bununla birlikte, kısmen Le Corbusier'nin tarzına yaklaşacak şekilde yine yeşil peyzaj içinde çok katlı bloklara da yer verilmiştir. Geniş ve ferah caddeler, nispeten seyrek yapılaşma da modern şehirciliğin ve Le Corbusier'nin yaklaşımına uygundur. Öte yandan, projenin "akkondu" adıyla fikir olarak ilk ortaya atılışında etkisi görülen Frank Lloyd Wright'ın insanların kendi konutları kendileri inşa etmeleri ve zaman içinde geliştirmeleri yönündeki yaklaşımı, sonradan yerini daha çok Howard'ın yaklaşımına bırakmış gibi görünmektedir. Ayrıca, Batıkent'teki konutlarda belirli bir standartlaşma söz konusudur. Belli standarttaki konutların uydu kent biçiminde inşası, Sovyet Şehirciliğinde de var olan bir uygulama biçimidir.

Diğer yandan, Batıkent projesinde de her şey başlangıçta düşünüldüğü gibi olamamış, eleştiri konusu olabilecek bazı sorunlar ve eksiklikler kendini göstermiştir. Dar gelirlilere konut sağlama ve gecekondulara alternatif oluşturma amaçlarından uzaklaşılması, projenin başlıca zaaflarından birisidir. Atabaş'a (1983:142) göre, Batıkent'te gecekondu olgusuna seçenek olacağı varsayılan derli konutların yerini villa türü konutlar almış, bunlara talep de gecekondu sahiplerinden ya da gecekondu yapacağı varsayılanlardan değil villa sahibi olmak isteyen küçük burjuva kökenli insanlardan gelmiştir. Talep gelmesi beklenen kesimlerin kendi yapım modeline

seçenek olabilecek ve bu kesimlerle her boyutta ilişki kurabilecek bir yapı da kurulamamıştır. Bu sorun ve sorunun çözümü için alınabilecek önlemler üzerinde yeterince durulmaması ise, "Batıkent projesinin temel yaklaşımlarını çözen, çökerten" etkiler yapmıştır. Kent-Koop'ta bu sorunla ilgili yapılan tartışmalarda ise öne çıkan yaklaşım, derli konutlar için talep beklenen grupların marjinal gruplar oldukları, bunların zaten kendi konut sorununu çözdükleri, ayrıca zaten bu grupların temel sorunlarının örgütsüzlük, örgütlenememe olduğu ve bu "örgütsüzlerin" örgütlü bir yapıya katılıp buna uygun davranmalarının beklenemeyeceği şeklinde olmuştur (Atabaş, 1983:142-143). Bu yaklaşım, projenin başlangıçtaki amacından ciddi bir sapma olduğu gibi, gecekondululerla ilişki kurulamaması ve onlara tepeden bakan bir tavrın sergilenmesi, ciddi bir çelişki oluşturmuştur. Bu da elitist bir yaklaşımın sonucu olarak değerlendirilebilir.

Bu temel sorunun yanısıra, yeterli ve nitelikli kamusal alanların ve merkezlerin yaratılamaması, sitelerden oluşan konut birimlerinin birbirleriyle, sokak ve caddelerle ilişkilerinin kurulamaması ile mimari ve kentsel tasarımın zayıf kalması da Batıkent'e getirilebilecek eleştiri konularındandır. (Keskinok, 2006).

Projenin 90'lı yılların ortalarına kadar devam eden uygulama süreçleri ve ortaya çıkan sonucun, olumlu ve olumsuz yönleriyle daha ayrıntılı değerlendirilmesi gereklidir. Her şeye rağmen Batıkent projesi Ankara'daki konut sorununun çözümü için önemli bir adım olduğu gibi, bu konuda benzerine az rastlanan bir örnek oluşturmaktadır.

2.4.3. Açık-Yeşil Alanlar ve Yaya Alanları

Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları Raporlarının toplandığı 1976 tarihli kitapta, yeşil alanlar konusu "Kentin Fiziksel Yapısına İlişkin Sorunlar" ana başlığı altında alt başlık olarak yer almıştır. Başkanlık Uzmanlarına (1976:107) göre, "Kişilerin dinlenme ve oynama gereksinimlerini karşılamak toplumsal bir hizmettir."

Dolayısıyla toplumcu belediyecilik anlayışıyla yakından ilişkilidir. Burada yeşil alanlar üçe ayrılmıştır. Bunlar:

1- Mahalle Ölçeğindeki Küçük Parklar ve Çocuk Bahçeleri
2- Tüm kente ya da büyük kent parçalarına hizmet eden parklar,
3- Kent çevresindeki piknik ya da kentsel hizmet alanına dönüştürülebilecek alanlar

şeklindedir. (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:111)

Yeşil alanların bu şekilde derecelendirilmesi, Atina Anlaşması'nda serbest alanların günlük, haftalık ve yıllık olarak sınıflandırılmasıyla benzerlik taşımaktadır. Başkanlık Uzmanlarının bu konuya yaklaşımı da Atina Anlaşması'nda yer alan insanlara dinlenme imkanları yaratmanın belediyenin sorumluluğunda olduğu ifadesine uygundur.

Yeşil alanlarla ilgili birinci raporda, kentte yeşil alan ve çocuk bahçesi miktarının çok yetersiz olduğu, haritada yeşil olarak görülen birçok geniş alanın da yalnızca kentteki küçük gruplara açık olduğundan kullanılamamanın da ötesinde algılanamadıkları, birçok bölgede yeni park ya da çocuk bahçesi yapacak boş alan bulunmadığı, ayrıca araç-gereç eksikliği, personel yetersizliği, mali kaynak yetersizliği ve kullanılacak bitkilerin temin ve yetiştirilmesindeki güçlükler gibi sorunlar nedeniyle parkların sayılarının arttırılmasında zorluk yaşandığı tespitleri yapılmıştır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:107,108). Mevcut yeşil alanların yetersizliği ve adil kullanılmıyor oluşuna yönelik tespitler, Atina Anlaşması'ndaki yaklaşımla uyumludur.

Bu noktada, başkanlık uzmanlarının tavsiyesi, toplumcu belediyecilik anlayışına uygun olarak kaynakları verimli kullanma ve ayrıca yapılan hizmetin görünürlüğünü ve kullanışlılığını sağlama adına, yeni açılacak park ve çocuk bahçelerine öncelik

verilmesi, mevcut parklardaki revizyon projelerinin daha sonraya bırakılması yönünde olmuştur (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:107,108).

Ayrıca, o dönemde Ankara nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan 10-15 yaş grubu için oyun alanlarının da çok yetersiz olduğu, bu yaş grubu için Gençlik ve Spor Bakanlığı ile de ilişki kurularak spor tesislerinin yapılması, ayrıca araç trafiğinin düşük olduğu 2. ve 3. Derecedeki –çocuklar tarafından zaten işgal edilen- yolların özellikle haftasonlarında araç trafiğine kapatılarak oyun alanı olarak kullanılması Uzmanlar tarafından önerilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:107,108).

Bu öncelikli önerilerin gerçekleştirilmesinden sonra, ilerleyen dönemde bu konuda yapılması gerekli işler olarak, Güvenpark revizyonu ve Altınpark gibi büyük projelerin uygulanması, Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nün gelirlerinin arttırılmasının sağlanması, kentin özellikle gelişmekte olan alanlarında yeşil alan yapımı için istimlak edilecek alanların saptanarak eyleme geçilmesi, Atatürk Orman Çiftliği'nin belediyeye devri konusunda çalışma yapılması ve kamu kuruluşlarına ait yeşil alanların piknik alanı olarak kullanılmaları için girişimde bulunulması olarak sıralanmıştır (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:110).

İkinci yeşil alan raporunda ise öncelikle, nefes alınacak yeşil alanların ve kentin 24 saat yaşamasını sağlayacak kullanışların belediye hizmetleri içinde tüm kentlilere en fazla dönük olanlar olduğu belirtilmiştir. Ankara'daki yeşil-açık alanlar projesinin iki temel amacı ise,

- "Kentteki açık ve yeşil alanları alabildiğine arttırmak ve
- Özellikle merkez ve çevresini devamlı yaşayan alanlar şekline sokmak"

biçiminde ifade edilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:111)

Tanımlanmış üç yeşil alan kategorisinden birincisi olan "mahalle ölçeğindeki küçük parklar ve çocuk bahçeleri"nin tüm kentlilerin, özellikle açık havadan en çok yararlanması gereken çocukların bu gereksinimini karşıladığı için" diğer yeşil alan

türlerine göre daha öncelikli olması gerektiği belirtilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:111).

Gecekondu alanlarında bu tür küçük parkların açılabileceği alanlarda gecekonduların bulunması nedeniyle, Ankara Belediyesi'nin gecekondu politikası nedeniyle yıkım söz konusu olmayacağından, ya buradaki gecekondu sahiplerine başka yer gösterilerek ya da gecekondulara rağmen parkın yapılıp bakım sorumluluğunu da oradaki gecekondu sahiplerine verilmesi şeklinde çözümler önerilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:112). Burada, Atina Anlaşması'nda yer alan "sağlığa aykırı adacıklar ortadan kaldırılmalı, yerlerine yeşil alanlar yapılmalıdır" önerisi "belediyenin gecekondu politikası nedeniyle" benimsenememiş olsa da, bazı alanlarda gecekondu yerine bir parkın bulunmasının tercih edildiği görülmektedir.

Bunlara ek olarak, Ankara'da ek yeşil alan sağlanabilmesi için, İmar Yasası'nda bulunan ancak tam olarak uygulanmayan konut alanlarında %25 oranındaki alanın yol, park, bahçe, okul gibi ortak kullanılışlara ayrılması hükmüne işlerlik kazandırılması ve bu yolla belediyenin yeşil alan için gerekli alanları elde etmesi de önerilmektedir. Bunun yapılması için de, Ankara Nazım Bürosu ve İmar İskan Bakanlığı ile gerekli ilişkiler kurularak, bu alanların plan onama aşamasında belediyeye resmen devrinin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:115). Burada da bir çeşit kaynak yaratma düşüncesinin devreye girdiği söylenebilir. Bu kez yaratılan kaynağın somut görünümü para değil, alan olacaktır. Ancak bu uygulama, belediyeyi istimlak giderlerinden kurtararak aslında yine parasal bir katkı sağlamış olacaktır.

Yeşil alan çalışmalarının nasıl örgütlenmesi gerektiğine de Başkanlık Uzmanlarının raporunda değinilmiştir. Buna göre, bu konuda üç tür çalışma biçimi söz konusudur: Projelendirme, uygulama ve ilgili örgütlerle kurulacak ilişkiler (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:116) Burada projelendirme çalışmalarının

tamamen Park ve Bahçeler Müdürlüğü bünyesinde gerçekleştirileceği, uygulamada Fen İşleri ve Sosyal Konutlar Müdürlüklerinin de yardımının sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Belediye Başkanlığı da birimlerin arasında eşgüdümün ve gerekli araç-gereçin sağlanması görevini üstlenecektir. Yani belediye, proje ve uygulamaları kendi bünyesinde, kendi olanakları ile gerçekleştirecektir. Herhangi bir şekilde bir taşeron firma ile çalışılması söz konusu değildir.

Vedat Dalokay döneminde Başkanlık Uzmanlarının hazırladığı bu raporlardaki tespit ve öneriler, açık ve yeşil alan konusunun önemsendiğini göstermektedir. Raporlarda mevcut durum tespitleri yapılmış ve toplumcu belediyeciliğin gereği olan yaklaşımlar çerçevesinde, olanakların sınırlılığı da göz önüne alınarak pratik çözüm önerileri yapılmaya çalışılmıştır. Raporların sonuç bölümünde, "diğer hizmetlere göreli olarak sınırlı bir kaynak kullanımıyla gerçekleştirilebilen fakat Ankara gibi durgun bir kenti yaşayan canlı bir kent haline getirecek olan park, bahçe ve sokak düzenlemelerine ilişkin çalışmalar, ayrıca çok kısa zamanda sonuçlarını gösterebilecekleri için öncelikle ele alınmalıdır" vurgusu dikkat çekicidir. Burada yine sınırlı kaynakları en verimli biçimde kullanma düşüncesi, yani düşük maliyetin yanısıra kısa zamanda sonuç vererek etki yaratan, halkın beğenisini kazanacak çalışmalara öncelik verilmesi söz konusudur.

Vedat Dalokay da 2 Ocak 1976'da Cumhuriyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında, belediyenin yeşil alan çalışmaları hakkında bilgi verdikten sonra, kendi yeşil alan yaklaşımıyla ilgili ipuçları vermiştir:

> "Ankara öyle sanıldığı kadar yeşilsiz bir kent değildir, ne var ki bu yeşili kullanmak olanağını bilmemişiz, yeşil adil dağıtılmış değil. Çankaya semtinde kişi başına düşen yeşil yalnız bizim açtığımız alanlarda on metrekareyi geçiyor! Esasta Çankaya Köşkünü, elçilikleri falan katınca otuz metrekareyi geçiyor. Ondan sonra Cebeci semtine gidiyorsunuz. 0,5 metrekare, yarım metrekare yani! Gecekondu semtlerine gidiyorsunuz hiç yok, Başkentimizde milli gelir nasıl adil dağıtılmıyorsa yeşil de öyle... Anıtkabir etrafındaki, TBMM etrafındaki yeşil, halk tarafından kullanılmaz, bahçeler parklar... Ne bileyim bir Çankaya'nın o güzelim koca bahçesi halk tarafından hiç kullanılmaz ancak dışardan bakılır! Halkın yararına bunları halka sunmakta ne zarar var?"

Burada Dalokay'ın yeşil alanların kentte adil bir dağılımının olmasını savunduğu ve Ankara'nın merkezi alanlardaki büyük yeşil alanların halka açık olmaması sorununa dikkat çekerek bu alanların halka açılmasını istediği görülmektedir. Bu düşünceler, toplumcu belediyecilik ilkelerinin olduğu gibi Atina Anlaşması ilkelerinin de gereği olan bir yaklaşımdır. Atina Anlaşması'nda da, "serbest alanlar, yeterli genişlikte olsalar da, çoğunlukla yerleri iyi seçilmemiştir; dolayısıyla geniş kitleler tarafından yeterince kullanılmamaktadırlar" tespiti yer almaktadır (Le Corbusier, 2015:59).

Dalokay'ın başkanlığının ilk iki yılındaki icraatların anlatıldığı "730 gün 730 gece Halkçı Başkent Belediyesi" adlı kitapta da belediyenin yeşil alanlara ilişkin bazı çalışmalarına yer verilmiştir. Burada, iki yıl içinde düzenlenen toplam 70 bin m2 açık alanın 47,5 bin m2'sinin park ve çocuk bahçelerinden oluştuğu belirtilmiştir (Dalokay, 1975). Bu parkların listesi de verilmiştir ve listede çeşitli semtlerden farklı büyüklüklerde toplam 20 adet park ve çocuk bahçesi yer almaktadır.

1958'de yapılan ancak zamanla berduşların mekanı haline gelen Kuğulu Park da Dalokay döneminde yeniden düzenlenmiş, parka yeniden kuğular ve ördekler getirilmiş, park artık sadece yakın çevresine değil tüm kente hitap eden bir dinlenme alanı olmuştur (Aydın ve diğerleri, 2005:591). Böylece Kuğulu Park Ankara'nın simge mekânlarından biri durumuna gelmiştir.

Ali Dinçer döneminde de park ve yeşil alan çalışmalarına önem verildiği görülmektedir. 1979 yılında yayınlanan ve Ali Dinçer döneminin ilk iki yılında yapılanların anlatıldığı "Öncü, Atılımcı, Halkçı Belediye" adlı kitapçıkta, Sıhhiye'deki Abdi İpekçi Parkı'nın yapımının büyük ölçüde tamamlandığı, ayrıca Golf Kulübü arazisi ile Hipodrom arazisinin park yapılmak üzere hazır hale getirildiğini, projelerinin de hazırlandığını belirtmektedir (Ankara Belediyesi, 1979). Dinçer dönemindeki en önemli yeşil alan projesi ise, Abdi İpekçi Parkı ve hipodrom arazisini de kapsayan,

ayrıntıları aşağıda açıklanacak olan Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı Projesi'dir.

Fotoğraf 5: Dalokay döneminde yapılan bir çocuk parkı

(**Kaynak:** Ankara Belediyesi, (1975), **730 Gün 730 Gece Halkçı Başkent Belediyesi**, Ankara.)

2.4.3.1. Altınpark

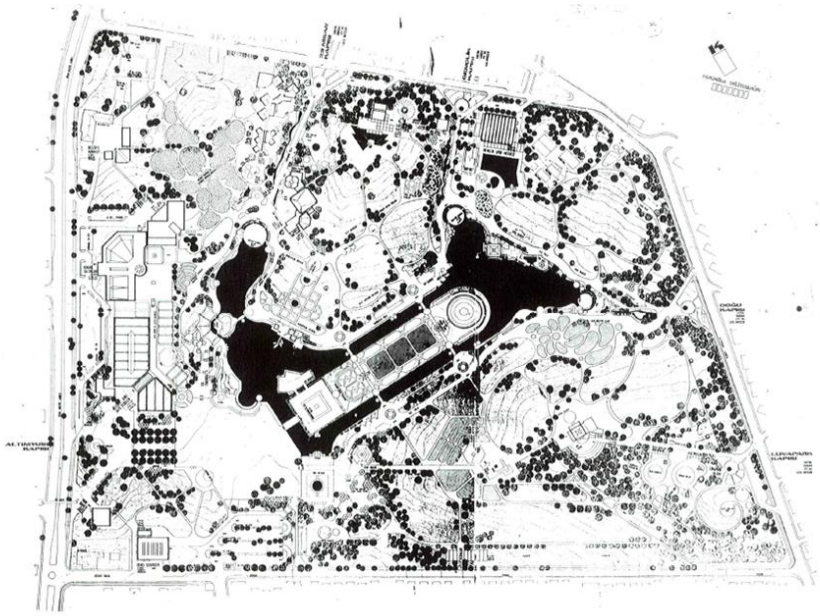
Altınpark projesi, Başkanlık Uzmanlarının raporlarında uzun süreli ve yüksek maliyetli olduğu için öncelikle yapılacak işler arasında gösterilmemiş olsa da, Dalokay'ın önemle üzerinde durduğu projelerden biridir. Bu projede, Dalokay'ın kendisinin de üye olduğu bir golf kulübü tarafından kullanılan ancak mülkiyeti belediyeye ait olan Aydınlıkevler'deki araziye, halka açık büyük bir rekreasyon alanı ile eğitim yapıları ve konutların yapılması amaçlanmıştır. Vedat Dalokay, Cumhuriyet Gazetesi'ne verdiği bir röportajda, Altınpark projesinin uygulanacağını ve çevresi o dönemde gecekondu bölgesi olan golf kulübü alanına Gençlik Parkı'ndaki havuzdan daha büyük bir havuz, çocuk parkları, 20 tane voleybol, basketbol, tenis alanları, dört ana okulu, iki ilkokul, bir lise, bir sanat okulu, ayrıca park çevresinde 2000 kişiyi barındıracak yüksek konutlar ve projesini kendisinin çizeceği bir cami yapılacağını belirtmiştir (Cumhuriyet, 05.04.1976). İşe, golf kulübü alanının çevresindeki duvarların yıkılmasıyla başlanmıştır (Cumhuriyet, 05.04.1976). Ancak Dalokay'ın ısrarla

uygulamak istediği bu proje, kulübün yoğun tepkisi ve başka engelleme girişimleriyle karşılaşmıştır.

Dalokay, 1977 yılında Mülkiyeliler Birliği'nce düzenlenen Büyük Kent Belediyeleri ve Sorunları Sempozyumunda bu konuyu şöyle anlatmıştır:

> "Düşünün bir golf kulübümüz var, aşağı yukarı bir milyon metrekare yani bir kilometreye bir kilometrelik bir alan, oradan 80-100 kişi yararlanıyor. Fakat arsanın tümü belediyenin malı. (…) Bizim yönetimimizde bu konuya toplumcu bir görüşle yaklaşarak, onu Ankaralı'ya sunmak istiyoruz. Oraya olanca gücümüzle saldırıyor ama yıllardır kendi malımıza sahip olamıyoruz. Kurulu düzenle boğuşuyoruz, kurulu düzenin politik güçleriyle, ekonomik güçleriyle boğuşuyoruz ve kendi malımızı orada 80-100 kişinin elinden alamıyoruz. Ama alacağız; belediyelerin kurulu ekonomik ve siyasi yapının emellerine hizmet edecek bir yapı olmadığını, gerçekten halka hizmet götürmek için, kentte ne gerekirse onu yapmak için iş başında olduklarını kanıtlamak istiyoruz." (Dalokay, 1977b)

Altınpark projesi için Dalokay ilk adımları atmış, projenin en azından fikir olarak yerleşmesini ve benimsenmesini sağlamıştır. Ali Dinçer döneminde de projenin gerçekleştirilmesi için girişimler sürdürülmüş, golf kulübünün alandan tahliyesi sağlanarak alan halkın kullanımına açık bir yeşil alan uygulaması için hazır hale getirilmiştir (Ankara Belediyesi, 1979). 12 Eylül'den sonra da proje süreci devam etmiş; Mehmet Altınsoy döneminde bir proje yarışmasıyla projesi belirlenerek uygulamaya geçilmiştir (Archiscapes, İnternet) (Şekil 1).

Şekil 1: Altınpark'ın 1985 yılında yarışmayla belirlenen projesi

(**Kaynak:** https://archiscapes.wixsite.com/tobbetu/altnpark)

Böylece Altınpark, tam olarak Vedat Dalokay'ın tarif ettiği şekilde olmasa da hayata geçirilmiş ve tamamlanarak Murat Karayalçın döneminde açılmıştır. Eskiden bir golf kulübü olarak çok sınırlı bir gruba hizmet eden bu büyük alan, modern şehircilik anlayışına da uygun olarak, günümüzde tüm Ankara halkına açık olan Ankara'nın en büyük ve en önemli rekreasyon alanlarından biridir.

Altınpark projesinin toplumcu belediyecilik anlayışının somut yansımalarından biri olduğu açıktır. Burada en önemli nokta, Dalokay'ın da vurguladığı gibi kent içindeki bu kadar büyük ve bu kadar değerli bir alanın, üstelik belediyeye ait olan, yani aslında halka ait olması gereken bir alanın yalnızca küçük, seçkin bir zümre tarafından kullanılıyor olmasıdır. Alanı bu küçük grubun elinden alıp tüm halka açma girişimi, üretici belediyecilik ilkesinde tanımlanan rantın topluma kazandırılmasının bir başka biçimi olarak görülebilir. Ayrıca bu girişim, İlhan Tekeli'nin 1977 yılında tanımladığı şekliyle "tüketimi düzenleyici belediyecilik" ilkesi kapsamında, "toplumun tüm gelir gruplarının bir arada etkinlikte bulunarak eğlenmesi, bu yolla bir toplumun parçası olmanın ve beraberce yaratıcı olmanın zevkine varma olanağına kavuşturulması"na da doğrudan hizmet edecektir. Bölgenin o dönemde bir gecekondu bölgesi olması, parkın düşük gelir grubu tarafından da rahatlıkla, hatta öncelikle kullanılacağı anlamına gelmektedir. Bunu da yine Atina Anlaşması'ndaki yaklaşımla bağdaştırmak çok kolaydır. Anlaşma'da da yeşil alanların yalnızca bir kesim tarafından değil, geniş kitlelerce kullanımının sağlanması gerektiği, merkezde ve konut alanlarının çok yakınında olması gerektiği, sadece lüks oturma bölgelerinde bulunmalarının da doğru olmadığı açıkça belirtilmektedir (Le Corbusier, 2015:59). Altınpark'ın konumu, yapılış amacı ve alanın önceki kullanım biçimi düşünüldüğünde, Atina Anlaşması'ndaki bu yaklaşıma çok uygun olduğu görülür (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 6: Altınpark'ın kent içindeki konumunu gösteren hava fotoğrafı

(**Kaynak:** M. Yavuz Tekin, http://wikimapia.org/170180/tr/Alt%C4%B1npark#/ photo/5664610)

2.4.3.2. Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı

Abdi ipekçi Parkı ve Hipodrom alanının bir yeşil alan olarak halkın kullanımına açılması, aslında daha büyük bir projenin, " Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı Projesi"nin parçalarıdır.

Hipodromun at yarışı alanı olmak yerine bir kültür alanı olarak halkın kullanımına açılması düşüncesi Vedat Dalokay döneminde de mevcuttu. Dalokay göreve gelmeden önce seçim kampanyası sırasında yaptığı bir basın toplantısında bu düşüncesini bir vaat olarak dile getirmiş, ancak kendi görev süresi içinde bunu gerçekleştirememiştir (Milliyet, 01.12.1973). Bu düşünceyi, kapsamını genişleterek büyük bir proje haline getiren ve uygulanması için adımlar atanlar ise Ali Dinçer ve ekibi olmuştur. Projenin amacı, Ankara'nın merkezinde bulunan, bir bölümü halkın kullanımına kapalı ya da atıl durumda olan ve bütünlüğü olmayan yaklaşık 1.400.000 m2'lik alanı bütünleştirip düzenleyerek büyük bir rekreasyon alanı olarak Ankara

halkının kullanımına sunmak ve bu alanı bir taraftan Atatürk Orman Çiftliği ile, diğer taraftan Ulus-Kale çevresi ve Ankara'nın diğer tarihi alanları ile bütünleştirmektir.

Proje alanı, Kurtuluş Parkı'ndan başlayarak, -Ali Dinçer döneminde planlanan ve yapılan- Sıhhiye'deki Abdi İpekçi Parkı, Sıhhiye Meydanı, Adliye Sarayı, tren aktarma bölgesi (bugünkü Cer Modern'in bulunduğu alan), Ankara Hal, Selim Sırrı Tarcan Spor Salonu, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Binası, Gençlik Parkı, Paraşüt Kulesi ile Kore Parkının çevresi, Atatürk Spor Salonu, 19 Mayıs Stadyumu ve Hipodrom (bugünkü Atatürk Kültür Merkezi) alanları ile Ulus Meydanı, Hacı Bayram Camii çevresi, Ankara Kalesi ve bu aks üzerinde ya da çevresinde yer alan tarihi alanları da kapsamaktadır (Atabaş, 1983: 92-93). (Şekil 1)

Projenin amaçları ve getirileri şöyle sıralanmaktadır:

> "- Kentin Frig, Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı dönemlerinden gelen yapısını, Cumhuriyet dönemi ve geleceğin Ankara'sı ile bütünleştirebilecek, böylece Ankara'nın tarihsel sürekliliğini ve kişiliğini ortaya çıkaracak;
> - Kentin içinde bulunduğu yeşil alan azlığı, bundan da öte, rekreasyon alanı yokluğunu ortadan kaldırabilecek, Atatürk Orman Çiftliği'nden başlayarak kilometrelerce uzunluktaki bir yeşil bantı kentin merkezine bağlayacak;
> - Kentteki kitlelerden oldukça az ilgi gören ve de soyutlanmış kültürel etkinlikleri bu yeşil/rekreasyon bandının içine dağıtarak önemli bir bütünleşmeyi sağlayacak;
> - Binlerce insanın, her mevsim değişik işlevleri bulabilecekleri, tüm günlerini geçirebilecekleri, tarih/kültür/rekreasyon/amatör spor/yeşil bütünlüğünü yaşayabilmesi olanaklı kılınacaktır." (Atabaş, 1983)

Burada yine "düzenleyici belediye" ilkesinin amacına uygun olarak bütünleşmenin sağlanması vurgusu dikkat çekmektedir. Bu öngörü ve amaçlar doğrultusunda, Hipodrom alanında amatör spor, gezi, eğlence alanları, su kanalı ve hayvanat bahçesi ile tüm Anadolu tarihinin ve kültürünün eserlerini, tüm halkbilim çalışmaları, yazılı yazısız tüm yapıtları birleştirecek bir müze/arşiv araştırma merkezinin kurulması, 19 Mayıs Stadyum alanı ile Gençlik Parkı arasındaki caddenin yayalaştırılması, Gençlik Parkı'ndan sonra aksın Opera köprüsü altından geçilerek Adliye Sarayı'nın bulunduğu alanla birleştirilmesi ve nihayet Sıhhiye'deki Abdi İpekçi Parkı ve Kurtuluş Parkı ile bütünleştirilmesi planlanmıştır. (Şekil 2)

Şekil 2: "Ankara Tarih/Yeşil/Kültür Rekreasyon Aksı"nın kapsadığı alanların günümüzdeki uydu görüntüsü üzerinden gösterimi

(**Kaynak:** Atabaş, K., (1994), **Yerel Yönetimler ve Mimarlık**, Boyut Kitapları, 2. Basım, İstanbul s. 51'deki haritadan uyarlanmıştır.)

Tamamının uygulanması ciddi bir zaman ve çaba gerektiren bu proje için Ankara Belediyesi girişimlere başlamış, ilk olarak Sıhhiye'de belediyeye ait alan üzerinde bulunan depolar, benzin istasyonu ve zabıta binaları yıkılarak Abdi İpekçi Parkı'nın yapımı gerçekleştirilmiştir (Fotoğraf 7). Ayrıca, Hipodrom alanı için proje çalışması, mülkiyet ve sahiplilik sorunları aşılmış; alanın peyzaj düzenlemesi ve havuz çalışmaları başlatılmıştır (Atabaş, 1983: 97-104).

Projenin Eylül 1980'den sonraki seyri ise Dinçer yönetiminin öngördüğü biçimde olamamıştır. Hipodrom alanı için hazırlanan Belediye projesi yerine bir yarışma açılarak yeni bir proje seçilmiş, havuz çalışmaları durdurulmuştur (Atabaş, 1983: 103-104).

Sonraki yıllarda ise alan üzerinde yarışma ile belirlenen Atatürk Kültür Merkezi projesi uygulanmış ancak alan bayram kutlamaları ve Atatürk Kültür Merkezi'nde yapılan sınırlı etkinlikler dışında halkın kullanımına kapalı ve atıl bir biçimde kalmaya devam etmiştir. Projenin geri kalan alanlarında ise hiçbir gelişme sağlanmamıştır.

Fotoğraf 7: Abdi İpekçi Parkı inşa edilirken

(Kaynak: Ankara Belediyesi, (1979), Öncü Atılımcı Halkçı Belediye, Ankara)

Ankara Tarih/Yeşil/Kültür/Rekreasyon Aksı Projesi, toplumcu belediyenin Ankara'da yeşile, tarihe, kent kimliğine ve kültürüne, insan odaklı planlamaya önem verdiğinin bir göstergesidir. Ankara'nın merkezindeki çok geniş bir alanın, toplumcu belediyecilik anlayışına da uygun olarak kamuya kazandırılması ve halkın yaya olarak kullanımına açılması amaçlanmıştır. Ankara'nın kimliğine katkılar sağlayacak, merkezdeki rekreasyon alanı sıkıntısını çözecek, Ankara'nın tarihi ile bağını güçlendirerek tarihi alanlarını ön plana çıkaracak olan bu önemli projenin uygulanamamış olması Ankara açısından talihsizliktir. Bunda, sonraki belediye başkanlarının projeyi sahiplenmemesi ve Atatürk Kültür Merkezi alanının belediyenin tasarrufuna bırakılmayışının da etkisi vardır.

Ankara Tarih/Yeşil/Kültür/Rekreasyon Aksı Projesi, yeşil alanların uygun yerlerde geniş kitlelerce kullanılabilir şekilde oluşturulması, kentte bir bütünleşmenin sağlanması, farklı toplumsal kesimlerin bir arada zaman geçirip kent toplumunun parçası olduğunu hissetmesi gibi hem modern şehirciliğin hem de toplumcu

belediyeciliğin ortak amaçlarına uygun bir projedir. Aynı zamanda, Modern Şehircilikte genellikle ihmal edilmiş görünen kent kimliği konusuna vurgu yapmakta ve kent kimliğini geliştirme amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım, Batıda kent merkezlerinin daha çok ticari ve endüstriyel, Sovyetler Birliği'nde ise "kültürel ya da eğlenme ve dinlenmeye yönelik hizmetler gibi bedel ödenmeden yararlanılabilen kamusal etkinlikler için" kullanıldığı düşünüldüğünde, Sovyet anlayışına yakındır.

2.4.3.3. Yaya Alanları

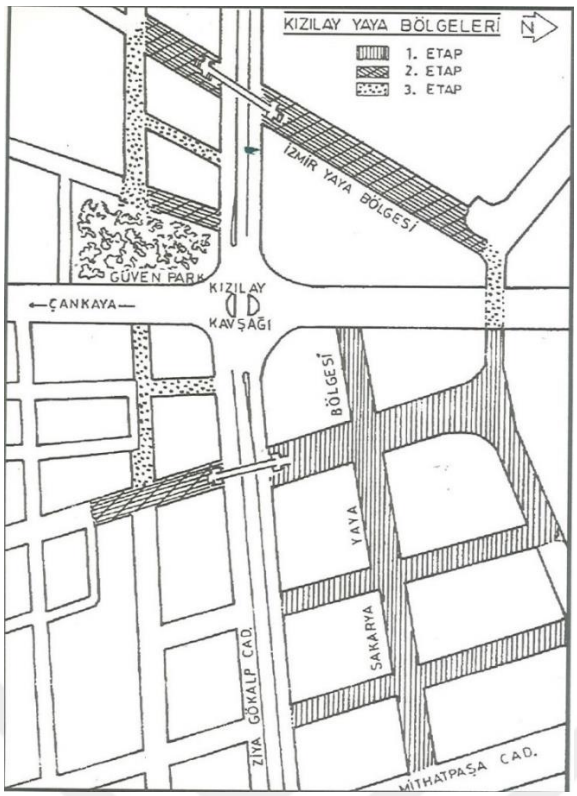
Ankara Belediyesi, Vedat Dalokay döneminde Kızılay'da yayalara yönelik olarak Sakarya, Yüksel Caddeleri ile Olgunlar Sokak'ta yeniden düzenleme projelerine girişmiştir (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:113). Başkanlık Uzmanları (1976), raporlarında Güvenpark'ın, Karanfil Sokağın ve Zafer Meydanı'nın da aynı anlayışla ele alınıp projelendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Sıhhıye-Bakanlıklar arasındaki kaldırımların yeniden düzenlenmesi de öneriler arasındadır. Ulus yakınlarında da bu tür düzenlemelerin yapılması, ancak yine Uzmanlar Kurulu tarafından önerilen Ulus'un Yeniden Düzenlenmesi projesi ile birlikte bu konunun ele alınması gerektiği de belirtilmiştir.

Dinçer döneminde de yaya alanlarına, yaya dolaşımına büyük önem verilmiş ve bu konuda daha fazla uygulama yapılmıştır. Ali Dinçer, 1979 yılında yayınlanan "Öncü, Atılımcı, Halkçı Belediye" kitabının önsözünde "İnsanına önem veren tüm uygar ülke belediyeleri gibi yaya bölgeleri oluşturuldu. Hedef, yayalara özgürlük. Kolkola yürünemeyen sokaklardan halay çekilebilecek meydanlara…" ve "kaldırımlarda yürürken cambazlık yapan, araba gürültülerinden en az hayat şartlarının ağırlığı kadar olumsuz etkilenen insanlara göreli rahatlık sağlamanın da halkçılık kabul edileceği inancıyla yaya bölgeleri oluşturduk" diyerek yaya alanlarına verdiği önemi göstermiş ve yaya alanları oluşturmanın da aslında siyasi/ideolojik bir tercih olduğunu ifade etmiştir

(Ankara Belediyesi, 1979). Atabaş (1983: 80) da Ankara Belediyesi'nin bu dönemde "insan ayağının basmadığı yer bizim değildir" ve "insana saygı" sloganları ile yaya bölgeleri çalışmasını gündeme aldığını, Dünya'daki yaya bölgeleri uygulamalarını bilen teknik kadronun önerileri doğrultusunda ilk projeleri gerçekleştirmeye başladığını belirtmektedir. Bu konudaki çalışmalar Kızılay'da yoğunlaşmaktadır (Şekil 2).

Dinçer döneminde Kızılay'da önce Sakarya Caddesi düzenlemesi tamamlanarak cadde tamamen yayalaştırılmıştır (Ankara Belediyesi, 1979) (Fotoğraf 8). Bu uygulamanın -bazı karşı çıkış ve rahatsızlıklara rağmen- başarılı olması üzerine, burada kazanılan deneyimle projenin ikinci aşaması olarak İzmir Caddesi ve Selanik Caddesi'nde yayalaştırma ve yaya bölgesi düzenlemesi gerçekleştirilmiştir (Şekil 3). Sakarya Caddesi'nde uygulamada çıkan bazı sorunların bu kez yaşanmaması için İzmir ve Selanik Caddesi'nde projeler kolay uygulama imkanı verecek biçimde hazırlanmıştır. Çünkü, "gerek uygulayıcılar, gerekse projeciler, zeminin ne taşından yapıldığı ya da hangi detay inşaatının uygulanmasının güzel olduğundan daha önemli olanın, yaya bölgesinin ne tür işleve sunulduğu ve bunun uygulama başarısı olduğunu görmüşlerdir" (Atabaş, 1983: 79-85).

Böylece, proje ve uygulamalar kusursuz olmasa da Ankara Belediyesi kent merkezinde önemli bir adım atmış ve insanların kent merkezini yaya olarak kullanabilmeleri, buralarda zaman geçirebilmeleri ve ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yaya bölgeleri oluşturmuştur. Yine bunun sonucu olarak Sakarya Caddesi'nde işlev değişiklikleri oluşmuş, ağır servis hizmetleri gerektiren işlevler bölgeden çıkarken yerine bugün de hala olduğu gibi ağırlıklı olarak yeme-içme birimleri gelmiş, aynı zamanda bu bölgede belediye tarafında büyük çadırlar kurularak kitap, karikatür gibi sergiler gerçekleştirilmiştir (Atabaş, 1983: 82). Böylece kent merkezine kültürel işlev getirilmiştir ve bu uygulamalar sayesinde kent merkezinde yayaların önceliği ve üstünlüğü başlamıştır.

Şekil 3: Ali Dinçer döneminde Kızılay yaya alanları planlaması
(**Kaynak:** Atabaş, K., (1994), **Yerel Yönetimler ve Mimarlık**, Boyut Kitapları, 2. Basım, İstanbul, s. 50)

Projenin üçüncü aşaması olarak da oluşturulan yaya bölgelerinin yapımı İş Bankası tarafından üstlenilen üst geçitlerle birbirine bağlanması sağlanmış; bu aşamada önerilen yeni bir yaya aksı ise sonraki yönetim zamanında yapılmıştır. Tüm Kızılay çevresinin zemin altı seviyesinde alt çarşılarla ve burada oluşturulacak kültür işlevleriyle birlikte düzenlenmesi önerisi ise, metro projesi ile birlikte ele alınması gerektiğinden bu aşamada gerçekleştirilmemiştir (Atabaş, 1983).

Dinçer'in Tarih/Yeşil/Kültür/Rekreasyon Aksı projesi de aynı zamanda yaya alanlarını ve yayalaştırma uygulamalarını barındıran ve bu anlamda Ankara'ya katkı sağlayacak olan bir projedir.

Fotoğraf 8: Ali Dinçer döneminde düzenlenen Sakarya Yaya Bölgesi
(Kaynak: Ankara Belediyesi, (1979), **Öncü, Atılımcı, Halkçı Belediye**, Ankara, Arka Kapak)

Böylece Dalokay döneminde ilkesel olarak benimsenen ancak pek fazla uygulaması yapılamayan, Dinçer döneminde ise özellikle Kızılay'da gerçekleştirilen ve kent merkezinde önceliği yayaya, insana, halka veren yayalaştırma ve yaya alanı düzenlemeleri, somut bir toplumcu belediyecilik uygulaması olarak ortaya çıkmıştır. Burada yine kentsel alanların, motorlu araçlar ya da sınırlı bir grubun kullanımı yerine toplumun geniş kesimlerinin kullanımına açılması söz konusudur. Bunun kent merkezinde yapılması, etkiyi daha da arttırmaktadır. Yayalaştırma çalışmaları ve bu konuda ortaya konulan vizyon, Atina Anlaşması'ndaki "yayaların geçeceği yollar, araçların geçtiği yollardan ayrılmış olmalıdır" ilkesine uygundur ancak yapılan basit bir yaya-araç ayrımı değil, bunun ötesinde, toplumun farklı kesimlerinin bir araya gelip zaman geçirebildiği, kültürel etkinliklerin de yapıldığı, kent kimliğine ve kentlilik bilincine katkı sağlayan alanların oluşturulması olmuştur. Sovyet şehircilik anlayışında da kent merkezlerinin; öncelikle yönetsel işlevler için; bunun yanında da, "kültürel ya da eğlenme ve dinlenmeye yönelik hizmetler gibi bedel ödenmeden yararlanılabilen kamusal etkinlikler için" kullanılması söz konusu olduğundan, Ankara'daki bu

uygulamalar, Atina Anlaşması'ndan çok Sovyet anlayışına uygun görünmekte ve "(tüketimi) düzenleyici belediye" ilkesinin amacına karşılık gelmektedir.

2.4.4. Kent Merkezine ve Tarihi Dokuya Yaklaşım

Vedat Dalokay döneminde görev yapan Başkanlık Uzmanları'nın "Ankara'yı Canlandırma Projeleri" başlıklı raporunda kent merkezi ele alınmıştır. Öncelikle kent merkezinde ortak kullanılış alanlarının yetersiz olduğu ve kenti devamlı yaşatacak şekilde tasarlanmadıkları tespiti yapılmıştır. (Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, 1976:113)

Dalokay döneminde yapılan Sıhhiye'deki Güneş Kursu heykeli kente ve kent merkezine önemli bir katkı olmuştur. Dinçer döneminde ise daha bütüncül bir yaklaşımla kent merkezi ele alınmış, bazı önemli uygulamalar da yapılmıştır.

2.4.4.1. Ulus ve Kızılay'ın Ele Alınışı

Ulus'un Yeniden Düzenlenmesi de Dalokay döneminde Başkanlık Uzmanlarının önemli mekânsal önerilerinden biridir. Başkanlık Uzmanlarına (1976:121) göre,

> "…Ulus merkezinin kendi gelişimi sahası çevresinde ve gerekse kendi içinde yenilemeye hazır çok miktarda alan vardır. Böyle değişmeler sonucu yaratılacak çok büyük değer artışlarının, sayılı şahıslar ve özellikle spekülatörler yerine, topluma, kamuya intikali istenir. Bunu sağlamak ve sözü edilen tehlikeleri ortadan kaldırmak üzere Ulus merkezi ve civarının yeni koşullara göre ve gerçekleştirmeye yönelmiş biçimde yeniden planlanması hazırlanacak programlar ve kurulacak mali, hukuki ve teknik bir mekanizmanın öncülüğü ve güdücülüğünde yeniden inşası ve gereken yerde de korunması için girişimler, gecikmeden başlamalıdır."

Başkanlık Uzmanları tarafından hazırlanan rapordaki Ulus ile ilgili bu öneriler, Dalokay döneminde –muhtemelen kaynak sıkıntısı nedeniyle- uygulamaya geçirilememiştir. Ancak, belediye yönetiminde, tarihi kent merkezi olan Ulus ile ilgili bir duyarlılığın bulunduğu anlaşılmaktadır.

Dinçer döneminde geliştirilen Ankara tarih/yeşil/kültür/rekreasyon aksı projesine Ulus da dahil edilerek, kentteki tarihi alanların, rekreasyon alanları ile bütünleştirilmesi hedeflenmiştir. Projenin uygulaması yarım kalınca, bu hedefe de ulaşılamamıştır. Bu arada, ikinci TBMM Binası'nın bahçesini halka açma girişimi de Kültür Bakanlığı tarafından engellenmiş ve böylece "kent halkı, Cumhuriyet'in İkinci Meclis Binası'nın yanına yaklaştırılmamıştır" (Atabaş, 1983).

Kızılay ise her iki belediye yönetiminin de gündeminde Ulus'a kıyasla daha fazla yer tutmuş görünmektedir. Vedat Dalokay'ın, göreve gelir gelmez yapacağı ilk iş daha göreve gelmeden önce belliydi ve bunu seçimden önce deklare etmişti. Bu iş, önceki belediye başkanı Ekrem Barlas döneminde yeraltı yaya geçidi ve çarşı yapılacağı söylenerek Kızılay Meydanı'nda açılmış olan büyük çukurun kapatılması olmuştur. Böylece Dalokay, ilk müdahalesini kentin modern merkezi olan Kızılay'a yapmıştır. Dalokay, Kızılay çukurunun yalnızca yayaları yerin altından geçirmek ve birkaç dükkan yapmak amacıyla açıldığını, oysa yerin altına inilmeksizin yerin üstüne yapılacak düzenlemeyle kavşakta tıkanmaların önüne geçmek ve yayalara kolay ve güvenli geçiş olanağı sağlamanın mümkün olduğunu savunarak çukuru kısa sürede kapattırmış ve kavşağı yeniden düzenlemiştir (Dalokay, 1976). Burada Dalokay'ın yayaları kent merkezinde alt geçit yerine kavşaktan düz ayak karşıya geçirerek günümüzde de kentlerimizde önemli bir sorun olan yaya ve insan odaklılık konusunda olumlu bir uygulama yaptığını belirtmek gerekir. Ama daha önemli bir faktör, kaynakları verimli kullanma düşüncesi ve burada yüksek maliyetli, uzun sürebilecek ve halka rahatsızlık verecek bir alt geçit ve çarşı inşaatına girişmektense, kısa sürede az maliyetle yapılan bu çukur kapatma işleminin halkta yaratacağı memnuniyetin öngörülmesidir.

Toplumcu Belediyecilik anlayışının Ankara'daki uygulamalarında kentsel koruma ve özellikle kent kimliği konusunda ayrı bir duyarlılık gösterildiği görülür. Kent kimliğine yönelik çalışmalar iki grupta incelenebilir: Birincisi kentin kimliğini oluşturan

mevcut değerleri korumak için yapılan çalışmalar, ikincisi de kent kimliğine katkı yapmak için yapılan yeni uygulamalar. Birinciye örnek olarak Kızılay binasının yıkılmaması için verilen mücadele ve kent merkezindeki eski yapıların yıkımına izin verilmemesi gösterilebilir. İkincinin başlıca örnekleri ise, yukarıda anlatılan Tarih/Yeşil/Kültür/Rekreasyon Aksı Projesi ile Sıhhıye'deki Hitit Güneşi Anıtı'dır.

2.4.4.2. Hitit Güneş Kursu Heykeli

Sıhhiye Meydanı'nda bulunan Güneş Kursu heykelinin yapımına Vedat Dalokay döneminde başlanmış, heykel Ali Dinçer döneminde tamamlanarak açılmıştır. Heykel, Dalokay'ın seçim öncesi vaatlerinde ve Başkanlık Uzmanlarının raporlarında yer almamasına karşın Dalokay döneminin en dikkat çekici uygulamalarından biri olmuş ve kısa sürede Ankara'nın kimliğinin bir parçası durumuna gelmiştir. Kent kimliğine katkı açısından başarılı bir uygulama olduğu söylenebilir.

Heykelin yapım ve açılış süreci ise oldukça sancılı olmuştur. Öncelikle bu heykeli kendi ideolojileri açısından "sakıncalı" bulan Milliyetçi Cephe hükümeti, heykelin yapımını engellemeye çalışmıştır. Heykel, Ankara'yı da aşarak ülke gündeminde yer almış ve büyük tartışmalara konu olmuştur.

SIHHİYE ALANINA HİTİT GÜNEŞİ DİKİLİYOR

Ankara'da Belediye'nin aldığı kararla başkentin sembolü olmak üzere Sıhhiye Alanı'na büyük boyda bir Hitit Güneşi heykeli dikilmektedir. Heykelin bugünlerde tamamlanması ve törenle açılması beklenmektedir. Bilindiği gibi temizlik işçilerinin grevi sırasında bu heykel için ödenek ayrılışı eleştrilere yolaçmıştı... (FOTO: ASAF UÇAR)

Fotoğraf 9: Hitit Güneşinin yapımına dair gazete haberi

(**Kaynak:** Milliyet, 08.11.1976)

Vedat Dalokay'ın Sıhhiye Alanını görkemli bir anıtla süsleme fikrinden hareketle araştırmalar yaptırıp sonunda Hitit Güneşi'nde karar kılması sonucu heykelin yapımına karar verilmiştir (Milliyet, 17.11.1976) (Fotoğraf 9). Ancak yapımına başlanan heykel, kısa sürede Milliyetçi Cephe hükümetinin ve hükümet ortağı partilerin tepkisini çekmiştir. Adalet Partisi Ankara Milletvekili İsmail Hakkı Köylüoğlu, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmada, "Hitit Güneşi'nin bir put olması nedeniyle dini inançlarımıza aykırı olduğunu" ve dikilmesi halinde bu anıtı yıkacaklarını söylemiştir (Milliyet, 17.11.1976). Cumhuriyet Senatosu'nda senatör Adile Ayda da aynı yönde bir konuşma yapmıştır. Bir başka senatör Bahriye Üçok da tartışmaya katılmış ve anıtın yapımına destek vermiştir (Milliyet, 27.05.1977). Tartışmalar, Hititler'le akraba olunup olunmadığı ve Hititler'in Türk olup olmadıklarına kadar gitmiştir. (Milliyet, 27.05.1977) (Milliyet, 17.06.1977). Anıta yönelik eleştiriler çok ağırdır: "Hitit Güneşi abidesinin dikilmesi insanı dehşet içinde bırakan, Türklüğümüzü inkâr demek olan, bir milli haysiyet meselesi olarak nitelendirilmiş, puta tapıcılık olarak yorumlanmış, iktidar ve muhalefet partileri bir araya gelip "bu utanç verici muazzam hata"dan dönülmesi gerektiği" söylenmiştir (Üçok, 1977). Kültür Bakanlığı da projeye karşı çıkmıştır (Milliyet, 31.10.1977). Türk Tarih Kurumu ise "Anadolu uygarlığının en eski kalıntılarından olan böyle bir eserin Ankara'mızda canlandırılmasını sevinçle karşılıyoruz" ifadesiyle anıtın yapımına destek vermiştir (Üçok, 1977). Anıtın yapımı çeşitli gerekçelerle engellenmeye çalışılmış ve yavaş ilerlemiştir. Dalokay'ın tepkisi ise serttir: "Başını bekleyeceğiz. Anıtı bitireceğiz. Anadolu uygarlığına saygı duyurana kadar mücadele edeceğim. Kafadan karanlığı kovuyoruz...Bu anıt yok olmayacaktır. Ama, bu anıta put diyen zihniyet yok olacaktır" (TMMOB Mimarlar Odası, 1991).

Dalokay'ın görev süresi bittiğinde anıt henüz tamamlanmamış durumdadır. Dinçer de anıtı tamamlayıp açma konusunda kararlı davranmıştır. Anıt tamamlanıp

açılacak duruma getirilmiş; ancak aksilikler bitmemiştir. Anıtı yapan heykeltraş Nusret Sümen, anıtın açılışı için Ankara'ya giderken yolda geçirdiği trafik kazasında hayatını kaybetmiştir (Milliyet, 28.08.1978). Bu da yetmemiş, bu kez de açılmasına sayılı günler kala anıta patlayıcı konularak saldırıda bulunulmuştur (Milliyet, 31.08.1978).

Bunca tartışma, engelleme ve talihsizliklerden sonra, anıt nihayet Eylül 1978'de açılmış ve kısa sürede Ankara'da kent kimliğinin önde gelen öğelerinden biri olmuştur (Fotoğraf 10). Zaten Hitit Güneşi de, anıtın tamamlanmasından önce Ankara Belediyesi tarafından Ankara'nın amblemi olarak benimsenmiştir.

Tekeli'ye (2010:246) göre, Hitit Güneşi Anıtı, Vedat Dalokay'ın Ankara'da yaptığı "vitrin çalışmaları"na tarihsel bir derinlik kazandırmasının örneğidir ve Dalokay, bu heykeli Sıhhiye Meydanı'na dikmek için verdiği mücadeleyi, Ankaralıların tarihine sahip çıkma bilincine dönüştürmeyi başarmıştır.

Hitit Güneşi anıtı, milliyet ve din eksenli yaklaşmadan kentin tarihine bir bütün olarak sahip çıkma ve kent kimliğine katkıda bulunma düşüncesinin bir ürünü olarak Sıhhıye Meydanı'nda yerini almıştır. Toplumcu Belediyecilik ilkeleri içinde net olarak tanımlanmasa da bu belediyecilik anlayışının Ankara'da kent tarihi ve kimliği konusundaki duyarlılığı, yapılan ve yapımı planlanan uygulamalarda kendini göstermektedir. Güneş Kursu anıtı da bunun en çarpıcı ve sembolik örneklerinden biridir.

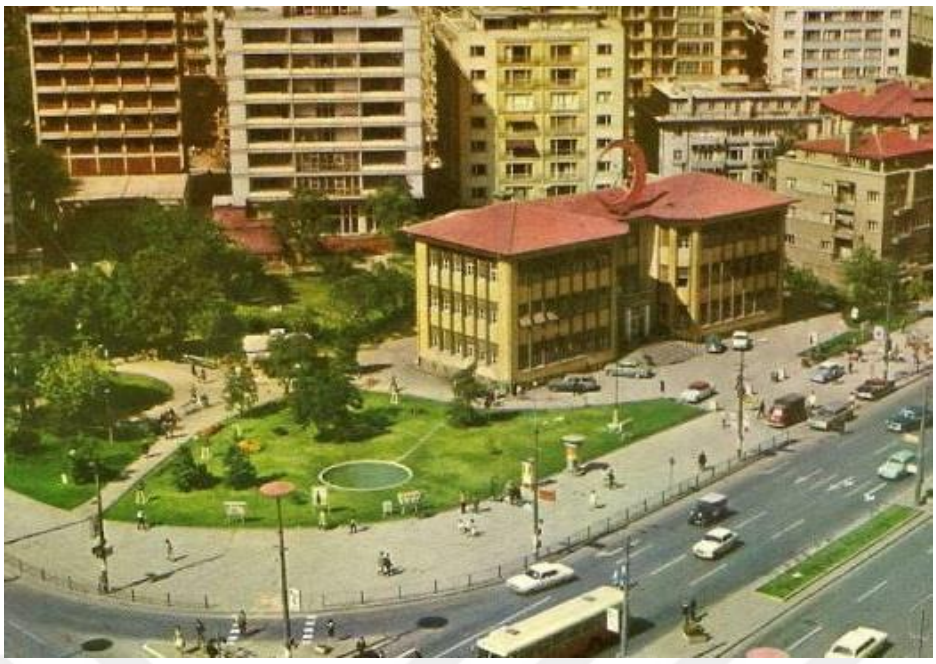
Fotoğraf 10: Hitit Güneşinin açılmasına dair gazete haberi

(**Kaynak:** Milliyet Magazin, 03.09.1978)

Modern şehircilikte ise genel olarak kent merkezlerinde anıtların ve simgesel eserlerin bulunması öngörülmez. Ancak, merkezlere kültürel kimlik kazandırma düşüncesi, Sovyet şehircilik anlayışında vardır. Sıhhıye'de yapılan da bu olmuştur. Anıt üzerine yapılan tartışmalar, siyasi/ideolojik eksenli olduğundan, bu anıtın Dalokay'ın en siyasallaşmış uygulamalarından biri olduğu söylenebilir.

2.4.4.3. Kızılay Binası

Kızılay Meydanı'nda, günümüzde Kızılay AVM'nin bulunduğu yerde bulunan Kızılay Genel Müdürlüğü binası, 1929 yılında yapılmış ve Kızılay'a ismini veren yapı olmuştur. Kızılay'la özdeşleşen bu üç katlı, zarif ve mütevazi yapının tarihi ve sembolik bir değeri vardı. Boyutları bugün yerinde bulunan yapıdan çok daha küçük olduğu için, parselin geri kalanı bir yeşil alan olarak halkın kullanımına açıktı (Fotoğraf 11). Bu önemli yapının yıkılması 70'lerin sonunda gündeme gelmiş ve yerine "Kızılay Sosyal ve Rant Tesisleri" yapılması kararlaştırılmıştır (http://www.mimdap.org/?p=19848).

Fotoğraf 11: Kızılay binası

(Kaynak: http://gercegeisiktut.blogspot.com/2013/09/kizilay-binasinin.html)

Ali Dinçer başkanlığındaki Ankara Belediyesi, yapının korunması gerektiğini savunarak yıkıma karşı çıkmış ve yapının yıkımını engellemek için mücadele etmiştir. Atabaş (1983:87), belediyenin bu yıkıma neden karşı çıktığını şöyle açıklamıştır:

> "Binanın yerine yapılması düşünülen öneri yapı, her seferinde bir gökdelen olarak çıktı ortaya; ilk itiraz bu noktadadır. Yani kentin en önemli noktasında korunabilmiş son nefes alma yerinin yok edilerek yerine bir gökdelen yapılmasının yanlışlığıdır asıl olan. Güvenpark'la beraber kent merkezinde yeşil kavramını hatırlatan son direnme noktası… İkinci itiraz, tarih bilincinin sonucudur. Yok edilecek olan bir "yapı" değildir. O'nun simgelediği bir tarihi dönemdir ki, bugünleri ve yarınları yaratmaktadır. Yani yapı değil, tarihle hesaplaşma sorunudur gündemimiz. Tarih, "rant"a feda edilecek midir edilmeyecek midir? Bu iki soru Belediye'nin sürekli ve yüksek sesle sorduklarıdır, ama ne yazık ki, işitmesi gereken kulaklar işitmemek için sonuna kadar direnmişlerdir."

Ankara Belediyesi'nin binanın yıkımını engellemek için elindeki olanaklarla direnmesine karşın, Mimarlar Odası da dahil olmak üzere kişi ve kurumların ilgisizliği, Kızılay Genel Müdürlüğü'nün kararlı tavrı, Yüksek Anıtlar Kurulu'nun dahi binanın tarihi eser olduğuna ve yıkılamayacağına dair gereken kararı almaması (1930 öncesi yapılan tüm yapılar tarihi eser olarak tescilli olmasına karşın) sonucu 1979 yılında mahkeme kararıyla binanın yıkımı gerçekleştirilmiştir (Atabaş, 1983). Yıkımın hemen ardından bu alan 'Kızılay Sosyal ve Rant Tesisleri Mimari Projesi' elde edilmesi

amacıyla yarışmaya açılmıştır (http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ges/kiz/trindex.htm). Belediye bu aşamada da pes etmemiş, bu yarışmada güçlü temsil hakkı istemiş ve bunu kabul ettirmiştir (Atabaş, 1983:89). 1980 yılında yapılan yarışma sonucunda, Kızılay Derneği'nin isteğinin tersine, gökdelen formundaki bir yapı değil, zeminde minimum alan kullanan 10 katlı bir yapı birinci seçilmiştir (Atabaş, 1983:89).

Bugünden bakıldığında, Ankara Belediyesi'nin bu olayda bir kez daha toplumcu bakış açısını tarih ve kent kimliği bilinciyle bağdaştırarak hareket ettiği, ancak bu kez amacına ulaşamadığı görülmektedir.

2.4.4.4. Diğer Kentsel Koruma Çalışmaları

Ankara'da cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren kentsel koruma, önemli sorunlardan biri olarak ortaya çıkmıştır. 70'li yıllara gelindiğinde de Ankara'da kentsel koruma konusunda önemli bir ilerleme sağlanabilmiş değildir ve sorunlar devam etmektedir. Mamıkoğlu'na (1977) göre, "Çevresel bütünlüğü düşünülmeden sadece tek tek yapıların yenileşme ve onarımlarının kısıtlanması ve tarihi çevrenin kent bütününe entegre edilememesi sonucunda doğal olarak koruma başarılı olamamış, zaman içinde tarihi kent bölgeleri bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Genellikle bu alanlar yapısal eskimeyle karşı karşıya kalmış, korunmaları ekonomik olmaktan çıkmış ve orijinal işlevlerini yitirmiştir."

Ankara Metropoliten Alan Nazım Plan Bürosu tarafından 1973 yılında hazırlanmaya başlanıp 1982 yılında onaylanarak yürürlüğe giren Ankara Nazım Planı'nda ise Eski Ankara üzerindeki baskıları azaltmak ve Ulus Tarihi Kent Merkezi'ni koruyarak çevreye uyumlu bir şekilde gelişmesini sağlamak amacıyla Merkezi İş Alanları'nın (MİA) Çankırı Caddesi batısında yer alan "Kazıkiçi Bostanları" olarak adlandırılan kesime doğru gelişmesinin ana plan kararı olarak verildiği görülmektedir (Tunçer, 2000).

Toplumcu belediyenin bu konudaki faaliyetlerine bakılacak olunursa, Kızılay binasının yıkımına direnilmesinin yanısıra, Ali Dinçer'in, yaptığı bir açıklamada, "Göreve geldiğimizden beri kent merkezinde eski yapıların yıkılarak yenilerinin yapılmasına kesinlikle izin verilmemektedir. Böylelikle kent merkezindeki yoğunluğun daha da artması önlenmiş bulunmaktadır" demiş olması kaydadeğerdir (Milliyet, 26.11.1978). Ancak burada da tarihi yapılara sahip çıkma anlayışından çok, yoğunluğun artmasını önleme düşüncesi söz konusudur.

Dinçer döneminde, sözü edilmesi gereken bir başka girişim ise, Ankara Kalesi içindeki eski evlerin restorasyonuyla ilgilidir. Bu evlerin restore edilerek sergi ve müze olarak kullanılması düşünülmüştür. Bu öneri, Ankara Belediyesi'ne Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Türkkaya Ataöv'den gelmiştir (Milliyet, 15.08.1980). Ankara Belediyesi tarafından bu evler belirlenmiş, ancak kısa süre sonra gerçekleşen 12 Eylül darbesi ve Dinçer'in görevden alınmasıyla uygulamaya geçilememiştir.

Sonuç olarak 1973-80 döneminde toplumcu Ankara Belediyesi, kent kimliği ve kentsel koruma konusunda duyarlılığını göstermiştir. Bu konular, ideolojik olarak da sosyal demokratların, o dönemde toplumcu belediyecilik anlayışını ortaya koyanların yakın olduğu ve özen gösterdiği konulardandır. O dönemde sağ cenahın özellikle Hitit Güneşi konusundaki tutumu, konunun ideolojik bir boyutu olduğunu bir kez daha göstermiştir. Bu karşı çıkışlara rağmen Ankara Belediyesi, elindeki olanaklar ölçüsünde kent kimliğine katkı yapmaya çalışmıştır.

Belediyenin koruma anlayışında ise, restorasyon çalışmalarına girişmekten çok, mevcut tarihi yapıları ve dokuyu olduğu gibi koruma, bunlara dokunmama düşüncesi vardır. Bu konudaki tutum, -Kızılay binası olayı dışında- pasif bir tutum olmuştur. Bunun nedenleri arasında, belediyenin yetki ve kaynaklarının sınırlılığı, özellikle Vedat Dalokay döneminde daha acil ve yaşamsal görülen sorunlara öncelik verilmesi ve belki de genel olarak belediyeler açısından koruma konusunun bir görev ve öncelikli bir iş

olarak algılanmaması gösterilebilir. Modern şehircilik ve Atina Anlaşması açısından bakıldığında ise, Atina Anlaşması'ndaki "mimari değerler (tek tek anıtlar ya da kentsel bütünlükler) korunmalıdır ancak bunların korunması halkın sağlığa aykırı şartlar içinde bırakılması gibi bir fedakarlık yapmayı gerektirmediği zaman söz konusu olmalıdır" yaklaşımının ötesine geçerek, hiçbir şartta tarihi yapılara dokunulmadığı, hatta bu korumanın kapsamı çok geniş tutularak gecekonduların da korunmak istendiği görülür. 70'li yıllarda Ankara Belediyesi, modern şehircilik anlayışından farklı olarak, halkın sağlığı söz konusu olsa bile yıkımdan yana değildir.

2.4.5. Çevre ve Altyapı

Ankara'da 60'lı yıllar boyunca giderek artan hava kirliliği sorununun yanısıra, kanalizasyon yetersizliği ve susuzluk da önde gelen sorunlar arasındaydı (Aydın ve diğerleri, 2005:548). Ayrıca, 1975 yılında Ankara'da kişi başı yeşil alanın da oldukça yetersiz kaldığı görülmekteydi.

Hem Dalokay hem de Dinçer dönemlerinde çevre ve altyapı konularına önem verildiği ve belediyenin sınırlı kaynaklarının bir bölümünün bu yatırımlara aktarıldığı söylenebilir. Dalokay döneminde su sorununun çözümüne yönelik olarak yeni su depoları inşa edilmiş, pompa istasyonları güçlendirilmiş, 1975 yılı sonuna kadar toplam 283 km. su borusu döşenmiştir. Ayrıca, gecekondu alanlarına aydınlatma yatırımları ve 1975 sonuna kadar 75 km. yeni kanal yapılmıştır (Ankara Belediyesi, 1975). Altyapı yatırımlarında gecekondu bölgelerine öncelik verildiği görülmektedir. Ağaçlandırma çalışmaları konusunda da Dalokay, bir röportajda, kent içi düzenlemelerde kesilmek zorunda kalınan her bir ağacın yerine "en az 500 ağaç diktiklerini" belirtmiştir (Cumhuriyet, 02.01.1976). Ayrıca, Dalokay'ın göreve gelmeden dile getirdiği yeşil kuşak oluşturma düşüncesi vardır ancak bunun gerçekleştirildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

Dinçer döneminde de altyapı ve ağaçlandırma çalışmaları artarak devam etmiştir. 1979 yılı sonuna kadar 113.107 metre kanal yapılmış, kanalizasyon sorununun tamamen çözülmesi için 20 milyarlık yatırım gerektiren bir proje hazırlanmış; ayrıca 2 su deposu, 5 pompa istasyonu ve 10 ana iletim hattı ihale edilmiştir (Ankara Belediyesi, 1979) Altyapı çalışmalarına halk da bizzat katılarak destek vermiştir (Fotoğraf 12). Ayrıca, 110 yeni çöp kamyonu alınmış, çöp toplama sistemi de yenilenmiştir (Ankara Belediyesi, 1979). Bu arada işçilerin maaşlarının ödenememesi nedeniyle yapılan grevler sonucu çöplerin günlerce toplanamadığı da olmuştur (Öymen, 1980). Hava kirliliğini azaltmak amacıyla da, Türkiye Kömür İşletmeleri ile anlaşma yapılarak halka kaliteli ve dumansız kömür satılması sağlanmıştır (Cumhuriyet, 31.07.1978). Dinçer döneminde ayrıca, "temiz hava için yeşil bir Ankara" sloganıyla ağaçlandırma kampanyası başlatılmış; yüzbinlerce ağaç dikilmiştir (Milliyet, 26.11.1978; Ankara Belediyesi, 1979). Kent içindeki ağaçlandırma çalışmaları ile park ve bahçe çalışmalarında genel olarak yeşil kuşak ve yeşil kanalların oluşturulmasına çalışılmıştır (Tan, 1983:219).

Ankara'da toplumcu belediyenin olanakları çerçevesinde çevre ve altyapı konularını da ihmal etmemeye çalıştığı görülmektedir. Bu yapılırken de, modern şehirciliğin önerdiği gibi mevcut kentsel dokuların yıkılıp tümden yenilenmesi yerine, altyapılarının geliştirilmesine çalışılmıştır. Altyapı ve çevre çalışmalarında halkı daha sağlıklı fiziksel çevrede yaşatmak amacı da ön plandadır. Bu amaçla birlikte, ağaçlandırma çalışmalarıyla yeşil dokunun arttırılmaya çalışılması ve yeşil kuşak fikri de modern şehirciliğe uygun düşüncelerdir.

Fotoğraf 12: Ali Dinçer döneminde halkın da katıldığı altyapı çalışmaları

(Kaynak: Ankara Belediyesi, (1979), **Öncü, Atılımcı, Halkçı Belediye**, Ankara, s.30)

2.4.6. Ulaşım

Ulaşım, toplumcu belediye yönetiminin ve her iki belediye başkanının Ankara'da en çok önem verdiği ve üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Daha önce Açık-Yeşil Alanlar ve Yaya Alanları bölümünde anlatıldığı için yaya ulaşımını hariç tutulursa, 1973-80 döneminde Ankara Belediyesi'nin ulaşım çalışmaları iki başlık altında incelenebilir. Bunlar, hem özel taşıtlar hem de toplu taşıma araçları için yapılan yollar-kavşaklar ile salt toplu taşıma konusunda yapılan çalışmalardır.

Vedat Dalokay, Ankara'daki ulaşım sorununu planlama konusundaki hatalara ve yetersizliklere bağlamıştır. Dalokay'a göre, "Ankara'da gelişme alanları yeniden yapılırken işyerleri ile konutların veyahut eğlenme dinlenme yerlerinin veyahut yeşil alanların, okulların yerleri bilinçli ve planlı bir şekilde saptanmamış. (…) Başkent işyerleri ile konut alanları veyahut eğlenme-dinlenme yerleri arasında öyle girift, öyle karışık bir mekanizma ortaya koymuş ki, ulaşım ağları bunlara yetmiyor. (…) Halbuki herkesin çalışmış olduğu yer, onun oturma yerine yakın olsa ve yürüyerek gitse, kentte bu gereksiz trafik ortaya çıkmayacak"(Milliyet, 20.01.1976). Atina Anlaşması'nda da

buna çok benzer bir tespit yer almaktadır: "Evler ile işyerleri arasındaki bağlantı artık normal olmaktan çıkmış, ölçüsüz mesafeler aşmayı gerektirmiştir. İnsanların tüm zamanı, bu düzensiz gidiş-gelişler içinde yok olmaktadır." (Le Corbusier, 2015:66)

Ali Dinçer döneminde de ulaşım sorununa ciddi biçimde eğilinmiş, toplu taşımaya öncelik verilerek önemli projeler geliştirilmiş ve bazı uygulamalar yapılmıştır. Yine bu dönemde, ulaşım çalışmalarını daha hızlı ve verimli yürütebilmek için nitelik ve nicelik açısından zengin bir teknik eleman kadrosu kurulmuş, EGO Genel Müdürlüğü bünyesinde de raylı toplu taşım sistemi ve genel ulaşım kararları konusunda çalışma yapması için bir "Raylı Sistem Bürosu" oluşturulmuştur (Özbakır, 1983:183-184). Daha sonra bu büronun da yeterli olmadığı görülerek, kentsel ulaşım konusunda araştırmalar yapmak, projeler üretmek ve eğitim çalışmaları yapmakla görevli "Ulaşım Planlama Dairesi" ve Ankara Metrosu'nun yapımıyla ilgili işleri yürütmekle görevli "Raylı Sistem Dairesi" kurulmuştur (Haziran-Temmuz 1980) (Özbakır, 1983:183-184).

2.4.6.1. Yollar, Kavşaklar ve Otoparklar

Dalokay'ın Kızılay çukurunu kapattırdıktan hemen sonra Kızılay meydanında yaptığı döner kavşak uygulaması başarılı sonuç vermiş ve sonrasında kentin diğer ana kavşaklarında da Ankara Belediyesi tarafından benzer kavşak düzenlemeleri yapılmıştır (Fotoğraf 13a ve 13b). Kısa sürede trafikte rahatlama sağlayan bu basit ama etkili uygulamalar, Dalokay'la en çok özdeşleşen işlerden biri olmuş ve bundan dolayı kendisine "Göbekçi Dalokay" denmiştir. Dalokay, trafik düzenlemeleri ile ilgili yaklaşımını şöyle anlatmıştır:

> "Trafik çalışmaları merkezden çevreye yürür. Merkez trafiğin en düğümlendiği noktada, düğümü açınca, bir öteki noktaya oradan kent dışına varıncaya değin kavşak düzenlemelerini yürütmeye kararlıyız. Bu nedenle büyük yatırımlar çevreden merkeze yürürken, trafik düğüm açmaları da merkezden çevreye doğru gitmektedir." (Dalokay, 1975).

Bu anlayışla Kızılay Meydanı'ndan başlanarak her yöne doğru kavşak çalışmaları devam etmiştir. 1974-75 yıllarında, Tandoğan Meydanı, Sıhhıye Meydanı, Kolej Kavşağı, Akay Kavşağı, Ulus Kavşağı önemli düğüm noktaları da dahil olmak üzere toplam 28 kavşağın düzenlemesi yapılmıştır (Dalokay, 1975). Döner kavşak düzenlemeleri kısa zamanda, az bir harcama ile trafikte belirgin rahatlama sağladığı için bu dönemde çok cazip bir uygulama olmuştur ve halkın da beğenisini kazanmıştır. Bu konuda Le Corbusier'nin öngördüğü gibi yolların kesiştiği yerlerde seviye farklılıkları yaratarak (alt-üst geçitler) kesintisiz trafik akışı sağlamanın kaynak sıkıntısı nedeniyle mümkün olmadığı söylenebilir. Yine de mümkün olan yöntemle kavşaklarda trafik sorununun çözümüne önem verilmiştir.

a

b

Fotoğraf 13: a) Kızılay (Döner kavşak öncesi) **b:** Kızılay (Döner kavşak yapıldıktan sonra)

a. Kaynak: (instagram.com/antolojiankara) b. (**Kaynak:** Ankara Belediyesi, (1975), **730 Gün 730 Gece Halkçı Başkent Belediyesi**, Ankara, s. 13.)

Dalokay, Kızılay çukurunun kapatılarak kavşağın açılması ve sonrasını şöyle anlatmıştır:

> "Kavşağı bir ayda açtık. Trafik birdenbire rahatladı. Ardından hemen Tandoğan Meydanı'nı ele aldık. Tandoğan Meydanı'ndan sonra geldik Hatay Kavşağı'na. Üç meydanı çok kısa sürede tanzim etmek ve oradaki trafiği rahatlatmak, halkın nazarında bize karşı müthiş bir güven duygusu uyandırdı. Bir kamu kuruluşunun süratli, işçilerine hakim, hatta teknik bir çalışma ortaya koyması ve başarılı sonuçlar elde etmesi, halkta bize karşı gerçekten bir güven duygusu doğurdu" (Milliyet, 19.01.1976).

Görüldüğü gibi, bu kavşak ve meydan düzenlemelerinin, trafiği rahatlatmanın ötesinde etkileri olmuştur.

Genelkurmay Başkanlığı ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı önündeki kavşağın yapım hikayesi ise diğerlerinden daha ilginçtir. Dalokay, Deniz Kuvvetleri Komutanına, Komutanlığın bahçesinden 3 metrelik bir şeridi alarak yola katacağını bildirmesine rağmen, bu mesafe uygulama sırasında 8 metreye çıkarılmıştır. Komutanın serzenişi üzerine Dalokay, "Paşam siz Kıbrıs'ın yarısını aldınız, 8 metre toprağın lafı mı olur" cevabını vermiştir. (Milliyet, 02.12.1974) Burada Dalokay, yine esprili ve yaratıcı kişiliğini ortaya koyarak Deniz Kuvvetlerine ait alanın 8 metrelik bir şeridini kamu kullanımı için almayı başarmıştır. Toplumcu Belediyecilik anlayışına da uygun olarak, Ankara'da en ilginç şekilde kamuya kazandırılan alan bu olsa gerektir.

Yeni yol yapım çalışmalarında ise öncelik, tartışmasız bir şekilde gecekondu bölgelerine verilmiştir (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14: Dalokay döneminde gecekondu bölgesinde yapılan bir yol

(**Kaynak:** Ankara Belediyesi, (1975), 730 Gün 730 Gece Halkçı Başkent Belediyesi, Ankara, s. 11)

Dalokay'ın başkanlığının ilk iki yılında gecekondu alanlarında 78, imarlı alanlarda ise 29 km. yeni asfalt yol yapılmıştır. Yine bu sürede kent genelinde 100 km.

tretuar, 3,5 km adi kaldırım, 810 m. Merdiven, 1 milyon 460 bin m2 asfalt onarımı yapıldığı belirtilmektedir (Ankara Belediyesi, 1975). Ankara Belediyesi'nin bu dönemde kısıtlı kaynaklarından ulaşıma önemli derecede harcama yaptığı anlaşılmaktadır.

Dalokay döneminde, Başkanlık Uzmanları tarafından, Ankara'daki otopark sorunu ile ilgili de çalışma yapılmış ve bir rapor hazırlanmıştır. Başkanlık uzmanları, otopark sorununun çözümü konusunda kentteki farklı grupların farklı bakış açılarına sahip olacağını belirtmişler ve bu grupları özel oto sahipleri, ticari araç sahipleri, araç sahibi olmayıp toplu taşımadan yararlananlar, binek otomobil üreticileri, işletmeciler ve şehir trafiğini planlamaya çalışanlar olarak altıya ayırmışlardır (Başkanlık Uzmanları, 1976). Sorunun bu farklı grupların çıkarlarını uzlaştıracak şekilde çözülebileceğini belirten Başkanlık Uzmanları, çözümün özelliklerini şöyle sıralamışlardır:

- Şehir merkezi iş bölgesinde kaldırım üstü parklar mutlaka engellenip kaldırımlar yayalara ayrılmalıdır.
- Yol kenarı parkları kısa süreli parklara ayrılmalıdır.
- Uzun süreli parkların yoldışı park yerlerinde yapılması sağlanmalı, bunun için büyük bir çok katlı park programı uygulamasına girilmelidir.
- Yol üzerinde öncelik devamlı olarak akan trafiğin sağlanmasına verilmeli, zaman içinde yol kenarı parkların sayısı azaltılmalıdır.
(Başkanlık Uzmanları, 1976)

Raporda, park yerlerinin arzında belediyenin esas girişimci olarak örgütlenmek zorunda olduğu da belirtilmiştir (Başkanlık Uzmanları, 1976). Bunun da toplumcu belediyeciliğin bir gereği olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Otopark konusu, bu dönemde belediyenin gelir getirici faaliyetleri içinde de yer tutmuştur. Örneğin Kızılay'da yeni yapılan binalarda her 100 m2 ofis alanı için binayı yapanlarca bir otopark yeri gösterilmesi belediye tarafından şart koşulmuş, gösterilemediği takdirde araba başına 30 bin lira bedel tahsil edilmiştir. Buradan sağlanan gelirle bir otopark fonu oluşturulmuş ve bu fon kullanılarak katlı otoparkların yapımına girişilmiştir (Milliyet, 20.01.1976).

Ali Dinçer döneminde de esas ağırlık toplu taşımaya verilmiş görünse de, yol yapım ve asfaltlama çalışmaları artarak devam etmiştir. Dinçer döneminin ilk 2 yılı içinde yeni yapılan yolların toplam uzunluğu 153 km., döşenen bordür taşı uzunluğu ise 209 km.dir. Bu yolların yapımında halkın da belediyeye yardımcı olduğu belirtilmektedir. Bu dönemde "yatırımcı belediye ilkesine uygun olarak" asfalt şantiyesinin kapasitesi de %100'ün üzerinde arttırılmıştır. Ayrıca, Sıhhiye köprüsünün yapımı tamamlanarak köprü hizmete açılmıştır. (Ankara Belediyesi, 1979). Merkezin çevresindeki alanlarda katlı otoparklar projelendirilmiştir.

2.4.6.2. Toplu Taşıma

Toplumcu belediye anlayışının ulaşım sorununun çözümünde toplu taşımaya ağırlık ve öncelik vereceğini tahmin etmek güç değildir. Toplu ulaşım, ağırlıklı olarak belediye yani kamu tarafından verilen bir hizmettir. Trafik yükünü ve hava kirliliğini azaltır. Daha ucuzdur. Kentlilerin bir araya gelmesini, aynı araçları paylaşmasını, eşit koşullarda yolculuk yapmasını sağlar. Kentlilik bilincine katkı yapar. Tüm bu özellikleriyle, toplumcu belediyeciliğin ilkeleriyle bağdaşır. Diğer konulardaki toplumcu belediyecilik uygulamalarıyla da tutarlıdır.

Dalokay döneminde de söylem olarak toplu ulaşım konusuna önem verilmiş ve Başkanlık Uzmanları tarafından bazı çalışmalar yapılmış olsa da, Ali Dinçer döneminde bu konuda daha fazla somut girişim ve uygulama yapıldığı görülmektedir. Dinçer döneminde, EGO Genel Müdürlüğü'nce hazırlanan "Kentiçi Ulaşım Politikası ve Uygulama İlkeleri" tasarısı Ankara Belediyesi Planlama Üst Kurulunca benimsenerek uygulamaya konulmuştur (Özbakır, 1983:164). Toplu taşımaya yönelik olan ve 24 maddeden oluşan bu ilkelerin en önemlileri özetle şu şekildedir:

- Kentsel ulaşımda amaç daha fazla yolcuyu, daha hızlı, daha rahat, daha ucuz ve daha az dışa bağımlı bir biçimde taşımaktır.

- Otobüs, troleybüs, raylı sistem gibi toplu taşım türleri, dolmuş ve minibüs gibi ara taşım türleri ile taksi ve özel oto gibi bireysel taşım türlerinin yukarıdaki amaca uygun yer ve miktarlarda kullanımı esastır.
- Ankara gibi kent merkezi etrafında halkalar şeklinde büyüyen, nüfusu yollarından daha hızlı gelişen ve hava kirliliği ciddi boyutlara ulaşan bir kentte geliştirilmesi gereken taşım türü toplu taşımdır.
- Minibüsler, çeşitli nedenlerle kent ulaşımında yer almaya devam edecektir ancak sayıları arttırılmayacaktır. Dolmuşlar ise belli bir süreç içinde kentsel ulaşımdan tasfiye edilerek, taksi veya minibüse dönüşmeleri sağlanacaktır.
- En yaygın ve esnek toplu taşım aracı olarak otobüs sayısı hızla arttırılacaktır.
- Belirli şartları taşıyan güzergahlarda otobüs özel yolu ve şeridi uygulamaları yapılacaktır.
- Atatürk Bulvarı gibi otobüs özel yolu kapasitesinin yeterli olmayacağı hatlarda raylı sistem proje çalışmaları yapılacaktır.
- Toplu taşım sürekli özendirilip geliştirilirken, özel oto kullanımı caydırılacaktır.
- Kent merkezinde ve ana yollarda araç parkları önlenirken, ancak merkezin çevresi üzerinde otoparklar açılmasına çalışılacaktır.
- Yol projelendirme, yapım, onarım ve asfaltlama programları hazırlanırken EGO Genel Müdürlüğü'nün görüşleri alınacak ve toplu taşımın gereksinimlerine öncelik verilecektir.
- Arazi kullanım kararlarında kent merkezinin trafik yoğunluğunun artmasına izin verilmeyecektir. Yeni yerleşim alanları projelendirilirken ulaşım gereksinmesini karşılayacak planlar da yapılacaktır.

(EGO Genel Müdürlüğü, Kentiçi Ulaşım Politikası ve Uygulama İlkeleri)

Ayrıca, yine Dinçer döneminde toplu taşımcı yeni politikayı oluşturmak ve Ankaralılara benimsetmek için Toplu Taşım Kongreleri, açık oturumlar, sergiler düzenlenmiş, kitap ve broşürler basılmıştır (Özbakır, 1983: 183). İki ayrı toplu taşım kongresinin bildirgelerinde, EGO'nun belirlediği ilkelere paralel ifadeler yer almakta ve ayrıca ulaşım konusunda farklı kurumlar arasındaki eşgüdümün sağlanması gerektiği, toplu taşım kuruluşlarının toplu taşım birlikleri oluşturması ve parasal-yönetimsel özerkliğe sahip olması, ülke düzeyinde kentsel ulaşım politikalarının sağlanması gibi tavsiyelere de yer verilmiştir. (Toplu Taşım Kongresi Bidirgesi, 2. Toplu Taşım Kongresi Bildirgesi)

Yine aynı dönemde "otobüs özel yolu, metro gibi projeler öncesi ve sonrasında çok sayıda seminer, brifing ve toplantılar düzenlenerek, yetkililerin, üniversite öğretim üyelerinin, uzmanların, basın mensuplarının ve konuyla ilgili diğer kişilerin konu ile ilgili görüşlerini alarak" hem daha sağlıklı projelerin hazırlanması, hem de ulaşım kararlarına halkın katılımının sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca, yeni ulaşım proje ve uygulamalarının halka duyurulması için sergiler açılmış, broşürler dağıtılmış, EGO otobüslerinin iç ve dış yüzeyleri tanıtım amaçlı kullanılmış ve filmler gösterilmiştir (Özbakır, 1983:182). Burada halk katılımından çok, halkı bu konuda bilgilendirme ve bilinçlendirme çabasından söz edilebilir. Toplu taşımcı yaklaşımın oluşturulması ve kamuoyuna benimsetilmesi için Ankara Belediyesi tarafından yapılan tüm bu çalışmaların da etkisiyle Türkiye'de toplu taşım kavramı ilk kez kalkınma planlarına, yıllık planlara ve hükümet programlarına girmeye başlamıştır (Özbakır, 1983:182).

Böylece özellikle Ali Dinçer döneminde, hem söylem olarak hem de eylemlerde "araçlara öncelik veren geleneksel anlayıştan farklı olarak, insana öncelik veren yaklaşımlar artık benimsenmiştir" (Özbakır, 1983:183). Penpecioğlu ve Bayraktar (2008) da, Dinçer dönemindeki toplu taşıma öncelikli ulaşım politikasının niteliklerini şöyle özetlemektedir:

> "Kent içi ulaşımın planlanmasında, özel araç sahiplerinin, otomobil endüstrisinin ve petrol üreticilerinin çıkarları değil, toplumun geniş kesimlerini oluşturan çalışan sınıfların çıkarları öncelikli olarak kabul edilmiştir. Bu çerçevede ulaşım sorunu toplu taşım ve yaya öncelikli politikalarla çözümlenmeye çalışılmıştır (…) Bu dönemde ulaşım alanında üretilen politikaların bugünün Ankarası'na dahi ışık tutabilecek önceliklere ve ilkelere sahip olduğu belirtilebilir."

Bu dönemde sadece toplu taşımaya değil, bölüm 2.4.3.1.'de anlatıldığı gibi yayalara ve yeni yaya alanlarının oluşturulmasına da önem ve öncelik verildiği görülmektedir. Zaten toplu taşımanın geliştirilmesi ile yaya alanları, birbirini destekler nitelikte uygulamalardır. Daha o dönemde benimsenmiş olan bu anlayışın 90'lı yılların ortalarından itibaren tamamen terk edilerek araç öncelikli anlayışa dönülmesi ve bu anlayışın günümüze kadar sürdürülmesi, Ankara'nın bugün geldiği nokta da göz önünde bulundurulduğunda çok düşündürücüdür.

Atina Anlaşması'nda ve genel olarak Modern Şehircilikte toplu ulaşıma fazla önem verilmemiş olmasına karşın, toplumcu belediye yönetimi bu konuda da koşulların ve toplumcu anlayışın gerektirdiği tavrı benimsemiş ve trafik sorununun çözümünü toplu ulaşımın geliştirilmesinde görmüştür. Böylece Atina Anlaşması'ndaki ulaşım anlayışı değil, Sovyet şehirciliğindeki özel araç kullanımı yerine toplu taşımaya önem ve öncelik verilmesi anlayışı benimsenmiştir.

Ankara'da 1935 yılından itibaren belediye otobüsleri hizmete girmiş, otobüs sayısı 1977'ye kadar 80'den 263'e çıkmış olmasına karşın hızla artan nüfus karşısında yetersiz kalmış, yaratılan sunu açığı dolmuş, minibüs ve özel otolarla giderilmeye çalışılmış ve bu da ülke ekonomisine ciddi yükler getirmiştir (Özbakır, 1983).

Vedat Dalokay, Abdi İpekçi'ye verdiği ve 20 Ocak 1976'da Milliyet Gazetesi'nde yayınlanan röportajında, Ankara'daki ulaşım sorunlarına genel olarak değindikten sonra, dolmuş ve taksilerin ulaşımda önemli bir ağırlığının olduğunu, ancak bunların kaldırılarak yerlerine otobüs konulması durumunda masrafların ve trafik yoğunluğunun azalacağını belirtmiştir (Milliyet, 20.01.1976). Dalokay'a göre, Ankara'da halkın "kolay ve ucuz taşınımını sağlayacak girişimler savsaklanmış ve

yolcu taşınımı başkentte dolmuşların tekeline bırakılmıştır" (Dalokay, 1975). Dalokay, başkentte insanları kitle halinde taşımanın kaçınılmaz bir şey olduğunu belirterek, mevcut minibüs ve dolmuşların yerine otobüs koyabilmek için belediyenin 700 otobüse daha ihtiyacı olduğunu, bunun için Enerji Bakanlığı ve Başbakanlığa başvurduğunu fakat sonuç alamadığını da ifade etmiştir (Milliyet, 20.01.1976). Böylece, Dalokay'ın tercihi minibüs ve dolmuşlar yerine otobüslerin kullanılması olduğu halde, belediyenin kaynak yetersizliği ve hükümetin destek olmaması nedeniyle bu gerçekleştirilememiştir. Yine de, belediye kendi imkanlarıyla otobüs sayısını arttırmaya çalışmıştır. Ankara Belediyesi tarafından, 1974 yılında 50 yeni otobüs alınmış, 1975'te 36, 1976'da ise 114 yeni otobüs alınması hedeflenmiştir (Ankara Belediyesi, 1975). 1977 yılında Ankara'da 263 belediye otobüsüne karşılık, 1744 adet dolmuş, 1127 adet minibüs ve 7471 taksi kentiçi ulaşımda hizmet vermektedir (EGO Genel Müdürlüğü, 1978). Bu rakamlar, ulaşımı toplulaştırma ve minibüs ile dolmuşları azaltma hedefinden henüz oldukça uzak olunduğunu göstermektedir.

Lastik tekerlekli toplu taşımada asıl önemli girişim ise Ali Dinçer tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu girişim, Türkiye'de ve Ankara'da ilk kez uygulanan "özel otobüs yolu"dur. Bu sistem, günümüzde İstanbul'da kullanılmakta olan metrobüs sistemi ile çok benzerdir. Beşevler-Dikimevi arasında, bugünkü Ankaray hattı üzerinde yolun ortasında iki şerit yalnızca belediye otobüslerine ayrılmış ve otobüslerin burada trafiğe takılmadan daha hızlı ve daha güvenli biçimde yolcu taşıması hedeflenmiştir (Fotoğraf 15). Bunun yanısıra, başka bazı güzergahlarda da, sadece sağdaki bir şeridin otobüslere ayrıldığı otobüs özel şeridi uygulaması yapılmıştır.

Otobüs özel yolları ve şeritlerinin,

- Otobüs frekansının gerekli düzeyde olması,
- Otobüslerin trafik sıkışıklığında önemli zaman kayıplarına uğraması ve

- Yolun otobüslere şerit ayıracak kadar geniş olması veya diğer araçların kullanabileceği başka uygun yollar bulunması

şartlarının sağlandığı güzergahlarda yapılması benimsenmiştir (EGO Genel Müdürlüğü, 1978).

Fotoğraf 15. Otobüs Özel Yolu uygulamasının ilk günlerinden bir görünüm (**Kaynak:** instagram.com/antolojiankara)

Bu çerçevede Dikimevi-Beşevler hattındaki otobüs özel yolunun yanısıra, Dikmen Caddesi, İvedik Caddesi, Osmanlı Kavşağı-Yıldırım Beyazıt Meydanı arasının da otobüs özel yolları ve şeritleri açısından öncelikle değerlendirilmesi kararlaştırılmıştır (EGO Genel Müdürlüğü, 1978).

Dikimevi-Beşevler hattında uygulama sonrasında otobüs sayısı arttırılmadan yapılan gözlemlerde gün boyu sefer süresinin azaldığı, toplam sefer ve yolcu sayısının arttığı, otobüslerin ortalama hızının da arttığı görülmüştür (Özbakır, 1983: 165). Böylece şüpheyle yaklaşılan bu uygulamanın başarılı sonuçları görülmüş ve uygulama genel olarak memnuniyet yaratmıştır.

Özel otobüs yolu uygulaması, Atina Anlaşması ve Le Corbusier'nin görüşlerinde yer alan, trafikte farklı araçlar ve işlevler için farklı yolların ayrılması düşüncesine uygundur. Ancak, yollarda daha kapsamlı bir ayrıma gidilmemiş, yalnızca kamu hizmeti veren belediye otobüslerine özel yol tahsis edilmiştir.

Ayrıca, EGO Genel Müdürlüğü 1978'de kısa mesafeye az ücret, uzak mesafeye yüksek ücret yerine her mesafeye aynı ücret sistemine geçmiş, böylece uygulamada sadelik ve kolaylık sağlanırken, aynı zamanda merkezden uzakta yaşayan gecekondu halkının lehine bir düzenleme yapılmıştır (Özbakır, 1983: 163).

Yine Ali Dinçer döneminde, lastik tekerlekli toplu taşım açısından yapılan diğer önemli düzenleme ve uygulamalar şunlardır:

- 50 tanesi körüklü olmak üzere 209 yeni otobüs satın alınmıştır.
- Kamu servis otobüslerinden 108 tanesinin toplu taşım filosuna katılması sağlanmıştır.
- Yeni otobüs hat, güzergah ve terminalleri düzenlenmiştir.
- Türkiye'de ilk kez kent içinde ekspres otobüs seferleri başlatılmıştır.

(Özbakır, 1983: 164)

Metro konusu da toplumcu belediyenin önemle üzerinde durduğu konulardan olmuştur. Metro, toplu taşımacılığın en ileri aşamasıdır ve ulaşımda toplu taşımaya büyük önem veren toplumcu belediye yönetimlerinin Ankara'da ısrarla üzerinde durduğu bir konu olmuştur. Ankara'nın yapısı ve özellikleri de, 70'li yıllarda artık metro sistemini gerekli kılıyordu. Vedat Dalokay'ın görevlendirdiği "Başkanlık Uzmanları"na göre, "Metronun etkin olarak çalışması ve varlığı şehir formuna bağlı olmaktadır. Eğer şehir eski, tek merkezli ve oldukça yoğun bir şehir ise, bu şehir iki milyon nüfusa ulaştığında metro yapılması kaçınılmaz hale gelmektedir" (Başkanlık Uzmanları, 1976:24). Ankara da metro yapımı için gerekli büyüklük, tek merkezlilik, yol ağını genişletmenin zorluğu gibi kriterleri karşılamaktadır (Başkanlık Uzmanları,

1976:25). Başkanlık Uzmanları, Ankara'da metro yapımının amaçlarını ve yararlarını ise şöyle açıklamaktadır:

- "Metro, Ankara'da kamunun kitle ulaşım sistemindeki kontrolünü ve etkinliğini arttıracak, disipline alacaktır.
- Metro, Ankara şehir formunun özel araçlara göre oluşmasını önleyecek, şehir formunun kamu kitle ulaşım sistemine uygun şekilde kalmasını sağlayacaktır. Bu amacın sağlanmasında metronun diğer kitle ulaşım sistemlerine sağladığı üstünlük, özel otolara ayrılan yol kapasitesini arttırmadan, ondan bağımsız olarak kamu kitle ulaşım sistemini geliştirmek olanağını vermesidir."
  (Başkanlık Uzmanları, 1976:27)

Bu amaçları yerine getirmek için Ankara Metrosunun şehir içindeki tüm sosyal tabakalara dönük olacağı, diğer toplu taşıma araçlarıyla birlikte kamu kitle ulaşım sisteminin bir parçası olacağı ve Ankara Nazım Planınca öngörülen şehrin batıya açılmasını gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılacağı da Başkanlık Uzmanlarının raporunda ifade edilmiştir (Başkanlık Uzmanları, 1976:28).

Aslında, toplumcu belediyecilik döneminden de önce metro konusunda Ankara Belediyesi tarafından çalışmalar başlatılmıştır. Dalokay'dan önceki belediye başkanı Adalet Partili Ekrem Barlas döneminde, SOFRETU adlı firmaya uygulama detayında bir metro projesi hazırlatılmış, ancak bu proje, Dalokay yönetimi tarafından uygun görülmemiştir (Başkanlık Uzmanları, 1976:23). Sofretu firması Ankara'da iki ayrı güzergahta metro hattı önermiştir. Bunlardan birincisi Kavaklıdere – Yıldırım Beyazıt Meydanı arasında, ikincisi ise Beşevler – Cebeci (90'lı yıllarda yapılan Ankaray hattının biraz daha kısa hali) arasındadır (Başkanlık Uzmanları, 1976:30). Vedat Dalokay bu güzergâhları benimsememiştir. Dalokay'a göre, toplam uzunluğu 10,5 km. olan bu güzergahlar Ankara'da yalnızca düzenli konut bölgeleri ve iş yerlerine hizmet eden, çevre halkını ve gecekonduları içermeyen bir metro ağıdır (Dalokay, 1977b:12). Dalokay, buna karşı oluşunu şöyle açıklamaktadır:

> "Metro bir kitle ulaşım aracıdır. (…) Bunu bütün kent halkının ve emekçi sınıfların, emek ortaya koyanların oturdukları yerlere kadar götürüp o alandan beslerseniz bu metro ancak yararlı bir hale gelebilir. Beşevler'den öteye Yenimahalle'ye ve Hasköy'e; Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin bulunduğu yerlere, Yıldızevleri'ne çıkan Çankaya gecekondu bölgelerine, böylece

> kaynaklarını gecekondudan veya çevredeki halkadan alan bir araç haline getirerek ve gerçekten tüm Ankara halkına hizmet edebilecek bir nitelik ve niceliğe kavuşturarak soruna yaklaşılmalı." (Dalokay, 1977)

Dalokay'ın buradaki yaklaşımı, bir kez daha toplumcu belediyecilikten beklenen yaklaşım olmuştur. Dalokay için, metronun tüm Ankara halkına, özellikle çevreye, gecekondu bölgelerine hizmet etmesi çok önemlidir. Böylece, ulaşım hizmetinde toplumsal eşitliği sağlamaya yönelik önemli bir adım atılacaktır. Ayrıca, metronun kullanımı artarak daha verimli hale gelmiş olacaktır. Toplumun farklı kesimlerinin aynı ulaşım aracını paylaşarak bir araya gelmesi, kaynaşması da söz konusu olacaktır. Bu hem toplumcu belediyeciliğin hem de modern şehirciliğin amaçlarına uygundur.

Dalokay'ın Sofretu firmasının projesine ilişkin bir itirazı daha vardır. Dalokay'a göre, "bu Fransız metrosu bir milli metro karakteri ortaya koymamaktadır." Eğer bu metro Türkiye'de inşa edilirse en ufacık bozulan bir vidası bile dışarıdan getirileceği için, "yaşamı boyunca bu metro dışarıya döviz transfer edecek bir araç haline dönüşecektir" (Dalokay, 1977).

Dalokay, metro konusunda Moskova'ya bir ziyarette bulunarak oradaki metroyu incelemiş ve Moskova Belediyesi ile Ankara'ya metro yapımı konusunda bir anlaşma yapmıştır. Burada Dalokay'ın yaklaşımı, "Ankara'daki metronun ilk 10 km.sini Ruslarla beraber yapacaksak, 11. km.yi biz yapmalıyız" şeklindedir (Cumhuriyet, 02.01.1976). Ruslarla yapılmak istenen bu işbirliği hükümet tarafından onaylanmadığı için hayata geçirilememiştir.

Sonuçta, Dalokay döneminde önceki dönemde yapılan metro projesi benimsenmemiş, metro için Başkanlık Uzmanları tarafından çalışma yapılarak bir rapor hazırlanmış ancak yeni bir metro projesi hazırlanamamıştır. Metro konusunun çözümü, Ali Dinçer ve ekibine kalmıştır.

Dinçer yönetimi, metro konusunu daha kararlı ve ciddi biçimde ele almış ve metroyu mutlaka inşa etmek için seferber olmuştur. Dinçer döneminin başlarında, 1978 yılının Haziran ayında yapılan sayım, otobüs istatistikleri ve çeşitli ulaşım

değerlendirmeleri sonucunda Ankara'da bir metro sistemin kaçınılmaz olduğu ve bu sistemin kent merkezi ile kentin öngörülen gelişme bölgeleri olan batı doğrultusunda olması gerektiği bir kez daha tespit edilmiştir. Daha sonra 9 ay süren daha ayrıntılı ulaşım etüdleri yapılmış, aynı süreç içinde teknik standartlar saptanmıştır. Hazırlanan avan proje ve raporlar ilgili yetkili ve uzmanların görüşüne sunulup onay gördükten sonra uygulama projeleri de hazırlanmıştır. 31 Mayıs 1980 günü Gençlik Parkı'nın içinde metro için ilk kazma vurulmuştur. Hükümetin proje onayı konusunda belediyeyi aylarca bekletmiş ve hala bir cevap vermemiş olmasına rağmen 9 Eylül 1980'de Bülent Ecevit'in katıldığı bir törenle metronun temeli atılmıştır (Özbakır, 1983:173). Ancak zamanlama kötüdür: Üç gün sonraki 12 Eylül darbesiyle göreve gelen yeni belediye yönetiminin ilk icraatlarından biri, metro projesinin uygulamasını süresiz olarak durdurmak olmuştur.

Ali Dinçer yönetiminin hazırladığı ve uygulamak istediği metro projesinin bazı yönlerine dikkat çekmekte yarar vardır. Bunlarda birincisi, projenin Türkiye'deki mevcut teknik bilgi ve yapım gücünden yararlanılarak yapılması konusunda verilmiş karardır. Bu nedenle metronun yapımı için yurt dışı firmalardan gelen teklifler geri çevrilerek belediye proje çalışmalarının bir kısmını kendisi yürütmüş, geri kalanını ise yerli firmalar arasında açtığı bir ihale ile yerli bir firmaya vermiştir (Özbakır, 1983). "Ulusal bir proje" olarak ortaya konulan Ankara Metrosu'nun yüzde 98'lik kısmının ülke ekonomisine dayanılarak gerçekleştirilmesi, sadece yüzde 2'lik sinyalizasyon kısmının dışarıdan temin edilmesi öngörülmüştür (Milliyet, 07.09.1980).

Üç aşamada tamamlanması düşünülen 25 km. uzunluğundaki 25 istasyonlu metronun ilk aşamasının 1982'de, üçüncü aşamasının ise 1990'da tamamlanması ve günde 600bin yolcu taşıması planlanmıştır (Milliyet, 07.09.1980). (Şekil 4)

Böylece Ankara Belediyesi, metro projesiyle ilgili tüm çalışmaları 2,5 yıl gibi kısa bir sürede tamamlayarak temel atma aşamasına gelebilmiştir. Bu metro projesine o

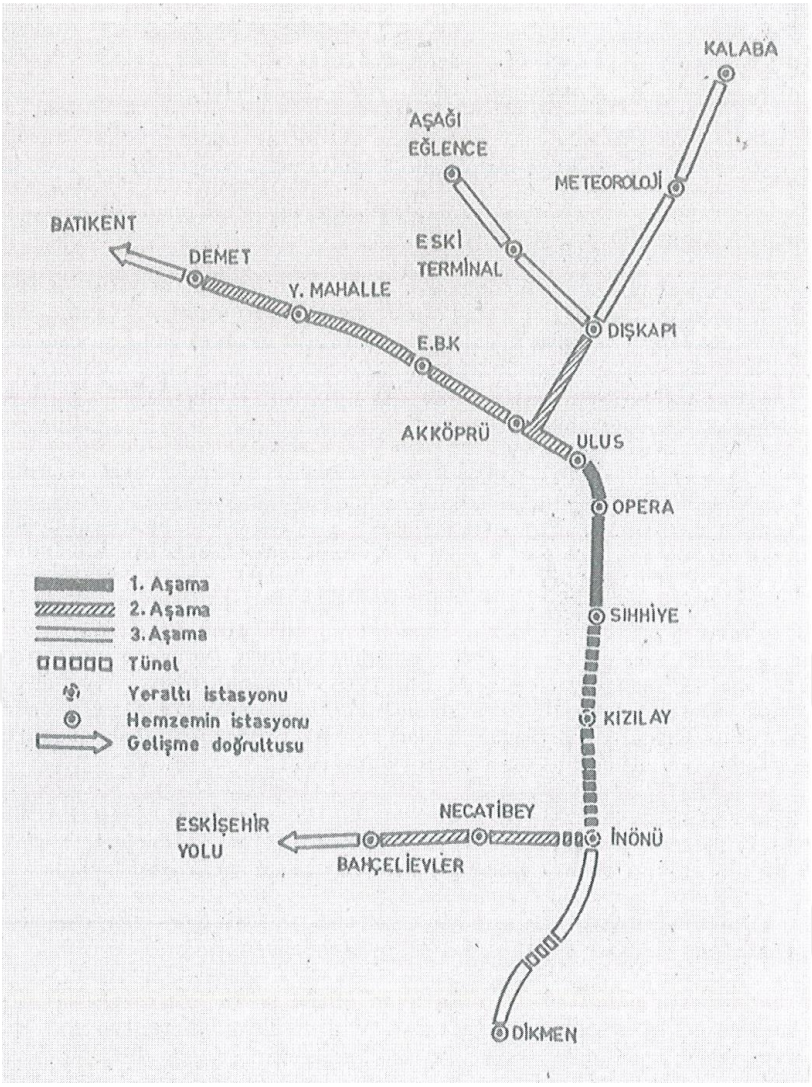
sırada iş başında olan Adalet Partisi hükümeti başından itibaren destek vermemiş, projeyi de onaylamamıştır. Buna rağmen yapılan temel atma töreninde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, "metroyu yapmaya hükümetin gücü yetmezse halkın gücü yetecektir" demiştir (Milliyet, 10.09.1980).

Projeyle ilgili diğer önemli ayrıntılara bakılacak olunursa, projenin elektrifikasyon işleri tamamen EGO Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak, vagonlar ise TCDD Adapazarı fabrikasında üretilecektir. Metro güzergâhında kamulaştırmaların en düşük düzeyde tutulmasına özen gösterilmiştir. Güzergah üzerindeki arazilerde ortaya çıkacak değer artışının kamuya dönmesi, güzergahın belirlenmesinde önemli bir ölçüt olmuştur (Özbakır, 1983:174).

Bu metronun güzergâhları şekil 4'te gösterilmektedir. Bu güzergâhlar Vedat Dalokay'ın düşündüğü ölçüde çevreye ve gecekondu bölgelerine ulaşmasa da, SOFRETU firmasının hazırladığı projeye göre daha geniş bir alana hizmet edecek niteliktedir. Günümüzdeki Keçiören ve Çayyolu metrolarının güzergâhı da daha kısa olmakla birlikte bu planlamada yer almaktadır. Güzergahın bir kolu ise Dikmen'e uzanmaktadır ve bugün Ankara'da hala Dikmen'e giden bir metro hattı yoktur.

Bu projenin hazırlanış sürecine ve niteliklerine bakıldığında toplumcu belediyeciliğin izlerini görmek mümkündür. Özellikle dikkati çeken bir husus da, Dinçer döneminde hazırlanan Ankara Metrosu projesinin "yerli ve milli" niteliklere sahip olmasıdır. Ankara'da toplumcu belediyeciliğin önem verdiği konulardan biri de, metro projesi örneğinde olduğu gibi dışa bağımlılığın azaltılması, projelerin mümkün olduğu kadar ülkenin öz kaynaklarıyla gerçekleştirilmesi olmuştur.

Ali Dinçer döneminde hazırlanan bu metro projesi temeli atıldıktan hemen sonra askeri yönetim tarafından durdurulmuş ve uygulanamamıştır.

Şekil 4: Ali Dinçer döneminde yapımı planlanan metro ağı

(**Kaynak:** Özbakır, 1983:176)

Toplumcu belediye yönetiminin Ankara'da, daha ucuza mal olacak ve daha kolay yapılabilecek olmasına karşın tramvay hattı yapmayı düşünmediği, doğrudan metroya yöneldiği görülmektedir. Bunda, tramvayın artık eskide kalmış bir ulaşım aracı olduğu düşüncesi etkili olmuş olabilir. Toplumcu belediye yönetimi, ulaşımda daha büyük bir adım atmak istemiştir. Bu görüş, Le Corbusier'nin bu konudaki görüşüyle de uyumludur. Le Corbusier de kapasitesi yetersiz olduğu gerekçesiyle artık kentlerde toplu taşıma için tramvayın değil metronun kullanılması gerektiğini savunmuştur.

2.5. Genel Değerlendirme

Ankara, modern şehirciliğin etkisi altında, modernist-aydınlanmacı bir yönetim kadrosunun öncülüğünde, 1920'lerden itibaren planlı gelişimine büyük önem verilen modern bir başkent olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Ankara'nın 20. Yüzyılda modern şehircilik ve modern mimarlık akımlarının etkisi altında gelişen bir kent olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, Türkiye'de özellikle büyük kentlerin 20. Yüzyıl ortasından itibaren yaşamaya başladığı sorunlar, Ankara'yı da fazlasıyla etkilemiştir. 70'li yıllara gelindiğinde ise Ankara, yapılan planların biçimlendirdiği ana omurga üzerinde gelişmiş olmasına karşın, buna eklemlenen ciddi bir imarsız yapılaşma ve büyüme de söz konusudur. 1970'lere kadar etkisi azalarak da olsa kentin biçimlenmesinde rol oynayan modern şehircilik anlayışı, 1973-80 döneminde belediye yönetimleri tarafından belki de son kez ön plana çıkarılmıştır. Bu anlayış, Ankara'nın modern başkent karakteriyle uyumludur.

1977 sonuna kadar Ankara'da Vedat Dalokay'ın başkanlığında, "uzmanlar kurulu"nun katkılarıyla uygulanan ve şekillenen toplumcu belediyecilik, Dalokay'ın tekrar aday gösterilmemiş olmasına rağmen yerine gelen Ali Dinçer tarafından da sahiplenilmiş ve daha ileri bir noktaya taşınmaya çalışılmıştır. Dinçer döneminde planlamaya daha fazla önem verilmiş; başkanın ön planda olduğu anlayış yerine, iyi bir koordinatör olduğu, uzman bir kadronun bu kez danışman olarak değil yönetici olarak görev aldığı bir görünüm hakim olmuştur.

Vedat Dalokay'ın Le Corbusier ile doğrudan temasının da etkisiyle modern şehirciliği ve genel olarak modernist anlayışı benimsemiş olması, oluşturduğu uzmanlar kurulunun da bekleneceği gibi bu anlayıştaki kişilerden oluşması, daha en baştan modernist anlayışı Ankara'da toplumcu belediyeciliğin temeline, başka bir deyişle perde arkasına yerleştirmiştir. Dalokay döneminde hayata geçirilebilen projeler sınırlı olsa da, bu uzmanların hazırladıkları raporlar, Dalokay'ın yaptığı konuşmalar modern

şehircilikle ilgili pek çok ipucu ve öğeyi barındırmaktadır. Dalokay'ın tekrar aday gösterilmemesi ve ekibiyle birlikte görevden uzaklaşmasının, modernizmin ve modern şehirciliğin belediye yönetimindeki etkisini azaltacağı düşünülebilirdi ancak bunun böyle olmadığı, Ali Dinçer'in göreve gelmesinden kısa süre sonra anlaşılmıştır. Dinçer, başka uzman şehircileri bu kez danışmanı olarak değil, belediyenin üst düzey yöneticileri olarak görevlendirmiş, kapsamlı bir planlama anlayışını belediyeye yerleştirmeye çalışmıştır.

Ankara'da kaynağını doğrudan toplumcu belediyecilik ilkelerinden alsın ya da almasın, fiziksel mekânı da mümkün olduğunca değiştirmek, iyileştirmek isteyen toplumcu belediye yöneticilerinin, bunu yaparken başvurduğu düşünce ve yöntemlerin çoğu, modern şehircilik kapsamında var olanlardır. 20. Yüzyılda modern şehircilik, birçok ülke ve kentte olduğu gibi Ankara'da da şehircilere hazır fikirler ve reçeteler sunmuştur. Zaten eğitim ve anlayış olarak buna yatkın olan belediye başkanları ve uzman teknokratlara, bu fikirlerden uygun olanları Ankara için seçip uyarlamak kalmıştır.

Kaynak ve yetki sıkıntısı ile merkezi yönetimin engellemeleri gibi sorunlar ise özellikle Dalokay döneminde, uygulamada en az maliyetle en büyük farkı yaratabilecek basit müdahaleleri ön plana çıkarmıştır: Kavşak düzenlemeleri, küçük parklar, güneş kursu anıtı gibi. Yine de gecekondu alanlarındaki koşulları iyileştirmek için özel bir çaba harcandığı görülmektedir. Dinçer döneminde ise Dalokay döneminde fikir olarak ortaya atılan ya da uygulamasına başlanan projeler sürdürülmüş, yeni projeler geliştirilerek bazıları hayata geçirilmiş ve planlama konusunda önemli çalışmalar yapılmıştır.

Toplumcu belediyenin Ankara'daki belirgin tavırlarından biri, kent kimliğinin korunması ve geliştirilmesine önem verilmesidir. Kent kimliğine saygı, toplumcu belediyeye hem korumacı bir anlayışı getirmiş, hem de bu kimliği daha da

güçlendirmek için Hitit Güneşi Heykeli gibi uygulamaların, Ankara yeşil-tarih-kültür-rekreasyon aksı gibi projelerin yapılmasını sağlamıştır. Ankara'nın mekânsal tarihi göz önünde bulundurularak, Dalokay döneminde ve özellikle Dinçer döneminde kent kimliği ve kültürüne yönelik mekânsal çalışmalar yapılmış; çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Böylece kent kimliği güçlendirilmeye, kent kültürü de korunup geliştirilmeye çalışılmıştır. Kent kimliği ve tarihi çevre duyarlılığının, doğrudan toplumcu belediyecilik ilkelerinden kaynaklandığı söylenemez. Modern şehircilikte ise Atina Anlaşması'nda bununla ilgili ilkeler vardır ancak toplumcu belediyenin bu konudaki duyarlılığı Atina Anlaşması'ndaki yaklaşımı da aşmaktadır. Bu konuda, o dönemde modern şehirciliğe yapılan eleştirilerin de etkisiyle koruma ve kent kimliği anlayışının giderek dünyada gelişmekte olması ve belediyedeki uzman şehircilerin bu anlayışı benimsemiş olması etkili olmuş olabilir.

Bununla bağlantılı olarak, toplumcu belediye yönetiminin modern şehircilikten, özellikle de Haussmannn ve Le Corbusier-Atina Anlaşması çizgisinden ayrıştığı konulardan biri, yıkımdan uzak durması olmuştur. Bunun görünen iki nedeni vardır: Birincisi gecekondululara duyulan sempati, onların siyasal desteğini kaybetmeme isteği ve toplumsal adaleti onlara pozitif ayrımcılık yaparak sağlama düşüncesidir. İkincisi de tarihi çevre ve kent kimliği konusundaki duyarlılıktır. Ancak toplumcu belediye yönetiminde kentsel çevreyi yıkarak yenileme düşüncesi olsaydı bile, elindeki yetki ve kaynaklarla bunu gerçekleştirmesinin pek mümkün olamayacağı söylenebilir.

Vedat Dalokay'ın modern mimarlığı benimsemiş bir mimar olmasına rağmen, onun döneminde ve Ali Dinçer döneminde Ankara Belediyesi'nin modern mimarlıkla da ilişki kurarak Ankara mimarlığına bir katkıda bulunduğu söylenemez. Kısıtlı olan kaynaklar, acil sorunlar olarak görünen altyapı, ulaşım, yeşil alan gibi konulardaki yatırımlara yönlendirilmiş; üstyapı konusunda ise Batıkent projesi hariç tutulursa kaydadeğer bir çalışma ya da proje yapılmamıştır. Mimarlık konusundaki çalışmalar,

Batıkent dışında, mimari değerleri korumaya yönelik bazı çabalarla (Kızılay binası gibi) sınırlı kalmıştır.

Batıkent projesi, toplumcu belediyeciliğin Ankara'daki en büyük başarısı olarak görülebilir. Projenin kararı verilirken, ana ilkeleri ortaya konulup planlaması yapılırken yine halka yeterince danışılmamış gibi görünse de, uygulama sürecinde kooperatifler halinde örgütlenildiği için daha katılımcı bir anlayışın söz konusu olduğu söylenebilir. Batıkent aynı zamanda, gecekondulara duyulan sempatiye rağmen, halkı daha iyi koşullarda yaşatma düşüncesi, bunu da yıkıma başvurmadan yapabilmek için bulunan bir çözüm olmuştur. Gecekondulların ve genel olarak alt gelir grubunun projeye dahil edilemediği göz önüne alındığında projenin en önemli amaçlarından birinin yerine getirilemediği görülmektedir. Ancak eleştirilebilecek noktaları bulunsa bile bu boyutta bir uydu kentin hayata geçirilebilmiş olması başlı başına bir başarıdır. Batıkent projesinin toplumcu belediyeciliğin sona erdirildiği 1980 darbesinden sonra da devam edip tamamlanabilmiş olması, baştan iyi bir planlama ve örgütlenmenin yapıldığına işaret etmektedir. Batıkent'te hem planlama ve tasarım, hem de uygulama yöntemi bakımından en çok etkisi görülen fikir, Howard'ın Bahçe Kent modeli olmuştur.

1973-80 dönemi boyunca Ankara Belediyesi'nde genel olarak planlama ve fiziksel mekân düzenlemelerinin ön planda olduğu bir çalışma programı doğrultusunda hareket edildiği söylenebilir.

SONUÇ

Türkiye'nin belediyecilik tarihinde özel bir yeri olan Toplumcu Belediyecilik akımı, 1970'li yıllarda dönemin koşullarının ve başka faktörlerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. 1973 yerel seçimlerini kazanan bazı CHP'li belediye başkanlarının yaklaşım ve uygulamalarıyla şekillenen, bu başkanların görev dönemi sonlarında da ilkeleri ortaya konulan bu anlayışın, en önemli örneklerinden biri de Ankara Belediyesi olmuştur. Ankara Belediyesi'nde Vedat Dalokay dönemi ile Ali Dinçer döneminin bazı farklılıkları olsa da, temelde benzerlikler daha gözle görülür ve daha önemlidir. Anlaşılan o ki, bu benzerliklerin en belirgin olanlarından biri, her iki yönetimin de modernist bir anlayışla hareket etmeleri ve sanayi kentlerinin ağır sorunlarının da zorlamasıyla 19. yüzyılda ortaya çıkıp 20. Yüzyılda önemli katkılarla zenginleşen ve olgunlaşan modern şehircilik anlayışından büyük ölçüde etkilenmiş olmalarıdır.

Bu tezin temel varsayımlarından olan Toplumcu Belediyeciliğin Modern Şehircilikle ilişkisi, üç boyutuyla ortaya çıkmaktadır: Köken ve amaç boyutu, kuramsal boyut, uygulama boyutu.

Köken ve Amaç boyutunun kaynağı, 19. Yüzyıl Avrupası'ndaki sanayi kentlerine dayanmaktadır. Toplumcu belediyeciliğin batıdaki kökenini oluşturan belediye sosyalizmi akımı, 19. yüzyılda modern şehirciliğin gelişmeye başladığı ancak henüz olgunlaşmadığı bir dönemde ortaya çıkarak, modernist şehircilerin esin kaynakları arasında yer almıştır. Modern şehirciliğin gelişmekte olduğu dönemde belediye sosyalizminin de ortaya çıkması bir tesadüf değildir. Her ikisi de sanayi kentlerinin özellikle emekçi kesimler için ağırlaşan koşullarını düzeltmeyi amaçlamaktadır. Her ikisi de toplumdaki eşitsizlikleri, farklılıkları azaltmaya; toplumu kaynaştırıp bütünleştirmeye çalışmaktadır. Modern şehircilik fiziksel mekâna ve planlamaya odaklanırken, belediye sosyalizmi kamusal hizmete ve sosyal/ekonomik politikalara odaklanmıştır. Aynı şekilde, toplumcu belediyeciliğin ortaya çıktığı 70'li

yıllarda Türkiye'nin büyük kentlerinde yaşanan sorunların, Avrupa'da 19. Yüzyılda belediye sosyalizminin ve modern şehirciliğin ortaya çıkmasını sağlayan kentsel sorunlarla büyük bir benzerlik gösterdiği görülmektedir. 19. Yüzyılda gelişip 20. Yüzyılda etkisini sürdüren Belediye Sosyalizmi ise, tıpkı modern şehircilik ve Türkiye'deki toplumcu belediyecilik gibi 1980'li yıllarda etkisini ve gücünü yitirmiştir. Belediye sosyalizminin sadece doğuşunun değil, gücünü yitirmesinin de modern şehircilikle yaklaşık aynı dönemde olması dikkat çekicidir.

Kuramsal boyuta bakıldığında ise; Toplumcu Belediyecilik ilkelerinin Modern Şehircilik anlayışıyla genel olarak paralellik gösterdiği ve bağdaştığı görülmektedir. Her ikisinde de kuramsal olarak toplumsal adaletin sağlanması düşüncesi belirgindir. Modernist şehirciler de toplumcu belediyeciler gibi, belediyelerin özerk ve güçlü olması, birçok hizmeti kendilerinin yerine getirmesi gibi fikirleri genel olarak savunmuşlardır. Toplumcu belediyeciliğin "tüketimi düzenleyici belediye" ve "üretici belediye" ilkelerinin fiziksel mekân açısından yorumlanması da, modern şehircilik anlayışına uygun olarak kolaylıkla yapılabilmektedir. Özellikle "(tüketimi) düzenleyici belediye" ilkesi, kentte sosyo-ekonomik/kültürel bir bütünleşmeyi ve kaynaşmayı sağlamayı hedeflediği için, doğrudan modern şehirciliğin amaçlarına hizmet etmektedir. Ancak en belirgin çelişki, kararlara ve planlamaya halkın katılımı konusunda yaşanmaktadır. Modern şehircilik buna onay vermezken, toplumcu belediyecilik için en azından kuram ve söylem düzeyinde halk katılımı önemli bir konudur.

Uygulama boyutunda ise, toplumcu belediyenin Ankara'da ürettiği projelerin ve yaptığı uygulamaların modern şehircilikle genel olarak uyuştuğu görülmüştür. Toplumcu belediyecilik ilkelerinde ön plana çıkmayan fiziksel mekân, uygulamada daha öncelikli hale gelmiştir. Kuramsal boyuttaki katılım çelişkisi ise uygulamada daha çok modern şehircilik lehine çözülmüş görünmektedir. Uzmanlardan oluşan kurullar, çoğu kez halkın katılımı olmaksızın halk için kararlar almışlardır.

Vedat Dalokay'ın Le Corbusier ile de doğrudan temas etmiş tam bir modernist mimar ve şehirci olmasının, daha en baştan toplumcu belediyeciliğin temeline modernist anlayışı yerleştirdiği anlaşılmaktadır. Toplumcu belediyeciliğin Ankara'da, hem Dalokay hem de Dinçer dönemlerinde, modern şehircilikte de bulunan planlama anlayışına, kenti daha yaşanabilir ve sağlıklı hale getirme düşüncesine, toplumsal eşitsizlikleri azaltarak kentte bir bütünleşmeyi sağlamaya, kişisel yarar değil toplumsal yarar sağlamaya, kentsel sorunların çözümünde inisiyatif almaya ve fiziksel mekanda fark yaratmaya yönelmiş olduğu açıktır. Bu doğrultuda, kentte yaşayan herkese asgari yaşam koşullarını sağlama çabasına girilmiş, konut sorununa öncelik verilmiş, kentteki yeşil alanları ve ortak alanları arttırmak için çabalanmış, ulaşım ve trafik ciddiyetle ele alınmış, planlamaya büyük önem verilmiştir. Kent merkezinde herkesin yararlanabileceği açık-yeşil alanlara ve yeni yaya alanlarına yönelik çalışmalar, toplu ulaşımı her gelir grubunu kapsayacak biçimde genişletmek ve kentte yaşayan herkes için asgari standartları sağlayarak eşitsizliği azaltmaya yönelik belirgin çabalar; modern şehircilikte de bulunan kent sakinlerini bir araya getirerek bir potada eritmek, farklılıkları mümkün olduğunca ortadan kaldırmak ve kentte bütünleşmeyi sağlamak amacına uygundur. Bu anlayış, Ankara'nın modern başkent imajıyla da uyumludur. Konut konusu da hem toplumcu belediyeciliğin hem de modern şehirciliğin üzerinde önemle durduğu konulardandır.

Toplumcu belediyecilik, halka dayanan, halkçı bir hareket olarak sunulmasına karşın, aslında talep halktan gelmemektedir. Halkın, özellikle de gecekondularda yaşayan yoksul kesimlerin önemli sorunlarının olduğu doğrudur. Ancak bu sorunların çözümü için ortaya konulan mekanizma, yani toplumcu belediye anlayışı, halktan değil, belediye başkanları ve onlar tarafından görevlendirilmiş küçük bir uzmanlar grubundan çıkmıştır. Bu anlayışın tepeden aşağı doğru halka anlatılması ve benimsetilmesi kolay değildir; başarıyla yapılabildiği de söylenemez. Aslında halk tarafından destek gören,

toplumcu belediyecilik kuramı değil, belediyede gözlemlenen sosyal adalete yönelik tavır-tutum ve bazı kentsel sorunların çözümü için gösterilen çaba olmuş olmalıdır. Tam bu noktada, modernist anlayışın açmazının, toplumcu belediyeciliği de etkilediği söylenebilir. Bir grup kendine ve yetkinliğine güvenen uzman, yeni bir belediyecilik kuramı oluşturmuş, hatta ilkeler arasına halk katılımını da dahil etmiş, ama bu ilkeleri yazarken de, kent için projeler geliştirip uygulamalar yaparken de halka bir şey sormamışlardır. Katılımcılık iddiasına rağmen halkla doğrudan ilişki kurulamamasında teknokratik anlayışın, dolayısıyla modern şehircilikteki karar alma yaklaşımlarının etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bu teknokratik anlayışla birlikte, kurumsal-siyasal yapı içinde konumlanış, hareketin toplumsallaşmasını engellemiştir. Dar bir orta sınıf seçkin kadronun tekelinde, tabana yayılamayan ve halkı yönetime katamayan bu yerel yönetim anlayışı, hem kendi iddialarıyla hem de tarihsel/siyasal kökenleriyle çelişmekten kurtulamamıştır.

Böylece hem kente ve kentsel sorunlara yaklaşımda, hem de yönetim ve karar alma süreçlerinde modernist/teknokrat bir anlayışın 1973-80 dönemi Ankara Belediyesi'nde egemen hale geldiği söylenebilir. Belediye başkan ve çevresindeki uzman teknokratlar tarafından yönetilmektedir (Aslında Başkanın kendisi de teknokrattır). Sahnede toplumcu belediye anlayışı, perde arkasında ise modernist anlayış vardır. Modern şehirciliğin yöntem ve fikirlerine başvurulurken, bu konular, aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin ilkesel çerçevesi içinde ele alınmış ya da öyle gösterilmeye çalışılmıştır. Ancak, toplumcu belediyecilik ilkeleri fiziksel mekânı doğrudan konu etmezken, modern şehirciliği benimsemiş bu uzmanların kafasında mutlaka fiziksel mekânı da değiştirmek vardır. Bunu yapmaya çalışırken modern şehircilik anlayışında öngörüldüğü gibi tarafsız oldukları ise söylenemez. Le Corbusier'nin düşüncesine aykırı olarak, kendilerini siyasetin dışında değil, hatta özellikle Vedat Dalokay döneminde siyasetin tam ortasında görmüşler ve siyasi bir

program hazırlamışlardır. Ürettikleri belediyecilik kuramında ve uygulamada öncelik verdikleri konularda halkın, yani öncelikle yoksul-emekçi kesimlerin, gecekondulların yanında olmaya gayret etmişlerdir. Sorun, bunları yaparlarken bu kesimle genellikle ilişki kurmaya çalışmamaları, bu kesim için en iyi olduğunu düşündükleri uygulamaları doğrudan hayata geçirmek istemeleridir. Burada modernist anlayışları ağır basmıştır. Dalokay döneminde de belediye yönetiminde belirgin işaretleri görülen modernist anlayış, Dinçer döneminde kurumsallaşmıştır.

Dikkat çekici olan noktalardan biri, bu dönem boyunca her iki belediye başkanının ve teknokratlarının söylemlerinde ve yazılı metinlerinde modernist anlayışlarını doğrudan ifade etmemiş olmaları, modern şehircilik ifadesini kullanmamış olmalarıdır. Bunun nedeni, dönemin siyasi ortamına uygun olarak halkçı ve sol değerleri ön plana çıkarma ihtiyacı ve bu değerlerin modern şehircilik anlayışıyla çelişebileceği endişesi olabilir.

1973-1980 dönemi boyunca Ankara Belediyesi'nin yaşadığı en önemli sorunlardan olan kaynak sıkıntısı, yetki darlığı ve merkezi yönetimin engellemeleri, toplumcu belediyecilik anlayışını doğuran koşulları yaratırken, aynı zamanda toplumcu belediyeciliğin hayalindeki kenti ortaya koymasını zorlaştırmıştır. Toplumcu belediye yönetimi, geliştirdiği proje ve uygulamaları gerçekleştirecek yetki ve kaynaklardan mahrum kaldığı için, aynı zamanda görevde kaldıkları süre yeterli olmadığı için, belediyedeki uzman şehirciler, fiziksel mekânda daha kapsamlı değişiklikler yapmayı arzu ederken, çok daha azıyla yetinmek durumunda kalmışlardır. Böylece modern şehirciliği Ankara'da hakim kılmaları pek mümkün olmamıştır. Toplumcu belediyecilik ilkelerinin uygulama boyutu da sınırlı kalmıştır.

Öte yandan, Ankara'nın toplumcu belediyecilerinin, genel olarak modern şehirciliği benimsedikleri görülse de, modern şehirciliğin bazı sorunlarının da farkında oldukları ve bunları telafi etmeye çalıştıkları görülmektedir. Öncelikle, hiçbir zaman

modern şehircilik kuramcıları kadar idealist ve hayalci olmamışlar, ütopik düşüncelere kendilerini kaptırmamışlardır. Kendilerini siyasetin dışında ve tarafsız görmemişler, halkın yanında durmaya gayret etmişlerdir. Ülkenin ve Ankara'nın şartlarını, belediyenin durumunu göz önünde bulundurmuşlardır. Örneğin, yapılan bir planın -özellikle Türkiye'de- aynen uygulanmasının zorluğunun farkındadırlar. "Planı yaşamın önüne geçirmek" gibi tabirleri bu farkındalıkla ortaya atmışlardır. Koruma ve kent kimliği gibi konularda modern şehirciliğin dışına çıkabilmişlerdir. Modern şehircilikte çokça kullanılan yıkım yöntemine başvurmamışlardır. Belediyenin güç ve kaynaklarının sınırlı olduğunu ve halk desteğinin önemini bilerek, halkın beğenisini toplayacak düşük maliyetli işlere öncelik verebilmişlerdir. Üretilen ve uygulamasına başlanan projelerde de hep bir gerçekçilik ve yapılabilirliğin önceden değerlendirilmesi söz konusudur.

Ankara'nın toplumcu belediyecileri, ayrıca, modern şehirciliğin yalnızca belirli fikir ve kalıplarına bağlı kalmayarak Ankara'nın koşullarına göre uyarlama ve farklı fikirlerden yararlanabilme esnekliğini gösterebilmişlerdir. Örneğin Vedat Dalokay, Le Corbusier'nin hayranı olmasına rağmen, onun fikirlerini bire bir uygulamaya çalışmamış, farklı fikirlerden de yararlanmıştır. Konut konusundaki düşüncelerinde ve Batıkent (Akkondu) projesini ilk ortaya attığında Le Corbusier'nin bu konudaki düşüncelerini reddettiği, Frank Lloyd Wright'ın düşüncelerinden esinlendiği görülmektedir. Aynı şekilde, toplumcu belediye döneminde yeşil alanlar konusunda Le Corbusier ve Atina Anlaşması'na yakın bir tutum izlenirken, ulaşım ve kent merkezine yaklaşım konularında Sovyet şehirciliği, Batıkent'in proje ve uygulamasında Howard'ın Bahçe Kent modeli ön plana çıkmaktadır. Modern şehirciliğin zenginliği ve barındırdığı farklı fikirler, toplumcu belediyeye farklı konularda esin kaynağı olabilmiştir.

Modern şehirciliğin, Ankara'daki toplumcu belediye döneminin politikalarının belirlenmesinde gizli ama önemli bir rol oynadığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Kitap Bölümleri

Akansel, S., (1983), "Kentin Fiziki Görünümü, Sorunlar, Uygulamalar", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 27-45.

Alkan, E., (1996), **Paris Komünü ve Komün Şairleri,** Evrensel Kültür Kitaplığı, İstanbul.

Alkan, A., Duru, B. (2002), "20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce", **20. Yüzyıl Kenti**, (Der. ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru), İmge Yayınevi, Ankara, s.7-25.

Alpöge, A., (1990), "Dünya Deneyimi Işığında Türk Yerel Yönetim Hareketi", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,** Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, S. 286-314.

Altaban, Ö., (1987), "Kentin Fiziki Coğrafyasından Gelen Etkiler", **Ankara 1985'ten 2015'e**, Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 7-16.

Altın, E., (Editör), (2003), **Ankara 1910-2003**, Boyut Yayınları, İstanbul.

Ankara Belediyesi, (1975), **730 Gün 730 Gece Halkçı Başkent Belediyesi**, Ankara.

Ankara Belediyesi, (1979), **Öncü, Atılımcı, Halkçı Belediye**, Ankara.

Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, (1976), **Çalışma Raporları**, Ankara Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

Ankara Belediyesi Başkanlık Uzmanları, (1977), **Toplumcu Belediye**, Ankara Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

Atabaş, K., (1983), "Şehrin Merkezini Tanımak, Biraz da Şehrin Kendisini Tanımak Demektir", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s.73-112.

Atabaş, K., (1994), **Yerel Yönetimler ve Mimarlık**, Boyut Kitapları, 2. Basım, İstanbul.

Aydın, S. Et al., (2005), **Küçük Asya'nın Bin Yüzü: Ankara**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Aydın, S., (2012),"Ekolojik Tahribat ve Kültürel Çöküş: Bir Şehir Yaratma Projesinin İflası Olarak Ankara", **Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara,** (Der. F. Cantek Şenol), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, s. 57-96.

Bayramoğlu, S., (2015), **Toplumcu Belediye Nam-ı Diğer Belediye Sosyalizmi**, Notabene Yayınları, Ankara.

Berman, M., (1994), **Katı Olan Her şey Buharlaşıyor**, İletişim Yayınları, İstanbul.
Borden, D. Et al., (2009), **Mimarlık**, (Çev. Derya Nüket Özer), NTV Yayınları, İstanbul.

Cengizkan, A., (2004), **Ankara'nın İlk Planı: 1924–1925 Lörcher Planı,** Ankara Enstitüsü Vakfı, Arkadaş Yayıncılık, Ankara.

CHP Ankara İl Örgütü, (1977), **Halk Kendini Yönetecek**, DMS Matbaacılık, Ankara.

Comte, A., (2001), **Pozitif Felsefe Kursları**, (Çev: Erkan Ataçay), Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Dalokay, V., (1976), "Önsöz", **BaşkanlıkUzmanları Çalışma Raporları**, Ankara Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

Dalokay, V., (1977), **06 Dalokay (Çeşitli Toplum Olayları Hakkında Görüşler 1972-1977 Arası Basın Toplantıları, Demeçler, Konuşmalar)**, Ankara.

Dalokay, V., (1977b), "Ankara Belediyesi ve Sorunları", **Büyük Kent Belediyeleri ve Sorunları (Sempozyum),** Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara.

Devlet İstatistik Enstitüsü, (1993), **Genel Nüfus Sayımı-Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri**, D.İ.E., Ankara.

Duru, B., (2012),"Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı", **Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara,** (Der. F. Cantek Şenol), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, s. 173-192.

EGO Genel Müdürlüğü, (1978), **1. Toplu Taşım Kongresi Bildirileri**, Ankara.

EGO Genel Müdürlüğü, (1978), **Kentiçi Ulaşım Politikası ve Uygulama İlkeleri**, Ankara.

Engels, F., (1997), **İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu**, (Çev. Yurdakul Fincancı), Sol Yayınları, Ankara.

Engels, F., (1997), **Konut Sorunu**, (Çev. Güneş Özdural), Sol Yayınları, 2. Basım, Ankara.

Erim, A., (1990), "1973-1990 Dönemi Belediyeciliği: İzmit Örneği", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,** Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, S. 382-394.

Fishman, R., (2016), **Yirminci Yüzyılda Kent Ütopyaları**, (Çev. Duygu Toprak), Daimon Yayınları, İstanbul.

Gay, P., (2017), **Modernizm Sapkınlığın Cazibesi**, Everest Yayınları, İstanbul.
Güler, M., (2013), "Toplumcu Belediyeciliğin Doğuş Koşulları Üzerine", **Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, (Der. İhsan Kamalak, Hüseyin Gül), Kalkedon Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, s. 125-158.

Güneş, M., (2009), **Belediyecilik Sanatı (Ankara'nın Belediye Başkanları: 1973-1994)**, Detay Yayıncılık, Ankara.

Göymen, K., (1983), "Dönemin Yerel Yönetim ve Planlama Anlayışını Belirleyen Etmenler", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 17-26.

Göymen, K., (1983), "Planlama Modeli ve Uygulaması", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 47-71.

Göymen, K., (1990), "Türk Belediyeciliğinde Ankara Örneği: 1973-1980 Dönemi", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar**, Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, s. 147-158.

Göymen, K. Et al., (1983), "Önsöz", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 1-16.

Günay, B., (2006), "Ankara Çekirdek Alanının Oluşumu ve 1990 Nazım Planı Hakkında Bir Değerlendirme", **Cumhuriyet'in Ankara'sı**, (Der. Tansı Şenyapılı), ODTÜ Yayıncılık, 2. Basım, Ankara.

Hamamcı, C., (1990), "1930-1946 Tek Parti Dönemi Belediyeciliği: Genel Bakış", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,** Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, s. 147-158.

Howard, E., (2019),**Yarının Bahçe Kentleri**, Daimon Yayınları, İstanbul.

Kamalak, İ., Gül, H., Beyazıt, E., (2013), "Sosyal Demokrat İlkelerin Yerel Düzeyde Uygulanması Üzerine Bir Deneme: Türkiye Örneği", **Toplumcu Belediyecilik Teorik Yaklaşımlar, Türkiye Uygulamaları**, (Der. İhsan Kamalak, Hüseyin Gül), Kalkedon Yayıncılık, 2. Basım, İstanbul, s. 27-64.

Keleş, R., (2011), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 7. Basım, İstanbul.

Keleş, R., (2016), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, 15. Basım, Ankara.

Keleş, R., (2019), "Sunuş", **Yarının Bahçe Kentleri**, Daimon Yayınları, İstanbul, s. 7-12.

Kent-Koop, (1980), **Batıkent Ana Rapor Politikalar Demeti.**

Keskinok, H. Ç., (2006), "Ankara Kentinin Planlı Gelişimi Açısından Batıkent Projesinin Önemi/Planlama ve Tasarım Sürecine İlişkin Eleştirel Değerlendirme", **Cumhuriyet'in Ankara'sı**, (Der. Tansı Şenyapılı), ODTÜ Yayıncılık, 2. Basım, Ankara.

Kocabaşoğlu, U., (1990), "Bir Devir, Bir Şehir, Bir Adam: 1926-1946 Ankara'sı ve Nevzat Tandoğan", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,** Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, s. 193-214.

Kongar, E., (2007), **21. Yüzyılda Türkiye**, Remzi Kitabevi, 40. Basım, İstanbul.

Le Corbusier, (2003), **Bir Mimarlığa Doğru**, (Çev. Serpil Merzi), Yapı Kredi Yayınları, 3. Basım, İstanbul.

Le Corbusier, (2014), **Şehircilik**, Daimon Yayınları, İstanbul.

Le Corbusier, (2015), **Atina Anlaşması**, (Çev. Ayda Yörükan), Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, İstanbul.

Lefebvre, H., (2017), **Kentsel Devrim**, Sel Yayıncılık, 5. Basım, İstanbul.

Ortaylı, İ., (1990), "Yerel Yönetim: Devraldığımız Miras", **Türk Belediyeciliğinde 60 Yıl Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar,** Ankara Büyükşehir Belediyesi Metropol İmar A.Ş., Ankara, s. 63-74.

Özbakır, (1983), "Kentiçi Ulaşımda Ankara Deneyimleri", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 159-192.

Ragon, M., (2010), **Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi** (Çev. Murat Aykaç Erginöz), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Reiner, T. A., Wilson, R. H., (2002), "Sovyet Kentinde Planlama ve Karar Alma Süreci: Rant, Toprak ve Kent Biçimi", **20. Yüzyıl Kenti**, (Der. ve Çev. Ayten Alkan, Bülent Duru), İmge Yayınevi, Ankara, s. 173-214.

Sargın, G., A., (2012),"Kurmaca Başkentlerin Simgesel İnşası: Ankara'nın Mekansal Siyasası Üzerine Kısa Notlar", **Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara,** (Der. F. Cantek Şenol), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, s. 147-172.

Sayın, E., (1983), "Konut Sorununa Bir Yaklaşım Olarak Batıkent", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 114-126.

Şengül, T., (2009), **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, İmge Kitabevi, 2. Basım, Ankara.

Tan, M., (1983), "Kent Yönetimi ve Sağlıklı Çevre", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 205-220.

Tankut, G. (1990),**Bir Başkentin İmarı, Ankara(1929-1939)**, ODTÜ Yayını, Ankara.

Tekeli, İ., (1987), "Giriş", **Ankara 1985'ten 2015'e**, Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 1-6.

Tekeli, İ., (2001), **Modernite Aşılırken Kent Planlaması**, İmge Kitabevi, Ankara.

Tekeli, İ., (2009), **Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., (2010), **Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü (1923-1990)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekeli, İ., (2012), "Toplumcu Belediyeciliğin Dünü Bugünü (6 Mayıs 2011)", **Toplumcu Belediyeciliğin Dünü Bugünü**, Çankaya Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Ankara, s. 9-24.

Tekeli, İ., (2013), "Tanıklıklar ve Değerlendirmeler: İlhan Tekeli", **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik 1973-1980**, Çankaya Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Ankara, s. 148-157.

Tunçer, M., (2000),**Tarihsel Çevre Koruma Politikaları**,T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara.

Tunçer, M., (2001), **Ankara(Angora) Şehri Merkez Gelişimi (14.-20. YY)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Tunçer, M., (2015), **Çevresini Arayan Ankara**, Alter Yayınları, Ankara.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (1961), **Atatürk'ün söylev ve demeçleri,** Cilt I, Ankara.

Öktem, A. N., (1983), "İkili Kültürel Yapıdan Kültür Bütünleşmesine", **Bir Yerel Yönetim Öyküsü**, (Der.: Korel Göymen), Özgün Matbaacılık, Ankara, s. 221-248.

Volner, I., (2017), **İşte Frank Lloyd Wright**, (Çev. Deniz Öztok), Hep Kitap, İstanbul.

Wagner, P., (2005), **Modernliğin Sosyolojisi**, (Çev: M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Yalım, İ., (2009),"Ulus devletin kamusal alanda meşruiyet aracı: toplumsal belleğin Ulus Meydanı üzerinden kurgulanma çabası",**Ankara'nın Kamusal Yüzleri,** (Der.G. A. Sargın),İletişim Yayınları, 2. Basım, İstanbul, s. 157-214.

Yıldırım, S., (2013), **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik 1973-1980**, Çankaya Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Ankara.

Yörükan, T., (2015), "Sunuş", **Atina Anlaşması**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Basım, İstanbul.

Tezler ve Makaleler

Aktuğlu Aktan, E. Ö., (2012), "İdeal ve Ütopik Kent Modellerine Ulaşım Bağlamında Biçimsel Yaklaşımlar", **İdealkent Dergisi**, Sayı:5, Ocak 2012, s. 68-103.

Ayanoğlu, U., (2016), **Avrupa Kentsel Şartları Kapsamında Ankara'nın Mimari/Fiziksel Kalitesinin Değerlendirilmesi, Potansiyellerinin Saptanması ve İller Bankası'nın Olası Katkıları,** İller Bankası A.Ş., Uzmanlık Tezi, Ankara.

Aydın, S., (2009),"Ankara", **TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni Eki** Dosya:12, Sayı:68, 14-23.

Baba, E. C., (2018), "Le Corbusier ve Şehircilik", **Grid Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, s. 214-222.

Barış, J., (2016), "Modernizm ile Postmodernizm Arasında Samuel Beckett", **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 30, Eylül 2016, s. 428-435.

Batuman, B., (2006), "Turkish Urban Professionals and the Politics of Housing, 1960-1980 (1)", **METU JFA**, Cilt:1, Sayı:23, s. 59-81.

Batuman, B., (2010), "Toplumcu bir Belediyecilik Modeli: "Yeni Belediyecilik Hareketi" 1973–1977", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:34, Sayı:266, s. 223-241.

Bayraktar, S., U., Penpecioğlu, M., (2008), "Başka Bir Kentsel Gelişme Tahayyülü Mümkündür! Özgün Bir Yerel Liderlik Tecrübesi Olarak 1977-1980 Arası Ankara Belediyesi Ali Dinçer Dönemi", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:34, Sayı:266, s. 223-241.

Bıçkı, D., (2006), "Harvey ve Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları",**U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,**Sayı: 11, 2006/2, s. 111-130.

Bilsel, C., (2009),"Ankara'da Kentsel Başkalaşım Karşısında Kentsel Kimlik Sorunu*:* Kent Merkezleri ve Kamusal Mekânlar", **TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni Eki,** Dosya 10.2, Sayı:67, 33-46.

Cihangir Çamur, K., (2009), "Yeni Liberal Politikalar, Kent ve Mekan Çankaya'da (Ankara) Yapılaşmanın Çözümlemesi, 1985-2000", **Memleket Siyaset Yönetim**, Cilt: 4, Sayı: 9, 2009/9, s.87-121.

Çınar, T., (2000), "Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilime Katkıları", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:55-1, s. 27-51.

Dalokay, V., (1975), "Belediye Başkanıyla Bir Konuşma", **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 142, s. 23-25.

Dalokay, V., (1977c), "Belediye Tümüyle Sorundur", **Cumhuriyet Gazetesi**, 08.12.1977.

Dinçer, A., (1979), "Konut Önemlidir, Ama Tek Başına Bir Hedef Değildir", **Milliyet Gazetesi**, 02.05.1979.

Geray, C., (2008), "Şehirciliğimiz ve Ankara", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:32, Sayı:261, s. 9-26.

Gökgür, P., (2005), "1933'den 2003'e Atina Kartasındaki Değişimler, CIAM'dan CEU'ya", **Planlama Dergisi,** Sayı:2005/1, s. 35-41.

Güler, M., (2004), **Türkiye'de Toplumcu Belediyecilik Anlayışının Evrimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Hamamcı, C., (1981), **Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim Ekseninde Belediyelerimizin Yapısı ve Demokratikleşme Eğilimi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Işık, O., (1993), "Modernizm Kenti / Postmodernizm Kenti", **Birikim Dergisi**, Sayı: 53, s. 41-50.

İsvan, A., (1991), "Dalokay ve Belediye", **Mimarlık Dergisi**, Sayı:91/2, s. 42-43.

Karakurt, E., (2006), "Kentsel Mekanı Düzenleme Önerileri:Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı",**Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı:26, Ocak – Haziran 2006, s. 1-25.

Kaypak, Ş., (2013), "Modernizmden Postmodernizme Değişen Kentleşme", **Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Kış 2013, s. 80-95.

Keleş, R., Duru, B., (2008), "Ankara'nın Ülke Kentleşmesindeki Etkilerine Tarihsel Bir Bakış", **Mülkiye Dergisi**, Cilt:32, Sayı:261, s. 27-44.

Kılıç, P., Şenel, A. N., (2012), "Tüm Kentlerin Masalı", **İdealkentDergisi**, Sayı:5, Ocak 2012, s. 146-167.

Köse, E., (1977), "Çağdaş Bir Belediyecilik Anlayışına Doğru", **Mimarlık HaberlerDergisi**, Sayı: 25, s.5.

Kuban, D., (1991), "Dalokay İçin", **Arkitekt Dergisi**, Sayı:91/3, s. 59.

Mamıkoğlu, Y., (1977), "Ankara'nın Tarihsel Dokusu ve Koruma Çalışmaları", **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 77/3, s. 75-79.

Mısır, M. B.**,**(2003), Gerçek Demokrasi Olanağı: Paris Komünü, **Praksis Dergisi**, Sayı:10, s. 105-122.

Mumford, L., (1961), "Bahçe-Şehirler ve Modern Şehir Planlaması",(Çev. Ruşen Keleş),**SBF Dergisi**, Cilt:16, Sayı:4, s. 175-187.

Olgun, H., (2010), "Ütopya'dan Distopya'ya: "Modern Şehircilik" ve Kritiği", **İdealkentDergisi**, Sayı:1, Mayıs 2010, s. 96-111.

Ortaylı, İ., (1995), "Devraldığımız Miras", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yönetimde Yeniden Yapılanma Özel Sayısı, Yıl:1, Sayı:4, s.552-558.

Öymen, Ö., (1980), "Yerel Çöplük", **Milliyet Gazetesi**, 06.03.1980.

Özgül, C. G., (2017), "Türkiye'de Beledileştirme Politikası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı: 61, Güz 2017, s. 249-268.

Sallan, S., Boybeyi, S., (1994), "Postmodernizm-Modernizm İkilemi", **Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Cilt:15, s. 313-323.

Serter, G., (2013), "Şikago Okulu Kent Kuramı: Kentsel Ekolojik Kuram", **Planlama**, Sayı:23(2), s. 67-76.

Serter, G., (2018), **Türkiye'de 1980 Sonrası Neoliberal Dönemde İktidar-Mekân İlişkisi ve Muhafazakâr Kentin İnşası**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Kent ve Çevre Bilimleri) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Sevinç, M., (1999), "Postmodernizm ve Kent", **Birikim Dergisi**, Sayı:124, Ağustos 1999, s. 54-59.

Sowers, L. (1977), "Sovyetler Birliği'nde ve Çin'de Kent Planlaması", (Çev. Erhan Gencer), **Mimarlık Dergisi,** Sayı:77/3, s. 2-5.

Suzan, B., (2008), **The Architect: "Vedat Dalokay" as a Social Agent**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Şakacı, B. K., (2009), "Unutulan Bir Sosyalist Deneyim: Paris Komünü", **Toplum ve Hekim Dergisi**, 2009.

Tekeli, İ., (1977), "Belediyeler ve Kent Yönetiminin Sınıfsal Yapısı, **Mimarlık Dergisi**, Sayı:77/1, s. 32-34.

TMMOB Mimarlar Odası, (1991), "Bir Mimar Vedat Dalokay", **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 91/2, s. 33-41.

Tunçer, M., (2008),"Ankara Kent Makro Formu'nun Oluşumu ve Merkezi İş Alanları",**Ankara Magazine Dergisi,**Sayı:80, s. 48-50.

Türk, S. M., (2015), "20. Yüzyıl Kent Kuramları", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** Cilt:2, Sayı:3,s.41-59.

Üçok, B., (1977), "Hitit Güneşi", **Cumhuriyet Gazetesi**, 24.05.1977.

Yüksel, Ü. D., (2012), "Antikçağdan Günümüze Kent Ütopyaları", **İdealkentDergisi**, Sayı:5, Ocak 2012, s. 8-37.

Gazete Haberleri

Cumhuriyet, (15.12.1973), "Dalokay".

Cumhuriyet, (02.01.1976), "Dalokay'ın Moskova Gezisi ve Ankara'nın Sorunları", (Röportaj: Fikret Otyam).

Cumhuriyet, (05.04.1976), "Golf Kulübünün Duvarlarını Yıkarken Gözaltına Alınan Buldozerciyi Dalokay Kurtardı".

Cumhuriyet, (05.11.1977), "Ecevit'i Yanıtlayan Dalokay: Memur Sınavı Konusunda Kendisine Yanlış Bilgi Verildiğini Sanıyorum".

Cumhuriyet, (31.07.1978), "Hava Kirliliği ile Savaşım Amacıyla Ankara'da Bu Yıl Dumansız Kömür Satılacak".

Milliyet, (21.11.1973), "Dalokay: İmar Affi Çıkaracağım".

Milliyet, (01.12.1973), "Dalokay: Gecekondular Akkondu Olacak".

Milliyet, (16.01.1974), "Dalokay: Hava Kirliliğinden Önce Oda Kirliliğine Çare Bulmalıyım", (Röportaj: Mete Akyol).

Milliyet, (02.03.1974), "Kızılay Çukuru Dolduruluyor".

Milliyet, (02.12.1974), "Siz Kıbrıs'ı Aldınız, 8 Metrenin Lafı mı Olur Paşam?".

Milliyet, (29.07.1975), "Dalokay Bugün Açlık Grevine Başlıyor".

Milliyet, (08.01.1976), "Dalokay:"Süt Projesini Maliye Bakanı Engelledi"".

Milliyet, (19.01.1976, 20.01.1976), "Her Hafta Bir Sohbet", (hazırlayan: Abdi İpekçi).

Milliyet, (04.04.1976), "Dalokay: Halkın Evini Yıkan İktidar, O Ev Gibi Yıkılır Gider".

Milliyet, (02.10.1976), "Asiltürk Dalokay'ı Görevden Aldı".
Milliyet, (07.10.1976), "Danıştay Dalokay'ı Görevden Alan Kararı Durdurdu".

Milliyet, (08.11.1976), "Sıhhiye Alanına Hitit Güneşi Dikiliyor".

Milliyet, (17.11.1976), "AP'li Köylüoğlu, Dikilecek Hitit Güneşi Anıtını Yıktıracaklarını Söyledi".

Milliyet, (27.05.1977), "Hitit Sorunu Çözümlenemedi".

Milliyet, (17.06.1977), "Hititlerle Akraba Olduk", (Hazırlayan: Rafet Genç).

Milliyet, (31.10.1977), "Hitit Anıtına Kültür Bakanlığı da Karşı Çıktı".

Milliyet, (08.11.1977), "Dalokay: Kentin Anası Doğum Masasında Kaldı, Ama Nur Topu Gibi Bir Evlat Doğurdu".

Milliyet, (28.08.1978), "Yaptığı Anıt 30 Ağustos'ta Açılıyor...".

Milliyet, (31.08.1978), "Hitit Güneşi Anıtına Patlayıcı Madde Kondu".

Milliyet Magazin, (03.09.1978), "Hitit Anıtı En Sonunda Açılıyor".

Milliyet, (07.09.1980), "Dinçer: Artık Onay Beklemeye Tahammül Edecek Halimiz Kalmadı".

Milliyet, (10.09.1980), "Ankara Metrosunun Temeli Törenle Atıldı".

Milliyet, (26.11.1978), "Temiz Hava İçin Yeşil Bir Ankara Sloganıyla Ağaçlandırma Kampanyası Bugün Başlıyor".

Milliyet, (15.08.1980), "Ankara Kalesi İçindeki Eski Türk Evleri Müze Durumuna Getirilecek".

İnternet Kaynakları

Ankara Büyükşehir Belediyesi, "Tarihsel Gelişim, Planlama Süreci", https://www.ankara.bel.tr/files/6513/4726/6062/2-tarihce.pdf, (Erişim Tarihi: 22.01.2019).

Ankara Büyükşehir Belediyesi, "Tarihçe", https://www.ankara.bel.tr/kurumsal/tarihce, (Erişim Tarihi: 31.03.2019).

Archiscapes, "Altınpark", https://archiscapes.wixsite.com/tobbetu/altnpark, (Erişim Tarihi: 21.12.2019)

Baytekin, D., (2014), "Reel Sosyalizmin Kentleri: Sovyetler Örneği", https://gelenek.org/reel-sosyalizmin-kentleri-sovyetler-ornegi/, (Erişim Tarihi: 19.12.2019).

Biyografi, "Vedat Dalokay", https://www.biyografi.info/kisi/vedat-dalokay, Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Biyografya, "Halil Sezai Erkut", https://www.biyografya.com/biyografi/11636, (Erişim Tarihi: 30.03.2019).

Cengizkan, A., (2010),"Türkiye için Modern ve Planlı bir Başkent Kurmak: Ankara 1920-1950", A.Goethe-Institut, http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm, (Erişim Tarihi: 03.01.2019).

Goethe Enstitüsü, "Kızılay Genel Müdürlüğü", http://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ges/kiz/trindex.htm, (Erişim Tarihi: 01.06.2019).

Güzer, A., (2019), Mimarlar Odası Ankara Şubesi Vedat Dalokay Anma Paneli, 23.03.2019, http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=10023, (Erişim Tarihi: 25.06.2019).

Habermas, J., (1997), "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje", http://www.halksahnesi.org/1997/06/22/modernlik-tamamlanmamis-bir-proje-jurgen-habermas/, (Erişim Tarihi: 20.12.2019).

Hür, A., (2016), "Sene 1871: 72 günlük 'muzaffer ve mağlup' Paris Komünü",http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/sene-1871-72-gunluk-muzaffer-ve-maglup-paris-komunu-1532986/, Yayın Tarihi: 20/03/2016, Erişim Tarihi: 15.03.2019.

Kim kimdir, "Vedat Ali Dalokay", http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?id=4568, Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Mimdap, (2009), "Ankara'nın göbeğinde boş duran… Kızılay Binasının Dünü, Bugünü", (Hazırlayan: Emine Kılıç), (Erişim Tarihi: 10.05.2019).

Özaslan, M., (2002),"Atatürk'ün Ankara'ya gelişi ve Ankara'nın başkent olma nedenleri",http://www.ankarakulubu.org.tr/blog-ankara-kulturu.aspx?blgID=189&altMID=274, (Erişim tarihi: 25.12.2018).

Poyraz, H., Tonoz, M., (2018), "Le Corbusier", http://sbpturkiye.com/le-corbusier-kimdir-eserleri.html, Yayın Tarihi: 05.02.2018, (Erişim Tarihi: 06.09.2019).

Yapı Kredi Yayınları, "Vedat Dalokay", http://kitap.ykykultur.com.tr/yazarlar/vedat-dalokay, Erişim Tarihi: 25.02.2019).

Yazman, D., (2009), Planlı Geçmişten Plansız Geleceğe, Arkitera, http://v3.arkitera.com/h46008-planli-gecmisten-plansiz-gelecege.html, (Erişim Tarihi: 05.01.2019).

Yüksel, O., (2013), "(Kısaca) Modernizm ve Post-Modernizm", https://politikakademi.org/2013/06/modernizm-ve-post-modernizm/, Yayın Tarihi: 24.06.2013, (Erişim Tarihi: 27.08.2019

ÖZET

TOPLUMCU BELEDİYECİLİKTE MODERN ŞEHİRCİLİĞİN ROLÜ: ANKARA ÖRNEĞİ

1970'li yıllarda bazı CHP'li belediye başkanlarının öncülüğünde gelişen Toplumcu belediyecilik hareketi, Türkiye'de ilk kez görülen bir yerel yönetim anlayışını ortaya koymuştur. Toplumcu belediyeciliğin kökenlerinin 19. Yüzyılda Avrupa'da gelişen belediye sosyalizmi akımı ve Paris Komünü gibi olaylarla ilişkili olmasının yanısıra, 70'li yıllarda Dünya ve Türkiye'deki siyasal ortam ile Türkiye'nin kendine özgü koşulları da bu hareketin gelişiminde etkili olmuştur. Bununla birlikte, 19. Yüzyılda doğup 20. Yüzyılda olgunlaşan planlama ve mimarlık odaklı modern şehircilik anlayışının da toplumcu belediyecilikle yakından ilişkili olduğu, bir başka deyişle modern şehircilik anlayışının toplumcu belediyecilikte önemli bir rolü olduğu bu tezin en temel iddiasıdır. Tez kapsamında toplumcu belediyeciliğin en önemli örneklerinden biri olan Ankara'daki 1973-1980 dönemi belediyeciliği üzerinden gidilerek bu ilişkinin/rolün farklı boyutları somut örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Toplumcu Belediyecilik, Modern Şehircilik, Ankara Belediyesi, Vedat Dalokay, Ali Dinçer.

ABSTRACT

THE ROLE OF MODERN URBANISM IN SOCIALIST MUNICIPALISM: THE CASE OF ANKARA

Socialist Municipalism movement, developed under the leadership of some mayors from CHP (the Republican People's Party) in the 1970s, demonstrated such a local management concept for the first time in Turkey. As well as the origins of the socialist municipalism is associated with the developing municipal socialism movement in 19th century and the events such as the Paris Commune; Turkey's unique conditions and the political environment in the world and in Turkey in the 70s have also been influential in the development of this movement. In addition to this, the most important claim of this thesis is that the modern urbanism approach focused on planning and architecture, which was born in the 19th century and matured in the 20th century, is also closely related with the socialist municipalism movement, in other words, the understanding of modern urbanism has an important role in the socialist municipalism. Within the scope of the thesis, the different dimensions of this relationship / role were tried to be presented with concrete examples based on the municipalism in Ankara through 1973-1980 period, which is one of the most important examples of socialist municipalism.

Keywords: Socialist Municipalism, Modern Urbanism, Ankara Municipality, Vedat Dalokay, Ali Dinçer.